

Monografie vědeckých prací

Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví

Michal Matějka
Roman Kořán
René Milfait a kol.

PANEVROPSKÁ
UNIVERZITA

2023

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ZA UDRŽITELNOST SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ

MONOGRAFIE VĚDECKÝCH PRACÍ

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ZA UDRŽITELNOST SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ

MONOGRAFIE VĚDECKÝCH PRACÍ

**MICHAL MATĚJKA
ROMAN KOŘÁN
RENÉ MILFAIT a kol.**

**PANEVROPSKÁ
UNIVERZITA**

2023

Sponzoři a partneři konference

PANEVROPSKÁ
UNIVERZITA

FAKULTA: VŠO
PANEVROPSKÁ UNIVERZITA

MARIÁNSKÉ
LÁZNĚ

O—R—E—A
Hotels & Resorts

ensana

Mariánské Lázně
Ensana Health Spa Hotels

CIVOP
Chráníme vás při práci.

KÉRDEZZ!
TERVEZZ!
JELENTKEZZ!

- ✓ GAZDASÁGI ÉS MŰSZAKI KÉPZÉSEK
- ✓ NINCS BEKERÜLÉSI MINIMUM PONT
- ✓ NINCS EMELT SZINTŰ ÉRETTSÉGI KÖVETELMÉNY
- ✓ MÉRSÉKELT TANDÍJ
- ✓ ÖSZTÖNDÍJAK

WWW.EDUTUS.HU

EDUTUS
EGYETEM

FFÚ

KATEDRA DIDAKTIKY
EKONOMICKÝCH
PŘEDMĚTŮ

Monografie vědeckých prací: Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví

Autoři a editoři:

PaedDr. PhDr. Mgr. Michal Matějka, PhD., DBA
Ing. Roman Kořán, PhD.
Dr. Ing. René Milfait, Ph.D., a kol.

Autoři:

doc. Ing. Ilona Švihlíková, Ph.D.
doc. Ing. Iveta Vozňáková, PhD.
doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD.
doc. Ing. Mgr. Katarína Krpáľková Krelová, PhD., ING-PAED IGIP
doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA
doc. Ing. Radka Marčeková, PhD.
doc. PaedDr. Ing. Lucia Krištofiaková, PhD., ING-PAED IGIP
doc. PaedDr. Juraj Miština, PhD.
doc. PhDr. Eva Křížová, Ph.D.
Dr. Wolfgang Reiger, CSE
Ing. Daniel Toth, PhD.
Ing. Iveta Hamarneh, Ph.D.
Ing. Kateřina Berková, Ph.D.
JUDr. Karol Hrádela, PhD.
Mgr. Andrea Makišová
Mgr. Monika Klímová, Ph.D.
Mgr. Pavel Sládek, Ph.D.
PhDr. Eduard Entler, CSc.
PhDr. Mgr. Iva Holeková, PhD., MBA, LL.M.
prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Studentská sekce: Obor řízení lidských zdrojů

Anastassiya Gladilina
Anna Vostřáková
Bezpechalykh Yevheniia
Eva Vondrášková
Jakub Černohlávek
Kateřina Záhorcová
Lucie Fafelová
Lucie Nguyenová
Monika Šibravová
Natalie Ondrušová
Natálie Svitáková
Štěpánka Nováková

Recenzenti:

prof. PhDr. Libor Pavera, CSc.
doc. Ing. Jaromír Novák, PhD.
PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Tlumočník:

Mgr. Alexander Kříž

Překlady:

Dr. Ing. René Milfait, Ph.D.

Vědecká rada:

prof. PaedDr. Ing. Roman Hrmo, PhD., MBA (DTI University, Dubnica)

doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

doc. Ing. Mgr. Katarína Krpáľková Krelková, PhD. ING-PAED IGIP

doc. Ing. Lucia Krištofiaková, PhD., ING-PAED IGIP

Ing. Roman Kořán, PhD.

Dr. Ing. René Milfait, Ph.D.

Dr. h. c. prof. PhDr. PaedDr. Gabriela Gabrhelová, PhD., DBA, LL.M

doc. Dr. Ing. Sujit Chaudhuri, CSc. (Universita EDUTUS Budapest)

doc. PhDr. Eva Křížová, Ph.D.

doc. PaedDr. Juraj Miština, PhD.

PaedDr. PhDr. Mgr. Michal Matějka, PhD., DBA.

Ing. Mgr. Viera Guzonová, PhD.

Organizační výbor:

Ing. Roman Kořán, PhD.

Dr. Ing. René Milfait, Ph.D.

PaedDr. PhDr. Mgr. Michal Matějka, PhD., DBA.

Ing. Jiří Chum

Ing. Jana Palacká

© PANEVROPSKÁ UNIVERZITA

Všechna práva vyhrazena

Praha 2023

Vydavatel:

Fakulta: VŠO

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA

Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město

E-mail: info@peuni.cz

Web: <https://www.peuni.cz>

Počet stran 190

ISBN 978-80-86847-95-5

Recenze vědecké monografie

prof. PhDr. Libor Pavera, CSc.

profesor

*Katedra didaktiky ekonomických předmětů Vysoká škola ekonomická v Praze
e-mail: libor.pavera@vse.cz*

Souhrnně řečeno: Tato publikace nabízí komplexní pohled na aktuální výzvy a přístupy v několika důležitých oblastech, od ekonomie a konkrétní ekonomiky přes cestovní ruch až po vzdělávání a zdravotní péči. Přes široké spektrum témat se čtenář může setkat s opakujícím se zaměřením autorského týmu na udržitelnost a společenskou odpovědnost. V ekonomickém kontextu se články věnují důležitým otázkám, jako jsou dopady monetární politiky na zaměstnanost a sociální odpovědnost v cestovním ruchu. Vzdělávací sekce přináší inovativní pohledy na využití umělé inteligence při edukaci a nastiňuje nové normy pro učitele 21. století. V závěru se publikace zabývá etickými a sociálními aspekty zdravotní péče. Celkově lze říci, že publikace usiluje o podporu multidisciplinárního dialogu a hledání integrativních řešení pro budoucí generace. Tím ji lze považovat vcelku za kreativní a inovativní.

Proto ji doporučuji k publikování tiskem.

V Praze dne 28. srpna 2023

prof. PhDr. Libor Pavera, CSc.

doc. Ing. Jaromír Novák, PhD.*docent**Katedra pedagogiky NHF EU v Bratislavě**e-mail: jaromir.novak@euba.sk*

Matějka, M. – Kořán, R. – Milfait, R. a kol. zostavili monografiu vedeckých prác na tému „Spoločenská zodpovednosť za udržateľnosť svetového dedičstva“ v nadväznosti na hlavné výstupy konferencie usporiadanej Panevropskou univerzitou v Mariánskych Láznach v máji 2023. Monografia pozostáva zo 16 kapitol, ku ktorým prispeli nielen renomovaní odborníci na vybrané problémy súvisiace s udržateľným rozvojom ľudskej spoločnosti, ale zaujímavým príspevkom medzi nimi je aj pohľad študentov na udržateľnosť.

Autori sa venujú rozmanitým, ale vzájomne súvisiacim témam – od ekonomických aspektov dlhodobu udržateľného rastu ekonomiky v podobe analýzy súvislostí monetárnej politiky s podporou zamestnanosti cez viaceré aspekty spojené so vzdelávacou politikou štátu zameranou na podporu udržateľnosti v podobe skúmania vzťahov kvality školy a wellbeingu, štandardov učiteľa pre 21. storočie, možností podpory pozitívneho vzťahu vysokoškolských študentov k pamiatkam svetového dedičstva či podnikateľského vzdelávania pre rozvoj cestovného ruchu pri zabezpečení udržateľnosti lokálneho dedičstva a pod. až po otázky medzigeneračnej výmeny, novej spoločenskej zodpovednosti medicíny a zdravotníctva vo väzbe na udržateľnosť života. V neposlednom rade autori nezabudli ani na vysoko aktuálnu tému využitia umelej inteligencie vo vzdelávaní a výchove či na analýzu príkladov dobrej praxe ilustrujúcich vzťah spoločenskej zodpovednosti a udržateľného rozvoja.

Prezentovaný multidisciplinárny pohľad na udržateľnosť považujem za nesmierne dôležitý, pretože dlhodobu udržateľný rozvoj je možný len pri vhodnom sklbení ekonomických, sociálnych, ekologických a ďalších aspektov vývoja ľudskej spoločnosti. Spoločenská zodpovednosť by mala ľudstvo viesť cestou rozvoja, ktorý je v uvedenom zmysle čo najviac ohľaduplný a vzájomne rešpektujúci, preto autori vhodne zdôrazňujú aj etické hľadiská súvisiacich rozhodnutí a opatrení.

Monografia je zaujímavým príspevkom k čoraz intenzívnejšie prebiehajúcej celospoločenskej diskusii o udržateľnom živote a rozvoji ľudských aktivít. A to osobitne vo väzbe na potrebu chrániť kultúrne a prírodné dedičstvo ľudstva pre ďalšie generácie.

PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Odborný asistent (čekatelka na habilitování docentkou)

*Univerzita Karlova, 3. lékařská fakulta, Ústav etiky a humanitních studií, odborná asistentka na
Teologické fakultě Jihočeské univerzity a na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy
e-mail: svobodova@tape.academy*

Promýšlet starší i nové cesty k odpovědnému životu jednotlivců, různých společenství i celku lidstva vzhledem k přírodním a kulturním hodnotám nebyl, není a nikdy nebude úkol lehký. Je však naprosto nezbytné věnovat námahu tomuto úkolu, má-li člověk dostát tomu, že je bytostí nadanou schopností myšlení, která se projevuje řečí v komunikaci s druhými. Předkládaná publikace svědčí o schopnostech klást si otázky po smyslu, cíli a významu života v kontextu odpovědnosti vůči dalším generacím. Nenabízí odpovědi, náměty a orientace jen jedné generace, jedné metody, jedné kulturní či vědecké skupiny, ale je ukázkou konsekventních snah rozvíjet dialog také mezi generacemi, bez adorace specifické skupiny či skupin, s kritikou, sebekritikou a s odvahou překračovat úzké horizonty generační, profesní i národní. Text je přínosný a inspirativní také proto, že svědčí o realizovaných možnostech takového překračování, a tím o možné cestě, jak s nadějí kooperovat při společenské odpovědnosti za udržitelnost světového dědictví. Bez podobně rozvíjených dialogů by se idea lidských práv nemohla nikdy začít projevovat v konkrétních životech jednotlivců a společností.

V Českých Budějovicích dne 25. 8. 2023

PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Geleitwort

Monographien wissenschaftlicher Arbeiten über (Internationale Konferenz Gesellschaftliche Verantwortung für die Nachhaltigkeit des Welterbes)

Mit einem besonders wichtigen und zukunftssträchtigen Thema beschäftigte sich die 1. Konferenz in Marienbad am 12. Mai 2023 der Paneuropäischen Universität. Der Ort konnte nicht besser gewählt sein als Treffpunkt von Menschen, die von nah und fern Erholung suchen, aber auch bereit sind einen Beitrag für die Allgemeinheit zu leisten.

Aus verschiedenen Blickwinkeln haben renommierte Wissenschaftler gemeinsam mit Studierenden, politisch verantwortliche Würdenträger und Manager aus mehreren Ländern deren Standpunkte vertreten und Szenarien für die Zukunft entwickelt. Es ist noch nicht zu spät, aber viel Zeit bleibt auch nicht übrig, um die Weichen für eine nachhaltige Zukunft zu stellen. Die große Aufgabe der verschiedenen Generationen ist es, nicht nur die Herausforderungen zu erkennen, sondern Lösungen oder wenigsten Lösungsansätze zu entwickeln. All dies ist keine leichte Aufgabe und für alle Beteiligten sehr anspruchsvoll.

Die Leserschaft erfährt in den Beiträgen welche Wege eingeschlagen werden können, dürfen aber keine allesheilende Rezepte erwarten. Am Ende des Wege steht der Mensch im Mittelpunkt und das notwendige Engagement samt Verständnis seitens der Gesellschaft. Ich wünsche uns allen Kraft und positives Denken – vor allem der nächsten Generation – für die großen Aufgaben, die vor uns liegen!

Dr. Wolfgang Reiger, CSE

IfM – Institut für Management GmbH Salzburg

Úvodní slovo

Monografie vědeckých prací k (Mezinárodní konference Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví)

Takováto první konference pořádaná Panevropskou univerzitou se v Mariánských Lázních 12. května 2023 zabývala obzvláště důležitým a perspektivním tématem. Místo nemohlo být vybráno lépe jako místo setkání lidí z blízkého i vzdáleného okolí, kteří hledají odpočinek a jsou zároveň ochotni přispět ke společnému dobru.

Renomovaní vědci spolu se studentkami a studenty, politiky a manažery z několika zemí představili svá stanoviska a rozvíjeli scénáře budoucnosti. Ještě není pozdě, ale už také nezbývá mnoho času na to, abychom přehodili výhybku směrem k udržitelné budoucnosti. Velkým úkolem různých generací je nejen rozpoznávat výzvy, nýbrž i nacházet řešení nebo alespoň koncipovat přístupy k řešení. To vše není snadným úkolem a je velmi náročné pro všechny zúčastněné.

Čtenáři se v jednotlivých příspěvcích dozvědí, jakými cestami se mohou vydat, ale neměli by očekávat všeléky. Na konci cesty stojí v centru zájmu člověk a nezbytné angažmá a porozumění ze strany společnosti. Přeji nám všem – zejména příští generaci – sílu a pozitivní myšlení pro velké úkoly, které jsou před námi!

Dr. Wolfgang Reiger, CSE

IfM – Institut für Management GmbH Salzburg

Předmluva k vědecké monografii

doc. Ing. Ilona Švihlíková, Ph.D.

docent

děkanka Fakulty Vysoká škola obchodní Panevropské univerzity v Praze

e-mail: ilona.svihlikova@peuni.cz

Napsat předmluvu k vědecké monografii není obecně vzato lehkým úkolem – měla by čtenáře naladit ke čtení, ale neodradit svou délkou, autor předmluvy by měl uvést témata, ale nestrhnou pozornost na sebe. Pokusím se o to na následujících řádcích. Vědecká monografie je reflexí konference, která se odehrávala v jednom z nejkrásnějších lázeňských měst v ČR, v Mariánských lázních.

Téma, které se táhne jako červená nit všemi, byť různě zaměřenými příspěvky jednotlivých autorů, je Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví.

V krátkém titulu jsou obsažena témata, ke kterým se vztahuje řada společenských věd. Pokusím se nicméně podívat se na tato témata poněkud jiným pohledem. Vědecká monografie, jejíž předmluvu čtete, má totiž to „štěstí“, že řada příspěvků neopakuje jen známé floskule o udržitelnosti a společnosti, ale je schopna kritického nadhledu a zkoumání. Právě to vidím jako jeden z hlavních úkolů skutečné univerzity – jít na dřeň podstaty jevů i pojmů, otevírat nové kontexty i možnosti úvah. Troufnu si říci, že vědecká monografie, kterou čtete, byla schopna tomuto ambicióznímu cíli dosáhnout.

Společnost není „něco abstraktního“, co má tendenci být kritizováno či úkolováno. My sami jsme součástí společnosti, a proto by pojem „společenská odpovědnost“ mělo být čteno jako „naše společná odpovědnost.“ V takovém pojetí už se nutně objevuje otázka: co mohu či mám udělat já? A co to znamená být „odpovědný“? Udržitelnost je dlouhodobě inflační téma, pokud má něco znít dost moderně a „trendy“ dodá se slovo „udržitelný.“ Přesto ale tato vědecká monografie jde za módní vyznění pojmu, neboť udržitelný znamená nutně uvažovat v delších časových horizontech – nejen v rámci jednoho volebního období, či studia na vysoké škole. Signalizuje nutnost předjímat, přemýšlet nad budoucností a zároveň vnímat odpovědnost svou a své komunity za ten budoucí vývoj.

V neposlední řadě je v názvu monografie pojem dědictví. To odkazuje na to, co vytvořili naši předkové a předali nám k užívání a opečovávání. Jak snadno se zapomíná, jak velké úsilí, oběti musely být vynaloženy na to, abychom my nyní jejich často celoživotní dílo mohli bezstarostně užívat. Dokázali bychom dnes, s nesporně většími technologickými možnostmi, dokázat to, co kdysi oni? Nebo jen bojujeme s tím, abychom udrželi zhruba funkční to, co naši předkové vybudovali? Nebo, a to je nejhorší varianta, bereme dílo minulých generací jako samozřejmost, třeba i zastaralou, ke které už nás nic ani funkčně ani emočně neváže?

Jak vidno, téma konference a jejího výstupu – vědecké monografie – se rozprostírá v čase. Od ocenění toho, co bylo vytvořeno, až po současnost a nutně budoucí vývoj. Nejde ale „jen“ o popis, ale nutně i o stavení možností, budoucího potenciálu společnosti (tedy nás).

Nelze udržet nic, pokud v takové činnosti nejsme buď pragmaticky, nebo emočně zainteresováni. Tato monografie nabízí mírný optimismus už tím, jaký zájem o zapojení a vědeckou práci projeví nejen odborníci z praxe a akademičtí pracovníci, ale i nejmladší, studentská generace, která hledá své životní zaměření. Pokud uvažují v intencích této vědecké monografie, vypadá budoucnost o něco méně temně.

Vědecká monografie „Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví“ nabízí celou řadu pohledů na toto časoprostorem rozprostírající se téma. Zaměřuje se na jednotlivé aktéry a jejich přínos ke společenské udržitelnosti – ať to jsou podnikatelé, školy či obce. Nechybí příklady dobré praxe, které mohou být motivací a poučením pro zlepšení situace ve vlastní komunitě, ale ani obecněji, filozofičtěji zaměřené příspěvky.

Občas se stane, že tým lidí na pracovišti, ve sportu či ve veřejné činnosti dokáže společně dosáhnout až překvapivě dobrých výsledků. Bývá to často tím, že je „dobře namíchaný“ – kompenzuje slabé stránky jednotlivců, a naopak nechává zazářit jejich silné stránky. Troufnu si na konec předmluvy uvést, že i tato vědecká monografie je taková – je totiž dobře namíchaná.

Přeji Vám čtenářům inspirující čtení a monografii přeji to, aby se k ní čtenáři vraceli a nacházeli v ní vždy nové podněty, pro svou vědeckou práci či činnost ve svém společenství.

OBSAH

RECENZE K VĚDECKÉ MONOGRAFII	
<i>Autoři: Libor Pavera, Jaromír Novák, Zuzana Svobodová.....</i>	<i>7</i>
GELEITWORT	
<i>Autor: Wolfgang Reiger.....</i>	<i>10</i>
ÚVODNÍ SLOVO	
<i>Autor: Wolfgang Reiger.....</i>	<i>11</i>
PŘEDMLUVA K VĚDECKÉ MONOGRAFII	
<i>Autor: Ilona Švihlíková.....</i>	<i>12</i>
1. DOPADY MONETÁRNÍ POLITIKY NA ZAMĚSTNANOST	
<i>EFFECTS OF MONETARY POLICY ON EMPLOYMENT</i>	
<i>Autoři: Daniel Toth, Iveta Vozňáková.....</i>	<i>17</i>
2. ETIKA, LIDSKOPRÁVNÍ RÁMEC A VZDĚLÁVÁNÍ, PŘÍRODNÍ, KULTURNÍ A ETICKÉ DĚDICTVÍ LIDSTVA	
<i>ETHICS, HUMANS RIGHTS FRAMEWORK AND EDUCATION, NATURAL, CULTURAL AND ETHICAL HERITAGE OF HUMANITY</i>	
<i>Autor: René Milfait.....</i>	<i>35</i>
3. GENERACE (Z) BUDOUCNOSTI: POHLED STUDENTŮ NA UDRŽITELNOST	
<i>GENERATIONS (Z) THE FUTURE: STUDENTS' PERSPECTIVES ON SUSTAINABILITY</i>	
<i>Autoři: Anastassiya Gladilina, Anna Vostřáková, Bezpechalykh Yevheniia, Eva Vondrášková, Jakub Černohlávek, Kateřina Záhorcová, Lucie Fafelová, Lucie Nguyenová, Monika Šibravová, Natalie Ondrušová, Natálie Svitáková, Štěpánka Nováková.....</i>	<i>50</i>
4. K NĚKTERÝM ASPEKTŮM VÝUKY PODNIKATELŮ V CESTOVNÍM RUCHU	
<i>ON SOME ASPECTS OF EDUCATION OF ENTREPRENEURS IN THE TOURISM INDUSTRY</i>	
<i>Autor: Karol Hrádela.....</i>	<i>61</i>
5. KVALITA ŠKOLY A WELLBEING	
<i>SCHOOL QUALITY AND WELL-BEING</i>	
<i>Autoři: Andrea Makišová, Lucia Krištofiaková.....</i>	<i>72</i>

6. LOKÁLNÍ POTRAVINY A CESTOVNÍ RUCH ANEB SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ZA UDRŽITELNOST LOKÁLNÍHO DĚDICTVÍ <i>LOCAL FOOD AND TOURISM OR SOCIAL RESPONSIBILITY FOR THE SUSTAINABILITY OF LOCAL HERITAGE</i> <i>Autoři: Monika Klímová, Pavel Sládek.....</i>	84
7. MEZIGENERAČNÍ VÝMĚNA VE SPOLEČNOSTI A ORGANIZACÍCH <i>INTERGENERATIONAL CHANGE IN SOCIETY AND ORGANISATIONS</i> <i>Autor: Roman Kořán.....</i>	92
8. NOVÁ SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST MEDICÍNY A ZDRAVOTNICTVÍ V SOUVISLOSTI S UDRŽITELNOSTÍ ŽIVOTA <i>NEW SOCIAL RESPONSIBILITY OF MEDICINE AND HEALTHCARE RELATED TO SUSTAINABILITY</i> <i>Autor: Eva Křížová.....</i>	99
9. ODBORNÁ KOMUNIKACE V LÁZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ JAKO SOUČÁST SVĚTOVÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ <i>PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE SPA ENVIRONMENT AS A PART OF WORLD CULTURAL HERITAGE</i> <i>Autor: Juraj Miština.....</i>	106
10. POSÍLENÍ SPOLEČENSKÉ ODPOVĚDNOSTI VE VZTAHU K PAMÁTKÁM SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ VE VYSOKOŠKOLSKÉM VZDĚLÁVÁNÍ <i>STRENGTHENING WORLD HERITAGE SOCIAL RESPONSIBILITY IN HIGHER EDUCATION</i> <i>Autoři: Pavel Krpálek, Katarína Krpáľková Krelová, Kateřina Berková, Peter Čajka.....</i>	117
11. SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST A UDRŽITELNOST – PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE <i>CORPORATE RESPONSIBILITY AND SUSTAINABILITY – EXAMPLES OF BEST PRACTICES</i> <i>Autor: Iveta Hamarneh.....</i>	128
12. STANDARD UČITELE PRO 21. STOLETÍ PRO VZDĚLÁVACÍ STRATEGII 2030+ <i>TEACHER STANDARD FOR THE 21ST CENTURY FOR THE EDUCATION STRATEGY 2030+</i> <i>Autoři: Michal Matějka, Iva Holeková.....</i>	136
13. TECHNICKÉ PAMÁTKY SVĚTOVÉHO VÝZNAMU JAKO SOUČÁST PRODUKTU UDRŽITELNÉHO CESTOVNÍHO RUCHU GEOPARK BANSKÁ ŠTIAVNICA <i>TECHNICAL MONUMENTS WITH THE WORLD'S SIGNIFICANCE AS A PART OF THE SUSTAINABLE TOURISM PRODUCT GEOPARK BANSKA STIAVNICA</i> <i>Autoři: Lubomír Kmeco, Radka Marčeková.....</i>	146

14. UDRŽITELNOST SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ Z POHLEDU CESTOVNÍHO RUCHU – SOCIOLOGICKÁ ESEJ <i>WORLD HERITAGE SUSTAINABILITY FROM A TOURISM PERSPECTIVE – A SOCIOLOGICAL ESSAY</i> <i>Autor: Eduard Entler</i>	156
15. VYUŽITÍ UMĚLÉ INTELIGENCE VE VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVĚ: SOUČASNÉ TRENDY A BUDOUCÍ PERSPEKTIVY <i>USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION AND EDUCATION: CURRENT TRENDS AND FUTURE PERSPECTIVES</i> <i>Autor: Michal Matějka</i>	164
16. ŽIVOT UDRŽUJÍCÍ OPATŘENÍ V ROZHODOVÁNÍ O ZDRAVOTNÍ PÉČI V ZÁVĚRU ŽIVOTA: ETICKÉ ASPEKTY <i>LIFE-SUSTAINING MEASURES IN END-OF-LIFE CARE DECISIONS: ETHICAL CONSIDERATIONS</i> <i>Autor: René Milfait</i>	174
Závěrem	185
Informace k monografii	188
O editorech	189

Kapitola: 1

DOPADY MONETÁRNÍ POLITIKY NA ZAMĚSTNANOST

EFFECTS OF MONETARY POLICY ON EMPLOYMENT

Ing. Daniel Toth, PhD.
doc. Ing. Iveta Vozňáková, PhD.

DOPADY MONETÁRNÍ POLITIKY NA ZAMĚSTNANOST

EFFECTS OF MONETARY POLICY ON EMPLOYMENT

Daniel Toth¹, Iveta Vozňáková²

¹ Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola obchodní
e-mail: daniel.toth@peuni.cz

² Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola podnikání a práva
e-mail: iveta.voznakova@peuni.cz

Abstract: The paper focuses on the relationship between monetary policy and employment. This analysis aims to determine these factors' impact on employment in the Czech Republic. The multiple regression method will be used to analyze the relationship. The dependent variable is employment, while interest rates, inflation and Exchange rates and sales of selected firms are considered independent, i.e. exogenous variables. The results may contribute to a better understanding of the relationship between monetary policy and employment in the Czech Republic. A change in REPO rates affects interest rates that ripple through the economy. According to the research model, basic REPO rates do not affect employment directly but through the performance of firms. When businesses achieve sustainable revenues, it means that they are able to create jobs and increase employment. REPO rates can affect the economic efficiency of businesses and thus affect their ability to generate sales and employment.

Keywords: Monetary policy, Employment, Multiple regression, Interest rates, Inflation, Exchange Rates, Revenue, Economic growth, Service sector, Technological development.

Úvod do problému

Zaměstnanost je jedním z klíčových faktorů pro ekonomický růst a stabilitu země. V posledních letech se v České republice pozornost věnuje zejména zaměstnanosti v sektoru služeb, který představuje rychle rostoucí část trhu práce. Podle statistiky Českého statistického úřadu se v roce 2022 zaměstnanost v ČR neustále zvyšuje. V prvním čtvrtletí roku 2022 dosáhla nejvyšší úrovně za posledních 20 let a to 4,57 milionu lidí. Z toho 60 % tvořili zaměstnanci v sektoru služeb. Zaměstnanost v sektoru služeb se zvyšuje zejména díky rozvoji nových technologií a digitalizaci. Tyto faktory umožňují vznik nových služeb a zvyšují produktivitu v této oblasti. Zároveň se zvyšuje poptávka po kvalifikovaných pracovnících, zejména v oblasti IT, finance a obchod. Nicméně **přestože se zaměstnanost zvyšuje, stále existují oblasti, kde je potřeba zlepšovat situaci na trhu práce.** Například v oblasti nízkokvalifikovaných pracovníků, kteří se často potýkají s nedostatečnou kvalifikací a nízkými mzdami. Další problémy představují také regionální rozdíly v zaměstnanosti a nevyužitý potenciál pracovní síly mezi mladými a staršími lidmi. Vláda ČR věnuje pozornost zlepšování situace na

trhu práce a podporuje iniciativy, které mají za cíl zvyšování zaměstnanosti a kvalifikace pracovníků. Tyto iniciativy zahrnují například podporu vzdělávání, podporu vzniku nových pracovních míst a podporu podnikání.

Vývoj zaměstnanosti v ČR je pozitivní a většina ekonomických prognóz předpokládá další růst zaměstnanosti v následujících letech. Nicméně, je potřeba dále pracovat na zlepšování situace na trhu práce a podporovat růst zaměstnanosti zejména v oblasti služeb, která představuje klíčový segment na trhu práce. Dopady monetární politiky a zaměstnanosti jsou aktuálním ekonomickým problémem. Historicky se vážnou otázkou zabýval v roce 1958 ekonomem Williamem Phillipsem. Ukazuje vztah mezi inflací a nezaměstnaností. Jeho model se používá do současnosti. V roce 1993 publikoval John Taylor studii o stanovení úrokových sazeb s dopadem na zaměstnanost. Taylorův přístup se zaměřuje na udržení stability inflace a podporu zaměstnanosti. Dalším autorem je M. Friedman (1968). Friedmanova hypotéza je o stabilním vztahu mezi inflací a nezaměstnaností. V dlouhodobém horizontu existuje stabilní vztah mezi inflací a nezaměstnaností. Okounův zákon, který byl představen ekonomem Arthurem Okunem v roce 1962, ukazuje vztah mezi nezaměstnaností a produktivitou. Okounův zákon je stále důležitým nástrojem pro hodnocení vlivu politických rozhodnutí na nezaměstnanost.

V současné době se v ekonomické debatě rozvíjí téma rozvoje zaměstnanosti ve službách, a to zejména v souvislosti s technologickým rozvojem. Výzkum a analýza vlivu monetární politiky na zaměstnanost ve službách jsou důležitými tématy pro ekonomy, politické rozhodování a průmyslové aktéry, protože sektor služeb hraje větší a větší roli v moderních ekonomikách. Hlavními ekonomy, kteří téma rozvíjejí je například, Paul Krugman, profesor ekonomie na Graduate Center of the City University of New York. Krugman se zabývá analýzou vztahu mezi monetární politikou a zaměstnaností a jejím vlivem na hospodářský růst. Dále je to Ben Bernanke, bývalý předseda Federálního rezervního systému USA, který se zabýval mnoha aspekty monetární politiky a jejího vlivu na ekonomiku a zaměstnanost. Hlavní studie, které určí směr debaty je "Monetary Policy and the Service Sector" (2018). Studii publikovali ekonomové z amerického ministerstva financí a zjistili, že služby reagují na monetární politiku stejně jako zboží, přičemž změny úrokových sazeb mají významný vliv na vývoj zaměstnanosti v této oblasti. Ve studii "Monetary Policy, Credit and Real Activity in the U.S. Service Sector" (2018) publikovali ekonomové z New York Federal Reserve Bank, že účinnost monetární politiky v oblasti služeb závisí na úrovni finančního zdraví firem a vztahu mezi úrokovými sazbami a poptávkou po úvěrech.

Cíl

Nestabilita na trhu práce obsahuje implicitně riziko zvyšování nezaměstnanosti a nízkého hospodářského výkonu. Vede to k negativním jevům, jako jsou například finanční tíseň domácností, snížená spotřeba nebo růst sociálního napětí. Jedním z nástrojů, kterými mohou centrální banky reagovat na tuto situaci, je manipulace s REPO sazbou. REPO sazba je úroková sazba, za kterou centrální banka půjčuje peníze bankám. Snížení REPO sazby vede k tomu, že banky mají k dispozici více peněz a mohou je využít pro půjčování klientům. To

zase může vést k růstu hospodářství a zvýšení zaměstnanosti. V této souvislosti jsou často kladené otázky, jak velký vliv má snížení REPO sazby na zaměstnanost a zda je to ekonomicky a sociálně žádoucí. Existuje mnoho studií a výzkumů, které se tímto tématem zabývají. Některé studie uvádějí, že snížení REPO sazby může vést k výraznému nárůstu zaměstnanosti, zatímco jiné naznačují, že vliv na zaměstnanost je spíše malý a může být kompenzován jinými faktory. Nicméně, z pohledu ekonomiky a sociálního blaha je snižování REPO sazby přesto žádoucí. Snížení REPO sazby může vést ke zvýšení poptávky po zboží a službách, což zase může stimulovat hospodářský růst a zvýšení zaměstnanosti. Kromě toho může snížení REPO sazby pomoci snížit finanční tíseň domácností, což může mít pozitivní dopad na celkovou společnost. Výše popsany efekt však není bezpodmínečný a závisí na mnoha faktorech, jako jsou například fiskální politika, struktura hospodářství nebo stávající ekonomické podmínky. Nicméně, ve většině případů snižování REPO sazby může pomoci podpořit hospodářský růst a zvýšení zaměstnanosti.

Metodika

Způsob zpracování dat pro výpočet zahrnuje agregaci dat z oficiálních zdrojů jako je ČNB (2023). Je však potřeba data (jako například kurz koruny) získávat z dalších zdrojů (Ptatscheková J. and Dittrichová J., 2013). Na základě získaných naměřených dat je možné definovat proměnné X a Y. Následně musíme pro ekonometrický model vybrat proměnné, které budou použity jako prediktory (tzv. "x-variables") a proměnnou, kterou chceme předpovědět (tzv. "y-variable" neboli závislou proměnnou). Použijeme také harmonický průměr u úrokové sazby, neboť periody změny jsou různé a je zapotřebí je připravit tak, abych se daly tyto hodnoty roční použít do modelu. V prvním kroku statistického modelování uděláme test normality, Fischerův (F test), T test. Musíme otestovat model pomocí statistických testů, abychom zjistili, zda je vztah mezi proměnnými statisticky významný. Následuje vytvoření lineárního modelu mezi proměnnými, kde se pokusíte najít lineární vztah mezi všemi prediktory a y-proměnnou. Musí být proveden test normality, abychom zjistili, kdy jsou rozptyly tzv. normální. Použijeme Shapiro-Wilkův test. Test zkontroluje, zda model normálního rozdělení odpovídá pozorovaným nebo měřeným hodnotám. Provedeme formální test normality Shapiro-Wilkův test. Je to jeden z nejsilnějších testů normality. Můžeme také použít grafické metody jako je QQ-Plot nebo histogram. Shapiro Wilk test používá pouze pravostranný test. Výsledek ukazuje rozdíl mezi odhadovaným modelem a měřením. Čím větší je statistika, tím je pravděpodobnější, že model není správný. Levostranná může představovat hodnotu, která je příliš malá. Statistika W nemůže být příliš malá hodnota. Nelze použít malý vzorek ($n \leq 50$). SW test vypočítá p-hodnotu z tabulek.

Hypotézy

H_0 : Normální rozdělení

H_1 : Jiná distribuce

Testovací statistika

$$W = \frac{(\sum_{i=1}^n a_i x_{(i)})^2}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$

Následuje T-test: T – test můžeme použít, protože máme numerickou proměnnou, v našem případě jde o vybraný ekonomický ukazatel. Porovnáme geometrické průměry dvou samostatných populací nebo skupin (jde o importní a exportní podniky).

Využijme vzorec:

$$\bar{X}_G = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n x_i}$$

Geometrický průměr nezáporných čísel je definován jako n-tá odmocnina jejich součinu. Máme splněné požadavky na provedení t testu; máme dva nezávislé vzorky, po testu normality máme data normálně distribuována. Máme vzorky, které mají podobný rozptyl. Kde platí, že směrodatná odchylka je druhá odmocnina z rozptylu. Stejně jako u rozptylu se rozlišují populační směrodatná odchylka σ

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$

Nulová hypotéza

$$H_0: u_1 - u_2 = 0,$$

kde u_1 je průměr A a u_2 průměr B.

Alternativní hypotéza

$$H_A: u_1 - u_2 \neq 0,$$

Můžeme také zapsat takto:

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 + d$$

$$H_A: \mu_1 \neq \mu_2 + d$$

Nulová hypotéza inklinuje k tomu, že není žádný rozdíl mezi geometrickými průměry těchto dvou skupin; nebo formálněji, že rozdíl je nulový.

Rovnice:

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\left(\frac{(N_1 - 1)s_1^2 + (N_2 - 1)s_2^2}{N_1 + N_2 - 2}\right)\left(\frac{1}{N_1} + \frac{1}{N_2}\right)}}$$

K testování nulové hypotézy, lze použít T statistiku, která se označuje jako testovací kritérium. Testovací kritérium je funkce náhodného výběru, která určuje nulovou hypotézu. Obor možných hodnot testovacího kritéria se dělí na dva obory. Jedním z nich je obor přijetí testované hypotézy a druhým je kritický obor W. Pokud výběrová hodnota testovacího kritéria

je v oboru přijetí testované hypotézy, pak nelze nulovou hypotézu zamítnout. Padne-li tato hodnota do kritického oboru, nulovou hypotézu je třeba zamítnout. Kritický obor oddělují od oboru přijetí tzv. kritické hodnoty, což jsou kvantily rozdělení testovacího kritéria při platnosti H_0 . Fisher-Pearsonův koeficient je vyjádřen:

$$F = \frac{MS(Reg)}{MS(Res)}$$

$$F = \frac{s_1^2}{s_2^2}$$

Můžeme přistoupit k otestování statistického (ekonometrického) modelu. Regresní analýza a korelační analýza jsou dvě statistické metody, které se používají k vyhodnocení vztahu mezi dvěma nebo více proměnnými. Obě tyto metody se používají k odhadnutí, jaký vliv má jedna proměnná na druhou nebo jaký vztah existuje mezi nimi. Regresní analýza se používá k odhadnutí vztahu mezi jednou závislou proměnnou a jednou nebo více nezávislými proměnnými. Závislá proměnná je ta, kterou chceme vysvětlit nebo predikovat, zatímco nezávislé proměnné jsou ty, které mohou ovlivňovat závislou proměnnou. Například v případě, že chceme odhadnout vztah mezi výdělkem a vzděláním, můžeme použít regresní analýzu. Výdělek by byl závislou proměnnou a vzdělání by bylo nezávislou proměnnou. Korelační analýza se používá k vyhodnocení vztahu mezi dvěma proměnnými. Jejím cílem je zjistit, zda existuje mezi proměnnými nějaká souvislost nebo korelace (Engle, R., 2002).

Korelace může být pozitivní, což znamená, že se hodnoty proměnných zvyšují nebo snižují společně, nebo může být negativní, což znamená, že se hodnoty proměnných zvyšují nebo snižují v opačném směru. Například pokud bychom chtěli zjistit, zda existuje souvislost mezi výškou a hmotností, mohli bychom použít korelační analýzu. Obě regresní a korelační analýza jsou užitečné nástroje pro výzkum a analýzu dat (Asgharian, H. et al., 2018). Mohou být použity k odhadnutí vztahu mezi proměnnými a k vyhodnocení. Princip regresní analýzy vychází z definovaných náhodných veličin X a Y , kde Y (obrat) je vysvětlovaná proměnná a X (REPO sazba) bude vysvětlující proměnná (regresor). Mezi vysvětlovanou proměnnou Y a vysvětlující proměnnou X platí lineární vztah. Veličiny Y může být zatíženo náhodnou chybou e .

$$Y = \beta_1 + \beta_2 X + e,$$

Kde β_1 , β_2 jsou neznámé parametry (neznámé reálné konstanty), Y a e jsou náhodné veličiny a X je daná reálná proměnná. Dále předpokládáme, že při hodnotách $x_1, x_2, \dots, x_n$ proměnné X pozorujeme hodnoty $y_1, \dots, y_n$ proměnné Y zatížené chybami $e_1, \dots, e_n$. Pozorování vyhovují modelu:

$$y_i = \beta_1 + \beta_2 x_i + e_i$$

$$i = 1, \dots, n.$$

O chybách $e_1, \dots, e_n$ předpokládáme, že jsou to nezávislé náhodné veličiny. Jsou nesystematické. Jejich střední hodnoty $E(e_i) = 0$, a jsou homogenní. Mají stejný rozptyl $D(e_i) = \sigma^2$, $i = 1, \dots, n$. Cílem analýzy je najít odhad parametrů β_1 , β_2 a σ^2 . Použijeme k tomu metodu nejmenších čtverců.

$$S^2(\beta_1, \beta_2) = \sum_{i=1}^n e_i^2 = \sum_{i=1}^n (y_i - (\beta_1 + \beta_2 x_i))^2$$

Součet čtverců náhodných chyb e_i a odhady β_1, β_2 parametrů β_1, β_2 stanovíme tak, že součet čtverců chyb $S^2(\beta_1, \beta_2)$ nabývá minimální možné hodnoty. Hlavním metodologickým cílem je otestovat model na datech, model by měl být schopen generovat nové predikované výsledky pomocí ekonometrické verifikace. Postup interpretace výsledků vícenásobné regrese (ekonometrická verifikace) zahrnuje potvrzení lineární závislosti mezi proměnnými, na základě které bude proveden výpočet y -proměnné. Můžeme také zjistit z každé změny prediktoru y -proměnnou. Můžeme také vypočítat, jaký je korelační koeficient a výsledek t -testu, což ukazuje, zda je tento prediktor statisticky významný nebo ne. Ve výpočtech bude také zahrnut R^2 a adj. R^2 , které ukazují, jak dobře model popisuje predikovanou y -proměnnou. V procesu výpočtu bude také testována případně odstraněna multikolinearita, neboť některé z prediktorů mohou být korelované, jsou-li, odstraním je z modelu. Tím zvýšíme validitu modelu a lze ho verifikovat (Engle, R.F. and Rangel, J.G., 2008). Rovnice vícenásobné regrese se v ekonometrické verifikaci používá k ověření teorií ekonomických vztahů mezi různými proměnnými.

$$Y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + b_3 X_3 + \dots + b_p X_p + \varepsilon$$

Y je cílová proměnná, X_1 až X_n jsou prediktory a β_0 až β_n jsou parametry modelu, které se snažíme odhadnout. Tyto parametry se obvykle odhadují pomocí metody nejmenších čtverců nebo jiných metod, které se snaží minimalizovat chybu mezi skutečnou hodnotou cílové proměnné a hodnotou, kterou model předpovídá.

Hypotézy:

H_0 : Vývoj tržeb neovlivňují úrokové sazby, inflace a kurz koruny.

H_a : Vývoj tržeb je ovlivněn úrokovými sazbami, inflací a kurzem koruny.

$$H_0: Y = b_0$$

$$H_1: Y = b_0 + b_1 X_1 + \dots + b_p X_p$$

Vícenásobná regrese je metoda statistické analýzy, která se používá k určení vztahu mezi jednou nezávislou proměnnou a více závislými proměnnými. Tato metoda umožňuje posoudit, jak moc jednotlivé závislé proměnné ovlivňují nezávislou proměnnou a jak moc se od sebe liší. Mezi hlavní výhody vícenásobné regrese patří, že může zkoumat vztah mezi více závislými proměnnými a nezávislou proměnnou současně. V našem případě jde o to, jak inflace a kurz koruny ovlivňuje podnikové tržby. Nevýhoda modelování prognózy pomocí vícenásobné regrese je vysoká náročnost výpočtu. Je potřeba zpracovat velké množství dat. Proto je zapotřebí vyvarovat se chybám výpočtu. Výsledky analýzy mohou být zkreslené v případě, že nejsou splněny základní předpoklady pro použití vícenásobné regrese (Chiang, T.C., et al. 2007). OLS (Ordinary Least Squares) model je nejčastěji používaná metoda regrese v ekonometrii a statistice. OLS model umožňuje odhadnout parametry lineárního regresního modelu tak, aby byla minimalizována suma čtverců odchylek mezi skutečnými hodnotami

závislé proměnné a předpokládanými hodnotami vypočtenými pomocí modelu. Existuje několik důvodů, proč je vhodné použít OLS model. OLS model je velmi jednoduchý a intuitivní pro interpretaci. OLS umožňuje odhadnout vztah mezi závislou a nezávislou proměnnou v lineárním tvaru, což umožňuje snadno interpretovat vztah mezi proměnnými. OLS model je velmi efektivní a výpočetně nenáročný. Algoritmus OLS rychle vypočítá odhady parametrů a umožňuje snadno provést statistické testy hypotéz. Model je robustní proti vlivu odlehlých pozorování a je méně citlivý na porušení předpokladů než jiné regresní metody. OLS model je optimální nástroj pro analýzu vztahu mezi závislou a nezávislou proměnnou (Ghosh, B. et al., 2021). Dále bude proveden Whiteův test heteroskedasticity. Whiteův test heteroskedasticity slouží k ověření předpokladu homoskedasticity v regresním modelu. Heteroskedasticita může být zdrojem zkreslených odhadů parametrů modelu a nesprávných statistických testů. Proto je důležité potvrdit, že odchylky mezi odhady a skutečností jsou náhodné a nezávislé na hodnotách nezávislých proměnných. Whiteův test umožňuje identifikovat a korigovat případné heteroskedasticity v datové sadě a zlepšit tak validitu a spolehlivost regresního modelu.

Výsledky

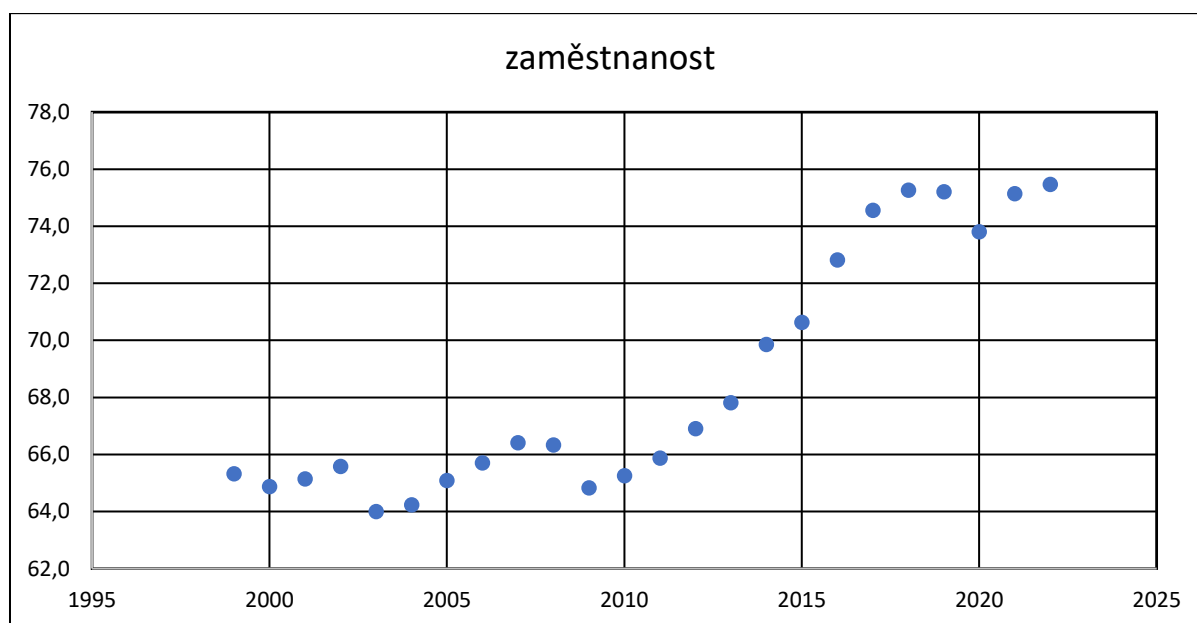
Tabulka č. 1.

rok	REPO	inflace	tržby	kč/E	Kč/D	zaměstnanost
1999	6,535343	2,1	203	36,054	35,63	65,3
2000	5,25	3,9	255	36,817	38,942	64,9
2001	4,9875	4,7	299	32,592	36,375	65,1
2002	3,518271	1,8	389	30,753	30,654	65,6
2003	2,231405	0,1	499	32,313	26,32	64,0
2004	2,368421	2,8	501	30,647	22,87	64,2
2005	1,984252	1,9	632	28,975	24,249	65,1
2006	2,368421	2,5	650	27,777	21,022	65,7
2007	3,099871	2,8	880	26,3	18,04	66,4
2008	2,940178	6,3	901	26,106	19,479	66,3
2009	1,316614	1	914	26,076	17,839	64,8
2010	0,75	1,5	1426	25,165	19,028	65,3
2011	0,75	1,9	1492,059	25,515	19,365	65,9
2012	0,115385	3,3	1774,569	25,216	19,23	66,9
2013	0,5	1,4	1774,5	25,517	20,078	67,8
2014	0,5	0,4	1942,453	27,634	22,4	69,9
2015	0,5	0,3	1944,523	27,026	24,875	70,6
2016	0,5	0,7	1914,12	27,03	25,641	72,8
2017	0,333333	2,5	2244	25,647	21,668	74,6
2018	1,143791	2,1	2363,6	25,83	22,693	75,3
2019	2	2,8	2457,1	25,498	22,94	75,2
2020	0,664908	3,2	2942,5	26,312	21,624	73,8
2021	1,079843	3,8	3085,73	25,257	22,345	75,1
2022	5,412775	4	3111,1	24,269	23,912	75,5

Zdroj: ČNB, ČSÚ

Během období let 1999 až 2022 byly shromážděny údaje o vývoji REPO sazby, inflace, tržbách, kurzu koruny vůči euru a dolaru a také o zaměstnanosti. Tyto údaje byly získány z datových zdrojů České národní banky a Českého statistického úřadu a poskytují pohled na vývoj ekonomiky a trhu práce v České republice během těchto let. Prognóza České národní banky na 2023 byla nedávno zveřejněna. Podle této prognózy se očekává, že celková inflace v České republice v roce 2023 dosáhne 11,2 procenta a v roce 2024 se sníží na 2,1 procenta. Měnověpolitická inflace by měla být stejná jako celková inflace. Očekává se, že hrubý domácí produkt vzroste v roce 2023 o 0,5 procenta a v roce 2024 o 3,0 procenta. Další významnou informací je očekávání úrokových sazeb. Pro rok 2023 se očekává, že úrokové sazby 3M PRIBOR dosáhnou 6,8 procenta, ale v roce 2024 se sníží na 4,6 procenta. Tento vývoj prognózy může mít dopad na ekonomiku země. **Vyšší inflace může vést k vyšším nákladům a nižší kupní síle. Na druhé straně by nižší úrokové sazby mohly stimulovat poptávku a hospodářský růst.**

Graf č. 1.

Zdroj: Vlastní výpočet, 2023

Zaměstnanost v období od roku 1990 do roku 2022 vykazovala různé změny a výkyvy. V roce 1990 byla míra zaměstnanosti 65,3 %, což znamená, že více než dvě třetiny populace byly zaměstnány. Ovšem v následujícím roce, v roce 1991, se zaměstnanost mírně snížila na 64,9 %. Tento pokles naznačuje, že ekonomické podmínky byly možná trochu obtížnější, a proto byl nižší počet lidí zaměstnán. Nicméně se situace v dalších letech začala opět zlepšovat. V roce 1992 se zaměstnanost zvýšila na 65,1 %, což naznačuje mírný návrat k růstu a stabilizaci trhu práce. V roce 1993 se míra zaměstnanosti ještě více zvýšila na 65,6 %, což může být důkazem o oživení ekonomiky a nárůstu poptávky po pracovní síle. Avšak v roce 1994 přišlo opět snížení zaměstnanosti na 64,0 %. Tento pokles může být způsoben například ekonomickými výkyvy nebo změnami na trhu práce. Poté se situace začala postupně zlepšovat. V následujících letech se zaměstnanost opět zvyšovala, a to na hodnoty 64,2 %, 65,1 %, 65,7

% a 66,4 % v letech 1995, 1996, 1997 a 1998. Trend růstu pokračoval i v dalších letech, ačkoli se střídaly období mírného nárůstu s obdobími mírného poklesu. V průběhu let se zaměstnanost pohybovala kolem hodnot 66 % a 67 %, s výjimkou roku 2001, kdy dosáhla hodnoty 66,3 %, a roku 2004, kdy míra zaměstnanosti klesla na 64,8 %. Od roku 2005 až do roku 2022 se zaměstnanost postupně zvyšovala. Dosáhla hodnoty 65,3 % v roce 2005, 65,9 % v roce 2006, 66,9 % v roce 2007, 67,8 % v roce 2008 a 69,9 % v roce 2009. V dalších letech byl pozorován další růst zaměstnanosti, a to na hodnoty 70,6 %, 72,8 %, 74,6 % a 75,3 % v letech 2021 až 2022.

Tabulka č. 2: Výsledky vícenásobné regrese

Model 1: OLS, za použití pozorování 1-24				
Závislá proměnná: zaměstnanost				
	koeficient	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota
const	61,0627	7,34857	8,309	1,42e-07 ***
REPO	0,135208	0,329893	0,4099	0,6867
inflation	-0,0360012	0,287926	-0,1250	0,9019
tržby	0,00441613	0,000681996	6,475	4,32e-06 ***
kAE	-0,165466	0,340700	-0,4857	0,6331
KAD	0,232161	0,166211	1,397	0,1795
Střední hodnota závisle proměnné			68,59032	
Sm. odchylka závisle proměnné			4,258688	
Součet čtverců reziduí			49,64307	
Sm. chyba regrese			1,660707	
Koeficient determinace			0,880991	
Adjustovaný koeficient determinace			0,847933	
F(5, 18)			26,64986	
P-hodnota(F)			9,97e-08	
Logaritmus věrohodnosti			-42,77619	
Akaikovo kritérium			97,55237	
Schwarzovo kritérium			104,6207	
Hannan-Quinnovo kritérium			99,42760	

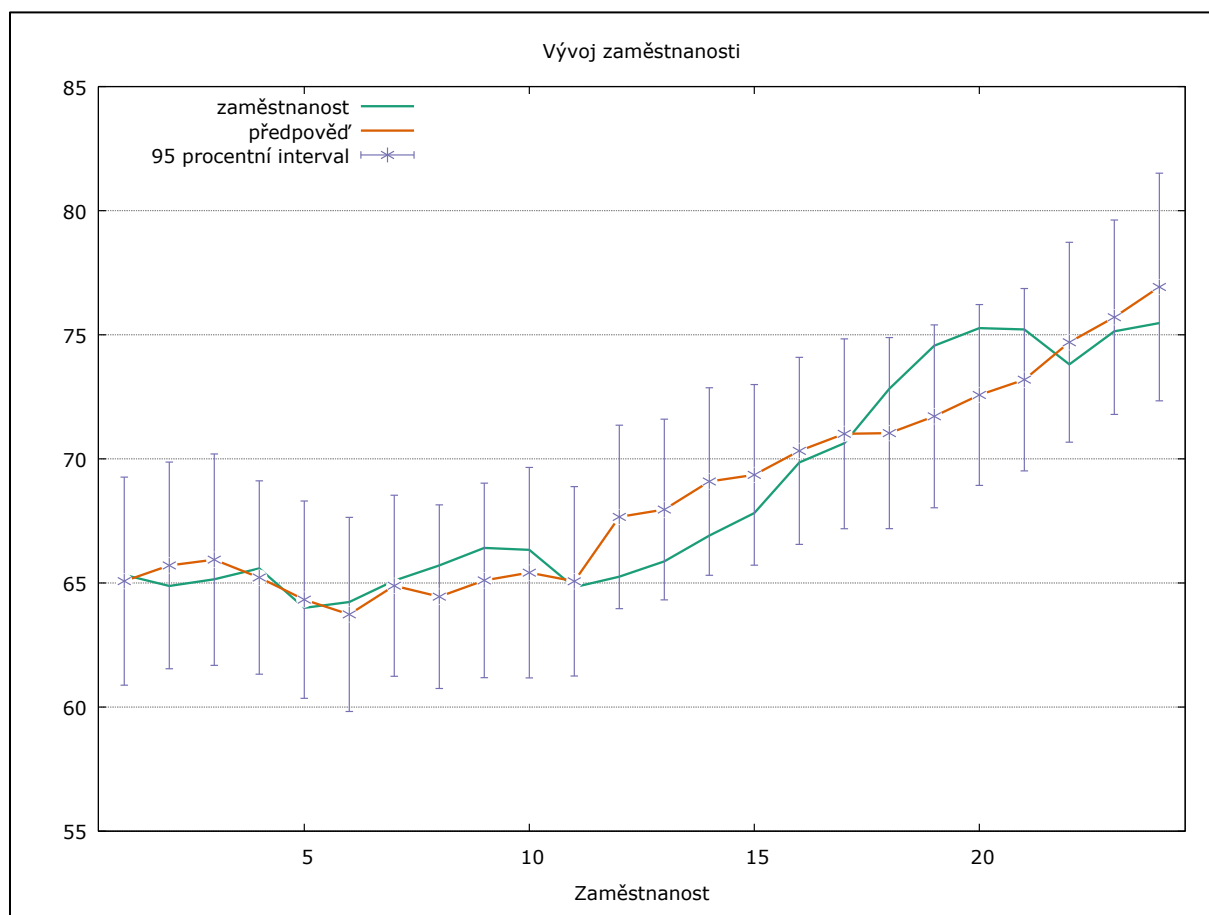
Pomíne-li se konstanta, p-hodnota byla nejvyšší pro proměnnou 3 (inflation)

Zdroj: Vlastní výpočet, 2023

V modelu 1 jsou zkoumány vlivy pěti proměnných na zaměstnanost. Konstanta modelu (const) vyjadřuje průměrnou hodnotu závisle proměnné (zaměstnanosti), když jsou všechny nezávislé proměnné nulové. Proměnná REPO (REPO sazba) nemá významný vliv na zaměstnanost, protože p-hodnota této proměnné je 0,6867, což je vysoká hodnota a znamená, že s velkou pravděpodobností se změny v REPO sazbě nedají použít k vysvětlení změn v zaměstnanosti. Proměnná inflation (úroveň inflation) také nemá významný vliv na zaměstnanost, protože p-hodnota této proměnné je 0,9019, což je ještě vyšší hodnota než v případě REPO

sazby. Proměnná tržby (tržby firem) má statisticky významný a pozitivní vliv na zaměstnanost, protože koeficient této proměnné je kladný a p-hodnota je velmi nízká ($4,32e-06$). Proměnné kAE (kurz koruny vůči euru) a KAD (kurz koruny vůči dolaru) mají nízkou významnost, protože jejich p-hodnota převyšuje hladinu významnosti 0,05. **V tomto modelu mají významný vliv na zaměstnanost pouze tržby firem, zatímco REPO sazba a úroveň inflace nejsou významné. Kurzy měn také nemají významný vliv na zaměstnanost.**

Graf č. 2. Vývoj zaměstnanosti v ČR

Zdroj: Vlastní výpočet, 2023

Zaměstnanost je klíčovým ukazatelem ekonomického vývoje země. V České republice se v posledních letech daří udržovat poměrně vysokou úroveň zaměstnanosti, avšak stále je zde prostor pro zlepšení. Jedním z faktorů, které mohou pomoci zvýšit zaměstnanost, je snížení REPO sazeb. REPO sazby jsou klíčovým nástrojem monetární politiky centrální banky a ovlivňují celkovou úroveň úroků v ekonomice.

Tabulka č. 3.

Whiteův test heteroskedasticity				
OLS, za použití pozorování 1-24				
Závisle proměnná: uhat ²				
	koeficient	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota

const	1622,79	596,742	2,719	0,0726 *
REPO	82,1131	55,9480	1,468	0,2385
inflace	9,32346	44,2004	0,2109	0,8465
tržby	-0,148891	0,0809366	-	1,840
kAE	-133,149	49,1103	-2,711	0,0731 *
KAD	25,8910	13,7690	1,880	0,1566
sq_REPO	0,696779	1,08135	0,6444	0,5652
X2_X3	-2,33697	2,93428	-0,7964	0,4840
X2_X4	-0,00738368	0,00714618	-1,033	0,3775
X2_X5	-3,48907	2,77651	-1,257	0,2978
X2_X6	1,10497	1,51433	0,7297	0,5184
sq_inflace	-0,373872	1,23023	-	0,3039
X3_X4	-0,00420015	0,00590957	-0,7107	0,5285
X3_X5	-0,357671	1,41171	-0,2534	0,8164
X3_X6	0,545294	0,629567	0,8661	0,4501
sq_trAby	5,20694e-06	9,26530e-06	0,5620	0,6134
X4_X5	0,00495668	0,00337857	1,467	0,2386
X4_X6	0,000471241	0,00230800	0,2042	0,8513
sq_kAE	2,63934	0,979325	2,695	0,0741 *
X5_X6	-0,813643	0,595441	-1,366	0,2652
sq_KAD	-0,102119	0,237775	-0,4295	0,6966
Neadjustovaný koeficient determinace = 0,940848				
Testovací statistika: TR ² = 22,580360,				
s p-hodnotou = P (Chí-kvadrát (20) > 22,580360) = 0,309866				

Zdroj: Vlastní výpočet, 2023

Whiteův test heteroskedasticity se používá k testování hypotézy, že varianci chyb modelu jsou konstantní (homoskedastické) proti alternativní hypotéze, že varianci chyb se liší v závislosti na hodnotách nezávislých proměnných (heteroskedastické). Výsledky Whiteova testu ukazují, že p-hodnota testu je 0,309866, což naznačuje, že nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu o homoskedasticitě na běžné hladině významnosti 5% (protože p-hodnota > 0,05). To znamená, že neexistují dostatečné důkazy, abychom předpokládali, že varianci chyb jsou odlišné v závislosti na hodnotách nezávislých proměnných. Koeficienty regrese a jejich p-hodnoty ukazují, jak každá z nezávislých proměnných ovlivňuje závislou proměnnou. Konstanta není statisticky významná na běžné hladině významnosti 5 %, ale ostatní koeficienty mají statisticky významné odhady. Všimněte si, že některé koeficienty mají p-hodnotu blízkou

0,05 (např. koeficient kAE), což naznačuje, že existuje určitá míra nejistoty ohledně toho, zda jsou tyto koeficienty skutečně odlišné od nuly.

Tabulka č. 4.

$$\text{zaměstnanost} = 61,1 + 0,135 \cdot \text{REPO} - 0,0360 \cdot \text{inflation} + 0,00442 \cdot \text{tržby} - 0,165 \cdot \text{kAE} + 0,232 \cdot \text{KAD}$$

$$(7,35) \quad (0,330) \quad (0,288) \quad (0,000682) \quad (0,341)$$

$$(0,166)$$

$$n = 24, \text{ Koeficient determinace} = 0,881$$

(směrodatné chyby v závorkách)

Zdroj: Vlastní výpočet, 2023

Pro výpočet změny zaměstnanosti, když se REPO sazba sníží na 6, můžeme dosadit tuto hodnotu do rovnice a spočítat novou hodnotu pro zaměstnanost:

$$\text{zaměstnanost} = 61,1 + 0,1356 - 0,0360 \cdot \text{inflation} + 0,00442 \cdot \text{tržby} - 0,165 \cdot \text{kAE} + 0,232 \cdot \text{KAD}$$

Pro výpočet změny potřebujeme znát rozdíl mezi novou a původní hodnotou:

$$\Delta \text{ zaměstnanost} = \text{zaměstnanost (snížená REPO)} - \text{zaměstnanost (původní REPO)}$$

$$\Delta \text{ zaměstnanost} = (61,1 + 0,81 - 0,0360 \cdot \text{inflation} + 0,00442 \cdot \text{tržby} - 0,165 \cdot \text{kAE} + 0,232 \cdot \text{KAD}) - (61,1 + 0,13516 - 0,0360 \cdot \text{inflation} + 0,00442 \cdot \text{tržby} - 0,165 \cdot \text{kAE} + 0,232 \cdot \text{KAD})$$

$$\Delta \text{ zaměstnanost} = 3,65$$

Tedy, pokud se REPO sníží na 6 %, očekáváme zvýšení zaměstnanosti o 3,65 %.

Ceteris paribus znamená, že všechny ostatní proměnné zůstanou konstantní. V našem případě to znamená, že změna REPO sazby bude mít vliv na zaměstnanost, pokud všechny ostatní faktory zůstanou stejné. Takže můžeme použít stejnou rovnici a dosadit do ní hodnoty ostatních proměnných z předchozího výpočtu:

$$\text{zaměstnanost} = 61,1 + 0,1358 - 0,03600,5 + 0,004421000 - 0,1655 + 0,232 \cdot 25 = 63,475$$

Při REPO sazbě 8 % by se očekával nárůst zaměstnanosti o 0,641 %.

Zvýšení tržeb o deset procent znamená dosažení zaměstnanosti 77,3664 %" může být interpretována jako tvrzení, že existuje statistická souvislost mezi tržbami a zaměstnaností a to taková, že když tržby firmy vzrostou o 10 procent, tak dosáhnou zaměstnanosti **77,3664 %**.

Diskuze

Regresní modely jsou v ekonomii a statistice často používány k odhadu vztahu mezi různými proměnnými a předpovídání budoucího vývoje. V této souvislosti může být zajímavé zaměřit se na to, jaký vliv má základní sazba na zaměstnanost a jakými způsoby lze tento vztah ovlivnit. Základní sazba je klíčovou proměnnou pro hospodaření ekonomiky, protože ovlivňuje náklady na půjčky a úrokové sazby, které mohou podniky a spotřebitelé platit. Nicméně, výzkumy ukazují, že základní sazba neovlivňuje zaměstnanost přímo, ale spíše prostřednictvím výkonnosti podniků. Když je podnik schopný generovat udržitelné tržby, má také schopnost vytvářet nová pracovní místa a zvyšovat míru zaměstnanosti. Z toho plyne, že cesta ke zvýšení zaměstnanosti vede přes snižování základní úrokové sazby, dostupnosti úvěrů na investice a provoz. Tím se umožní podnikům investovat do nových projektů, rozšiřovat své aktivity a tím i růst. Snižování dostupnosti úvěrů však mohou mít dlouhodobě negativní vliv na ekonomiku. Proto je důležité vytvářet podmínky pro udržitelný růst, který zahrnuje podporu podniků a odbourávání bariér na trhu práce. To může být například vytvářením nových pracovních míst a zlepšováním kvalifikace pracovníků, nebo také snižováním administrativní zátěže pro podniky. Základní sazba je tedy klíčovou proměnnou pro ovlivnění výkonnosti podniků a tím i zaměstnanosti. Sama o sobě není dostačující k zajištění udržitelného růstu. Důležité je proto, aby vlády a centrální banky přijímaly politiky a opatření, která podporují udržitelný rozvoj ekonomiky a zajišťují prosperitu a blahobyt a sociální stabilitu.

Monetární politika je soubor opatření, která jsou používána centrálními bankami k regulaci měnového systému a úrovně inflace. Cílem monetární politiky je udržet stabilitu měny pomocí úrokových sazeb. REPO sazba je úroková sazba, kterou si účtuje centrální banka při poskytování úvěrů komerčním bankám. Komerční banky čerpají úvěry od centrální banky a splácejí je po určité době (14 dnů) během které je úročena určitou sazbou. REPO sazba může ovlivňovat stabilitu měny tím, že ovlivňuje množství peněz v oběhu. Pokud je REPO sazba vysoká, tak vede ke snížení množství peněz v oběhu a tím nepřímě ke stabilizaci měny. Hlavním nástrojem regulace měnového systému je tedy stanovení základní úrokové sazby. Centrální banka může zvýšit nebo snížit základní úrokové sazby, což může ovlivnit náklady na úvěry firem, a tím i zaměstnanost a vývoj tržeb. Pokud je inflace příliš vysoká, může to vést k devalvaci měny a snížení kupní síly. To může mít také negativní dopad na podnikovou zaměstnanost. Pokud centrální banka podporuje růst ekonomiky prostřednictvím nízkých úrokových sazeb, může to vést k zvýšení investic firem a vývoji zaměstnanosti.

Závěr

Snížení REPO sazeb a zvýšený zájem o investice a zaměstnávání jsou klíčové faktory, které mohou přispět k zvýšení zaměstnanosti. V dnešní době, kdy se svět potýká s pandemií a ekonomickou nestabilitou, je toto téma aktuální více než kdy jindy. Snížení těchto sazeb vede ke zvýšení peněžní nabídky a nižším úrokovým sazbám pro spotřebitele a podniky. To může vést k vyššímu zájmu o půjčky, což podporuje podnikání a investice. Vyšší investice mohou vést k růstu výroby, zvýšení produktivity a vytváření nových pracovních míst. Navíc, snížení REPO sazeb může mít vliv na snížení hodnoty měny v zahraničním obchodě, což může zvýšit

konkurenceschopnost domácích výrobců a podpořit export. Podpora podniků a odbourávání bariér na trhu práce jsou další faktory, které mohou přispět k zvýšení zaměstnanosti. Podnikatelé by měli být motivováni ke zvýšení investic a k vytváření pracovních míst. Snížení administrativních bariér a zjednodušení byrokratických procesů mohou pomoci podnikatelům v rozvoji jejich podnikání. Odbourávání bariér na trhu práce může vést k lepšímu přístupu k pracovním místům a podpořit snížení nezaměstnanosti. To může zahrnovat snížení byrokracie při hledání zaměstnání, podporu vzdělávání a rekvalifikace, a poskytování příležitostí pro práci na částečný úvazek, což může být pro mnohé lidi výhodné. V závěru lze říci, že zvýšení zaměstnanosti je důležité pro hospodářský růst a stabilní ekonomiku. Snížení sazeb a podpora podniků a odbourávání bariér na trhu práce jsou jen některé z faktorů, které mohou přispět k této významné otázce. Snížení REPO sazby vede ke zvýšení zaměstnanosti, a naopak, zvýšení REPO sazby má opačný efekt. Tento výsledek má důležité důsledky pro ekonomickou politiku a společnost jako celek. Klesající REPO sazby by neměly být považovány pouze za prostředek k dosažení ekonomické expanze, ale také jako prostředek ke zlepšení sociální situace v zemi. Nižší REPO sazby mohou vést k většímu množství pracovních míst a snížení nezaměstnanosti. Tento závěr lze interpretovat jako výzvu k opatřením na podporu nižších REPO sazeb, což může zahrnovat snižování základní úrokové sazby centrální banky, podporu půjček pro malé a střední podniky a další opatření ke stimulaci hospodářského růstu a tvorby pracovních míst. Celkově lze říci, že výsledky tohoto výzkumu ukazují, že monetární politika má významný vliv na hospodářství a společnost jako celek. Správně navržená monetární politika může mít pozitivní vliv na zaměstnanost a podporu hospodářského růstu, což je pro každou zemi klíčové pro dosažení prosperity a blahobytu.

Je vhodné se zaměřit na zaměstnanost ve službách, protože tato oblast je velmi významná pro ekonomiku země. Pokud dojde k nárůstu zaměstnanosti v této oblasti, může to mít pozitivní dopad na celkovou ekonomickou situaci. Snížení REPO sazeb může vést ke zvýšení investic a růstu podnikání, což může podpořit zaměstnanost ve službách. Je však důležité, že existuje mnoho dalších faktorů, které mohou ovlivnit zaměstnanost a že snižování REPO sazeb by nemělo být jediným prostředkem pro dosažení růstu zaměstnanosti.

Bibliografické odkazy

1. Abed, R.E. On the comovements among European exchange rates and stock prices: A multivariate time-varying asymmetric approach. *J. Appl. Financ. Bank* 2016, 6, 53–59.
2. Albulescu, C.T.; Aubin, C.; Goyeau, D.; Tiwari, A.K. Extreme co-movements and dependencies among major international exchange rates: A copula approach. *Q. Rev. Econ. Financ.* 2018, 69, 56–69.
3. Arlt, J. (2003). *Finanční časové řady*. Grada Publishing. (1. vydání). ISBN 978-8024703305.
4. Asgharian, H.; Christiansen, C.; Hou, A.J. Macro-finance determinants of the long-run stock–bond correlation: The DCC-MIDAS specification. *J. Financ. Econom.* 2015, 14, 617–642.

5. Bartokova, L. (2012). Effects of Single Monetary Policy on the Selected Economic and Monetary Union Countries (Case of so Called “PIIGS” Countries). *Journal of Applied Economic Sciences (JAES)*, 7(22), 351-360.
6. Bekaert, G.; Harvey, C.R. Market Integration and Contagion. NBER Working Paper No. 9510. The National Bureau of Economic Research 2003. Available online: https://faculty.fuqua.duke.edu/~charvey/Research/Published_Papers/P77_Market_integration_and.pdf (accessed on 27 February 2019).
7. Benmelech, E., & Zator, M. (2022). Robots and firm investment (No. w29676). National Bureau of Economic Research.
8. Bernanke, B. S. (1995). The effectiveness of monetary policy. *American Economic Review*, 85(3), 427-436. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2118441>
9. Bieńkowski, W.; Gawrońska-Nowak, B.; Grabowski, W. Comovements of stock markets in the CEE-3 countries during the global financial crisis. *East. Eur. Econ.* 2014, 52, 32–55.
10. Boero, G.; Silvapulle, P.; Tursunaliyeva, A. Modelling the Bivariate Dependence Structure of Exchange Rates Before and After the Introduction of the Euro: A Semi-Parametric Approach. *Int. J. Financ. Econ.* 2011, 16, 357–374
11. ČNB, 2023; <https://www.cnb.cz/cs/casto-kladene-dotazy/Jak-se-vyvijela-dvoutydeni-REPO-sazba-CNB/>
12. ČNB, 2023; <https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/CNB-ponechala-urokove-sazby-na-stavajici-urovni-00022/>
13. Dorodnykh, E. What is the Degree of Convergence among Developed Equity Markets? *Int. J. Financ. Res.* 2012, 3, 2–16.
14. Dua, P.; Tuteja, D. Financial crises and dynamic linkages across international stock and currency markets. *Econ. Model.* 2016, 59, 249–261.
15. Engel, C. (2000). Monetary policy and the exchange rate: A review of the issues. *International Journal of Finance & Economics*, 5(4), 309-316. Dostupné z: [https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/1099-1158\(200010\)5:4%3C309::AID-IJFE142%3E3.0.CO;2-D](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/1099-1158(200010)5:4%3C309::AID-IJFE142%3E3.0.CO;2-D)
16. Engle, R. Dynamic conditional correlation: A simple class of multivariate generalized autoregressive conditional heteroskedasticity models. *J. Bus. Econ. Stat.* 2002, 20, 339–350.
17. Engle, R.F.; Ghysels, E.; Sohn, B. Stock market volatility and macroeconomic fundamentals. *Rev. Econ. Stat.* 2013, 95, 776–797.
18. Engle, R.F.; Rangel, J.G. The spline-GARCH model for low-frequency volatility and its global macroeconomic causes. *Rev. Financ. Stud.* 2008, 21, 1187–1222.
19. Ghosh, B.; Papathanasiou, S.; Ramchandani, N.; Kenourgios, D. Diagnosis and Prediction of IIGPS’ Countries Bubble Crashes during BREXIT. *Mathematics* 2021, 9, 1003.
20. Gjika, D.; Horvath, R. Stock market comovements in Central Europe: Evidence from the asymmetric DCC model. *Econ. Model.* 2013, 33, 55–64.
21. Grabowski. Givers or Recipients? Co-Movements between Stock Markets of CEE-3 and Developed Countries. *Sustainability* 2019, 11, 6495.
22. Harkmann, K. Equity market contagion from Western Europe to Central and Eastern Europe during the crisis years 2008–2012. *East. Eur. Econ.* 2014, 52, 55–65.
23. <https://www.cnb.cz/cs/casto-kladene-dotazy/Jak-se-vyvijela-dvoutydeni-REPO-sazba-CNB/>

24. Chiang, T.C.; Jeon, B.N.; Li, H. Dynamic correlation analysis of financial contagion: Evidence from Asian markets. *J. Int. Money Financ.* 2007, 26, 1206–1228.
25. Islami, M.; Welfens, P.J.J. Financial market integration, stock markets and exchange rate dynamics in Eastern Europe. *Int. Econ. Econ. Policy* 2013, 10, 47–79.
26. Jędruchiewicz, A. (2015). Monetary policy and investments in the polish economy. *Oeconomia Copernicana*, 6(3), 7-22.
27. Junior, L.; Mullokandov, A.; Kenett, D. Dependency Relations among International Stock Market Indices. *J. Risk Financ. Manag.* 2015, 8, 227–265.
28. Kadlčáková, N.; Komárek, L. Foreign exchange market contagion in Central Europe from the viewpoint of extreme value theory. *Prague Econ. Pap.* 2017, 26, 690–721.
29. Kočenda, E., & Valachy, J. (2006). Exchange rate volatility and regime change: A comparison of Central European and Latin American countries. *Journal of Comparative Economics*, 34(1), 24-46.
30. Kotkatvuori-Örnberg, J.; Nikkinen, J.; Äijö, J. Stock market correlations during the financial crisis of 2008–2009: Evidence from 50 equity markets. *Int. Rev. Financ. Anal.* 2013, 28, 70–78.
31. Lee, C. H.; Doong, S. C.; Chou, P. I. Dynamic correlation between stock prices and exchange rates. *Appl. Financ. Econ.* 2011, 21, 789–800.
32. Mandel, M., & Durčáková, J. (2016). *Mezinárodní finance a devizový trh*. Albatros Media a.s. ISBN 9788072614080
33. Mandel, M., & Tomšík, V. (2018). *Monetární ekonomie v období krize a konvergence*. Praha: Albatros Media a.s. ISBN 978-80-7261-548-3.
34. Moagăr-Poladian, S.; Clichici, D.; Stanciu, C.-V. (2019). The Comovement of Exchange Rates and Stock Markets in Central and Eastern Europe. *Sustainability*, 11, 3985. <https://doi.org/10.3390/su11143985>
35. Mojon, B., Smets, F., & Vermeulen, P. (2002). Investment and monetary policy in the euro area. *Journal of Banking & Finance*, 26 (11), 2111-2129.
36. Popescu, I. V. (2012). Effects of Monetary Policy in Romania-a Var Approach. *CES Working Papers*, 4(3a), 605-624.
37. Ptatscheková Jitka, Dittrichová Jaroslav (2013). *Dvacet let české koruny na pozadí vývoje obchodního bankovníctví v České republice*, Grada Publishing a.s., 8024746816, 978802474681
38. Revenda, Z. (2011). *Centrální bankovníctví* (3rd ed.). Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-230-7. Stiglitz, J. E. (1974). On the irrelevance of corporate financial policy. *The American Economic Review*, 64(6), 851-866.
39. Samitas, A.; Tsakalos, I. How can a small country affect the European economy? The Greek contagion phenomenon. *J. Int. Financ. Mark. Inst. Money* 2013, 25, 18–32.
40. Savva, C. S.; Aslanidis, C. Stock market integration between new EU member states and the Euro-zone. *Empir. Econ.* 2010, 39, 337–351.
41. Schwarz, J., & Solilová, V. (2014). Monetary policy before and after the financial crisis: a narrative approach. *Prague Economic Papers*, 23(2), 162-181.
42. Taylor, J. B. (2007). Monetary policy and the housing bubble. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 3-24. Dostupné z: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.21.1.3>

43. Tilfani, O.; Ferreira, P.; El Boukfaoui, M.Y. Revisiting stock market integration in Central and Eastern European stock markets with a dynamic analysis. *Post-Communist Economies* 2020, 32, 643.
44. Vašíček, Bořek and Kubicová, Ivana. (2013). Monetary Policy Transmission to Czech Company Borrowers. *Czech Journal of Economics and Finance*, 63(4), 354-374.
45. Wu, Y., Lee, C. C., Lee, C. C., & Peng, D. (2022). Geographic proximity and corporate investment efficiency: evidence from high-speed rail construction in China. *Journal of Banking & Finance*, 140, 106510.
46. Yip, C. K., & Karam, P. (2021). Interest Rate Volatility and Bank Equity Values. *Journal of Banking & Finance*, 125, 1-15.

Kontaktní adresa

Ing. Daniel Toth, PhD.

Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola obchodní, *e-mail: daniel.toth@peuni.cz*

doc. Ing. Iveta Vozňáková, PhD.

Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola podnikání a práva, *e-mail: iveta.voznakova@peuni.cz*

Kapitola: 2

ETIKA, LIDSKOPRÁVNÍ RÁMEC A VZDĚLÁVÁNÍ, PŘÍRODNÍ, KULTURNÍ A ETICKÉ DĚDICTVÍ LIDSTVA

ETHICS, HUMANS RIGHTS FRAMEWORK AND EDUCATION,
NATURAL, CULTURAL AND ETHICAL HERITAGE OF
HUMANITY

Th.Lic. Ing. René Milfait, Ph.D.

ETIKA, LIDSKOPRÁVNÍ RÁMEC A VZDĚLÁVÁNÍ, PŘÍRODNÍ, KULTURNÍ A ETICKÉ DĚDICTVÍ LIDSTVA

ETHICS, HUMANS RIGHTS FRAMEWORK AND EDUCATION, NATURAL, CULTURAL AND ETHICAL HERITAGE OF HUMANITY

René Milfait

Člen Výboru Sekce pro etiku České společnosti paliativní medicíny ČLS JEP, Dozorčí rady Hospice sv. Jiří v Chebu, Společnosti pro katolickou teologii (české a evropské), organizačního výboru konference, místopředseda Společnosti pro výzkum zločinů komunismu
Podhorská 745/2, 353 01 Mariánské Lázně, Česká republika, e-mail: rene.milfait@seznam.cz

Abstract: The International Conference on Social Responsibility for the Sustainability of World Heritage confirms and testifies to the intentions and objectives of the conventions and other documents of UNESCO and the World Tourism Organization, while inviting further diverse forms of solidarity at different levels. The international, multidisciplinary and interdisciplinary dimension of the event and the topic, the focus of participating universities and the main aims of the UNESCO documents have been selected as starting points and a framework for the theme and location of this international conference, thus laying out an vital agenda and the basis for further contributions and the issue in general. The discipline of ethics and the various terms used in this field and context were introduced. The concept of disability was also presented. UNESCO's main programmes and tasks are examined and presented. The selected aims of the Global Agenda 2030 are also presented where emphasis is placed on the role played by education and human rights. Taking into account core UNESCO conventions, we also refer to the legal basis for international cultural/natural heritage and cultural policy. A further step is an examination of the ethical dimensions when dealing with immovable cultural heritage. We then move onto the ethical and human rights dimensions of a global ethics codex for the tourism industry. Following on from the presentations relating to the above, we move on to their context within the concept of human rights, the highest of educational aims, their place in human rights education using the example of a global ethics concept and its efforts to contribute to human culture.

Key words: UNESCO education, cultural and natural heritage sustainable development, ethics, human rights, human rights education, disability, World ethos.

Úvodem a interdisciplinárně

Již v názvu mezinárodní konference *Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví* jsou obsažena slova, s nimiž je možno se setkat v oblasti etiky a lidských práv. V jednotlivých přednáškách a příspěvcích se objevila řada výrazů, v níž – jestliže trochu roztrídíme, rozlišíme a systematizujeme - buď výslovně zazněly **pojmy mravní hodnoty, etické prvky, etické standardy, etické investice, etický nákup materiálu, etický princip udržitelnosti, porušování lidských práv, kodex chování**, nebo byly pojmenovány **postojové vzorce** (např. empatie, aktivní naslouchání, důvěra, občanský projev, osobní zodpovědnost), **principy** (např. respekt k rozmanitosti; lidská bytost ve středu zájmu; rovné příležitosti), **normy** (např. zdvořilá komunikace a zacházení s protějšky; respektování potřeb a preferencí klientů; respekt k místnímu obyvatelstvu a jeho zvykům a tradicím), **zájmy** (zde obchodní), **antropologický výklad/pojetí člověka** (např. celostní pojetí člověka; ekologie prostředí i nitra), **mezosobní dění zasazené do formalizované struktury** (viz dále oblasti etiky

individuální na mikro úrovni, meziosobní na mezo úrovni, sociální etiku na makro úrovni) i další skutečnosti (např. podpora osob se zdravotním postižením, bezbariérovost; odlidštěná praxe; výchova a vzdělávání), které jsou běžnou součástí etických reflexí a předmětem jejího zájmu.

Bylo odkazováno na **Agendu 2030** (OSN, 2015; UNESCO, 2017) i na UNESCO Úmluvu o ochraně kulturního a přírodního dědictví lidstva (UNESCO, 1972), jež stanovuje rámcové podmínky, kritéria a postupy, které tvoří **základnu mezinárodního práva** pro světovou kulturu, resp. pro světové přírodní dědictví.

Pavel Krpálek ve své přednášce a prezentaci nazvané „*Posílení společenské odpovědnosti*“

ve vztahu k památkám světového dědictví ve vysokoškolském vzdělávání“ uvedl, že potenciál funkčního začlenění odkazu památek kulturního dědictví do vzdělávací praxe znamená podporovat **obnovu mravních hodnot**, integrovat **prvky etické a estetické výchovy** a obohacovat kontext vzdělávání o historické přesahy, vědomí kontinuity, **transcendenci mravních hodnot** a kulturně historické souvislosti.

Michal Matějka a Iva Holeková se ve svém textu „*Standard učitele pro 21. století pro vzdělávací strategii 2030+*“ zabývají pedagogickým **povoláním** a konflikty jako součástí učitelské práce. Píší přitom o potřebné **kompetenci naslouchat, být profesionálně zdvořilí a otevření vůči názorům druhých, respektovat je, slušně se k nim chovat, umět odůvodnit svá rozhodnutí, hledat společná řešení**. Za klíčovou pro řešení konfliktů označují **kommunikaci**. Připomínají, že rodiče chtějí to **nejlepší pro své děti** a učitelé usilují o **vytvoření prostředí**, které umožňuje žákům co nejúspěšněji se učit.

Dále se věnují mobbingu proti učiteli a jeho **následkům** pro jeho duševní zdraví a profesní výkon. Zdůrazňují, že je mobbing **problémem skupiny**, a proto prevence a řešení zahrnuje mnoho **opatření na různých úrovních**.

Juraj Miština ve svém příspěvku „*Importance of professional communication in the environment of spa industry*“ vymezuje profesionální komunikaci hned na začátku jako **meziosobní dění mezi rozmanitými aktéry zasazené do formalizované struktury**. Spojuje ji také se specifickými cíli a záměry. Efektivní profesionální komunikaci v lázeňství považuje za nezbytnou, protože pomáhá budovat **důvěru a dlouhodobé vztahy** s klienty („...it helps to establish trust and build long-term relationships with clients“). Profesionální komunikaci v lázeňství dále konkretizuje jako proces, jehož cíli jsou rovněž budování a udržování **pozitivních vztahů, prosazování etických standardů**, zajištění spokojenosti klientů, zlepšování zážitků z lázní a dosahování **obchodních zájmů**. Takový proces má kromě jiného zahrnovat kombinaci verbální a neverbální komunikace, **aktivní naslouchání, empatii, kulturní citlivost**, řešení konfliktů, týmovou práci, má se řídit **hodnotami profesionality, důvěry, respektu a integrity** („...is guided by the values of professionalism, trust, respect, and integrity“). Do souboru zásad/principů („set of principles“), kterými se řídí profesionální komunikace, řadí **respekt k rozmanitosti** („respect for diversity“), protože pracovníci lázeňství pocházejí z různých kultur a prostředí a profesionální komunikace v tomto odvětví by měla tyto rozdíly respektovat a brát v úvahu. Dále mezi těmito zásadami/principy jmenuje **zaměření na klienta** („focus on the client“), proto by profesionální komunikace měla vždy upřednostňovat **potřeby a preference klienta**.

Navávil dalším významným aspektem profesionální komunikace v lázeňství, a sice **aktivní naslouchání**. Odborníci by proto měli klientům pozorně naslouchat, aby **porozuměli jejich potřebám a preferencím**. Profesionalita je charakterizována **zdvořilou komunikací s respektem k protějšku**. Dalším zásadou kvalitní komunikace je **empatie** jako schopnost

chápat a sdílet pocity druhých, jež je zde pro lázeňství označena za nezbytnou pro **budování důvěry a vytváření pozitivních zkušeností**. Neverbální komunikace představuje řeč těla, oční kontakt a tón hlasu, může sdělit mnoho informací, a proto je důležité, aby si pracovníci v lázeňství byli těchto signálů vědomi a efektivně je využívali při komunikaci s klienty.

Sujit Chaudhuri ve svém příspěvku „*Výzvy nové koncepce organizační CSR s ohledem na aspekty ESG (environmentální a sociální vládnutí) v zemích Visegrádu V4*“ zmínil v rámci zásad používaných v organizacích pojmy **kodeks chování zaměstnanců, etické investice, etický nákup materiálů**, vyhýbání se zemím/trhům s **porušováním lidských práv, podpora osob se zdravotním postižením, otázka rovných příležitostí, pomoc zaměstnancům v situacích nouze**.

Wolfgang Reiger předložil ve své přednášce s názvem „*Quo vadis Tourismus in Österreich?*“ známý třisloupcový model **etického principu udržitelnosti** zahrnující rovnocenné oblasti či rozměry **ekonomický, sociální a ekologický**, které přispívají k rovnováze. Mezi řadou strategií a impulsů pro budoucnost uvedl i **bezbariérovost** a připomněl **osobní zodpovědnost každého** za životní prostředí a udržitelnou budoucnost. Ve svém Úvodní slovu v monografii také pochválil ochotu přispět k veřejnému a komunitnímu životu a poznamenal, že na „*konci cesty stojí v centru zájmu člověk a nezbytné angažmá a porozumění ze strany společnosti*.“

Eva Křížová zasadila ve svém příspěvku „*Udržitelnost jako nové téma medicíny a zdravotnictví*“ udržitelnost do kontextu zdravotnictví a medicíny a načrtla přitom důsledky pro budoucnost. Udržitelnost označila za **nový občanský projev**, jenž si vyžaduje často přehodnocení dosavadních přístupů. Upozornila mimo jiné na **nebezpečí odlidštěné praxe a zanedbávání celostního pojetí člověka** a psychosomatiky. Přihlásila se k medicíně, jež bude brát ohled na vnější životní prostředí i „*vnitřní přírodu v člověku (jeho tělesnosti)*“.

Iveta Hamarneh poukázala ve svém příspěvku nazvaném „*Společenská odpovědnost a udržitelnost – příklady dobré praxe*“ na **cíle udržitelného rozvoje** (Sustainable Development Goals/SDGs, OSN 2017) a propojila je se **společenskou zodpovědností** s možností zvolit si pro organizaci škálu podcílů. S odvoláním na CzechTourism jmenovala mezi imperativy zodpovědného cestování i **respekt k místní kultuře, obyvatelům, jejich zvykům a tradicím**.

Skupina studentů zařadila ve své prezentované práci „*Generace (Z) budoucnosti*“ kromě jiného téma **výchovy dětí**.

Proto budou některé zmíněné výrazy, pojmy, skutečnosti a jejich souvislosti dále stručně přiblíženy, interpretovány, dovysvětleny, rozvinuty a představeny z hlediska disciplíny etika, resp. jejich speciálních oblastí (např. fundamentální; etiky práva; biomedicínská; sociální; profesní; organizační; projekt Světový étos).

Program a úkoly UNESCO

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) má - jako speciální organizace Spojených národů pro vzdělávání, vědu a kulturu - za úkol podporovat mezinárodní spolupráci v oblasti svých čtyř hlavních programů **vzdělávání, vědy, kultury a komunikace** a přispívat tím k zachování míru a bezpečnosti. Tehdejší ministr zahraniční Spolkové republiky Německo Heiko Maas napsal ve svém Úvodním slově Ročenky Německé komise UNESCO (2020), že může být na základě koronavirové krize velké pokušení pro jednotlivé země, že se „*uzavřou do svých národních struktur a opatření*“. Podle ministrových slov ale nespočívá klíč v izolování se. Spatřuje naopak trvale udržitelné řešení – právě

s ohledem na takovou globální výzvu – ve větší „*přeshraniční spolupráci a silném multilateralismu*“. Mezinárodní konference v Mariánských Lázních tuto výzvu naplnila a potvrdila.

K etice

O etice se může hodně mluvit, psát, aniž by ale vždy jasné, co se tím myslí a co pojem znamená. Pojem etika se označuje disciplína, obor, který metodicky reflektuje, promýšlí různé představy o dobrém a spravedlivém jednání nebo vedení, způsobu či konceptu lidského života. Jinými slovy se etika představuje jako metodicko-vědecká reflexe a ujišťování, co lze nazvat dobrou a spravedlivou/správnou lidskou praxí a dobrým a spravedlivým/správným vedením života. Usiluje o to poskytovat kritéria pro posouzení *toho, co je dobré a spravedlivé/správné*. Jejím předmětem je tedy **morální jednání a usuzování/hodnocení jednání, praxe, která uplatňují nárok na morální kvalitu**. Etika se dotazuje na tento kvalitativní prvek či faktor, který dovoluje lidské jednání označit za morální nebo mravně dobré a spravedlivé. Proto je prezentována jako *vědecká disciplína nebo reflexe morálního chování (společenského) a mravního jednání (individuálního) a úsudku z perspektivy toho, co je dobré a spravedlivé/správné, jako vědecká reflexe dobrého a spravedlivého/správného usuzování a jednání lidí, mravní kvality osob a vnitřní rozumnosti institucí lidského soužití*.

Zaměřuje se – dle zastávaného přístupu – na pravdivost, upřímnost, autenticitu lidských motivů, úmyslů, smýšlení, rozhodování, povahu a následky jednání a jeho okolnosti, individuální jednání, na bonitu a spravedlnost cílů a zvolených prostředků, na mezosobní zacházení i na struktury. Proto zahrne rozměry či oblasti **osobní, mezosobní a sociální (struktury)**. Neměla by moralizovat. Metodicky postupuje pomocí trojkroku „vidět – posoudit – jednat“. Snaží se pomocí svých nástrojů argumentovat, odůvodňovat, a to třeba i odůvodňovat v konkrétní situaci či kontextu legitimní porušení základních mravních norem. Děje se samozřejmě i to, že dle zastávaných teorií etiky docházejí jejich zastánci k různým závěrům a důsledkům. Dokonce i tam, kde argumentují stejným principem, mohou dojít k rozdílnému závěru a stanovisku.

Je patrné, etická reflexe zasahuje oblasti „od srdce“ přes mezosobní vztahy k strukturám/celkům/institucím společného života, a proto je možno se setkat s rozdělením a současně ale vzájemným prolínáním **individuální/mikro, mezosobní/mezo a sociální/makro** etiky (sociální etikou se myslí etika institucí, tzn. otázka po spravedlivých a dobrých institucích; etika koordinovaného sociálního jednání; jde tedy i o rámcové podmínky, v nichž se jednání uskutečňuje a v nichž mohou osoby rozhodovat: např. etika práva: jaké právo je spravedlivé?). Je-li provázána odbornost s etickými a lidskoprávními měřítky a standardy, hovoří se o **profesním étosu či étosu skupiny povolání** (např. učitelů, soudců, lékařů, zdravotních sester, sociálních pracovníků apod.). Nejčastěji známa pod názvem **etický kodex**. Zachycuje **odborné jednání** („technické, metodické“) v jeho **morálním významu a objektivně zavazuje subjektivní svědomitost** a výkon určitého povolání chápe jako spojení **odborné a morální kompetence**. S tím souvisí etika jednotlivých oblastí (např. lékařská, biomedicínská, ošetrovatelská, etika práva apod.).

Individuální aktéři, kteří i vzájemně mezi sebou jednají, spadají do **morální zodpovědnosti na mikro úrovni** (např. pacienti/klienti, profesní tým, osoby blízké). Dalšími aktéry morální zodpovědnosti mohou být na **mezo úrovni** různé instituce (např. vzdělávací, sociální, zdravotnická zařízení). Třetí, **makro společenskou úroveň** vzájemně provázané morální zodpovědnosti mnoha aktérů („*Multiakteursverantwortung*“) budou představovat

státní a společenské instituce, kterým je přisouzena role zajištění rámce a jeho pravidel pro naplňování morální zodpovědnosti (Deutscher Ethikrat, 2022).

Možná stojí za poznámku, že se do individuálního smýšlení, motivů, cílů, postojů, rozhodování i do provádění etické reflexe mísí i různé zájmy (např. snaha o úspěch, vědecká sláva, konkurenční boj, profit, touha po moci, manipulace) a různá tvrzení, často nepodložená, jen ideologicky zabarvená, která mají sloužit – bez potřebné argumentace a odůvodňování – k prosazení svých zájmů a záměrů a která lze označit za „**mimomorální**“ **přesvědčení** (domněnky, premisy, představy, dogmata či preference, které jsou součástí světového názoru, respektive ideologie někoho, kdo z nich vychází a akceptuje je; mohou jako popisné premisy, výroky o skutečnostech nebo jako hodnotové soudy z oblastí mimo morálku sehrávat roli v etických a morálních úvahách).

S tím souvisí i nebezpečí inflačního používání (např. v médiích, politice) hodnotících i odsuzujících slov „etika, morálka, etické, neetické, morální, nemorální“ bez odůvodnění a objasnění, co se tím myslí. Proto bude vhodné se ptát a vůbec zamyslet nad tím, co se myslí etickým a morálním hlediskem pohledu. K tomuto pohledu lze přiřadit například otázky „*co znamená být skutečně dobrým a spravedlivým člověkem*“, „*co znamená skutečně dobré a spravedlivé lidské bytí/lidství*“, „*jaká je představa o dobrém a spravedlivém konceptu života a jednání/praxi*“, „*jak utvářet lidsky důstojný život a spravedlivé soužití*“, „*jaké jsou hlavní cíle, smysl lidského života a jednání*.“

Krátké doplnění zaslouží poznámka, že se v rámci oboru etika ještě často rozlišují další skutečnosti a jim odpovídající pojmy, a sice morálka, resp. morálky (individuální a skupinově sdílené), mravnost, moralita (princip/test všech morálek, který legitimuje nějakou morálku jako morální/etickou morálku, prokázat obsahové normy jako výrazové formy bezpodmínečného nároku lidské důstojnosti.; postavení morality v pluralitní společnosti a sekulárním právním státu se vyhrazuje základním lidským právům), étos. Vychází z toho minimálně, že etika a morálka není totéž a že je nelze zaměňovat za náboženství nebo s tím ztotožňovat.

Rovněž lze poznamenat, že si někdo někdy myslí, když mluví či píše o hodnotách, že se hned automaticky jedná o „tu etiku/morálku“, o dobré a spravedlivé, smysluplné, lidsky důstojné. Ještě to ale nic neznamená, protože nevíme, o kterých a jakých hodnotách je řeč (např. hodnoty ve smyslu číselného výsledku měření, údajů měřicího přístroje; vyjádření ceny, směnné hodnoty). Jestliže pak někdo odpoví, že míní **etické hodnoty**, je nutno vysvětlit, že se jedná jen o jeden přístup v oboru etika, v němž se ještě k tomu rozmanitě hodnoty definují a vzájemně vztahují. A nemělo by se zapomínat, že lze v rámci hodnot a odvolávání se na ně i zabýjet (např. „etika a morálka“ v podání nacionálních socialistů v Německu 1933-1945 a jejich prohlášení o „nových hodnotách“: viz více a srov. Milfait/Novák/Šimůnek, 2022).

Jinou váhu bude mít řeč o objektivně všeobecně závazných a platných hodnotách, když se tím označí lidská práva.

K porozumění zdravotnímu postižení

Stojí za připomenutí, když se píše či hovoří o bezbariérovosti, postižení či hendikepu, jak rozumí pojmu zdravotní postižení Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, a jaké to má důsledky pro utváření prostředí a soužití ve společnosti a komunitách. Mezi lidmi s postižením totiž počítá v čl. 1 Účel ty, kdo „*mají dlouhodobé tělesné, duševní (mental, seelisch), mentální (intellectual, geistig) a smyslové (sensory, Sinnesbeeinträchtigung) poruchy (impairments), které jim mohou bránit v interakci s různými bariérami v plné, účinné*

a rovnoprávné (na základě rovnosti) účasti na životě společnosti“ (Convention/Úmluva, 2006/2010). Zdravotní postižení je zde výsledkem vztahu mezi osobami s poruchami (impairments) a bariérami, které spočívají v postojích a faktorech prostředí a brání rovnoprávné úplné a účinné účasti dotčených lidí ve společnosti. Zahrnuty jsou tedy nejen vnitřní postoje lidí, ale i společenské struktury (sociální vyloučení, diskriminace).

Lidskoprávní vymezení zdravotního postižení, základní principy (respekt k vrozené důstojnosti člověka, k jeho individuální autonomii; nediskriminace; úplná a účinná účast na životě společnosti a zapojení/inclusion do společnosti; respektování odlišnosti lidí s hendikepem a akceptace těchto lidí jako součásti lidské pestrosti / diversity a lidstva; rovnost příležitostí; dostupnost; respektování rozvíjejících se schopností dětí s hendikepem a respekt k jejich právu na zachování jejich identity; čl. 3) a cíle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením ukazují zdařilé, neoddělitelné spojení individuální autonomie a sociální inkluze (čl. 19: „living independently and being included in the community“/„nezávislý způsob život a inkluze do společnosti“) pro porozumění i praktické uskutečňování. Vzájemně se podmiňují, což lze vyjádřit tak, že bez sociální inkluze nelze prakticky žít autonomií a bez autonomie přebírá sociální inkluze skoro nutně rysy poručnickování. Autonomie pak není vlastní moc či síla jedince zcela odkázaného na sebe, ale směřuje k sebeurčenému životu v sociálních vztazích. Sociální inkluze zase nabývá kvality v tom, že poskytuje prostor a oporu pro osobní utváření života. Jde tedy o sociální inkluzi na základě individuální autonomie a zároveň o svobodné utváření soužití ve společnosti a komunitách. Uplatňuje se lidskoprávní zásada empowerment, jež vystupuje proti zbavování práv (vyloučení) i proti poručnickování (Bielefeldt, 2009).

Proto není odpovídající a je dokonce necitlivé či zraňující mluvit o „postižených dětech nebo lidech“, protože jsou tím nahlíženy či nahlíženi optikou poruchy / hendikepu nebo na poruchu či hendikep redukovány. Kdežto výraz osoby se zdravotním postižením nahlíží na poruchu či hendikep optikou stejné lidské důstojnosti a neopomíjí další složky, z nichž vzniká skutečnost zdravotního postižení.

Právní základna pro světové kulturní a přírodní dědictví

UNESCO Úmluva o ochraně kulturního a přírodního dědictví lidstva (1972) stanovuje rámcové podmínky, kritéria a postupy, které tvoří základnu mezinárodního práva pro světovou kulturu, resp. světového přírodního dědictví. Jedinečné a nenahraditelné bohatství – pro místní, pro ostatní z celého světa i budoucí generace – považuje za součást dědictví celého lidstva s mimořádnou univerzální hodnotou a za ztělesnění přírodního životního prostředí, tvůrčí lidské síly a dějin (Předmluva). Ochrana tohoto dědictví jako součást veřejného života a plánování vyžaduje vytvářet národní a regionální centra pro **vzdělávání, vědecký výzkum a solidární mezinárodní spolupráci**. Operativní směrnice (2017) poskytují detailnější údaje pro praktické naplňování této úmluvy.

Nedotknutelné lidskoprávní hranice Magny Charty mezinárodní kulturní politiky

Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů (2005/2014) je také někdy označována za **Magnu chartu mezinárodní kulturní politiky**, protože je zde poprvé „*kultura*“ kodifikována jako zvláštní materie mezinárodního práva a poprvé bylo právně závazně uznáno, že mají kulturní dobra a služby kulturní i komerční hodnotu. **Lidská práva a základní svobody jsou nedotknutelnými hranicemi** pro politiku

států v oblasti kultury, což rovněž znamená, že žádné kulturní zvyky či tradice, které by představovaly porušení lidských práv, nejsou uznány v rámci kulturní rozmanitosti. Právě **podpora nedílných lidských práv a základních svobod patří k hlavním cílům této úmluvy**. V preambuli smluvní státy uznávají a oceňují **význam kulturní rozmanitosti pro plné uskutečňování lidských práv**. Poukazují na význam kultury pro sociální soudržnost ve společnosti. Mezi základní principy je zařazeno i **respektování lidské důstojnosti, lidských práv a základních svobod**. Zdůrazněna je povinnost vzdělávat, uznat roli a podporovat účast občanské společnosti a mezinárodní spolupráci.

Nemateriální kulturní dědictví jako zdroj kulturní rozmanitosti a garant trvale udržitelného rozvoje

Úmluva UNESCO o zachování nemateriálního kulturního dědictví (2003) podtrhává v Preambuli význam nemateriálního kulturního dědictví jako „*zdroji kulturní rozmanitosti a garantu trvale udržitelného rozvoje*“. Připomíná přitom vzájemnou závislost nemateriálního kulturního dědictví a materiálního kulturního a přírodního dědictví. Konstatuje se, že nemateriální kulturní dědictví dané společnosti a skupiny „*v interakci se svým prostředím, přírodou a dějinami nově utváří a zprostředkovává jim pocit identity a kontinuity*.“ Je připomenuto, že je zohledněno jen nemateriální kulturní dědictví, jež je v souladu s **lidskoprávními dokumenty a trvale udržitelným rozvojem**. Významné je proto školní i mimoškolní vzdělávání. **Basic Texts (2018)** k této úmluvě zahrnují **etická měřítká pro zacházení s nositeli a projevy nemateriálního kulturního dědictví**. 12 etických měřítek (2015) bylo vypracováno v duchu úmluvy, normativních nástrojů ochrany **lidských práv** a z kulturní perspektivy. Byl přitom zohledněn a připomenut záměr úmluvy postavit **etickou dimenzi úmluvy do popředí zájmu**. Východiskem přitom byla **lidská práva**. Vyjmenovaná etická měřítká mají přispět **udržitelnému rozvoji** a posloužit jako **základ pro rozvoj specifických etických pravidel a nástrojů**.

Za jednotlivé **etické zásady** jsou v tomto dokumentu označena tato konstatování:

1. Přednostní roli při zachování jejich vlastního nemateriálního kulturního dědictví mají hrát obce, skupiny a případně jedinci;
2. Uznat a respektovat se má právo obcí, skupin a jedinců, že budou moci pokračovat v praktikách, zobrazeních, výrazových formách, znalostech a schopnostech, aby zajistili zachování nemateriálního kulturního dědictví;
3. V interakci mezi státy a obcemi, skupinami a jedinci má převládat vzájemný respekt i respektování a cenění nemateriálního kulturního dědictví;
4. Takové interakce, které mají zjednat, zachovat, zprostředkovat nemateriální kulturní dědictví a pečovat o něj, se mají vyznačovat prostřednictvím transparentní spolupráce, dialogu, jednání a poradenství a být utvářeny dobrovolným, předešlým a po objasnění uděleném souhlasu;
5. Obcím, skupinám a jedincům má být zajištěn přístup k nástrojům, objektům, artefaktům, kulturním a přírodním prostorům a místům paměti, jejichž existence je nutná pro vyžití v oblasti nemateriálního kulturního dědictví;
6. Určovat hodnotu svého vlastního nemateriálního kulturního dědictví má každá obec, skupina nebo jedinec;
7. Obce, skupiny a jedinci, kteří vytvářejí a obstarávají toto dědictví, mají profitovat z ochrany duševních a materiálních zájmů, které z tohoto dědictví vyplývají;

8. Stále má být respektován dynamický a živý charakter nemateriálního kulturního dědictví;
9. Obce, skupiny, místní, národní a nadnárodní organizace i jedinci mají pečlivě posuzovat přímé a nepřímé, krátkodobé a dlouhodobé, potenciální a skutečné dopady opatření, jež mohou poškozovat zachování tohoto dědictví;
10. Obce, skupiny a jedinci by měly hrát důležitou roli při určování ohrožujících faktorů pro své nemateriální kulturní dědictví (včetně vynětí z kontext, komercializace, falešného představování) i při rozhodování o tom, jak takovým hrozbám zamezovat a zmírňovat je;
11. Plně se mají respektovat kulturní rozmanitost a identity obcí, skupin a jedinců;
12. Zachování nemateriálního kulturního dědictví má také všeobecný význam pro lidstvo a mělo by proto docházet k bilaterální, subregionální, regionální a mezinárodní spolupráci.

Etická a lidskoprávní měřítká v Globálním etickém kodexu cestovního ruchu

V preambuli **Globálního etického kodexu pro cestovní ruch** (WTO, 1999) jsou potvrzeny cíle ze statutu Světové organizace cestovního ruchu a vědomí o „*rozhodující a centrální roli*“ této organizace. Ta spočívá v podpoře a rozvoji cestovního ruchu s tím, aby se přispívalo hospodářskému rozvoji, ochraně životního prostředí, mezinárodnímu porozumění, míru, všeobecnému respektu a dodržování **lidských práv a základních svobod**. Další část textu, nazvaná Principy, prezentuje a rozvíjí vytyčené zásady. Za základ zodpovědného cestovního ruchu a jeho důsledek je označeno porozumění společným **etickým měřítkům lidstva** a jejich podpora, postoj tolerance a respektu vůči **rozmanitosti náboženských, filozofických a morálních přesvědčení**. Aktivita cestovního ruchu mají podporovat **lidská práva** (zejména práva nejzranitelnějších skupin). Mají se podporovat **vzdělávací aktivity**. Otázky a spory ohledně užití a výkladu kodexu je možno směřovat **Světovému výboru etiky cestovního ruchu**.

Část textu, nazvaná Principy, prezentuje a rozvíjí v jednotlivých člancích a jejich odstavcích vytyčené zásady, z nichž lze zmínit formou určitého výtahu a shrnutí tato konstatování:

Článek 1 Přínos cestovního ruchu k vzájemnému porozumění a respektu mezi národy a společnostmi – za základ zodpovědného cestovního ruchu a jeho důsledek je označeno porozumění **společným etickým měřítkům lidstva** a jejich podpora, postoj tolerance a respektu vůči rozmanitosti náboženských, filozofických a **morálních přesvědčení**...(1); aktivity cestovního ruchu mají být prováděny v souladu s vlastnostmi a tradicemi daného regionu a země a s respektem vůči jejím **zákonům a zvyklostem** (2); úkolem úřadů je chránit turisty a návštěvníky a jejich majetek...(4); turisté a návštěvníci mají **zodpovědnost** se seznámit již před vycestováním se zvláštnostmi dané země a být si vědomi zdravotních a bezpečnostních rizik (6).

Článek 2 Cestovní ruch jako cesta k individuálnímu a kolektivnímu naplnění – ...aktivity cestovního ruchu mají podporovat **lidská práva** a zejména **práva nejzranitelnějších skupin**, především tedy dětí, seniorů, osob s postižením, etnických menšin...(2); zvláště sexuální vykořisťování dětí je zmíněno jako rozporné s fundamentálními cíli cestovního ruchu a jako jeho pokřivení...(3); podporu zaslouží zejména tyto formy cestovního ruchu: cesty s náboženským, **zdravotním a vzdělávacím účelem a za kulturní a jazykovou výměnou** (4); má se podporovat zavádění **vzdělávacích aktivit** ve vztahu k hodnotě výměny cestovního ruchu, jejího hospodářského, sociálního a kulturního užitku i rizik do učebních plánů vzdělávacích zařízení (5).

Článek 3 Cestovní ruch, faktor udržitelného rozvoje – Všichni činitelé rozvoje cestovního ruchu mají chránit životní prostředí, aby se dosahovalo solidního, kontinuálního a trvale udržitelného hospodářského růstu, jenž směřuje k uspokojování potřeb **současné i budoucí generace** (1); turistická infrastruktura má být utvářena a aktivity plánovány tak, aby se chránily ekosystémy, **biologická rozmanitost a ohrožené druhy živočichů** (4).

Článek 4 Cestovní ruch, využití kulturního dědictví lidstva a přínos k jeho podpoře. Článek 5 Cestovní ruch, užitečná aktivita pro hostitelské země a obce – Místní obyvatelstvo by mělo zapojeno do aktivit cestovního ruchu a mít **podíl na vzniklém hospodářském, sociálním a kulturním užitku a zejména na z toho vycházejících přímých a nepřímých pracovních místech** (1); politika v oblasti cestovního ruchu má být realizována tak, aby přispívala ke **zvyšování životního standardu obyvatelstva v regionu a k uspokojování jeho potřeb** (2).

Článek 6 Povinnosti aktérů v rozvoji cestovního ruchu – Odborní pracovníci cestovního ruchu by měli, pokud to záleží na nich, přispívat ke **kulturnímu a spirituálnímu prožitku** turistů a umožnit jim naplňovat své náboženské potřeby. **Článek 7 Právo na cestovní ruch** – ...podporován má být cestovní ruch pro rodiny, mládež, studenty, seniory a osoby s postižením (4). **Článek 8 Svoboda pohybu turistů** –dle příslušné **lidskoprávní úpravy** (1). **Článek 9 Práva zaměstnanců a podnikatelů v cestovním ruchu a jeho ekonomice** – musí být garantována **základní práva zaměstnanců** nebo osob samostatně výdělečně činných v cestovním ruchu a souvisejících oblastech (...) zohledněna má být situace sezonní činnosti, globální dimenze a flexibility jejich práce (1); tito pracovníci mají právo a povinnost se přiměřeně **vzdělávat**, být dostatečně sociálně pojištěni, pracovní nejistota má být, jak jen je to možné, omezena (2); podpora výměny zkušeností, vedoucích pracovníků a zaměstnanců z **různých zemí** má přispívat k rozvoji ekonomiky cestovního ruchu a má být v souladu s národním zákonodárstvím a mezinárodními úmluvami (4). **Článek 10 Uskutečňování principů Globálního etického kodexu pro cestovní ruch** –Aktéři rozvoje cestovního ruchu mají uznávat roli Světové organizace cestovního ruchu, nevládních organizací v oblasti podpory cestovního ruchu a jeho rozvoje, **ochrany lidských práv a životního prostředí**, a to s potřebným respektem k všeobecným **principům mezinárodního práva** (2); otázky a spory ohledně užití a výkladu kodexu je možno směřovat Světovému výboru etiky cestovního ruchu (3).

Společná etická měřítko v dialogu mezi kulturami

Resoluce Spojených národů **Globální agenda pro dialog mezi kulturami** (2001) ve své Preambuli sděluje, že chce podpořit a posílit **respektování lidských práv a základních svobod** pro všechny lidi, konkrétně naplňovat Všeobecnou deklaraci lidských práv jako „*společného ideálu*“ národů a „*pramenu inspirace*“, aby se respektovala, chránila a zajišťovala všechna nedílná (tzn. občanská, politická, sociální, hospodářská a kulturní), vzájemně podmíněná a propojená, univerzální a z lidské důstojnosti odvozovaná **lidská práva**. Rozmanité projevy kultur vydává za součást společného dědictví lidstva. Signatáři dále vyznávají, že k „*nepostradatelným základním hodnotám*“ mezinárodních vztahů v 21. století patří spravedlnost a tolerance, která zahrnuje aktivní podporu „*kultury míru a dialogu*“ mezi kulturami, v níž se respektuje rozmanitost spiritualit, kultur a jazyků. Dialog mezi kulturami může přispívat k vědomí společných hodnotách, které sdílejí všichni lidé, a k jejich porozumění. Vyzývá se k hledání společných znaků (včetně právě i základních hodnot a smyslů) v kulturách, aby se mohlo čelit společným problémům, které ohrožují lidská práva v různých oblastech. Jedním z cílů je rozšiřovat společné porozumění **lidským právům**, „*společným etickým normám a obecně platným hodnotám*“ i posilovat respektování „*kulturní rozmanitosti a kulturního dědictví*“. Dialog mezi kulturami má přispívat k podpoře budování

důvěry na lokální, národní, regionální a mezinárodní úrovni, k vzájemnému porozumění i v oblastech kultury, náboženství a spirituality, vzdělání, vědy a technologie, k znovu zdůrazněnému respektování lidských práv a k „**vypracování společných etických norem**“. Tato globální agenda obsahuje také Akční plán, jenž kromě jiného zve k financování konferencí a podpoře kulturního cestovního ruchu.

Cíle Agendy 2030 a role vzdělání v nich

25. září 2015 přijaly členské státy Organizace spojených národů (OSN) na svém vrcholném summitu v New Yorku Agendu 2030 s cílem „*zlepšovat životní situaci a zdraví všech lidí a zachovat současně naši planetu a tím základ naší existence.*“ Schválily ji oficiálně v dokumentu Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development/Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 (UN, 2015; UNIC, 2017), jehož součástí jsou i Cíle udržitelného rozvoje. V Preambuli konstatují, že jim jde o naplňování **lidských práv** a že do **etického principu trvale udržitelného rozvoje** zahrnují nedělitelně a vyváženě všechny jeho tři dimenze, tedy **ekonomickou, sociální a ekologickou/životního prostředí**. Obsahuje 17 cílů pro trvale udržitelný rozvoj (Sustainable Development Goals, SDGs), které vstoupily v platnost 1. ledna 2016. Jednotlivé cíle jsou propojeny a považovány za nedílné. Centrální význam je připsán **vzdělání**, jež má být zaměřeno na rozvoj celé osobnosti a na vzájemné porozumění, toleranci a mírové soužití. Jeden z cílů nadepsán pojmem vzdělání a několik dalších cílů s tématem vzdělávání souvisejí. Důsledkem a významným aspektem pro rozvoj vzdělávání je i **mezinárodní a interdisciplinární spolupráce** (UNESCO 2017). Odkazuje se na **lidské právo na vzdělání**.

Cíl 3 (Zajišťovat zdravý život pro všechny lidi každého věku a podporovat jejich zdraví a blaho) například zmiňuje **vzdělání** jako nástroj, jak zlepšovat zdraví lidí. Vzdělanější lidé vědí více o nemocech, využívají preventivních opatření, poznávají dříve znaky nemoci a častěji využívají zdravotnických výkonů. **Cíl 4 (Zajistit pro všechny lidi inkluzivní, kvalitní a dostupné vzdělávání i možnosti celoživotního vzdělávání)** stanovuje, že má takové vzdělávání vybavit vzdělávající se osobu všech věkových skupin potřebnými způsobilostmi a „*hodnotami*“ tak, aby se mohla stát „*zodpovědným světoobčanem*“. Mezi způsobilostmi a hodnotami je uvedeno **respektování lidských práv**, rovnoprávnost pohlaví a ekologický trvale udržitelný rozvoj. Konstatuje se, že klíč k rozvoji země a jejích občanů spočívá v investicích do vzdělávání a do posilování vzdělávacího sektoru.

Společný nejvyšší vzdělávací cíl a právo na lidskoprávní vzdělání

Ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948) zaznívá, že má „*vzdělání směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám.*“ Má pomáhat k porozumění smyslu **důstojnosti každého člověka**, k vzájemnému porozumění, snášenlivosti, přátelským, harmonickým a stabilním vztahům mezi všemi národy a rasovými a náboženskými skupinami a k míru. **Vzdělávání v oblasti lidských práv** má sehrávat důležitou roli při prosazování a respektování lidských práv. Má být integrováno do politiky vzdělávání na všech úrovních. První německá katedra UNESCO pro výchovu v lidských právech shrnuje poselství lidskoprávní výchovy takto: „*je nepostradatelnou součástí lidskoprávního rozvoje. K vývoji lidských práv patří poznatek, že musejí být zakotvena i ve vědomí občanů*“ (Fritzsche, 2004). Podle Prohlášení Spojených národů o lidskoprávním

vzdělávání a školení má každý člověk právo „znát všechna lidská práva a základní svobody, hledat a obdržet informace o nich a mít přístup k lidskoprávnímu vzdělávání a školení“ (2012).

V preambuli se uznává, že má lidskoprávní vzdělávání přínos pro podporu, ochranu a uskutečňování všech lidských práv. Proto mají vzdělávací plány všech vzdělávacích institucí obsahovat témata lidských práv, právního státu, míru, demokracie, rozvoje a sociální spravedlnosti.

Lidskoprávní vzdělávání má význam pro etickou výchovu a vzdělávání v oblasti etiky (Milfait/Svobodová, 2017).

Best practice etického dědictví lidstva: projekt Světový étos pro kulturu lidskosti

Autoři etického projektu Světový étos a Prohlášení k němu zdůrazňují, že zde vyslovené principy mohou přijmout všichni lidé s morálním přesvědčením, protože byly nalezeny v dědictví různých filosofických, spirituálních, přírodních či náboženských tradic. Znamenají základní konsens. Étosem označují mravní vědomí, vnitřní mravní přesvědčení a celkový postoj, sebezávazek člověka vůči závazným neochvějným etickým měřítkům a osobním postojům či ctnostem. Zohledňují rovinu osobního svědomí/srdce a poukazují na to, že je nutná právní i etická rovina. Projekt chce potvrdit a prohloubit rovinu práva (**lidská práva**) **na základě étosu**. Před každým právním zakotvením a zákonodárstvím je tu mravní samostatnost a vědomá vlastní odpovědnost člověka, s níž se pojí nejen základní práva, ale také základní povinnosti (Küng, 2000, 2012; Küng, Kuschel, 1997; Küng/Leisinger/Wieland, 2010; Parlament der Weltreligionen, 1993).

Signatáři Prohlášení ke světovému étosu formulují proto čtyři neochvějné (nezrušitelné, nezvratné) směrovky jako sebezávazek, které vycházejí z toho, že se v bibli, koránu, u zakladatele jógy, v buddhistickém kánonu i v čínské tradici nacházejí **čtyři etické imperativy: nezavraždíš/nezabiješ, nekradeš, nelžeš, nezneužíváš sexualitu**. Odráží to **existenční zájem různých lidí na různých místech zeměkoule chránit svůj život, vlastnictví, čest a pohlavní vztahy**. Vycházejí ze skutečnosti, že jsou etické principy, základní normy, další normy a pravidla i postoje **kulturně specifické** a podmíněné dobou, a přesto existují **univerzální etické konstanty**.

Tento pra-étos tvoří základnu Světového étosu. Tento étos lidstva či světový étos nechce být ale novou morálkou. Představuje se etický základ, etický rámcový řád a určitý morální kompas, bez něhož nemůže fungovat žádný světový řád. **Kultura lidskosti** se má podpořit pomocí čtyř hledisek, která jsou rozvinutím principu lidskosti („s každým člověkem je nutno zacházet lidsky“) a Zlatého pravidla etiky („co nechceš, aby ti činili druzí, nečiň ty jim“; „co chceš, aby druzí činili tobě, čiň i ty jim“) ve čtyřech oblastech lidského života. Každý člověk a každá instituce má **čtyřnásobnou zodpovědnost**: zodpovědnost za **kulturu bez násilí a k úctě ke všemu živému** (*cti život! / nezabiješ! – nemuč, netýrej, nezraňuj*); závazek ke **kultuře solidarity a spravedlivému hospodářskému řádu** (*jednej spravedlivě a čestně! / dle nepokradeš! – nevykořisťuj, neuplácej, nekorumpuj*); závazek ke **kultuře tolerance a k životu v pravdivosti** (*mluv a jednej pravdivě! / nelži! – neklam, nefalšuj, nemanipuluj*); závazek ke

kultuře rovnoprávnosti a k partnerství mezi mužem a ženou (*ctěte a milujte se navzájem! / nezcizoložíš! nezneužívej sexualitu! – nepodváděj, neponižuj, nepokořuj, nezneuctívej*).

Vůdčí postava Projektu Světový étos, německý profesor švýcarského původu Hans Küng, zopakoval hlavní záměr a teze tohoto projektu při své přednášce pro Vrcholné shromáždění Spojených národů, jež byla nazvána Dialog kultur (2001): podotkl, že je právě v době globalizace v oblasti ekonomiky, technologií a komunikace, která vede také ke globalizaci problémů na celém světě (životní prostředí, atomové a genové technologie, organizovaný zločin a terorismus) nutný **globální étos**, který poslouží jako základna a pomoc pro lidi a občanskou společnost. Svůj proslov vyústil do konstatování, že není možný mír mezi národy bez míru mezi náboženstvími; že není možný mír mezi náboženstvími bez dialogu mezi náboženstvími; že není dialog mezi náboženstvími bez globálních etických standardů; a že není přežití na naší planetě v míru a spravedlnosti bez nového paradigmatu mezinárodních vztahů na základě **globálních etických standardů**.

Závěr

Mezinárodní konference *Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví* potvrzuje a dosvědčuje záměry a cíle úmluv i dalších dokumentů UNESCO a Světové organizace cestovního ruchu a zve zároveň k dalším rozmanitým podobám této solidární spolupráce na různých úrovních. Všemi základními normativními dokumenty se vine červená nit, jež je tvořena nedílnými lidskými právy, etickým principem udržitelného rozvoje a dalšími etickými měřítky, důležitostí vzdělávání, vědeckého výzkumu, mezinárodní a interdisciplinární spolupráce. Používají se různé výrazy v souvislosti se slovy etika, mravnost, morálka, etické, mravní apod., aniž by ale byly více přiblíženy, interpretovány, rozlišeny a zohledněny rozličné přístupy a dotaženy do důsledků a aplikovány. Totéž platí pro porozumění zdravotnímu postižení a vyvarování se mluvit či psát o „postižených lidech“, což je pro tyto lidi zraňující a eticky a lidskoprávně špatné a nesprávné, protože na ně nahlíží optikou hendikepu, poruchy, a ne pohledem rovné lidské důstojnosti, v rámci níž je nahlížen hendikep či porucha a nezapomíná se na aktuálně právně a eticky nejsilnější pojetí zdravotního postižení, jež je výsledkem poruchy a smýšlení, reakce a utváření prostředí. Proto byla provedena navazující, konkretizující a objasňující stručná sonda do oblasti oboru etika. Vzdělávání v oblasti lidských práv má sehrávat důležitou roli při prosazování a respektování lidských práv. Lidská práva vystupují v roli morality, tedy minimálního konsensu různých morálních přesvědčení a testu rozličných pravidel z oblasti etiky a morálky. Lidskoprávní vzdělávání je nezbytné pro respektování, ochranu a zajištění lidských práv a má význam pro vzdělávání v oblasti etiky.

I pro zapsání na listinu UNESCO, mezinárodní spolupráci i jiné mezinárodní vztahy a další vývoj v Evropě je a bude důležité, aby se lidskoprávní vzdělávání stávalo páteří či osou demokratického právního státu. Jde o to, aby se lidská práva akceptovala a posilovala jako závazná měřítko pro stát i pro společenské a mezilidské jednání. Systém ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy představuje pro práci s dětmi a mládeží a pro politiku v této oblasti „*etický a normativní základ*“, aby se probírala a vyučovala práva a povinnosti mladých lidí (Deutsches Institut für Menschenrechte, 2020). Vše může přispívat k uskutečňování smyslu, záměrů a cílů UNESCO. Listina základních práv Evropské unie používá pojem „*spirituální a mravní dědictví*“ (Listina základních práv EU, 2012) Projekt Světový étos předkládá společné směrovky a závazky z pramenů etického dědictví lidstva, které chtějí přispívat ke kultuře lidskosti.

Bibliografické odkazy

1. BIELEFELDT, H. *Zum Innovationspotenzial der UN-Behindertenrechtskonvention*, 3., aktualisierte Auflage. Berlin: Deutsches Institut für Menschenrechte, 2009. ISBN 978-3-937714-81-3.
2. DEUTSCHE UNESCO-KOMMISSION. *Jahrbuch 2019–2020. Bildung, Kultur, Wissenschaft, Kommunikation*. Bonn, 2020.
3. DEUTSCHER ETHIKRAT. *Suizid – Verantwortung, Prävention und Freiverantwortlichkeit. Stellungnahme*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2022.
4. ETHICAL PRINCIPLES for Safeguarding Intangible Cultural Heritage Adopted by the Intergovernmental Committee, Namibia, 2015.
5. FRITSCHKE, K. P. *Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten*, Paderborn: UTB, 2004. ISBN 978-3-8252-2437-0.
6. GLOBAL AGENDA for DIALOGUE among CIVILISATIONS. Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/6, 2001.
7. GLOBAL CODE OF ETHICS FOR TOURISM, WTO General Assembly (1999).
8. KÜNG, H. *Handbuch Weltethos. Eine Vision und ihre Umsetzung*, München: Piper, 2012. ISBN-10: 3492300596.
9. KÜNG, H. *Světový étos pro politiku a hospodářství*, Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN: 80-7021-372-2.
10. KÜNG H. / KUSCHEL K.-J. *Prohlášení ke světovému étosu. Deklarace Parlamentu světových náboženství*, Brno: CDK, 1997. ISBN 80-85959-31-3.
11. KÜNG, H. / LEISINGER, K. M. / WIELAND, J. *Manifesto Global Economic Ethic. Consequences and Challenges for Global Businesses*. With a Foreword by Jeffrey Sachs, München: Deutscher Verlag, 2010. ISBN 978-3-423-34628-3.
12. MILFAIT, R., NOVÁK, M., ŠIMŮNEK, M. *Hitler místo Hippokrata. Nacistická etika a morálka, humanitární hodnoty a válečné zdravotnictví ve světle poměrů na okupovaném území českých zemí, 1939-1945*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2022. ISBN 978-80-88018-42-1.
13. MILFAIT, R./SVOBODOVÁ, Z. *Vývoj a stav etického vzdělávání a teologickoetická reiterace lidských práv. Příspěvek k etickému a lidskoprávnímu vzdělávání a k interkulturnímu porozumění hodnotám*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky/Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, 2017. ISBN 978-80-88018-11-7.
14. OPERATIONAL GUIDELINES for the Implementation of the World Heritage Convention
15. UNESCO INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE PROTECTION OF THE WORLD Cultural and natural heritage, 2017.
16. PARLAMENT DER WELTRELIGIONEN. *Erklärung zum Weltethos*. UNESCO BASIC TEXTS of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2018.
17. UNESCO CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE, UNESCO, 1972.
18. UNESCO CONVENTION for the SAFEGUARDING of the INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE, The General Conference of the UNESCO, 2003.
19. UNESCO CONVENTION on the PROTECTION and PROMOTION of the DIVERSITY of CULTURAL EXPRESSIONS, 2005.

20. UNESCO / Deutsche UNESCO-Kommission e.V. *Unpacking Sustainable Development Goal 4. Education 2030 / Unpacking SDG 4 Fragen und Antworten zur Bildungsagenda 2030*. © UNESCO 2016/2017. ISBN: 978-3-940785-87-9.
21. UNITED NATIONS DECLARATION on HUMAN RIGHTS EDUCATION and TRAINING, A/RES/66/137, 2011.
22. VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV (1948).

Internetové zdroje

23. CONVENTION on the RIGHTS of PERSONS with DISABILITIES / ÚMLUVA o právech osob se zdravotním postižením, 2006/2010. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>;
24. ÜBEREINKOMMEN über die Rechte von Menschen mit Behinderungen. Dostupné z: <http://www.un.org/depts/german/uebereinkommen/ar61106-dbgbl.pdf>.
25. DIALOG DER KULTUREN. Statement vor der Vollversammlung der Vereinten Nationen 9. November 2001. Professor Hans Küng. Dostupné z: <https://www.weltethos.org/1-pdf/20-aktivitaeten/deu/politik/un-statement-Kueng.pdf>.
26. KOMPASS – Handbuch zur Menschenrechtsbildung für die schulische und außerschulische Bildungsarbeit, Ausgabe 2012/2015 – neu übersetzt und vollständig überarbeitet. © für die deutsche Ausgabe: Deutsches Institut für Menschenrechte, 2020. ISBN: 978-3-8389-7187-2 (PDF).
27. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE (2012/C 326/02). Dostupné z: [Listina základních práv Evropské unie \(europa.eu\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:62012C326002-01).
28. UNIC/Informační centrum OSN v Praze/ UN Information Centre Prague: Cíle udržitelného rozvoje (SDGs), 2017. Dostupné z: <https://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>.
29. UNITED NATIONS. Department of Economic and Social Affairs. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1, 2015. Dostupné z: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

Kontaktní adresa

Th.Lic. Ing. René Milfait, Ph.D.

Člen Výboru Sekce pro etiku v paliativní péči ČSPM ČLS JAEP. Člen organizačního výboru konference. Podhorská 745/2, 353 01 Mariánské Lázně, Česká republika, e-mail: rene.milfait@seznam.cz

Kapitola: 3

GENERACE (Z) BUDOUCNOSTI: POHLED STUDENTŮ NA UDRŽITELNOST

**GENERATIONS (Z) THE FUTURE: STUDENTS' PERSPECTIVES
ON SUSTAINABILITY**

**Anastassiya Gladilina
Anna Vostřáková
Bezpechalykh Yevheniia
Eva Vondrášková
Jakub Černohlávek
Kateřina Záhorcová
Lucie Fafelová
Lucie Nguyenová
Monika Šibravová
Natalie Ondrušová
Natálie Svitáková
Štěpánka Nováková**

GENERACE (Z) BUDOUCNOSTI: POHLED STUDENTŮ NA UDRŽITELNOST

GENERATIONS (Z) THE FUTURE: STUDENTS' PERSPECTIVES ON SUSTAINABILITY

Anastassiya Gladilina¹, Anna Vostráková², Bezpechalykh Yevheniia³, Eva Vondrášková⁴, Jakub Černohlávek⁵, Kateřina Záhorcová⁶, Lucie Fafelová⁷, Lucie Nguyenová⁸, Monika Šibravová⁹, Natalie Ondrušová¹⁰, Natálie Svitáková¹¹, Štěpánka Nováková¹²,

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů (student – Bc.)
Spálená 76/14, 110 00, Praha 1, e-mail: ¹Anastassiyass1@gmail.com, ²annavostrakova@seznam.cz,
³bespechalnykh@is.peuni.cz, ⁴ev.vondraskova@gmail.com, ⁵jakub.cernohlavek@seznam.cz,
⁶kacka.zahorcova@seznam.cz, ⁷l.fafelova@seznam.cz, ⁸lucynguyen00@gmail.com,
⁹monikasibravova@seznam.cz, ¹⁰ondrusova7@gmail.com, ¹¹svitakova.natalie@seznam.cz,
¹²stepanka.novakova2002@gmail.com

Abstract: This article examines trends in sustainability and the perspectives that student have on this issue. It discusses the importance of sustainable practices, particularly in areas of food, advertising, sports and families, and highlights the technologies that help minimize negative impacts on the environment. The authors also mention that small changes in daily life can have a significant impact, and that everyone can contribute to this topic in some way. Overall, the article provides an overview of modern trends in sustainability that show the significant role that the younger generation have in this process.

Keywords: Sustainability; Advertisement; Food; Family; Sport; Generation Z.

Úvod

V dnešní době je otázka udržitelnosti jedním z klíčových témat nejen ve veřejných debatách, ale také mezi různými zájmovými skupinami. Během posledních let se objevuje stále více zájemců o to, jaký dopad má jejich každodenní spotřební chování na životní prostředí a jak mohou svými činy přispět k udržitelnější budoucnosti. V rámci tohoto článku bychom se chtěli zaměřit na názory studentů na vybraná témata a přiblížit vám některé z „udržitelných trendů“. Budeme se také zabývat tím, jakými konkrétními kroky mohou studenti přispět k udržitelnému rozvoji společnosti.

Jsme děti generace Z. Generace, která nezná svět bez internetu, digitálních technologií a youtuberů. Generace, co právě teď začíná ovlivňovat pracovní trh. Generace, která by měla myslet na svoji budoucnost a přispět svými udržitelnými činnostmi k lepším zítřkům. Podle našeho názoru má generace Z komplexně vůči udržitelnosti velmi pozitivní postoj a určitá část z nich má zájem, nebo se již i aktivně zapojuje do snah o udržitelnější budoucnost. Mnoho mladých lidí se snaží uplatňovat udržitelné zvyklosti i ve svém osobním životě, například tím, že preferují ekologické produkty, omezují množství odpadu či volí dopravu s menším dopadem

na životní prostředí. Dále se také zaměřují více na výběr potravin a způsob jejich přípravy, aby minimalizovali nadměrnou spotřebu potravin.

Uvědomujeme si, že udržitelnost nepojednává pouze o snaze o minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí, ale také zajištění dlouhodobé udržitelnosti hospodářského a sociálního růstu. Což je právě to, co nejen naší generaci Z dále motivuje v prohloubení zájmu o udržitelnost.

Důležitou otázkou je, jak my jako budoucí generace můžeme udržitelnost ovlivnit nejen na úrovni každodenního individuálního života, ale třeba i na úrovni škol či měst. Z komplexního hlediska lze konstatovat, že generace Z má v tomto směru svůj potenciál, ochotu přispívat a být součástí pozitivních změn společnosti. Udržitelnost není jen módním tématem, ale klíčovým faktorem pro budoucí prosperitu a blahobyt celé společnosti.

Udržitelnost jako nový trend v reklamě:

Jak se firmy snaží minimalizovat negativní dopady na životní prostředí?

Udržitelnost v příběhu značky

Tlak v rámci udržitelnosti je velkým trendem v oblasti podnikání. Přestože se většina lidí aktivně nezapojuje do problematiky udržitelnosti, jako zákazníci rádi učiní „zelenou volbu“, pokud jim to firma umožní. Inspirací nám mohou být firmy jako třeba Starbucks, který realizuje koncept kávy jako první udržitelné získávané zemědělské plodiny na světě, vytváří celosvětovou síť farmářů, do roku 2025 plánuje vysadit 100 milionů stromů nebo se již od roku 2008 snaží redukovat odpad tím, že nabízí svým zákazníkům nechat si připravit kávu do vlastní nádoby. Pokud v tomto případě však uděláme pár kroků zpět, abychom neviděli jen náš hrneček s kávou, ale hezky celou kavárnu, do které tam i zpět proudí obrovské množství papírových krabic a produktů v plastových obalech. Káva do vlastního kelímku je tak jen kapkou v moři, společnost by se měla umět vypořádat s odpadem a dopady svého podnikání v celé šíři.

Firmy se prostřednictvím reklamy snaží ve svých zákaznických posilovat vědomí, že jsou v dobré společnosti a že dělají dobrou věc. Kultivace nákupních zvyklostí v místě prodeje upevní tak loajalitu zákazníků a bude mít příznivý efekt i na každodenní návyky mimo obchod. Nenásilná, kreativně zpracovaná komunikace bude pro uvědomělého spotřebitele signálem, že právě váš výrobek patří do jeho nákupního vozíku. Dobře nakoupil, a ještě pomohl planetě. Udržitelnost může tedy firmám přinést mnoho konkurenčních výhod.

Greenwashing:

Kdy se snaha o ekologickou odpovědnost mění v marketingový trik

S tímto pojmem se setkáváme již od roku 1999. Používá se pro popsání dezinformační snahy firem s cílem přesvědčit své zákazníky o tom, že se starají o životní prostředí, ačkoliv jim o opravdu účinnou ochranu nejde. Příklad, který bychom zde mohli uvést je situace, se kterou se setkáváme dnes a denně, například s recyklačními týdny ve fast fashion. O co jde? Přinést staré oblečení pod příslibem recyklování a získat tak poukázku na nový nákup. Nikoho netrápí, že produkuje nějaký odpad, protože si zrovna pořídil oblečení

z udržitelné kolekce vyrobené z recyklovaných materiálů. Nikdo Vám ale neřekne, že se z vybraného oblečení recykluje pouze zlomek a poukázka na nákup je spojena s nákupem dalšího nekvalitního oblečení, které se rozpadne po pár týdnech. Toto oblečení v sobě tak nese další nepříznivé dopady na životní prostředí. V tomto směru již například prostřednictvím internetu proběhlo velké množství kauz (Grábek, 2022).

Mohou firmy využít reklamu k podpoře udržitelných postupů?

Udržitelnost se týká schopnosti uspokojovat potřeby současnosti, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. Zahrnuje vyvážení ekonomických, enviromentálních a sociálních faktorů, abychom zajistili, že můžeme i nadále prosperovat, aniž bychom vyčerpávali naše zdroje nebo škodili planetě. Reklama je obecně mocným nástrojem k ovlivňování lidských potřeb, zájmů a chování, může být tedy v rámci udržitelnosti velmi nápomocným nástrojem k informování a povzbuzování spotřebitelů k udržitelnějším rozhodnutím. Zároveň lze reklamu využít i k propagaci neudržitelných praktik. Ať už reklama, která podporuje nadměrnou spotřebu nebo propaguje produkty škodlivé pro životní prostředí, může mít negativní dopad na udržitelnost.

Existuje několik způsobů, jak mohou firmy využít reklamu k podpoře udržitelnosti:

- **Zdůraznit udržitelné postupy:** Firmy mohou pomocí reklam prezentovat své vlastní udržitelné postupy, jako je využívání obnovitelné energie nebo snižování odpadu. To může pomoci vybudovat důvěru spotřebitelů a povzbudit další firmy, aby přijaly podobné postupy.
- **Vzdělávat spotřebitele.** Reklama může být také použita k informování spotřebitelů o dopadu jejich volby na životní prostředí. Například reklama na opakovaně použitelnou láhev na vodu může upozornit na negativní dopad jednorázových plastových lahví.
- **Podporovat udržitelné chování:** Společnosti mohou využít reklamu k povzbuzení spotřebitelů k udržitelnějšímu chování, jako je recyklace nebo používání veřejné dopravy. Pomocí toho společnost může vytvořit kulturu udržitelnosti a povzbudit ostatní, aby ji následovali.
- **Propagovat udržitelné produkty:** Reklamu lze také využít k propagaci udržitelných produktů, jako jsou produkty vyrobené z recyklovaných materiálů – což je dnes velkým trendem; nebo produkty vyrobené z obnovitelných zdrojů energie.
- **Spolupracovat s partnery pro udržitelnost:** Firmy mohou spolupracovat s partnery pro udržitelnost a vytvářet reklamní kampaně podporující udržitelnost. Například oděvní značka může spolupracovat s recyklační organizací a vytvořit reklamní kampaň, která propaguje recyklaci textilu.

Trendy udržitelnosti v oblasti jídla

Jídlo budoucnosti? HMYZ!

Smažení červi se zeleninovým salátem, kobylky na česneku a další hmyzí pochoutky se těší čím dál větší oblibě. Lahůdky původem z Asie má zřejmě velký potenciál, hmyz se snadno upravuje a lehce konzumuje. Pro mnoho lidí toto nejsou pokrmy, které by si s chutí v restauraci objednali či dali po náročném dni doma k večeři. Ve vzduchu budoucnosti však

visí otázka. Nestanou se tyto hmyzí pokrmy v blízké budoucnosti českou, ale i světovou klasikou?

Ochutnat moučného červa je hlavně otázka odvahy. Pohled na kroutící se stvoření a skákající hmyz může strávníka odradit. Odvaha však přinese své ovoce, budete překvapeni, jak dobře připravený hmyz chutná. Červ má chuť podle toho, jak ho kuchař dochutí. Použít lze kari, bylinky, česnek nebo sójovou omáčku. Výborní jsou červi se salátem nebo s grilovanou zeleninou. Nejen výborná chuť po překonání odporu může člověka přesvědčit ke konzumaci těchto stvoření, ale i vliv na zdraví. V dnešní době je velké téma „zdraví životní styl“ co říkáte na to, že požívání červíku bude mít i významnou úlohu na vašem dobrém zdraví? Hmyz je bohatým zdrojem proteinů a dalších živin, patří mezi dietní potraviny, hodí se tedy pro vyznavače štíhlé linie. Navíc nad přípravou nestrávíte mnoho času, stačí lehce osmažit nebo ogrilovat. Lze je připravit i nasladko, pro milovníky čokolády je to ideální kombinace zdravého a chutného. Neodmyslitelnou výhodou hmyzu není pouze chuť a naše zdraví, ale je nutno zmínit řadu ekonomických a environmentálních výhod, které požívání hmyzu přináší. Hmyz se zdá být udržitelnějším a ekologičtějším zdrojem živin než ostatní zvířata. Ve srovnání s tradičním zemědělstvím má chov hmyzu nepatrnou stopu. V budoucnu by toto mohlo řešit případný celkový nedostatek jídla, jelikož chování hmyzu je mnohem šetrnější k životnímu prostředí.

Při chovu hmyzu se nespotřebuje tolik vody, krmiva a zemědělské půdy a nevytváří se tolik skleníkových plynů jako při chovu dobytka. Bylo zjištěno, že emise skleníkových plynů související s chovem jedlého hmyzu, jako jsou cvrčci, kobylky a larvy moučných červů, jsou přibližně stonásobně nižší ve srovnání s dobytkem. Environmentální přínosy produkce hmyzu pro potraviny souvisejí s vysokou účinností přeměny krmiva hmyzu. Hmyz dokáže přeměnit rostlinné bílkoviny na hmyzí proteiny mnohem efektivněji než savci.

Od roku 2018 umožňuje legislativa ČR prodávat červy nejen jako krmivo do zverimexů, ale i jako potravinu pro člověka. Koupit si hmyz a vychutnat si ho, v pohodlí domova či v restauraci, je možné už přibližně více jak 5 let. Našli jste již odvahu a vyzkoušeli jste nějakou hmyzí pochoutku? Pokud ne, třeba se tento článek stane „nakopávačem“ a brzy vyzkoušíte například takového chutného cvrčka na česneku. Důležité je se zamyslet nad opravdu velkým přínosem této hmyzí éry pro naši planetu.

Ted' je to možná pro většinu lidí nepředstavitelné, že si v budoucnu dají místo svíčkové červy se salátem. Je ale opravdu možné, že za pár let budeme u televizí chroupat místo chipsů červy a dětem do školy ke svačině zabalíme osmažené mravence s kobylkami. Stále je otázkou, zda bude v budoucnu na každém z nás, zda v požívání hmyzu najdeme zalíbení či nikoli, nebo prostě nebudeme mít jinou možnost než překonat odpor a přizpůsobit se (Česká tisková kancelář, 2016).

Znáte platformu Nesněženo? Pomáháte tím své peněžence i planetě!

Někdo zachraňuje pralesy, někdo zvířata a někdo se pouští do záchrany rýžových kopečků, masových plátků a těstovinových salátů – 21. století je totiž plné paradoxů. Člověk se dokáže chovat velice krutým způsobem k fauně i flóře, a to často jen proto, aby měl dostatek jídla. Jenže jídla je ve výsledku na některých místech takové množství, že nám nezbyvá nic jiného než jej vyhodit do odpadu.

S jídlem se plýtvá ve velkém. Tento problém se týká například supermarketů, které vyhazují do odpadkových kontejnerů celou řadu prošlých potravin. V mnohých případech je ovšem daná potravina ještě konzumovatelná. Problém vyhazování jídla se týká i samotných

restaurací, které nemají (často kvůli zákonům a dalším opatřením) jinou možnost, jak s neprodaným jídlem naložit. Určité řešení tu však přeci jen je – jsou jím projekty, které se zaměřují na záchranu jídla, a patří mezi ně také české Nesněženo.cz. V rámci Nesněžena je zbylé jídlo výhodně prodáváno uživatelům stejnojmenné aplikace. Do projektu se mohou zapojit restaurace, kavárny, pekárny, zdravé výživy a v podstatě kdokoliv další, kdo prodává jídlo. Připojení se k Nesněženo je pro partnery zcela zdarma. Do budoucna je plánována spolupráce se supermarkety, velkoobchody a farmáři.

Jak aplikace funguje?

Pokud restauraci nebo kavárně zbude jídlo, třeba obědové menu nebo zákusky, nasdílí je s minimálně 50 % do aplikace. Uživatelé, kteří si stáhnou aplikaci, si pak mohou z těchto jídel vybírat. Zobrazují se jim nabídky od nejbližších podniků. Jídlo zaplatí předem online přímo v aplikaci a pak si ho vyzvednou v podniku, kde si ho případně mohou i sníst. Díky tomu se jídlo nemusí vyhodit a podnik si získá nové zákazníky. Doposud se k projektu zaregistrovalo více než 1200 podniků a bylo zachráněno více než 200 000 porcí jídel. Tím se podařilo zabránit emisím, které by obsahovaly více než 490 tun skleníkových plynů! (Nesněženo, 2022)

Dumpster diving aneb,, potápění v popelnicích“

Dumpster diving, v češtině doslova „potápění v popelnicích“, je označení pro vybírání kontejnerů. nejčastěji s vyhozeným jídlem u supermarketů. Najdou se v nich totiž často i potraviny, které jsou stále jedlé, ale supermarket už je nemůže nebo nechce prodávat. Jedná se například o zboží s blížícím se datem spotřeby nebo poškozeným obalem.

Vybírání popelnic si asi většina lidí spojuje hlavně s bezdomovci, co nemají peníze na jídlo. „Dumpsterování“ však praktikují i ti, co si mohou dovolit koupit kvalitní potraviny, ale chtějí omezit množství vyhozeného jídla. Nedělají to proto, aby ušetřili, ale z etických a ekologických důvodů. Lidem, pro které se tento způsob stravování stal součástí životního stylu, se říká freegani. Ti se snaží obecně co nejméně využívat zdroje, omezovat nákup nových produktů a zužitkovávat to, co už někdo vyhodil.

Podle Klinkové (2017) dumpster diving může být i docela adrenalinový zážitek, a to nejen kvůli samotnému lovení jídla z hlubin kontejneru. Ačkoliv se může zdát, že vyhozené jídlo už nikoho nezajímá, můžete se kvůli vybírání popelnic dostat do problémů – kontejnery a jejich obsah jsou totiž majetkem supermarketu. Navíc se většinou nachází na soukromém pozemku, zamknuté nebo za plotem. Kromě krádeže se tak můžete provinit i vstupem na cizí pozemek, za což vám hrozí pokuta. Pokud jste ale nenápadní a nenecháte za sebou nepořádek, neměly by vás potkat žádné komplikace. S některými zaměstnanci supermarketů se navíc dá i domluvit.

V některých zemích jsou však podmínky pro dumpster diving mnohem příznivější než u nás v Česku. Například v Dánsku se popelnice vůbec nezamýkají a jsou volně přístupné, takže si bez obav můžete „zajít na nákup“ do popelnice. Tak co, budete odvážní a vydáte se za dobrodružstvím dumpster divingu?

Udržitelnost a výchova dětí:

Jak implementovat udržitelné hodnoty do každodenního života

Udržitelnost z pohledu rodiny se týká způsobů, jaké praktiky rodiny využívají, aby minimalizovaly svůj vliv na životní prostředí a přispěly ke globálnímu úsilí o ochranu životního prostředí. V dnešní době se udržitelnost stává stále důležitějším tématem pro mnoho lidí a rodin, kteří se snaží snížit svou ekologickou stopu a přispět ke zdravějšímu a udržitelnějšímu světu pro budoucí generace (Tlustá, 2019).

Jedním z klíčových prvků udržitelnosti z pohledu rodiny je snížení spotřeby energie. To může být dosaženo například tím, že rodina používá úsporná světla a spotřebiče s vysokou energetickou účinností. Může také omezit spotřebu energie tím, že snižuje používání klimatizace a topení, a zvyšuje využívání přirozeného osvětlení a ventilace. Kromě toho může rodina využívat obnovitelné zdroje energie, jako jsou solární panely, aby snížila svou závislost na fosilních palivech. Dále se také mohou snažit o pěstování vlastní zeleniny na zahrádkách (Křečková a Kroupová, 2018).

Udržitelnost a děti, jde to dohromady?

Ano, udržitelnost a děti mohou jít dohromady. Udržitelnost je o tom, že se snažíme chránit naši planetu a zajistit, aby naše budoucí generace měly stejné šance jako my. Naše děti jsou budoucností a je tak důležité, aby měly ve svém životě podvědomí o udržitelnosti a o tom, jak mohou pomoci chránit naši planetu. Existuje mnoho způsobů, jak můžeme výchovou dětí přispět k rozvoji udržitelnosti již v raném věku. Prvním krokem může být nauka o recyklaci. S tou by se měly děti setkávat nejenom v rámci Dnů země v mateřských a základních školách, ale měli bychom jim toto učení a přispívání k udržitelnosti země promítnout i do každodenního života. Stejně jako když si jdou ráno vyčistit zuby a nasnídat se předtím, než jdou do školy, by v jejich životě mělo být přirozené, že plastová lahvička od vypitého džusu nepatří do stejného koše jako nedojedená svačina ze školy.

Třídění odpadu v rodině je důležitým krokem k udržitelnému a čistému prostředí. Pomáhá minimalizovat množství odpadu, který končí na skládkách a snižuje negativní dopad na životní prostředí. Informovanost je základ. Rodina by měla být informována o tom, jaký odpad se třídí a jak ho správně třídit. Jednotlivé druhy odpadu by měly být odděleny do různých kontejnerů nebo sběrných nádob. Typické druhy odpadu, které se třídí, jsou papír, plast, sklo, kovy, bioodpad a nebezpečný odpad. Kromě oddělování odpadu může rodina také minimalizovat množství vytvářeného odpadu tím, že používá opakovaně použitelné předměty, jako jsou sklenice, talíře a příbory, nakupování potravin s minimálním balením, nebo používání láhví na vodu namísto jednorázových plastových lahví.

Dalším krokem, kde můžeme rozvíjet u dětí zájem o recyklaci, může být recyklační tvoření. Spoustu institucí zabývajících se rozvíjením uměleckého potenciálu u dětí se soustředí na tvoření výrobků z recyklačních materiálů, např. z plastového kelímku od jogurtu po jeho vymytí, přilepení ke staré krabici od bot a nabarvení na červeně, může být klaunský nos, nebo z prázdných obalů od bonbonů mohou být ozdoby na vánoční stromeček. Jejich snaha je o přesvědčení, že je vždy snazší vyrobit novou věc ze správně vytríděných materiálů než ji vyrábět z primárních surovin. Tuto myšlenku se tak snaží předávat v té jednodušší formě, a to rozvojem dětské fantazie.

Udržitelnost tradic

Udržování tradic v rodině je důležité pro posílení rodinných vazeb a zachování kulturní identity. Nicméně, může to mít také vliv na udržitelnost rodinného života, pokud nejsou tyto tradice prováděny s ohledem na životní prostředí. Použití ekologických ingrediencí a domácího pečiva může pomoci snížit množství odpadu z obalů, a navíc i ušetřit peníze. Také se můžeme zamyslet nad výběrem místních a sezónních surovin, což snižuje dopravní náklady a pomáhá podpořit místní zemědělce. Dále, výroba vlastních ozdob a dekorací pro různé svátky může být zábavnou rodinnou aktivitou, a navíc je to šetrnější k životnímu prostředí než kupování nových ozdob každý rok. Pokud rodina udržuje tradice i týkající se jídla, může být důležité vybírat biopotraviny a potraviny bez balení, nebo používat opakovaně použitelné obaly (Gartnerová, 2019).

V poslední řadě, rodina by měla diskutovat o významu udržitelnosti a environmentálních otázkách, což pomáhá vytvořit povědomí a přemýšlení o důležitosti ochrany životního prostředí. Rodinné tradice mohou být upraveny tak, aby podporovaly udržitelný způsob života a vytvořily tak pozitivní dopad na naši planetu. Do udržitelnosti tradic můžeme zařadit nejen ekologii, ale také více věcí, které se udržitelnosti tradic týkají, je to například zachování různých českých tradic, jako jsou Vánoce, Velikonoce, každý svátek má své tradice a aby tyto tradice nezanikly, je třeba zachovat je ukázat je dalším generacím.

Udržitelnost v oblasti sportu

Většina lidí si pod pojmem sport představuje aktivitu, která je prospěšná pro naše zdraví. Avšak už málokdo si uvědomuje negativní stránky sportu, které mají dopad na životní prostředí. Níže zmíníme negativní ekologické důsledky sportu a jejich řešení.

Davy šílených fanoušků

Davy šílených fanoušků, bouřlivá atmosféra a fronty u stánků s občerstvením, to vše se může jevit jako ideální akce. Ale má to jeden háček. Všimli jste si někdy, jak to vypadá okolo vás po tom, co opustíte akci? Odpadky na zemi, nedojedená jídla, nedopité pivo. Ideální akce se rázem dokáže změnit v noční můru každého udržitelně smýšlejícího člověka. Při sportovních akcích je vyprodukováno velké množství plastového odpadu. Řešení tohoto problému může být mnohdy složité. Stánky s občerstvením se již snaží nabízet zálohované kelímky na nápoje a recyklovatelné nádoby. Dále akce zprostředkovávají kontejnery na tříděný odpad. Avšak toto řešení problému může narušit chování jedince. Rozbouření fanoušci jsou často ovládáni silnými emocemi a jsou pod vlivem davu, tudíž si neuvědomují nepořádek kolem nich. Na druhou stranu dobrým vzorem pro nás mohou být Japonci, kteří po každé sportovní akci po sobě uklízí. Umíte si to i v naší zemi představit?

Sportovní akce a udržitelné oblečení

Sportovní fanoušci a zejména sportovci dojíždějí do dalekých krajín za sportovními akcemi. Mají k tomu mnoho možností, jak se dopravovat na určitá místa konání. Bergen (2020) uvádí, že při každé cestě mohou vyprodukovat velké množství uhlíkové stopy, a to má poté negativní následek na životní prostředí. Řešením by mohlo být využití veřejné dopravy nebo prostředků s elektropohony, anebo zaplacení dobrovolného příspěvku jako kompenzace

za vyprodukované emise CO₂. Jak jistě víme, v dnešní době je udržitelnost neodmyslitelnou součástí i textilního průmyslu, a ke sportu pochopitelně patří oblečení pro sportovce. Nyní je velice snadné zjistit odkud materiál pochází nebo jakým způsobem je zpracovaný. Tudíž si můžeme zvolit i tu nejudržitelnější formu výroby sportovního oblečení. Hlavní myšlenkou ve výrobě tohoto oblečení je použít slow fashion a šetrnější materiály, jako např. bio bavlnu, recyklovaný polyester a další přírodní materiály.

Závěr

Zástupci generace Z jsou velmi otevřeni vůči jinakosti a intenzivně vnímají globální rizika. To vede ke zvýšenému strachu z budoucnosti nebo přímo k fenoménu, kterému se říká „environmentální žal“. Mladé generace vyžadují od zaměstnavatelů udržitelný přístup a zodpovědnost vůči životnímu prostředí. Pouhých 15 % zástupců generace Z a 14 % mileniálů je toho názoru, že firma, ve které pracují, podniká dostatečné kroky v boji proti klimatické změně. Samy mladé generace se v tomto směru angažují – 90 % dotázaných se (alespoň částečně) chová udržitelně a snižuje svůj negativní dopad na životní prostředí.

Bibliografické odkazy

1. GARTNEROVÁ, Eva, HELENA Maňasová HRADSKÁ, MIROSLAV Zelinský, VÍT Jakubiček, PETRA Valentová a ROMANA Veselá. *Nenávratné stopy: tradice a udržitelnost jako roční téma Galerie G18 = Irre-versible traces: tradition and sustainability as the annual theme of the G18 Gallery*. Přeložil Nathan Feild. Ve Zlíně: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta multimediálních komunikací, 2019. ISBN 978-80-7454-870-3.
2. KLIKOVÁ, Jana, BRUNCLÍKOVÁ, Lenka. *Dumpster Diving: Mezi etikou a zákonem*. Plzeň: Katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, Antropowebzin 1–2/2017: studie. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/26191/1/Klikova.pdf>
3. KŘEČKOVÁ KROUPOVÁ, Zuzana. *Udržitelnost v České republice v kontextu vývoje v pokrizovém období*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2018. ISBN 978-80-245-2297-5.
4. MARTÍNKOVÁ, Lucie. *Hmyz jako potravina budoucnosti?* Pardubice: Bakalářská práce, Univerzita Pardubice, Fakulta chemicko-technologická. Vedoucí práce: Blanka Švecová. Dostupné z: [Marinkoval_Hmyz_jako_potravina_BS_2022.pdf](#) (upce.cz)
5. TLUSTÁ, Barbora. *Bez obalu: jak žít zero waste*. Brno: Jota, 2019. ISBN 978-80-7565-487-8.

Internetové zdroje

6. *Agenturagate.cz*. [online]. 25. 5. 2022 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://www.agenturagate.cz/retail/udrzitelnost-v-retailu-trend-nebo-nutnost/>
7. *Akademierodicovstvi.cz*. [online]. 2023 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://www.akademierodicovstvi.cz/blog/mit-v-rodine-ritualy-je-dulezite>
8. BERGEN, T. *Tackling sustainability in sporting events*. [online]. 2021 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://inhabitat.com/tackling-sustainability-in-sporting-events/>

9. *MAM.cz*. [online]. 25. 4. 2022 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://mam.cz/zpravy/2022-04/pri-nakupech-mody-ovlivnuje-udrzitelnost-skoro-kazdeho-druheho-cecha/>
10. *Nesnezeno.eco*. [online]. 2022 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://nesnezeno.eco/>
11. *Novinky.cz*. [online]. 12. 6. 2016 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/koktejl-smazeni-cervi-jsou-jidlem-budoucnosti-mini-kuchar-z-teplicka-354829>
12. *Supertrenink.cz*. [online]. 2023 [cit. 2023-05-03]. Dostupné z: <https://www.supertrenink.cz/jedly-hmyz-ve-fitness-jidelnicku/>

Kontaktní adresa

Anastassiya Gladilina

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
Anastassiyass1@gmail.com

Anna Vostřáková

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
annavostrakova@seznam.cz

Bezpechalykh Yevheniia

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
bespechalnykh@is.peuni.cz

Eva Vondrášková

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
ev.vondraskova@gmail.com

Jakub Černohlávek

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
jakub.cernohlavek@seznam.cz

Kateřina Záhorcová

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
kacka.zahorcova@seznam.cz

Lucie Fafelová

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:* *l.fafelova@seznam.cz*

Lucie Nguyenová

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
lucynguyen00@gmail.com

Monika Šibravová

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
monikasibravova@seznam.cz

Natalie Ondrušová

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
ondrusova7@gmail.com

Natalie Svitáková

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:*
svitakova.natalie@seznam.cz

Štěpánka Nováková

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA Fakulta VŠO v Praze – Řízení lidských zdrojů
(student – Bc.) Spálená 76/14, 110 00, Praha 1 Česká republika, *e-mail:* *stepanka.novakova*
2002@gmail.com

Kapitola: 4

K NĚKTERÝM ASPEKTŮM VÝUKY PODNIKATELŮ V CESTOVNÍM RUCHU

ON SOME ASPECTS OF EDUCATION OF ENTREPRENEURS IN
THE TOURISM INDUSTRY

JUDr. Karol Hrádela, PhD.

K NĚKTERÝM ASPEKTŮM VÝUKY PODNIKATELŮ V CESTOVNÍM RUCHU

ON SOME ASPECTS OF EDUCATION OF ENTREPRENEURS IN THE TOURISM INDUSTRY

Karol Hrádela

Panevropská univerzita, a.s. Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česko
e-mail: hradela@is.peuni.cz

Abstract: The paper focuses on the education of tourism entrepreneurs from the origins of the tourism industry to the present day, with a particular focus on business education and tourism education at universities. It points to a certain chaotic nature of tourism education in the Czech Republic compared to university education in the Czechoslovak Republic and to the underestimation of the preparation of university-educated tourism educators by accreditation authorities.

Keywords: podnikání, cestovní ruch, pivovarnictví, pohostinství, cla, daně, cechy, advokáti, živnostenský řád, cestovní kanceláře, průvodci, obchodní vzdělávání, vysoká škola obchodní, akreditace vysokých škol entrepreneurship, tourism, brewing, the hospitality industry, customs, taxes, guilds, attorneys, trade regulations, travel agencies, tour guides, business education, business university, university accreditation.

Úvod

Cestovní ruch existuje téměř od samého vzniku lidské civilizace, přestože často nešlo o cestovní ruch tak, jak jej chápeme nyní jako: „činnost návštěvníků, kteří se zúčastní cesty na místo určení mimo své obvyklé prostředí, a to na dobu kratší jednoho roku a za jakýmkoli hlavním účelem, včetně služebního účelu, využití volného času nebo jiného soukromého účelu, jiným, než je získání zaměstnání u subjektu se sídlem v navštěvovaném místě;“¹ Příprava podnikatelů v cestovním ruchu vznikala dlouhodobě a postupně a navazovala na přípravu jiných osob na podnikání než podnikatelů v cestovním ruchu a dokonce i na přípravu nepodnikatelů. Nyní je výchova podnikatelů v cestovním ruchu poněkud nesystematická a více roztržštěná, než bylo v Československé republice do roku 1939. Zahrnuje výuku řady oborů a předmětů, a to především právních, ale i technických a ekonomických.

K vývoji zařízení cestovního ruchu a k přípravě jejich provozovatelů do 19. století

První regulace související se vznikem cestovního ruchu vznikaly z potřeb nesouvisejících s cestovním ruchem, a to zejména s potřebou privilegií, daní, ekonomického

¹ Srovnej čl. 2 bod 1. písm. f) Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 692/2011 ze dne 6. července 2011 o evropské statistice cestovního ruchu a o zrušení směrnice Rady 95/57/ES dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R0692#d1e230-17-1>

zabezpečení subjektů atd. Šlo například o úpravu v pivovarnictví či u „restaurací“. Poskytování občerstvení je nedílnou součástí služeb poskytovaných návštěvníkům. Mezinárodní archeologická expedice odkryla na místě bývalého sumerského městského státu Lagaš v jižní Mezopotámii zbytky objektu, který odborníci považují za téměř 5000 let starou restauraci.²

První známá zmínka o regulaci zařízení poskytujícího služby cestujícím na našem území je z roku 993 n. l. Tehdy měl při vysvěcení Břevnovského kláštera druhý český biskup Vojtěch údajně mnichům zakázat vařit pivo, protože se přípravě a pití piva věnovali více než své řeholi.³ Je tak zřejmé, že pivovarnictví je na našem území ještě starší, ale nevíme nic o tom, zda a jak bylo regulováno. Stejně tak nevíme nic o dřívější regulaci cel a o daních na našem území, přestože i tyto existovaly, protože by se jinak o clech zakladatelská listina nezmiňovala. V zakladatelské listině⁴ datované 14. ledna 993⁵ kromě obvyklých donátorských darů je totiž uvedeno i osvobození od cel a od povinnosti ubytovávat lovce a urozené země, tj. v moderní řeči turisty. To souviselo i s tím, že nejen katolické kláštery historicky poskytovaly, a i nyní často poskytují, ubytování poutníkům. O osvobození od daně z piva se rozhodnutí logicky nezmiňuje, protože tato daň, tzv. „posudné“, byla vybíraná pro panovníka v Čechách a na Moravě až od roku 1546. Na rozdíl od starověkého Řecka daně, respektive cla, zřejmě neměly pouze etický rozměr, ale byla povinnost je platit, protože jinak by též nebyl důvod se o nich zmiňovat v zakladatelské listině.

Podobně jako u klášterů vznikaly u cest hostince většinou s označením formanské hospody. Ve městě pak provozovali hospodskou činnost šenkýři s právem šenkování a na vesnicích většinou rychtáři, kteří případně vykonávali i kontrolní činnost nad ostatními hospodskými, pokud později hospody nezačala provozovat vrchnost. V pohostinství též neexistovala dlouhodobá příprava podnikatelů.

Výchovu podnikatelů, a to i v oblastech nyní zařazovaných k cestovnímu ruchu, pozorujeme až u cechovní regulace a systému přípravy osob v rámci cechů. Veřejnoprávní charakter cechů vyplývající z rozhodnutí zakladatele měst a následných rozhodnutí konšelstva vedl k získání jisté pravomoci těchto cechů i ve věcech souvisejících s výchovou budoucích mistrů – podnikatelů, a to i v zařízeních souvisejících s cestovním ruchem. Na začátku 14. století začínají vznikat první cechovní řády upravující pravidla související s výchovou učedníků, tovaryšů a mistrovskými a tovaryšským zkouškami. Dá se již hovořit o odborném interním vzdělávání při respektování cechovních řádů. Souvislost cechů s cestovním ruchem je pak dána nejen v zaměření některých cechů, ale i v tom, že velmi často nastupují „vyučenci“ na tzv. vandr.⁶

Externí výchova mistrů v dodržování předpisů pro cechy však neexistovala, přestože byl vydán pod názvem Práva městská království českého Koldínův zákoník, kodifikace městského práva, jejímž autorem byl Pavel Kristián z Koldína pod názvem „Práva městská království českého“⁷ schválený Rudolfem II. roku 1579 nejprve pro Čechy, kromě Těšína.

² Bližší údaje dostupné na internetu <https://www.stream.cz/veda-a-skoly-9277/jak-se-jedlo-pred-5000-lety-video-nabizi-pohled-na-sumerskou-restauraci-64565969>

³ *Historie českého pivovarnictví*, Český svaz pivovarů a sladoven dostupné online <https://ceske-pivo.cz/tz/historie-ceskeho-pivovarnictvi>

⁴ Zakládací (donační) listina českého knížete Boleslava II., Národní archiv ČR, fond Benediktini – Břevnov: Listiny 993–1948, pořadové č. 01 dostupné v opise online na: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/historia-fundationis-monasterii-brzewnoviensis>

⁵ Pravděpodobně jde o opis či falsum ze 13. století.

⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 976 s.

⁷ MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého*, Praha: Karolinum, 2013, 1. vydání ISBN: 978-80-246-2117-3, EAN: 9788024621173, 784 s.

V Těšíně a okolí (tj. ve Slezsku) byl zaveden roku 1598 a na Moravě roku jako subsidiární a roku 1697 jako jediný zákoník městského práva. Zákoník obsahoval právní předpisy, které v podstatě upravovaly veškerý život obyvatel města i jeho správu a soudnictví a tím i postavení podnikatelských subjektů poskytujících služby pocestným. Platnost Koldínova zákoníku skončila s přijetím rakouského všeobecného zákoníku občanského (ABGB) v roce 1811, přestože vznikaly za jeho platnosti i nové právní úpravy související s cestovním ruchem.

V roce 1739 byly vydány tzv. generální cechovní artikule, tedy vzorové cechovní artikule pro cechy. Generální cechovní patent z roku 1791, rozdělil živností na cechovní a necechovní. Členství v cechovních organizacích v původním zaměření v Rakouském císařství zaniklo definitivně až v r. 1860 v souvislosti se zavedením rakouského živnostenského řádu, podle kterého sic zůstalo zachované členství v ceších, a dokonce bylo i povinné, ale zároveň v § 113 bylo stanoveno, že: „*Tím, že zřídí se společenstva, nesmí nikdo, chtěje se v živnosti uvázati neb ji provozovati, obmezován býti, leč pokud v zákonu tomto jest ustanoveno.*“⁸ Toto společenstvo se mohlo označovat i jako cech.

Příprava podnikatelů v cestovním ruchu od 19. století

V 19. století se již rozšiřuje celková příprava podnikatelů i za pomoci specializovaných poradců a vytvářeného odborného školního i mimoškolního vzdělávání mimo cechy. Nejprve z externistů začali pomáhat advokáti, pak vznikají i další specializované profese typu auditorů (například až ve 20. století Syndikát účetních znalců a odborných revidentů či vysokou školou obchodní založené Grémium účetních znalců a bilančních revizorů). V počátcích vzniku advokacie advokáti neposkytovali osobám podnikajícím v cestovním ruchu výraznější odbornou pomoc. Zatímco nyní zákon o advokacii stanoví, že: „*Poskytováním právních služeb se rozumí zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů a další formy právní pomoci, jsou-li vykonávány soustavně a za úplatu. Poskytováním právních služeb se rozumí rovněž činnost opatrovníka pro řízení ustanoveného podle zvláštního právního předpisu*), *je-li vykonávána advokátem.*“⁹, tak historické chápání advokáta bylo jiné a souviselo se soudním řízením. S přípravou advokátů na právní pomoc mimosoudní se setkáváme až v roce 1849¹⁰, kdy vznikl Advokátní řád. Ten zavedl složení zkušební komise u advokátních zkoušek, které se doposud nekonaly. Jejich obsah byl pak vymezen následujícího roku a již se zde zkoušela problematika mimosoudní¹¹ při prověřování schopnosti sepisovat nesoudní listiny v oblasti civilního práva. Lze tak poprvé hovořit o odborném zkoumání schopnosti advokáta radit i v podnikatelských právních otázkách, respektive o uspokojování potřeb praxe na odborné rady i v nesoudních otázkách.

Do 19. století tak neexistovala externí výchova podnikatelů a tím spíše budoucích podnikatelů v cestovním ruchu ani ve školství. Situace se měnila v souvislosti s hospodářskými potřebami státu, které vyžadovaly centralizaci právní úpravy podnikání. V roce 1811 se přijímá

⁸ Císařský patent č. 227/1859 Ř. z., jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský 227/1859 Ř. z. 227/1859 Ř. z.

⁹ § 1 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

¹⁰ Císařské nařízení č. 364/1849 ř. z., kterým se přijímá prozatímní advokátní řád.

¹¹ Nařízení ministerstva spravedlnosti (Justizministerium) č. 328/1850 ř. z., o rozličných odvětvích soudního cvičení a o praktických zkouškách soudních

občanský zákoník¹², pak spolkový zákon¹³, který zavedl koncesní systém v podnikání¹⁴ a stanovil i základ pro budoucí akciové společnosti (spolky na akcie), byly zřízeny Obchodní a živnostenské komory¹⁵, koncem roku 1859 byl vydán „živnostenský řád“¹⁶ rozlišující živnosti na svobodné, řemeslné a koncesované. Z 54 řemeslných živností žádná nesouvisela s cestovním ruchem. Ve svobodných živnostech se pak nenacházelo bližší vymezení těchto živností, když se vyžadovalo v ohlášení živnostenskému úřadu dle možností co možná nej přesnějším vymezení předmětu činnosti. Koncesní živnosti taxativně stanovil §15 řádu živnostenského a patřili k nim „za čtvrté živnosti těch, kteří na veřejných místech prostředky na dopravu osob k potřebě jednoho každého pohotově mají a neb ke službám osobním se nabízejí (jako poslové, nosiči atd.) ...15. živnosti hostinské a výčepnické (§§16–20) včetně výčepu drobného prodeje pálených nápojů lihových...16 živnostenská výroba, prodej a výčep vína. 23 živnostenské prostředkování služeb a míst...“ U živností koncesovaných i tehdy, kdy nebyly předepsané specifické požadavky, splnění zákonných požadavků mělo charakter volné úvahy příslušného úřadu. Seznam koncesovaných činností uvedený v § 15 byl tak taxativní a u většiny živností se vyžadovalo prokázání zvláštní způsobilosti. To reálně neplatilo u živností hostinských a výčepnických a u živností spojených s výrobou a prodejem vína, přestože byl ministr obchodu oprávněn buď obecně nebo v konkrétních územních případech rozhodnout o prokázání zvláštní způsobilosti, a to i ve vazbě na místní poměry. Obecné nařízení však nebylo za Rakouska-Uherska ani v Československu vydáno pro živnosti koncesované spojené s cestovním ruchem.

U obchodních živností¹⁷ se vyžadoval pro vznik oprávnění kromě splnění obecných předpokladů i průkaz způsobilosti výučním listem a neb učebními vysvědčeními o řádně ukončení poměru učebním a vysvědčením o služební době alespoň dvouleté v živnosti obchodní při minimálně celkové pětileté pracovním tehdy označovaném služebním poměru. Vznikaly tak i legislativní požadavky na externí obchodní vzdělávání.

Některé neobchodní živnosti spojené s cestovním ruchem též vyžadovaly jisté odborné vzdělání, jak lze ukázat na příkladu cestovních kanceláří či průvodců a zpřesňování podmínek pro podnikání. V 60 letech 19. století vzniká obchodní zákoník¹⁸ a postupně i další předpisy regulující podnikání, a to včetně cestovních kanceláří. Na našem území se vznik cestovních kanceláří traduje koncem 19. století, kdy se i legislativně upravují. Přijímá se ministerské nařízení z roku 1895¹⁹. Pro získání koncese se vyžadovalo i dostatečné všeobecné obchodní vzdělání. To nebyl problém v případě zakladatele snad první české cestovní kanceláře založené švagrem knihkupce a nakladatele Františka Topiče a disponenta firmy F. Topič Čenka Šulce (1867-1945). K mimoškolnímu vzdělávání v cestovním ruchu přispívala i skutečnost, že sám Šulc získal nedlouho po vzniku cestovní kanceláře i na divadelní a cestovní literaturu omezenou knihkupeckou koncesi. Po jeden rok od svého vzniku vydávala cestovní kancelář i dva časopisy

¹² Zákon č. 946/1811 ř. z., všeobecný občanský zákoník rakouský.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Přestože již 1. března 1836 byl zahájen úpis akcií společnosti. C. k. privilegovaná Severní dráha císaře Ferdinanda (německy k. k. privilegierte Kaiser Ferdinands-Nordbahn, zkratkou KFNB), když o tři dny později císař Ferdinand I. podepsal privilegium na výstavbu železnice Vídeň – Bochnia

¹⁵ Zákon č. 122/1850 Ř. z., o obchodních a živnostenských komorách.

¹⁶ Císařský patent č. 227/1859 Ř. z., jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský.

¹⁷ § 38 živnostenského řádu stanovil: „Odpověď živnosti obchodní, není-li omezena na určité zboží nebo na určité druhy zboží, zavírá v sobě právo vésti obchod se všelikým zbožím, které povoleno jest volně prodávati a jehož prodej není vázán na zvláštní dovolení (koncesi).“

¹⁸ Zákon č. 1/1863 Ř. z., všeobecný rakouský obchodní zákoník.

¹⁹ Nařízení ministrů obchodu a věcí vnitřních č. 181/1895 Ř. z., jímž cestovní kanceláře zařadují se mezi živnosti koncesované.

věnované cestovnímu ruchu. Po vypuknutí 1. světové války firma nakladatelskou činnost ukončila a zřejmě ji už neobnovila. Později byla tato firma vložena do akciové rodinné společnosti Čeněk Šulc, která od 1923 působila pod názvem Cestovní a dopravní společnost Oceán.

Živnost koncesovaná zahrnovala i činnost těch, kteří na veřejných místech prostředky na dopravu osob k potřebě jednoho každého pohotově mají a neb ke službám osobním se nabízejí. Pro tyto živnosti se však zpočátku nevyžadovalo prokázání zvláštní způsobilosti., ale později podle řádu služebního schváleného výnosem ministerstva obchodu ze dne 25. 7. 1913 č.40438 z účinností od 1.října bylo pro veřejné posluhy včetně takzvaných průvodčích s výjimkou průvodčích cizinců stanoveno, že musí být starší 21 let duševně zdraví a ovládající čtení psaní a český jazyk a minimálně byla stanovena alespoň pro zaměstnavatele povinnost mít legitimaci obslužnou a pro zaměstnance nosit služební odznak, tj. čepici s předepsaným číslem, legitimaci podložnou a výtisk řádu služebního a sazby. Podobná úprava jako u průvodců veřejných se pak vztahovala na průvodce, kteří nabízeli osobní služby na neveřejných místech. I zde se vyžadovala koncese dle nařízení č.187/1911 Ř.z s odchylkou nižšího věku a případného oprávnění majitele rozhodnout se souhlasem živnostenského úřadu o nošení jednotného oděvu.

Na vznikající měnící se hospodářskou a právní situaci pak navazuje i školství, které později přešlo do školství v Československu. Začíná v polovině 19 století vznikat systematická výchova podnikatelů, a to i v cestovním ruchu.

Začátky obchodního vzdělávání

Povinná školní docházka trvala v 19. století osm let a z nich byla na škole obecné pět let. Po obecné pětileté přípravě pak již částečně docházelo i k odborné přípravě. Na navazující škole měšťanské, tj. na druhém stupni obecných škol, se vyučovalo tři roky podle zákona z roku 1869. Na tuto školní docházku pak navazovalo nepovinné školství. Zákon z roku 1922 upravoval jako povinnou školní docházku po dobu 8 let, ale i to, že při školách obecných (lidových) nebo občanských zřídí se pokračovací školy nebo kursy s povinnou docházkou pro mládež ve věku od 14 do 16 let, pokud se nevzdělává na pokračovacích školách živnostenských, kupeckých, na lidových školách hospodářských nebo na jiných školách vyšších a odborných. V rámci obecné výuky mezi cca 15 povinnými předměty pak § 2 uváděl počty s jednoduchým účetnictvím. Pokračovací školy pak již o něco výrazněji připravovaly budoucí podnikatele, a to spíše po technické odborné stránce. Problematika vzdělávání v specializované obchodní činnosti se však uskutečňovala ve větším rozsahu až v odborném obchodním vzdělávání.

„Počátek vyučování vědám obchodním v Čechách učiněn zavedením příslušných výkladů při polytechnice v Praze (založ. r. 1806). Též na školách reálných, jichž prvá třída otevřena v Praze teprve r. 1834²⁰, vyučováno naukám obchodním, ovšem v míře velice skrovné. R. 1850 zřízeno v místnostech pražské polytechniky nedělní vyučování pro učně obchodní“²¹.

Z této citace je pak zřejmé, že první systematictější výuka obchodní problematiky na školách na území nynější České republiky neprobíhala na školách obchodních, a to ani

²⁰ typ všeobecné střední školy, zaměřené spíše na přírodovědní, technické obory a živé jazyky.

²¹ Hutterer, Rudolf. 3. *Školy obchodní*. Ottův slovník naučný Šestý díl. Praha: J. Otto, 1893. s. 204–205. Dostupné online na: <https://archive.org/stream/ottvslovnknauni51ottogoo#page/n238/mode/1up>

učňovských, ale na školách reálných, byť „*ovšem v míře velice skrovné*“ a pak na pražské polytechnice, kde vznikly zárodky budoucí vysoké školy zaměřené na cestovní ruch.

Příprava obchodníků v rámci nedělního vzdělávání učňů na polytechnice předcházela vzniku vlastní specializované středoškolské přípravy podnikatelů se zaměřením na obchod, jejíž počátky souvisí s rodinou Kheilů.

Karl Peter Kheil starší pořádal v Praze první obchodní kursy pro muže od roku 1846 a pro ženy od roku 1848.²² V Kheilových kursech a pozdější obchodní škole (učňovské) neprobíhalo úplně první obchodní vzdělávání na našem území, když již výše byla vzpomenuť výuka na Českém stavovském polytechnickém ústavu a reálných školách, šlo však o základ našeho specializovaného obchodního vzdělávání, na který navázala první obchodní škola typu obchodního učiliště. Ta byla roku 1856 založena nejprve jako škola německá autorem účetnického názvosloví a prvních českých učebnic a účetnické korespondence Antonínem Skřivanem. Po pádu Bachova absolutismu (1851-1859) zde bylo možno studovat nejen německy, ale i česky.²³

Základ výuky obchodníků spočíval nejprve ve výuce na neplnohodnotných středních učňovských školách obchodních a pokračovacích školách kupeckých jako školách zpravidla dvou až tříletých. Šlo o nižší střední školy někdo používající označení pokračovací školy obchodní či obchodní školy pro učně kupecké s rozsahem výuky 6-8 hodin týdně. Tuto výuku často zabezpečovaly i soukromé školy působící bez právního rámce. Jednotná úprava organizace odborných obchodních škol neexistovala přes požadavky praxe již z konce 19. století.²⁴

Na výše popsané „učňovské“ obchodní školství pak navazovalo o něco méně neuspořádané středoškolské obchodní vzdělávání organizované různými zřizovateli. To vytvářelo i základ pro přípravu budoucích studentů vysoké školy obchodní v Praze. Obchodní akademie jako střední školy vznikaly nejdříve jako tříleté až po obchodních kupeckých školách. Československá obchodní akademie v Praze je první obchodní akademií, která již měla jako jazyk vyučovací český jazyk, zahájila činnost roku 1872.

Vysokoškolské obchodní vzdělávání

Počátek vysokoškolského obchodního vzdělávání v Čechách na vysokých školách, jak již uvedeno výše, souvisí s výukou na polytechnice v Praze. K povinnému vysokoškolskému obchodnímu vzdělávání (na polytechnice) došlo až nařízením ministeria věcí duchovních a vyučování ze dne 24. května 1907, kterým se vydal předpis o zkoušce kandidátů učitelského úřadu na vyšších školách obchodních.²⁵ Od počátku školního roku 1907/1908 existovalo povinné dvouleté vysokoškolské studium obchodní pro přípravu kandidátů učitelského oboru

²² Knihovna Národního muzea. Dostupné online na <http://provenio.net/authorities/62684?locale=de>

²³ Blíže Gardelka, Jaroslav. *Pražský pantheon*. Dostupné online na http://prazskypantheon.cz/index.php/Anton%C3%ADn_Sk%C5%99ivan

²⁴ Srovnej například Stenoprotokol 15. schůze Zemského sněmu konané 25. února 1897 k bodu Zpráva komise rozpočtové o zprávě výboru zemského o stavu pokračovacích škol průmyslových, kupeckých a jiných v roce 1896 a o rozdělení dotace 80. 000 zl. ku podporování těchto škol slavným sněmem povolené. Dostupné online na: <http://www.psp.cz/eknih/1895skc/2/stenprot/015schuz/s015004.htm>

²⁵ Nařízení ministeria věcí duchovních a vyučování ze dne 24. května 1907, č. 135/1907 Ř. z., kterým se vydává předpis o zkoušce kandidátů učitelského úřadu na vyšších školách obchodních.

obchodního pro vyšší školy obchodní a začal vznikat základ budoucího vysokoškolského obchodního vzdělávání.

Po vzniku Československa založení vysoké školy obchodní patřilo k nejdůležitějším úkolům státní vysokoškolské politiky. „*Poměry vynutily si obchodní oddělení při vysoké škole technické v Praze již v r.1907. Ale tyto skromné počátky nikterak nedostačovaly a tak zvláště "Spolek posluchačů věd obchodních", stavovsky organisovaní posluchači tohoto obchodního učení při vysoké škole technické v Praze, vytrvale ukazovali na nedostatky ať věcné ať formální, s nimiž toto obchodní oddělení vytrvale zápasilo, a dožadovali se nápravy. Tehdy ovšem došlo k pokusům o dvě vysoké školy obchodní: v Praze a Olomouci. Podání pražské k Národnímu shromáždění, aby Vysoká škola obchodní byla zřízena zákonem, učiněno bylo v lednu 1919. Z důvodů věcných, ale zvláště také pro nedostatek nutných učitelských sil, nebylo možno pomýšleti na dvě vysoké školy. A tak dne 23. července r. 1919 přijat byl Národním shromážděním zákon, kterým "jako samostatný odbor při české vysoké škole technické v Praze" zřizuje se československá státní vysoká škola obchodní s tříletou dobou trvání studia a s českou řečí vyučovací.*“²⁶ Tato nově vzniklá vysoká škola obchodní se výrazně zaměřovala na přípravu podnikatelů a již od svého vzniku školila podnikatele v problematice cestovního ruchu. Docházelo k nápravě špatného stavu obchodního vzdělávání. Na této škole se pak až do roku 1939 uskutečňovala jednotná příprava podnikatelů s obchodním zaměřením, a to včetně podnikatelů v cestovním ruchu.

Od svého vzniku a až do svého zániku, respektive do Února 1948 s určitou výjimkou období „právní samostatnosti“ vysoká škola obchodní zabezpečovala, ať samostatně či jako součást nynějšího Českého vysokého učení technického, špičkovou výchovu obchodníků a podnikatelů, a to i pro cestovní ruch. Její dobré jméno se pak škole vymstilo po Únoru 1948. V souladu s rozhodnutím o zrušení školy ve školním roce 1951/1952 byla ukončena přednášková činnost a ve školním roce 1952/1953 probíhaly poslední zkoušky.

Příprava podnikatelů v Československu a jeho nástupnických státech pak byla možná až po roce 1989. K obnovení vysoké školy obchodní v Praze stát nepřistoupil a nevytvořil podmínky pro existenci specializované školy orientované na podnikatelskou veřejnost, a to i působící ve větším rozsahu i v oblasti cestovního ruchu. K nápravě mohlo dojít až později, když právní úprava umožňovala vznik soukromých škol od 1.7.1998.

Dne 26. března 2001 vzniká Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s. a to jako soukromá vysoká škola. Sloučila se s Vysokou školou podnikání a práva do Panevropské univerzity a již není jedinou vysokou školou zaměřenou na cestovní ruch. Učí se na ní (Panevropské univerzitě) v souvislosti s cestovním ruchem: Cestovní ruch, Cestovní ruch a turismus, Průvodcovská činnost v cestovním ruchu, Management cestovního ruchu, Informatika v cestovním ruchu, Služby letecké dopravy v cestovním ruchu.

Vysokoškolskou výuku studijních oborů/programů zaměřených na cestovní ruch zabezpečuje nově již nejen jedna vysoká škola, ale řada vysokých škol. Označování studijních programů a oborů schválených akreditační autoritou²⁷ je poněkud chaotické či spíše v určitých případech nesrozumitelné jak co do obsahu a odlišností od podobně nazvaných programů na jiných školách, což prokazuje i seznam názvů některých oborů/programů souvisejících

²⁶ Školský výbor Národního shromáždění. Tisk 524. Zpráva z 25.6.1926 výboru kulturního o vládním návrhu (tisk 490) zákona o reorganisaci vysoké školy obchodní v Praze. Praha: Národní shromáždění československé. 1926. Dostupný online na: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0524_00.htm

²⁷ Seznam dostupný v Registru vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů dostupný zde <https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/csplist.aspx>

s cestovním ruchem. Dále je uveden příkladný výčet oborů(programů) a počet škol mimo Panevropskou univerzitu vyučujících problematiku cestovního ruchu²⁸. Jde například o Cestovní ruch – 5, Cestovní ruch a regionální rozvoj – 1, Cestovní ruch a turismus – 1, cizí jazyky pro cestovní ruch s bližším označením jazyka – 1, Indonéska studia se zaměřením na cestovní ruch - 1, Polština se zaměřením na oblast firemní praxe, služeb a cestovního ruchu – 1, Polština se zaměřením na hospodářsko-právní a turistickou oblast (jednooborové) – 1, Ruština se zaměřením na oblast firemní praxe, služeb a cestovního ruchu – 1, Ruština se zaměřením na hospodářsko-právní a turistickou oblast (jednooborové) – 1, Ekonomika cestovního ruchu- 2 , Management cestovního ruchu - 4, Management destinace cestovního ruchu – 1, Hotelnictví, cestovní ruch a marketing - 1 , Management hotelnictví a lázeňství, - 1, Hotelnictví - 1, Logistika cestovního ruchu -1.

Závažnější než nejednoznačnost v označování studijních oborů a studijních programů je podcenění výchovy vysokoškolských učitelů cestovního ruchu. V České republice bylo uděleno ke květnu 2023 dle Seznamu oborů, ve kterých mají vysoké školy nebo její součásti oprávnění konat habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem²⁹ celkem 875 oprávnění a z toho 574 pro habilitační a jmenovací řízení a samostatně 182 pro habilitační řízení a 119 pro jmenovací řízení. Přestože řada vysokých škol vyučuje cestovní ruch a takto se jmenují i studijní programy (obory), které studují tisíce studentů, neexistuje v České republice jediná vysoká škola, která by měla takovéto oprávnění v oboru cestovního ruchu.

Závěr

Přestože příprava podnikatelů působících v cestovním ruchu má zdánlivě dlouhou tradici, tak moderní příprava vzniká až v 19. století a specializovaná vysokoškolská příprava zaměřená na podnikatele dokonce až po vzniku Československé republiky založením vysoké školy obchodní v Praze. V nynější České republice se nenavázalo na dobré zkušenosti z prvorepublikové Československé republiky a výchova podnikatelů je značně nesystematicky roztržistěná a podceněná výchova vysokoškolských odborníků zabezpečujících výuku specializovaných činností v oblasti cestovního ruchu. V České republice nemá ani jedna vzdělávací instituce oprávnění konat habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem v cestovním ruchu, přestože jej na vysokých školách ročně studují tisíce studentů.

Bibliografické odkazy

1. HUTTERER, Rudolf. 3. *Školy obchodní*. Ottův slovník naučný Šestý díl. Praha: J. Otto, 1893. s. 204–205. Dostupné online na: <https://archive.org/stream/ottvslovnknauni51ottogoog#page/n238/mode/1up>
2. MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého*, Praha: Karolinum, 2013, 1. vydání ISBN: 978-80-246-2117-3, EAN: 9788024621173, 784 s.
3. WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 976 s.

²⁸ V případě, že jej společně vyučuje více škol je započítána jen jedna.

²⁹ Seznamu oborů, ve kterých mají vysoké školy nebo její součásti oprávnění konat habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem dostupný zde: https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/Habilitace_a_Profesor/Akreditovane_obory_habilitacniho_a_jmenovaciho_rizeni_2022_11.xlsx

Zákony

4. § 1 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.
5. § 38 živnostenského řádu stanovil: „Odpověď živnosti obchodní, není-li obmezena na určité zboží nebo na určité druhy zboží, zavírá v sobě právo vésti obchod se všelikým zbožím, které povoleno jest volně prodávati a jehož prodej není vázán na zvláštní dovolení (koncesi).“
6. Císařské nařízení č. 364/1849 ř. z., kterým se přijímá prozatímní advokátní řád.
7. Císařský patent č. 227/1859 Ř. z., jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský.
8. Císařský patent č. 227/1859 Ř. z., jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský 227/1859 Ř. z. 227/1859 Ř. z.
9. Nařízení ministeria věcí duchovních a vyučování ze dne 24. května 1907, č. 135/1907 Ř. z., kterým se vydává předpis o zkoušce kandidátů učitelského úřadu na vyšších školách obchodních.
10. Nařízení ministerstva spravedlnosti (Justizministerium) č. 328/1850 ř. z., o rozličných odvětvích soudního cvičení a o praktických zkouškách soudních.
11. Nařízení ministrů obchodu a věcí vnitřních č. 181/1895 Ř. z., jímž cestovní kanceláře zařadují se mezi živnosti koncessované.
12. Srovnej čl. 2 bod 1. písm. f) Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 692/2011 ze dne 6. července 2011 o evropské statistice cestovního ruchu a o zrušení směrnice Rady 95/57/ES dostupné online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R0692#d1e230-17-1>
13. Zákon č. 1/1863 Ř. z., všeobecný rakouský obchodní zákoník.
14. Zákon č. 122/1850 Ř. z., o obchodních a živnostenských komorách.
15. Zákon č. 946/1811 ř. z., všeobecný občanský zákoník rakouský.

Internetové zdroje

16. Seznam dostupný v Registru vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů dostupný zde: <https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/csplist.aspx>
17. Blíže Gardelka, Jaroslav. *Pražský pantheon*. Dostupné online na: http://prazskypantheon.cz/index.php/Anton%C3%ADn_Sk%C5%99ivan
18. Blíží údaje dostupné na: <https://www.stream.cz/veda-a-skoly-9277/jak-se-jedlo-pred-5000-lety-video-nabizi-pohled-na-sumerskou-restauraci-64565969>
19. *Historie českého pivovarnictví*, Český svaz pivovarů a sladoven dostupné online na: <https://ceske-pivo.cz/tz/historie-ceskeho-pivovarnictvi>
20. https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/Habilitace_a_Professori/Akreditovane_obory_habilitacniho_a_jmenovaciho_rizeni_2022_11.xlsx
21. Knihovna Národního muzea. Dostupné online na: <http://provenio.net/authorities/62684?locale=de>
22. Srovnej například Stenoprotokol 15. schůze Zemského sněmu konané 25. února 1897 k bodu Zpráva komise rozpočtové o zprávě výboru zemského o stavu pokračovacích škol průmyslových, kupeckých a jiných v roce 1896 a o rozdělení dotace 80. 000 zl. ku podporování těchto škol slavným sněmem povolené. Dostupné online na: <http://www.psp.cz/eknih/1895skc/2/stenprot/015schuz/s015004.htm>
23. Školský výbor Národního shromáždění. *Tisk 524. Zpráva z 25.6.1926 výboru kulturního o vládním návrhu (tisk 490) zákona o reorganizaci vysoké školy obchodní v Praze.*

24. Praha: Národní shromáždění československé. 1926. Dostupný online na:
http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0524_00.htm
25. Zakládací (donační) listina českého knížete Boleslava II., Národní archiv ČR, fond Benediktini – Břevnov: Listiny 993–1948, pořadové č. 01 dostupné v opise online na:
<https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/historia-fundationis-monasterii-brzewnoviensis>
- Byla udělena výjimka citačního zpracování příspěvku v monografii. Příspěvek je sestaven z citací v poznámkách pod čarou, dle citační normy ČSN ISO 690:2011

Kontaktní adresa

JUDr. Karol Hrádela, PhD.

Panevropská univerzita, Fakulta Vysoká škola obchodní, Spálená 76/14, Nové Město, 110 00
Praha 1, Česká republika, *e-mail: hradela@is.peuni.cz*

Kapitola: 5

KVALITA ŠKOLY A WELLBEING

SCHOOL QUALITY AND WELL-BEING

Mgr. Andrea Makišová

doc. PaedDr. Ing. Lucia Krištofiaková, PhD.

KVALITA ŠKOLY A WELLBEING

SCHOOL QUALITY AND WELL-BEING

Andrea Makišová¹, Lucia Krištofiaková²

¹ Vysoká škola DTI Ul. Sladkovičova 533/20 018 41 Dubnica nad Váhom Slovenská republika,
e-mail: andrea.makisova@dti.sk (doktorandka)

² Vysoká škola DTI Ul. Sladkovičova 533/20 018 41 Dubnica nad Váhom Slovenská republika,
e-mail: kristofiakova@dti.sk

Abstract: This article discusses with the topic school and teaching quality. It focuses on evaluating school quality through sociometric methods. The aim is to provide an overview of the gradual evaluation of the school's quality, so that measures can be taken that will increase the results of the school and the environment.

Keywords: School quality, teaching quality, sociometric, wellbeing, quality of education.

ÚVOD

Kvalitné výchovno – vzdelávacie výsledky sa dajú dosiahnuť prostredníctvom vytvorenia a udržania kvalitnej školskej kultúry. Kvalitná kultúra sa vytvára, keď sa žiaci, učitelia a rodičia angažujú vo vzdelávaní ako jeden tím. Škola by mala nastaviť ciele a ciele, ktoré majú byť dosiahnuté, a neustále ich monitorovať. Učitelia by mali používať kombináciu metód učenia, ktoré sú primerané veku žiakov a ich schopnostiam. Učitelia by mali vytvárať pozitívne prostredie, v ktorom sa žiaci môžu učiť, súťažiť a zdieľať svoje názory. Škola by mala tiež poskytovať príležitosti pre ďalší rozvoj žiakov, ako sú odborné predmety, projekty a vzdelávacie výlety. Škola by mala tiež poskytnúť žiakom dostatočný priestor na prípravu na skúšky a vykonávať rôzne aktivity súvisiace s vzdelávaním. Stále zreteľnejšie sa ukazuje, že kvalitné výchovno-vzdelávacie výsledky nezáležia iba na žiakových individuálnych zvláštnostiach a jeho úsilí, ale aj na zvláštnostiach školskej triedy a školy.

Ak chce byť učiteľ kvalitný vo výchovno-vzdelávacom procese, mal by si všímať, ako sa žiaci cítia v triede medzi spolužiakmi a čo prežívajú. Aby práca v škole žiakov bavila a viedla ich k lepším výkonom je nevyhnutné, aby sociálna klíma triedy bola priaznivá. Každý žiak môže vnímať klímu svojej triedy inak.

Pozitívne prežívanie je základom kladnej motivácie a aktivity žiakov. Priaznivá klíma napomáha zdravému individuálnemu rozvoju každého žiaka a vplýva na jeho duševné zdravie. Preto by v škole nemal byť priestor na napätie, stres, konflikty, zlosť, agresivitu a smútok. Sociálnu klímu triedy vo veľkej miere vytvárajú žiaci. Vo svojom príspevku by sme sa chceli zamerať na oblasť kvality súvisiacou s vytváraním pozitívnej klímy v škole a rozvoja/zavádzania prvkov wellbeingu žiakov a pedagógov v škole. Proces rozvoja wellbeingu je veľmi dôležitý a v posledných rokoch ovplyvňovaný neočakávanými zásadnými

zmenami a udalosťami, ktoré prinášajú potrebu budovať odolnosť škôl proti akejkoľvek spoločenskej nepohode, či už je to pandémie, vojnový konflikt na Ukrajine, alebo medializované kauzy zo školského prostredia.

KVALITA ŠKOLY

Kvalita je nejednoznačný, komplexný pojem majúci mnoho významov. Pod pojmom kvalitný učiteľ, kvalitná škola rozumieme najčastejšie dobrého učiteľa, dobrú školu (školu, ktorá má vysokú úroveň); pod pojmom kvalitný výrobok rozumieme najčastejšie hodnotný, dobrý, elegantný, cenný, perfektný, dokonalý, bezporuchový, pekný apod. výrobok (Turek, 2009).

Súčasná odborná literatúra sleduje pomerne široké spektrum otázok kvality, od medicínskych, environmentálnych, spoločenskovedných, ekonomických, až po otázky súvisiacich so vzdelaním.

Kvalita školy je optimálne fungovanie procesov na škole, predovšetkým procesu výučby, s ktorým sú spokojní partneri školy, čo je objektívne merané a hodnotené (Blaško, 2009).

Kvalita v škole teda znamená vyhovieť požiadavkám žiakom a očakávaniam rodičov, vyhovieť potrebám budúcich zamestnávateľov, ale aj školám vyššieho typu, tj. kvalita znamená vyhovieť partnerom školy (Albert, 2006).

Oblasti činnosti kvality školy, ktoré hlavne ovplyvňujú kvalitu školy sú riadenie školy, strategické plánovanie školy, školské vzdelávacie programy, zamestnanci školy, spolupráca s partnermi priestorové, materiálne technické a finančné podmienky, proces výučby, klíma školy, výsledky školy a vonkajšie hodnotenie školy (Blaško, 2009).

Pojem kvalita nadobúda na dôležitosť predovšetkým v týchto časoch. Vzdelávacie inštitúcie získali väčšiu slobodu čo znamená aj väčšiu zodpovednosť. Vzdelávacie inštitúcie musia demonštrovať že sú schopné poskytnúť kvalitné vzdelanie svojim klientom. Žijeme v období vysokej konkurencieschopnosti. Kvalita môže byť jedným z faktorov, ktorým sa jednotlivé inštitúcie odlišia.

Kvalita školy závisí na mnohých faktoroch, ako je kvalita učiteľa, prostredia, a školských politík a postupov. Kvalita učiteľa je veľmi dôležitá, pretože jeho schopnosť odovzdávať vedomosti a schopnosť motivovať žiakov môže ovplyvniť úspech žiakov. Prostredie školy môže byť rovnako dôležité, pretože škola, ktorá je vybavená modernými technológiami a má vhodné učebné materiály môže a nemusí zvýšiť kvalitu a výsledky študentov. Kvalitná škola by mala mať aj systém kvality zameraný na správne riadenie, vzdelávanie a vytváranie zdravého prostredia. Všetky tieto oblasti kvality sú dôležité pre úspech školy a jej žiakov.

Systém riadenia kvality školy

Systém riadenia kvality je systém, ktorý je navrhnutý tak, aby poskytoval školám informácie o tom, ako môžu zlepšiť kvalitu svojich výsledkov. Tento systém sa skladá z rôznych nástrojov, ako sú analýza výkonu, hodnotenie školských programov a zavedenie opatrení na zlepšenie výkonu. Systém riadenia kvality môže tiež slúžiť na sledovanie úspechov

šudentov a identifikáciu oblastí, v ktorých potrebujú viac podpory. Pomocou tohto systému školy môžu zlepšiť svoje výsledky a zabezpečiť, aby študenti dostali najlepší možný vzdelávací zážitok.

Manažérstvo kvality je koordinovaná činnosť zameraná na usmerňovanie a riadenie organizácie vzhľadom na kvalitu. Pre riadenie kvality školy boli vyvinuté rôzne systémy jej manažérstva. V Európe sú najrozšírenejšie systémy ISO 9000, EFQM a TQM. Systém TQM je komplexný systém manažérstva kvality T – total, Q – quality, M – management.

TQM vychádza z filozofie pozitívnej motivácie a zapojenia všetkých ľudí a využitia všetkých zdrojov, trvalého zlepšovania, ktoré môže poskytovať škola. Aktivizuje každého člena organizácie, aj pracovníkov v spolupracujúcich organizáciách. Dotýka sa všetkých aktivít školy, vyžaduje zmeny v myslení všetkých pracovníkov a za kvalitu je zodpovedný každý pracovník školy (Blaško, 2009).

Kvalita výučby

Kvalita výučby je jednou z oblastí systému riadenia kvality v škole. Jej zameranie je predovšetkým na študentov v plnení ich potrieb, očakávaní a prianí. K zlepšeniu kvality výučby smerujú aj zmeny, ktoré sa v našom školstve udiali v poslednom roku s nástupom rôznych zameraní a orientácie škôl vzhľadom na ŠVP. Najpodstatnejšou zmenou je smerovanie výučby smerom k zážitkovému učeniu, založenému na skúsenostiach a prechod od osvojovania veľkého objemu vedomostí k rozvoju životne dôležitých kompetencií. Kvalita školy stojí a padá na výučbe (Turek, 2009).

Kultúra školy

Kultúra školy je súhrn predstáv, prístupov a hodnôt, ktoré sú charakteristické pre školu a relatívne dlhodobo udržiavané (Jakubíková, 1999).

Kultúra školy sa prejavuje v rôznych špecifických formách komunikácie, realizácie činností, spôsoboch rozhodovania riaditeľstva, celkovej sociálnej klíme školy, a podobných názoroch zamestnancov školy pri interpretácii a hodnotení diania na škole, ale aj vo vzhľade budovy, učební, šatní, dvorov, ihrísk, či školskej jedálne. Kultúra školy sa prejavuje aj v prezentovaní školy navonok, aký si obraz vytvára vo verejnosti, akú má povesť, aké má škola osobnosti, aké má ciele hodnoty (Turek, 2009).

Kultúra školy v sebe skrýva rôzne prvky akými sú symboly, osobnosti, obraz školy a rôzne pravidlá a normy jednania. Zmena kultúry školy si vyžaduje zmenu postojov a pracovných metód, zmeny v riadení. Tento proces je dlhodobý a náročný.

SOCIÁLNA KLÍMA ŠKOLY A ŠKOLSKEJ TRIEDY

Sociálna klíma školy je dlhodobo pôsobiaca atmosféra, ktorá na škole panuje. Školská klíma je vytváraná predovšetkým vzťahmi medzi aktérmi každodenného života školy, od študentov cez učiteľov až k riaditeľovi, alebo ku školníkovi, upratovačke či kuchárke v školskej jedálni. Vyhovujúca sociálna klíma je dnes všeobecne považovaná za nevyhnutný predpoklad úspešného fungovania akejkoľvek sociálnej skupiny. Atmosféra strachu, pocity ohrozenia, frustrácie a stresu bránia rozvinutiu efektívnej ľudskej činnosti (Blaško, 2009).

Školská úspešnosť a neúspešnosť žiaka, jeho vhodné či nevhodné správanie sa voči spolužiakom a voči učiteľom – to všetko sú premenné, ktoré nie sú ovplyvňované len

osobnostnými zvláštnosťami žiaka ako jednotlivca, ale taktiež školským mikrosociálnym prostredím (prostredím školy, triedy a pod.). Pokiaľ ide o školskú triedu, vzniká v nej špecifická sociálno-psychologická premenná, ktorá sa označuje ako sociálna klíma školskej triedy (Mareš, 2001).

Klíma triedy najčastejšie myslíme atmosféru v triede, náladu, prevládajúci emocionálny tón, duch triedy a pod. (Oravcová, 2005).

J. Mareš 2001 (podľa Oravcovej, 2005) do termínu klíma zahŕňa po obsahovej stránke ustálené postupy vnímania, prežívania, hodnotenia a reagovania všetkých účastníkov života triedy (žiaci, učitelia) na to, čo sa v triede odohrávalo, práve odohráva alebo sa má odohrať v budúcnosti.

M. A. Wardová (1994, in Oravcová, 2005) chápe klímu ako zmes toho, ako žiaci medzi sebou navzájom a učiteľom integrujú, triedna klíma je spojená s kvalitou vyučovania a so študijným a sociálnym rozvojom žiaka.

Úroveň sociálnej klímy v triede významným spôsobom vypovedá o miere adaptácie žiakov na podmienky v škole z hľadiska nárokov učebného procesu i požiadaviek na správanie sa k učiteľom a žiakom vzájomne medzi sebou. Je odrazom hodnôt, v duchu ktorých škola svojich žiakov vychováva a v intenciách ktorých pôsobí (Hrubíšková, 1994).

Výsledky výskumov klímy v triede ukazujú, že žiaci pozitívne vnímanie klímy odvodzujú najmä od toho, či môžu byť dostatočne aktívni, či je učenie spojené s hrou, či je zábavné a či v triede panuje uvoľnenie, dobrá náladu, súdržnosť a vzájomná kooperácia (Lašek, 1992, Klusák, Škaloudová, 1992, Grecmanová, Urbanovská, Novotný, 2000, in Oravcová 2005).

J. Prokop (1996, in Výrostek, Slaměník, 1998) vymedzuje na základe hľadísk emocionálnych vzťahov, rozdelenia moci, štýlu riadenia, kladenia požiadaviek a ich kontroly tri základné typy klímy školskej triedy:

1. klímu neosobnej profesionality, ktorá vytvára prostredie triedy orientovanej na výkon;
2. klímu interpersonálnej zhody, ktorá vytvára prostredie triedy orientovanej na spoluprácu;
3. klímu inštitucionalizovaného poriadku, ktorá vytvára prostredie triedy orientovanej na dodržiavanie poriadku.

Klíma školy je v podstate to, čo prežívajú tí, ktorí k tejto škole patria, preto poznanie klímy, no najmä jej zlepšovanie, prispieva k formovaniu pozitívnej a motivujúcej klímy. Klíma školy ovplyvňuje správanie sa všetkých, ktorí patria ku škole. Klíma školy, to nie je len opis alebo charakteristika školy z hľadiska jej činnosti, ale ide o súbor kvalít, do ktorých možno zahrnúť – systém prác, mravné hodnoty, rešpektovanie noriem, vzťahy medzi všetkými, ktorí patria ku škole (Petlák, 2006).

Prostredie triedy, klíma triedy a atmosféra triedy

Chceme upozorniť na problém terminologický a to používanie troch výrazov: prostredie triedy, klíma triedy a atmosféra triedy. Tieto tri termíny naznačujú tri rozdielne pohľady na školskú triedu.

Prostredie triedy vyjadruje ekológiu triedy, jej fyzikálne komponenty, priestorové parametre, farby, teplo a podobne (Zelinová, 1998). Termín prostredie je najvšeobecnejší, má široký rozsah, netýka sa iba sociálno-psychologických aspektov. Prostredie triedy zahŕňa mimo iných i architektonické aspekty (celkové riešenie triedy, úroveň jej vybavenia, možnosť variabilizovať jej tvar, veľkosť i priestorové rozmiestnenie nábytku), hygienické (osvetlenie, vykurovanie a vetranie), ergonomické (vhodnosť školského nábytku pre sústredenú prácu, usporiadanie pracovného miesta učiteľa, žiaka, rozmiestnenie ovládacích prvkov v učebni), akustické (úroveň šumu a hluku, dozvuk, odraz zvuku) apod. (Čáp, Mareš, 2001).

Druhý termín atmosféra v skupine upozorňuje, že v triede existujú javy krátkodobé, premenlivé, situačne podmienené, ktoré sa rýchlejšie menia a môže sa ich behom vyučovacieho dňa či dokonca jednej vyučovacej hodiny odohrať viacej (Lašek, Mareš, 1991). Javy spravidla trvajú niekoľko minút až hodín, výnimočne dlhšie (Čáp, Mareš, 2001).

Termín sociálna klíma označuje javy dlhodobé, typické pre danú triedu a daného učiteľa (Čáp, Mareš, 2001). Klímu v triede predstavujú dlhodobejšie sociálne vzťahy spojené s citmi a prežívaním, tie sú menej premenlivé, fungujú bez ohľadu na konkrétne sociálne situácie (Zelinová, 1998). Lašek (1991) poznamenáva, že tieto javy sú typické pre danú triedu behom niekoľkých mesiacov a rokov.

J. K. Litterstová a B. A. Eyo prišli s úvahou, že atmosféra triedy sa možno periodicky mení. Striedajú sa obdobia, v ktorých je atmosféra pozitívna a zase obdobia, kedy je atmosféra negatívna. Uvažujú o tzv. kritickom momente, po ktorom nasleduje buď zlepšovanie, alebo zhoršovanie doterajšej atmosféry.

Čáp a Mareš (2001) nesúhlasia s jednoduchou periodikou zmien. Nepravidelný „spúšťač“ zmien označujú ako kritickú udalosť, teda udalosť, ktorá sa pre žiakov, učiteľov alebo pre obidve strany stane impulzom k zmene vnímania a prežívania toho, čo sa deje v triede, alebo k zmene ich konania. Kritická udalosť sa môže týkať nielen atmosféry (tej častejšie), ale tiež klímy triedy.

Tvorcovia sociálnej klímy školskej triedy

Spočiatku sa predpokladalo, že je to predovšetkým učiteľ. Na každého učiteľa reaguje predsa rovnaká trieda trochu inak. Je to práve učiteľovo pôsobenie (tvrdili zástanci prvej koncepcie), ktoré vytvára klímu v triede. Čo si žiaci dovoľia robiť u jedného vyučujúceho, to si netrúfnu u druhého (Lašek, Mareš, 1991).

Druhý názor prehlasoval, že klímu triedy vytvárajú predovšetkým sami žiaci. Stačí len porovnať niekoľko paralelných tried a zistíme, že každá z nich sa vyznačuje čímsi osobitným, čo si do značnej miery zachováva, nech tam učí ktokoľvek. Sú to práve vzťahy medzi žiakmi, nepísané normy danej triedy, prevažujúce pracovné alebo mimopracovné naladenie žiakov, typické správanie sa triedy ako celku (tvrdili zástanci druhej koncepcie), čo rozhoduje o klíme triedy (Lašek, Mareš, 1991).

Konečne je tu tretí názor, podľa ktorého klímu triedy spoluvytvárajú tak učители vyučujúci v danej triede, ako aj žiaci, z ktorých sa daná trieda skladá. Na vzniku (a premenách) určitej klímy sa podieľajú obaja hlavní aktéri: to je nádejou pre zmeny k lepšiemu i nebezpečenstvom pre zmeny k horšiemu. Ani samotný učiteľ, ani samotná trieda nemôžu dosiahnuť zmeny klímy (Lašek, Mareš, 1991).

Zelinová (1998) hovorí, že klíma v skupine sa tvorí na základe prostredia a atmosféry, ale rozhodujúcimi činiteľmi tvorby klímy sú v prvom rade učitelia, vychovávatelia a rodičia, potom žiaci a deti a nakoniec úlohy, ciele skupiny a činnosť skupiny.

Fungovanie určitej klímy v triede, ako je to doložené výskumnými nálezmi, sa zrejme realizuje prostredníctvom rôznych mechanizmov, ako napríklad:

- komunikačnými a vyučovacími postupmi, ktoré učiteľ používa,
- štruktúrami participácie žiakov na vyučovaní,
- preferenciami a očakávaniami učiteľov k žiakom,
- klímou či „étosom“ školy, ktorej súčasťou je určitá trieda (Průcha, 2002).

Možnosti využitia poznatkov o školskej klíme triedy

Prvou možnosťou je jednoduchý opis stavu klímy v triede z pohľadu žiakov. Cieľom je zistiť, ako žiaci vnímajú a prežívajú klímu svojej triedy.

Druhou možnosťou je porovnanie názorov žiakov s názorom učiteľov vyučujúcich v danej triede. Najprv si dotazník na základe svojich skúseností s triedou vyplní učiteľ. Potom dotazník vyplnia žiaci a vyhodnotí sa ich pohľad na klímu triedy.

Tretou možnosťou je porovnať aktuálnu a preferovanú klímu. Učiteľ požiada žiakov, aby u každej otázky označili jednou značkou stav, aký je v triede teraz (napr. krúžkom), a inou značkou stav, ktorý by si priali, aby v triede nastal (napr. trojuholníkom). Tak má možnosť zistiť, či si žiaci prajú nejaké zmeny klímy triedy a pokiaľ áno, tak v akom smere.

Štvrtou možnosťou je zisťovanie rozdielov v ovplyvňovaní klímy rôznymi učiteľmi vyučujúcimi v danej triede.

Piatou možnosťou je zisťovanie rozdielov medzi školami. Môže ísť o školy tradičné a alternatívne, štátne, či neštátne, mestské, či vidiecke, sídliskové, či nesídliskové, školy líšiace sa svojou veľkosťou, vybavením, počtom žiakov, počtom paralelných tried, škôl úplných a málotriedok.

Šiesta, snáď najdôležitejšia možnosť sa týka toho, ako klíma konkrétnej triedy pôsobí na osobnosť žiakov a učiteľov, ako ovplyvňuje prospech a správanie sa žiakov, ako ovplyvňuje účinnosť pedagogickej práce učiteľov. Uvažujú tu o možnosti, že klíma je nezávisle premennou, sama sa nemení, a zaujíma nás, aký je jej vplyv na závislé premenné: osobnostné charakteristiky aktérov, na priebeh učenia a vyučovania, na dynamiku sociálnej skupiny, na výsledky výchovy a vzdelávania atď.

SOCIÁLNE SKUPINY

Sociálne skupiny vytvárajú sociálne prostredie človeka. Od narodenia je človek príslušníkom nejakej skupiny a nikdy neunikne skupinovej príslušnosti. Skupinová príslušnosť sprevádza človeka celý život, ovplyvňuje jeho myslenie, cítenie a konanie (Oravcová, 2005).

Vymedzenie sociálnej skupiny

Sociálnou skupinou sa stručne označuje každé zoskupenie ľudí, ktoré vo vedomí týchto ľudí vytvára vedomie spolupatričnosti. V podstate ide o súhrn dvoch alebo viacerých osôb, ktoré sú spojené vzájomnými psychickými väzbami, majú niektoré spoločné ciele, uznávajú spoločné normy správania, navzájom na seba pôsobia a sú vo svojom správaní a konaní v istom ohľade od seba závislé (Gáborová, 1997). Ako príklady sociálnych skupín sa uvádzajú rodina, školská trieda, oddelenie v nemocnici, vojenská jednotka, politická strana a národ.

Aby sme mohli skupinu ľudí nazvať sociálnou skupinou, vzťahy medzi členmi nemôžu byť náhodné, nestačí ak sa členovia na seba v niečom podobajú, alebo majú v tejto chvíli (na chvíľu) spoločný cieľ. Z tohto hľadiska teda nie je skupinou dav na štadióne, návštevníci poľovničského plesu alebo cestujúci vo vlaku (Oravcová, 2005).

Klasifikácia sociálnych skupín

Základným delením skupín je kvalitatívne delenie na skupiny malé, stredné a veľké. Malá skupina pozostáva minimálne z dvoch a maximálne zo 45 ľudí. Všetci členovia malej skupiny sa navzájom poznajú, majú medzi sebou osobné vzťahy a vzájomne komunikujú. Stredná skupina sa zase vyznačuje presným umiestnením v priestore, oficiálnou štruktúrou a formou vzťahov zameraných na plnenie hlavného cieľa skupiny napríklad podnik, škola. Veľké skupiny (spoločenské organizácie) majú vysoký počet členov, ktorí sa vzájomne všetci nepoznajú, nie sú všetci spolu v priamom kontakte, nemôžu všetci spolu priamo komunikovať. Členov veľkých skupín však spájajú spoločné normy, názory, podobnosť záujmov, spoločný pôvod, miesto pobytu, spoločný cieľ apod. Ide napríklad o združenia, odborové a stavovské organizácie, ekonomické spoločnosti, mnohočlenné pracovné inštitúcie, spoločenské triedy, etnické skupiny, štáty, národy apod. (Oravcová, 2005).

Účasť žiakov v skupinách má mimoriadny dosah na ich vývin a na základe svojho obsahu činnosti, noriem a vzorov, na základe úloh a pozícií členov podporovať ich psychický vývin tým, že vytvára spoločenské cítenie, záujmy, hodnotové potreby, alebo môže deformovať a brzdiť tento vývin.

Oravcová (2005) člení skupiny podľa spôsobu vzniku a pevnosti pravidiel na formálne skupiny a neformálne skupiny.

Formálna skupina je spravidla organizovaná „zhora“, nejakou sociálnou inštitúciou, napríklad novo vytvorená školská trieda alebo skupina pracovníkov, ktorí sa doposiaľ navzájom dobre nepoznali a nezblížili. Medzi jej členmi nebýva vyhradený citový vzťah (Čáp, 1980).

Formálne skupiny sú účelové, vznikajú, formujú sa na základ určitej spoločenskej potreby, požiadavky na splnenie určitého cieľa. Tým je vopred určené aj zloženie skupiny, jej organizačná štruktúra, vedenie skupiny, systém komunikácie v skupine, odmeny a tresty, hodnotenie členov, podmienky na vstup do skupiny a pod. (Gajdošová, 2000).

Neformálne skupiny vznikajú na základe prirodzených a osobných vzťahov, vznikajú spontánne, z prirodzeného záujmu ich členov. Štruktúra skupiny sa vytvára postupne v závislosti od vlastností, authority, popularity členov. Členov skupiny takmer vždy spájajú emocionálne väzby (sympatie), spoločné záujmy, sociálne potreby (záujmové skupiny, priateľské skupiny apod.) (Oravcová, 2005).

Z formálnej skupiny sa môže vyvinúť neformálna skupina (Čáp, 1980). Formálne a neformálne skupiny sa pomerne často vzájomne prelínajú. Formálna skupina sa môže zmeniť na neformálnu, a naopak, neformálna na formálnu (Kačáni, Palovčíková, 1993).

Okrem takýchto základných delení ešte existuje množstvo ďalších, z ktorých spomeniem iba niektoré: členská (jednotlivec je jej členom), referenčná (jednotlivec by chcel byť jej členom), stála a časovo limitovaná, otvorená a zatvorená, povinná a slobodná, in-skupina (vlastná) a out-skupina (cudzía) (Kollárik, 2004).

Malé sociálne skupiny

Malú skupinu tvoria minimálne 2 a maximálne 30-45 osôb, ktorí sú spojení vzájomnými psychickými väzbami, majú spoločnú ideológiu (názory, hodnoty, normy) a vo svojej role sú od seba vzájomne závislí (správanie jedného člena ovplyvňuje správanie každého iného člena). Malú spoločenskú skupinu vystihuje najmä jeden spoločný znak - a to, že členovia skupiny sa vzájomne poznajú, čo zahŕňa i ten rys, že medzi nimi dochádza ku komunikácii, čím sa vytvárajú vzájomné vzťahy, normy, návyky a roly. Takto vymedzené skupiny sú napríklad pracovné skupiny, školské triedy, skupiny priateľov, členovia záujmových krúžkov atď.

Z množstva výskumov, ktoré sa v oblasti sociálnej psychológie a psychológie malých skupín urobili, vyberám niektoré (Gajdošová, 2000):

- efektívnosť každej malej skupiny, teda aj triedy, ovplyvňuje jej veľkosť, zloženie členstva, štruktúra statusov, spôsob komunikácie, štýl vedenia, úlohy, motivácia členov k plneniu úlohy a vzťahy,
- súdržnosť skupiny býva väčšia v menšej skupine,
- s veľkosťou skupiny sa mení štýl vedenia,
- výkon skupiny závisí od kvality členov skupiny,
- ustálená hierarchia statusov smeruje k efektívnosti skupiny,
- motivácia sa zvyšuje, keď sa členovia skupiny navzájom spolupodielajú na svojich pracovných úlohách.

Štruktúra vzťahov vnútri sociálnej skupiny

Štruktúrou skupiny rozumieme vnútornú organizáciu skupiny, usporiadanie pozícií jednotlivých členov a skladbu vzťahov medzi nimi. Štruktúra skupiny je daná tromi vzájomne spätými prvkami, vzťahujúcimi sa na každého člena skupiny, a to pozíciou, rolou a statusom.

Na sociálne vzťahy vo vnútri skupín má nesporný vplyv ich veľkosť. Zistilo sa totiž, že s pribúdajúcou veľkosťou skupín nastávajú zmeny správania, veľmi sa uvoľňuje napätie a stúpa počet kladení návrhov. Veľmi dynamická atmosféra je najmä v štvorčlennej skupine, v trojčlennej skupine dochádza často k vytvoreniu frakcie dvoch proti jednému. Najviac od ostatných skupín sa líši dyáda (dvojčenná skupina), kde dochádza k výraznej polarizácii vzťahov (vodca a vedený).

WELLBEING

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definovala duševné zdravie ako „Stav pohody – well-being, v ktorom jednotlivec môže uskutočniť svoje schopnosti, vie zdolať stresové situácie bežného života, vie produktívne pracovať a vie prispievať do života spoločnosti“. (World Health Organisation, 2018).

Wellbeing je vnímaný na úrovni rozvoja potenciálu a celkovej prosperity jedinca. Princípom podpory wellbeingu je umožniť jedincovi plne využívať vlastný potenciál, posilniť odolnosť, pocit kontroly a schopnosť zvládať životné výzvy a následne rozvinúť schopnosť prispievať k sociálnemu, kultúrnemu a ekonomickému rozvoju štátu. Wellbeing má dve dimenzie a to osobný pocit pohody žiaka a druhá dimenzia je schopnosť fungovať v spoločnosti tak, aby bol pre spoločnosť prínosom.

Pri wellbeingu žiaka sledujeme:

- atmosféru v triede prostredníctvom sociálnych vzťahov so spolužiakmi a učiteľmi,
- spolupatričnosť žiaka ku škole,
- potrebu autonómneho učenia sa a osobného rozvoja na dosiahnutie primeraného vzdelania.

Pri wellbeingu pedagóga sledujeme:

- celkovú pracovnú spokojnosť,
- schopnosť zvládať vzniknuté záťažové situácie,
- sebadôveru vo vlastné profesijné schopnosti.

Pre rozvoj wellbeingu žiaka vnímame ako dôležité:

- rozvíjať efektívne stratégie učenia sa žiakov, ktoré vedú k zážitku osobného úspechu vo vzdelávaní;
- prejavovať záujem o učenie sa žiakov a poskytovať podporu prostredníctvom odborných zamestnancov (školský psychológ, školský špeciálny pedagóg);
- zaujímať sa o príčiny neúspechu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní a snažiť sa o ich podporu;
- poskytovať ochranu žiakom pred sociálno-patologickými javmi (šikanovanie, záškoláctvo);
- realizovať aktivity v oblasti rozvoja wellbeingu žiakov.

Pre rozvoj wellbeingu pedagóga vnímame ako dôležité:

- vytvárať otvorenú klímu školy;
- poskytovať pedagógom psychologickú podporu (ak je to v škole možné).

(Štátna školská inšpekcia, 2022)

Dobrá nálada v triede a v celej škole je základnou podmienkou pre to, aby všetci <http://www.mpc-edu.sk/> (žiačky aj žiaci, učiteľky aj učelia, riaditeľky aj riaditelia a všetci ostatní) mohli v plnej a neobmedzenej miere v školskom prostredí rozvinúť svoj potenciál.

Kvalita školy je jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré by mali byť brať do úvahy pri výbere školy. Kvalita školy závisí od schopností a skúseností učiteľov, ale aj od rozsahu vzdelávacích materiálov, ktoré sú k dispozícii. Kvalita výučby tiež závisí od kvalitného školského prostredia a kultúry. Školské prostredie by malo byť bezpečné, čisté a príjemné pre

všetkých žiakov. Kultúra školy je dôležitá pre to, aby sa žiaci a učitelia cítili v škole pohodlne a aby sa vytvoril jednotný kolektívny postoj. Kvalitné školské prostredie a kultúra sú kľúčové pre dosiahnutie vysokého štandardu výučby.

Príspevok je čiastkovým výsledkom riešenia grantovej úlohy podporovanej agentúrou KEGA č. 002VŠDTI-4/2022 Tvorba interaktívnej podpory pre začínajúcich učiteľov vyššieho sekundárneho stupňa vzdelávania na Slovensku.

Bibliografické odkazy

1. ALBERT, A. 2006. Systémy manažérstva kvality. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006. 9 s. ISBN 80-8052-253-7
2. BLAŠKO, M. 2009. Úvod do modernej didaktiky II. (Manažérstvo kvality v škole). Dostupné na <http://web.tuke.sk/kip/main.php?om=1300&res=low&menu=1310> 12 s.
3. ČÁP, J. 1980. Psychologie pro učitele. Praha: SPN, 1980. 384 s.
4. ČÁP, J., MAREŠ, J. 2001. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
5. GAJDOŠOVÁ, E. 2000. Poznávanie sociálnych vzťahov v triede, Práca so sociometricko-ratingovým dotazníkom. Bratislava: Metodické centrum, 2000. 49 s. ISBN 80-7164-268-1.
6. HRUBIŠKOVÁ, H., MACHALICKÝ, P. 1994. Alternatívne školy a sociálna klíma v triedach. In Pedagogická revue, 1994, roč. 46, č. 7-8, s. 309-317.
7. LAŠEK, J., MAREŠ, J. 1991. Jak změřit sociální klima třídy? In Pedagogická revue, 1991, roč. 43, č. 6, s. 401-410.
8. ORAVCOVÁ, J., 2005. Sociálna psychológia. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2005. 314 s. ISBN 80-8083-128-9.
9. PETLÁK, E. 2006. Klíma školy a klíma triedy. Bratislava: Iris, 2006. 18 s. ISBN 80-89018-97-1
10. PRŮCHA, J. 2002. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 2002. 488 s. ISBN 80-7178-631-4.
11. TUREK, I., ALBERT, S. 2007. Kvalita školy. Trenčín: Metodicko-pedagogické centrum v Trenčíne, 2007. 7 s. ISBN 80-969457-1-8.
12. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. 1998. Aplikovaná sociální psychologie 1. 1998. Praha: Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7178-269-6.
13. ZELINOVÁ, M. 1998. Klíma v skupine a výchova: čo je nové vo výchove. In Rodina a škola, 1998, roč. 46, č. 1, s. 5.

Kontaktní adresa

Mgr. Andrea Makišová

Vysoká škola DTI Ul. Sladkovičova 533/20 018 41 Dubnica nad Váhom Slovenská republika,
e-mail: andrea.makisova@dti.sk (doktorandka)

doc. PaedDr. Ing. Lucia Krištofiaková, PhD., ING-PAED IGIP

Vysoká škola DTI Ul. Sladkovičova 533/20 018 41 Dubnica nad Váhom Slovenská republika,
e-mail: kristofiakova@dti.sk

Kapitola: 6

LOKÁLNÍ POTRAVINY A CESTOVNÍ RUCH ANEB SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ZA UDRŽITELNOST LOKÁLNÍHO DĚDICTVÍ

LOCAL FOOD AND TOURISM OR SOCIAL RESPONSIBILITY
FOR THE SUSTAINABILITY OF LOCAL HERITAGE

Mgr. Monika Klímová, Ph.D.
Mgr. Pavel Sládek, Ph.D.

LOKÁLNÍ POTRAVINY A CESTOVNÍ RUCH ANEB SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ZA UDRŽITELNOST LOKÁLNÍHO DĚDICTVÍ

LOCAL FOOD AND TOURISM OR SOCIAL RESPONSIBILITY FOR THE SUSTAINABILITY OF LOCAL HERITAGE

Monika Klímová¹, Pavel Sládek²

¹ Panevropská univerzita, a.s. Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česko
e-mail: monika.klimova@peuni.cz

² Panevropská univerzita, a.s. Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česko
e-mail: pavel.sladek@peuni.cz

Abstract: The link between local food and tourism is very topical at the moment. The use of local food is one of the trends in tourism development. Gastrotourism is a trend of experiential tourism that strengthens national self-awareness, helps to maintain national heritage, and contributes to the sustainability of tourism with an emphasis on the use of local food. The principle of using local food, regional and national recipes is part of the marketing of the CzechTourism agency (Czech Special project) for the promotion of the destination of the Czech Republic both at home and abroad. The use of local food, food from local organic farming has become a condition for the establishment and operation of eco-hotels. The use of local food is closely related to other types of tourism – rural, creative, beer and wine tourism, and the pressure on the quality of food and services is increasing.

Keywords: Gastrotourism, local food, national recipes, experiential tourism, sustainability.

Úvod

Spojení lokálních potravin a cestovního ruchu je v současné době velmi aktuální. Využití regionálních, případně regionálních biopotravin potravin představuje jeden z trendů rozvoje cestovního ruchu. Gastroturismus je trend zážitkového cestovního ruchu, který posiluje národní sebeuvědomění, napomáhá udržovat národní dědictví. Využívání lokálních potravin, akcent na představování krajových či regionálních receptů – to vše výrazně napomáhá udržet a postupně rozšiřovat nabídku produktů gastroturismu, Princip využívání lokálních potravin, regionálních a národních receptů je součástí marketingu agentury CzechTourism (projekt Czech Special) pro propagaci destinace České republiky na domácím i na zahraničním poli. Využívání potravin z místního ekologického zemědělství zasahuje nejen do nabídky a druhů cestovního ruchu, výrazným způsobem podmiňuje vznik ubytovacích zařízení, neboť se stalo podmínkou pro vznik a provoz ekohotélů. (MMR)Trend udržitelnosti a zážitků z regionálních specialit, ochutnávek nápojů i lokálních biopotravin potravin (MZ) se prosazuje ve venkovském cestovním ruchu, pivním, vinařském, zážitkovém kulinařském, kreativním a dalších druzích cestovního ruchu. Vzhledem k vzrůstající oblibě zmíněných druhů cestovního ruchu je ovšem potřeba nastavit systém měření kvality i značení lokálních a regionálních potravin.

Lokální potraviny jako důležitá součást zážitkového cestovního ruchu

Z hlediska udržitelnosti cestovního ruchu, minimalizace uhlíkové stopy i masového turismu, posílení národního sebeuvědomění se stále více v cestovním ruchu prosazují druhy cestovního ruchu související s národními a lokálními potravinami, recepty vycházejícími z tradiční gastronomie. Ožívají krajové recepty s používáním lokálních a biopotravin.

Tabulka č. 1: Podíl hlavních kategorií biopotravin na celkovém obratu biopotravin v ČR, 2012–2021

Hlavní kategorie biopotravin	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	podíl kategorie potravin (%)									
Maso a masné výrobky	8,5	8,1	6,9	8,2	6,9	5,1	5,9	4,6	5,2	5,3
Ovoce a zelenina	13,6	13,7	16,1	13,7	12,6	21,3	22,5	17,3	17,2	17,1
Oleje a tuky	1,9	2,1	2,1	4,4	4,2	2,9	3,6	3,5	3,2	3,5
Mléko a mléčné výrobky	19,6	20,0	18,2	22,0	20,2	23,0	17,5	20,0	15,5	15,9
Mlýnské a škrobářské výrobky	9,7	10,4	11,7	8,2	7,5	4,8	4,9	2,5	2,6	2,5
Pekařské, cukrářské a jiné moučné výrobky	9,4	9,5	9,2	9,4	7,3	6,2	5,9	7,6	9,1	9,4
Ostatní zpracované potraviny	35,3	34,3	33,0	33,0	37,1	33,2	36,4	41,4	43,2	41,6
Nápoje	2,0	1,9	2,7	1,1	4,2	3,4	3,3	3,1	3,8	4,8
Celkem¹⁾	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Šetření ÚZEI

V České republice je využívání lokálních a ekologicky pěstovaných surovin podmínkou existence ekohotelů, základním stavebním kamenem projektu MMR – CzechSpecials, jehož hlavním cílem je propagovat českou republiku z pohledu unikátnosti národní a lokální gastronomie. Tyto způsoby implementace lokálních surovin jsou vyhledávány specifickým turistickým segmentem, tzv. food travelers (Hamarneh 2018).

Z hlediska ochrany svého kulturního dědictví České republiky jsou modifikovány recepty z konkrétního historického období (kuchyně a stravování Karla IV., doby Rudolfské, národně obrozenecké, která je spojena s propagátorkou národní kuchyně D.M. Rettigové, poválečného zdravého stravování Marie Janků-Sandtnerové), uplatňují se šetrné trendy využití potravin (bezezbytkové vaření). (Svobodová 2021) To vše se silným důrazem na využívání lokálních surovin, s důrazem na kvalitu potravin, jejich zpracování a distribuci (Kostková, 2020).

Rozdělení značek kvality potravin

Národní značky kvality

1. Značka kvality KLASA

Od roku 2003 uděluje ministr zemědělství kvalitním domácím potravinářským a zemědělským výrobkům národní značku kvality „KLASA“.

Projekt značky „KLASA“ je součástí režimu státní podpory „Propagační kampaň na podporu kvalitních potravin“. Prioritou značky „KLASA“ je především nabízet spotřebitelům kvalitní potraviny, které vykazují výjimečné kvalitativní charakteristiky, jež

zvyšují jeho přidanou hodnotu a zaručují jeho jedinečnost ve vztahu k běžným výrobkům dostupným na trhu. Značka kvality „KLASA“ je výrobkům propůjčována na 3 roky, v současné době má právo užívat tuto značku zhruba 271 výrobců pro 971 výrobků (Velčovská 2014).

2. Regionální potravina

„Regionální potravina“ je označení, které je udělováno nejlepším výrobkům ve 13 krajích České republiky. Produkt musí být vyroben na území kraje, ve kterém bylo ocenění uděleno, a ze surovin dané oblasti. Projekt je zaměřen na podporu malých a středních výrobců místních potravin (do 250 zaměstnanců). Zároveň i podíl místních surovin je stanoven nejméně na 70 procent, hlavní surovina přitom musí být stoprocentně tuzemského původu. Výrobky jsou pevně spjaty s daným regionem, často se jedná o krajové speciality, které ctí tradici a respektují řemeslo (Severová a Svoboda 2012).

3. Česká potravina

V roce 2016 došlo v rámci § 9b zákona č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích k vymezení pravidel týkajících se dobrovolného označování českého původu potravin. Novela zákona nastavuje jednotná kritéria pro označování potravin vyrobených v České republice. Kdo splní zákonem stanovené podmínky, může svůj produkt opatřit logem Česká potravina včetně konkrétního grafického znázornění. Produkty jsou vyrobeny z českých surovin, 100 % musí mít jednosložkové a nezpracované produkty (např. mléko, maso, víno, ovoce a zelenina), u vícesložkových stačí český podíl 75 %. Termín „vyroběno v České republice“ povoluje novela pro potraviny, jejichž produkce od výroby až po balení probíhá v České republice, podíl zahraničních surovin může být do 25 %.

4. Značka "Český výrobek – garantováno Potravinářskou komorou ČR"

Tato značka je výhradním vlastnictvím Potravinářské komory ČR (PK ČR) a má registrovanou ochrannou známku pro určený seznam potravinářských výrobků.

Užívání značky "Český výrobek – garantováno Potravinářskou komorou ČR" na potravinářském výrobku povolí prezident Potravinářské komory ČR po předchozím schválení výkonnou radou PK ČR a žadatelem.

5. České cechovní normy (ČCN)

Celý systém ČCN vychází z bývalých československých státních norem a platných vyhlášek pro jednotlivé komodity, kdy po zrušení jejich závaznosti vzniklo faktické legislativní vakuum. Potravinářská komora ČR systém Českých cechovních norem založila v roce 2015.

České cechovní normy stanovují kvalitativní parametry potravin a stvrzují, že je firma vyrábí dle určeného technologického postupu. Normy zahrnují jak tradici z pohledu surovin a výroby, tak inovace, kdy jsou používány nové, netradiční suroviny i technologie.

Směry a akce zážitkového cestovního ruchu využívající lokální potraviny

Je možné zmínit několik konkrétních vazeb mezi regionálními potravinami a cestovním ruchem:

- Venkovský cestovní ruch,
- Kreativní cestovní ruch,
- Vinařský cestovní ruch,
- Pivní cestovní ruch.

Venkovský cestovní ruch

Jedná se o moderní pojetí cestovního ruchu, kdy lidé tráví čas na zemědělských usedlostech, rodinných farmách, vinicích a zapojují se do jejich činností. Existuje možnost strávit víkendy nebo celou dovolenou s ubytováním přímo na farmě. Seznamují se s venkovským způsobem života, často se zúčastňují i hospodářských prací, např. sušení sena, sběr jahod, vybírání brambor, s využitím místních surovin se učí vařit místní speciality. Zážitek z možnosti podílet se na vzniku konkrétních místních pokrmů, případně výrobků z lokálních surovin, produktů z ekologického zemědělství je nedílnou součástí kreativního cestovního ruchu je hlavním atraktorem pro účast na tomto druhu cestovního ruchu.

Vinařský turismus /návštěva vinných sklepů, vinných stezek

Vinařský turismus je velmi populární součástí agroturismu. Turisté rádi vyhledávají nová a zajímavá místa, zvláště pokud jsou spojena s dobrým jídlem a pitím. Zajímají se také o místní folklór, ale i přírodní a kulturní památky, láká je tradice výroby vína (Burešová 2019).

Restituce vinic a privatizace vedly koncem 20. století k obnově rodinných vinařství i vzniku nových firem. Výborná kvalita i moderní technologie přispěly k nárůstu oblíbenosti bílých, růžových i červených vín, významnou roli při podpoře sehrává i národní program „Vína z Moravy, vína z Čech“

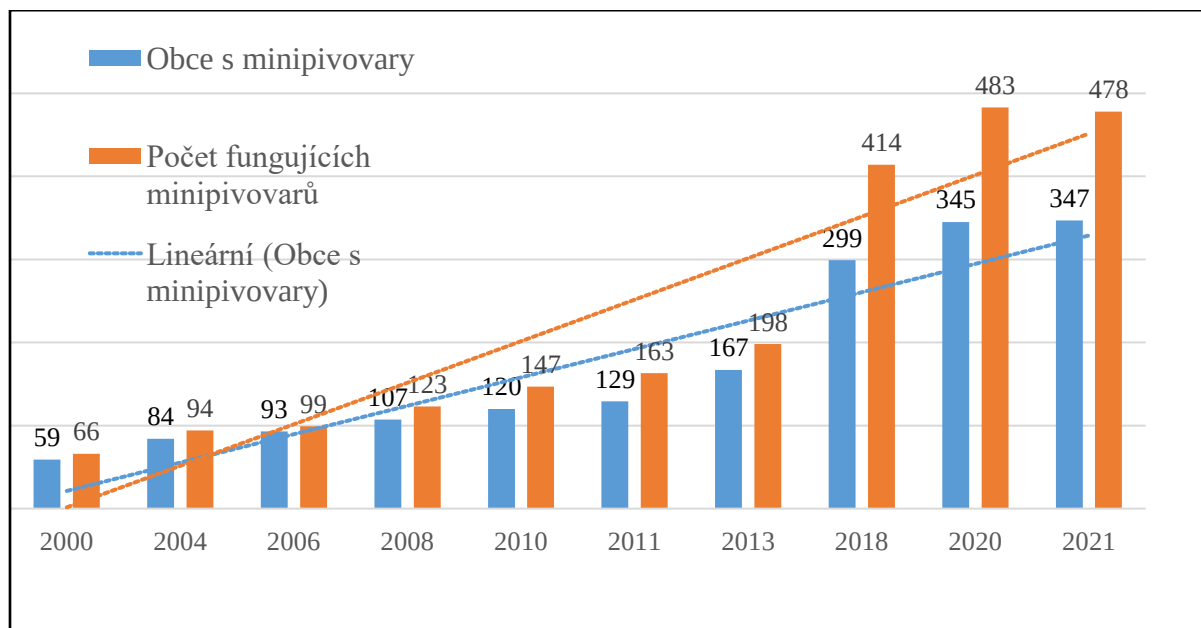
Vedle klasických exkurzí do vinných sklepů jsou oblíbené i vinné výpravy na kolech – cyklovýlety. Fenoménem jižní Moravy je vybudování vinařských cyklostezek, neznámější je Moravská vinařská stezka v celkové délce 290 km, která začíná ve Znojmě a končí v Uherském Hradišti.

Minipivovary/pivní slavnosti

Rozvoj minipivovarů v ČR začal v 90. letech 20. století. České minipivovary se sdružují v profesním sdružení – Českém svazu minipivovarů, který vznikl v roce 2011. V České republice v roce 2022 existovalo 505 minipivovarů, průměrná produkce je přibližně 950 hl na jeden minipivovar, podíl na celkovém výstavu piva v ČR je asi 2,5 % (Stratilík 2018).

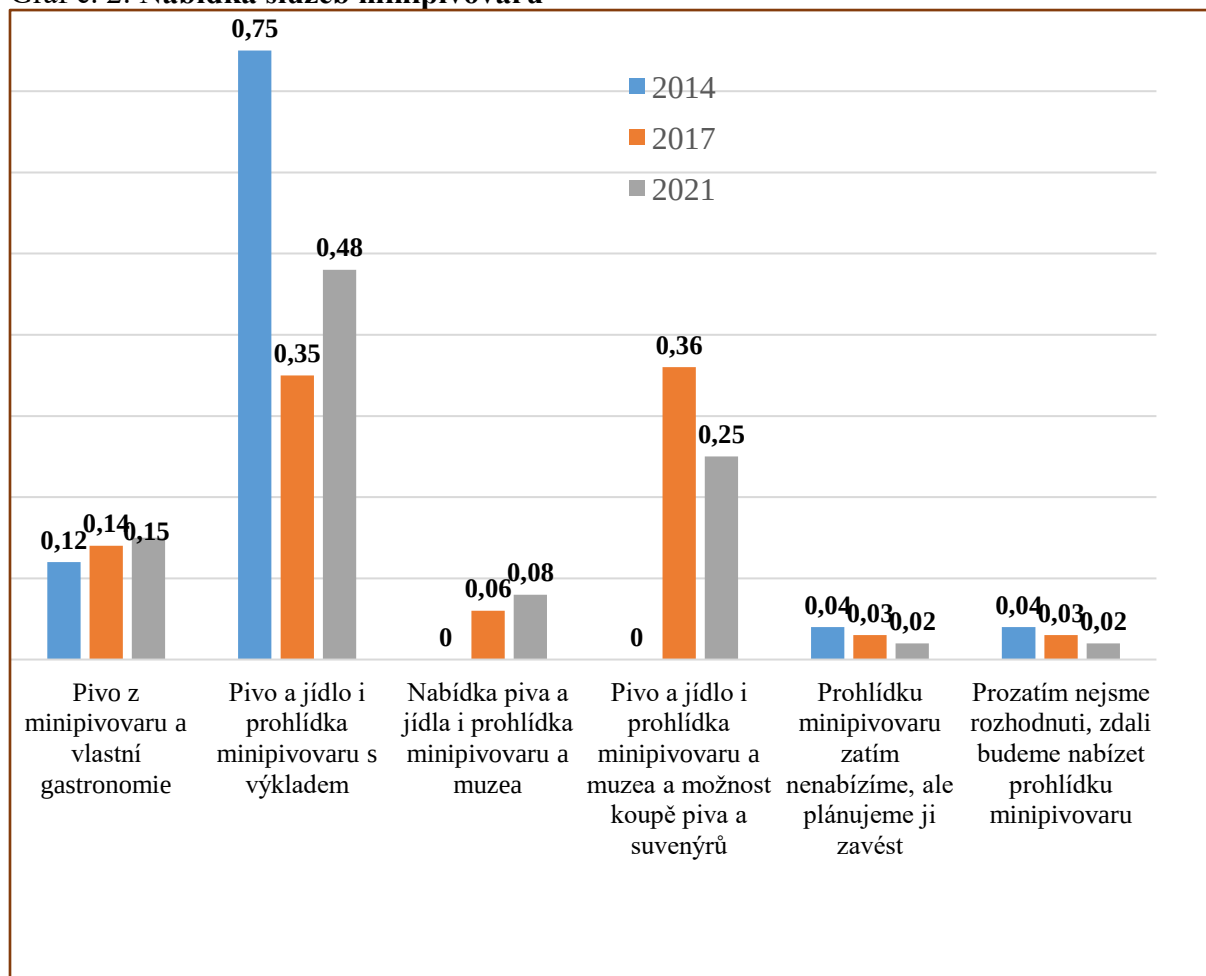
Hosté restaurace vidí, jak se pivo pro ně vyrábí a kdo je vaří. Klienti hovoří o projektu jako o „jejich“ pivovaru. Hosté mají možnost exkurze do minipivovaru nebo rozhovoru se sládkem. Znamená to přímý styk se zákazníkem, zpětnou vazbu na provoz celého podniku a možnost uplatnění osobního přístupu. Oblibu minipivovarů zvyšuje široký sortiment piv, které velké pivovary většinou neprodukují (Maier 2019). Možnost prodeje piva „přes ulici“ v lahvích PET, skleněných lahvích, soudcích a sudech – největší rozkvět během pandemie COVID. Prodej piva restauracím a barům z širšího okolí jako další zdroj zisku. (Klímová, M., Kmeco, L., Vacl, J. 2022)

Graf č. 1: Vývoj počtu obcí s minipivovary a počet minipivovarů v letech 2000-2021.

(Klímová, M., Kmeco, L., Vacl, J.2022)

Graf č. 2: Nabídka služeb minipivovarů

(Klímová, M., Kmeco, L., Vacl, J.2022)

Závěr

Spojení lokálních potravin a cestovního ruchu je v současné době velmi aktuální. Využití regionálních, případně regionálních biopotravin potravin představuje jeden z trendů rozvoje cestovního ruchu. Gastroturismus je trend zážitkového cestovního ruchu, který posiluje národní sebeuvědomění, napomáhá udržovat národní dědictví. Využívání lokálních potravin, akcent na představování krajových či regionálních receptů – to vše výrazně napomáhá udržet a postupně rozšiřovat nabídku produktů gastroturismu. Několik let je jedním ze základních pilířů kampaně CzechTourismu pro propagaci České republiky na domácím i zahraničním poli. Projekt CzechSpecials vyžaduje využití lokálních surovin a nabídku na jídelním lístku zúčastněných restaurací, která zahrnuje jak originální regionální recepty, tak recepty národní kuchyně. Zmíněný projekt je zároveň značkou kvality restaurací, které se mohou honosit certifikátem uděleným touto agenturou spravovanou MMR.

Využívání potravin z místního ekologického zemědělství ovlivňuje nabídku některých druhů cestovního ruchu (venkovský, vinařský, pivní, kulinářský, kreativní a další). Výrazným způsobem podmiňuje vznik a činnost řady ubytovacích zařízení, neboť se stalo podmínkou pro vznik a provoz ekohotelů. (MMR) Trend udržitelnosti a zážitků z regionálních specialit je v souladu s trendy UNWTO a v návaznosti na stále vzrůstající tlaky ochrany planety, minimalizaci uhlíkové stopy, prosazování bezezbytkové kuchyně a dalších trendů v gastronomii není překvapením, že důraz na využívání lokálních potravin a regionálních receptů je pochopitelný důraz na zmíněné trendy jedním z neopominutelných možností společenské odpovědnosti za udržitelnost lokálního dědictví.

Bibliografické odkazy

1. BUREŠOVÁ, P., et al. VINAŘSKÝ TURISMUS NA MORAVĚ WINE TOURISM IN MORAVIA. *Nové trendy v gastronomii, hotelnictví a cestovním ruchu*. Brno: Vysoká škola obchodní a hotelová v Brně, 2019. ISBN 978-80-7627-006-0.
2. HAMARNECH, I., CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN TOURISM SECTOR IN THE CZECH REPUBLIC–COMPARATIVE STUDY. *International Conference on Topical Issues of Tourism – Authenticity in the Context of Tourism*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2018. ISBN 978-80-88064-36-7.
3. CHALUPOVÁ, M., et al. Food Labels (Quality, Origin, and Sustainability): The Experience of Czech Producers. *Udržitelnost*. 2021; 13(1):318. <https://doi.org/10.3390/su13010318>.
4. KOSTKOVÁ, M. Gastroturismus jako součást venkovského cestovního ruchu. In *Venkovský cestovní ruch: Aktuální témata cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2020. ISBN 978-80-210-9593-9.
5. KLÍMOVÁ, M., KMECO, L., VACL, J. *The negative impact of the COVID-19 crisis on the activities of Czech mini-breweries*. Restarting tourism, travel and hospitality. *Journal of Hospitality & Tourism*, Vol. 19, No 2, 2022. ISSN 1757-9880.
6. MAIER, T. *Minipivovary a řemeslné pivovary*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2019. ISBN 978-80-88270-10-2.
7. Severová, L., Svoboda, R. *Chování spotřebitele a jeho výchova ke spotřebě regionálních potravin*. Media 4u Magazine, 2012, č. 1, str. 35-37, ISSN 1214-9187.
8. SVOBODOVÁ, A. *Dobová kuchyně v českém reenactmentu ztvárňujícím období 1. pol.*

14. *století*. Praha: Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2021. Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.
9. STRATILÍK, O., *České minipivovary*. Praha: Mladá fronta, 2018. 978-80-204-4823-1.
10. VACL, J. Microbreweries as Attractive Tourist Destination in the Czech Republic. 4th Annual International Conference on Business Strategy and Organisational Behaviour (BizStrategy) Singapore 21-22. 07. 2014. PROCEEDINGS. (51-61) Published by GLOBAL SCIENCE & TECHNOLOGY FORUM (GSTF) ISSN 2251-1970.
11. VELČOVSKÁ, Š. Značky kvality potravin z pohledu výrobců. *Journal of Central European Agriculture*. Záhřeb: Univerzita v Záhřebu Zemědělská fakulta, Záhřeb, Chorvatsko, 2016. ISSN 1332-9049.

Internetové zdroje

12. MMR, © 2021 [cited 12 February 2023], dostupné z:
<http://www.mmr.cz/getmedia/40090ab2-4f67-4a85-bce4-c1e78310772f/getfile36.pdf>
13. Slavnosti minipivovarů na Pražském Hradě, © 2021 [cited 12 February 2023],
dostupné z <http://pivonahrad.cz>
14. Zpráva o trhu s biopotravinami v ČR v roce 2021 [online]. © 2021 [cited 12 February 2023]. dostupné z: http://eagri.cz/public/web/file/721713/Zprava_o_trhu_s_biopotravinami_v_CR_v_roce_2021.pdf

Kontaktní adresa

Mgr. Monika Klímová, Ph.D.

Panevropská univerzita, a.s. Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česko
e-mail: monika.klimova@peuni.cz

Mgr. Pavel Sládek, Ph.D.

Panevropská univerzita, a.s. Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česko
e-mail: pavel.sladek@peuni.cz

Kapitola: 7

MEZIGENERAČNÍ VÝMĚNA VE SPOLEČNOSTI A ORGANIZACÍCH

INTERGENERATIONAL CHANGE IN SOCIETY AND
ORGANISATIONS

Ing. Roman Kořán, PhD.

MEZIGENERAČNÍ VÝMĚNA VE SPOLEČNOSTI A ORGANIZACÍCH

INTERGENERATIONAL CHANGE IN SOCIETY AND ORGANISATIONS

Roman Kořán

Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola obchodní
e-mail: eduard.entler@peuni.cz

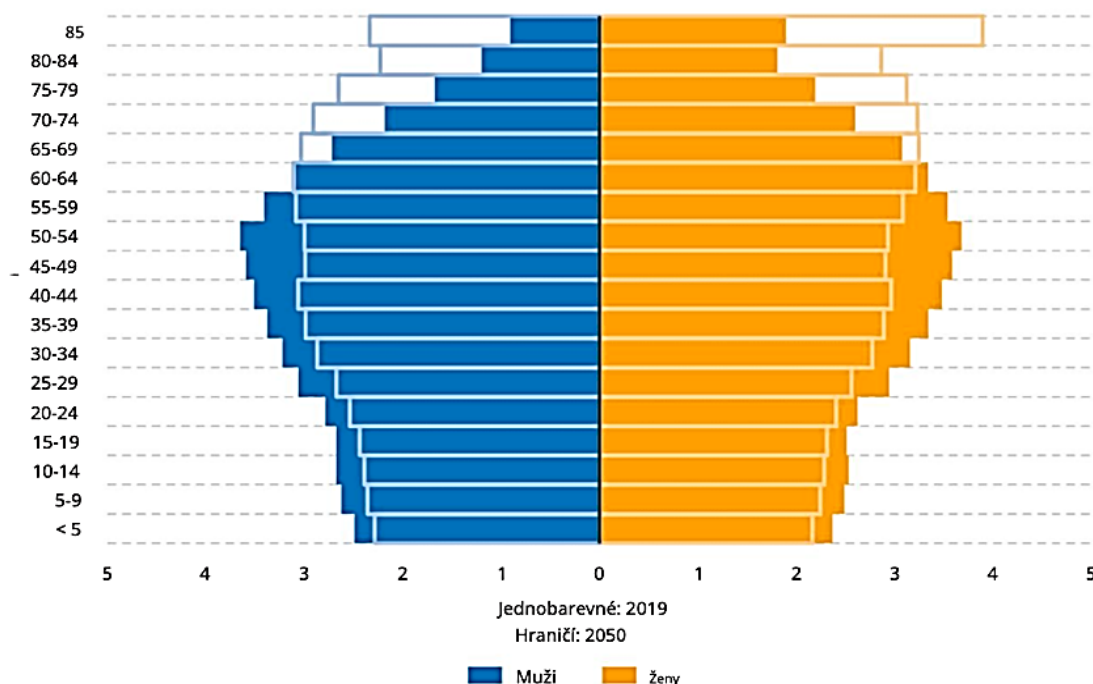
Abstract: Europe's population is aging and skilled people are retiring. The question before the owners and top management is how to prepare for it. In the Czech Republic, the first generation of entrepreneurs entered the business environment in the 1990s, who are now of retirement age and are asking themselves what will happen to the company after I leave, will it be able to handle it, do I have someone to hand it over to?

Keywords: Business, Generation, Exchange, Exchange, Company, Owner, Successor.

Úvod

Zvyšující se věkový průměr zaměstnanců je dnes mezi zaměstnavateli a top managementem vnímán jako hrozba a nebezpečí. S ohledem na věkovou diverzitu vnímají vzrůstající věk jako hrozbu i zaměstnanci směrem k vedoucím zaměstnancům a vedení společnosti. V obou případech nás hrozba nebo nebezpečí v konečném důsledku paralyzuje. Paralýza se může projevat v různých projevech jako je například zhoršení vztahů na pracovišti, více věnovaného času myšlenkám, jak z dané hrozby odejít někam, kde je riziko hrozby nižší. Všechny tyto projevy jsou kolem nás často nepojmenovány či nepřisuzovány tomuto fenoménu vyspělých zemí.

Na mezigenerační výměnu je podle průzkumu v České republice připraveno méně než 41 % společností a z nich má konkrétní plány nástupnictví připraveno pouze 10 %, což ukazuje na vysokou míru podcenění této problematiky. Eurostat (© 2020) vydal publikaci, která shromáždila data o stárnoucí Evropě s názvem Ageing Europe – Looking at the lives of older people in the EU. Na základě statistických dat byl v této publikaci prezentován výsledný graf, který ukazuje proměny a budoucí rozložení společnosti mezi lety 2019 a 2050.

Graf č.1: Populační pyramida, EU-27, 2019 a 2050 % podíl na celkové populaci (Eurostat, © 2020)

Z grafu 1 lze vyčíst, že v roce 2019 je rozložení jednotlivých věkových kategorií vyrovnané, resp. v produktivním věku je nejvíce lidí, kteří pomáhají jak dětem, tak svým rodičům či prarodičům. Avšak v roce 2050 ve státech Evropské unie vidíme, že vyšší podíl populace budou tvořit starší lidé nežli lidé v produktivním věku a mladí lidé. Tento trend lze přisuzovat zvyšující se délce života a nižší porodnosti. Trend stárnutí populace bude mít důsledky v jednotlivých státech Evropské unie pro pracovní trh, sociální a ekonomické oblasti včetně zdravotnických služeb.

S ohledem na stárnutí populace představila poradenská společnost Boston Consulting Group spolu s neziskovou organizací Aspen Institute Central Europe v srpnu 2022 studii „Budoucnost českého pracovního trhu“, kde se na základě dostupných dat, analýz a predikcí zaměřili na vývoj českého trhu práce mezi lety 2022, 2030 a 2040.

Studii lze shrnout do těchto bodů:

1. 330 000 lidí do roku 2030 bude vážně ohroženo zánikem jejich stávající pracovní pozice = budou se muset přeškolit na jiná povolání.
2. Do roku 2030 naroste počet lidí ve věku 50–65 let o 17 % a tato skupina se stane hlavní pracovní silou v populaci.
3. Do roku 2040 vzroste počet lidí ve věku 50 až 65 let o 36 %.
4. Předpoklad růstu neobsazených pozic, jejichž počet by v roce 2040 mohl dosáhnout až 400 000.
5. Ve větší míře bude nutné připravit přizpůsobení pozic a potřebu motivovat starší lidi ke vzdělání a otevřenosti vůči výraznější změně profese v pokročilém věku.

Člověk v pracovním prostředí

Existují různé definice toho, kdo je „starší člověk“. Organizace spojených národů (OSN) označuje staršího člověka ve věku od 60 nebo 65 let. Oproti tomu Evropská unie (EU) a Světová zdravotnická organizace (WHO) označuje staršího člověka od 65 let a velmi starého člověka od 85 let. V České republice aktuálně odpovídá věk 65 let věku pro výpočet nároku na pobírání starobního důchodu.

Oproti „staršímu člověku“ je definice mladšího člověka méně uchopitelnou. Definice „mladšího člověka“ se může lišit v závislosti na odvětví či pracovním prostředí. Obecně lze říci, že se jedná o člověka, který je na začátku své kariéry nebo na začátku svého působení v dané společnosti. V mnoha případech se tato kategorie vztahuje k lidem ve věku 18 až 30 let.

Nicméně, lze předpokládat, že definice bude muset být v budoucnu upřesněna s ohledem, že lidé budou mít za život dvě až tři kariéry. Některé společnosti proto rozdělují své zaměstnance dle jejich zkušeností bez ohledu na věk do juniorních a seniorních pozic. (Schutová 2023)

Mezigenerační výměna

Pro mezigenerační výměnu je potřebná mezigenerační spolupráce, která přináší odlišné pohledy na určité oblasti. Nový pohled může vést k novým způsobům řešení dané problematiky, inovacím a změnu postoje společnosti v budoucnu.

Autoři Ronald J. Burke, Cary L. Cooper (2015, s. 3–6) konstatují, že věková diverzita byla na pracovištích vždy, ale dnes se jednotlivé generace výrazně liší oproti minulosti svými postoji, pracovními hodnotami a zkušenostmi. To podporuje i autor Welsh (2004, s. 36), který říká: „Vždy existovaly generační propasti, ale v době, kdy byl každý segment relativně homogenní a ke změnám docházelo hlemýždím tempem, byly propasti snadněji překonatelné“.

Když mluvíme o mezigenerační výměně, tak se jedná o proces, který řídíme. Mezigenerační výměna je tedy vědomá práce nejčastěji u vedení společnosti nebo pozic, které jsou ve společnosti klíčové. U běžných zaměstnanců není přikládána mezigenerační výměně taková důležitost a obměna plyne přirozeně.

Mezigenerační výměna přináší výzvy, kdy mladší zaměstnanci mohou mít jiné pracovní návyky a preference, a to může vést ke konfliktům nebo uzavření se pro druhou stranu reprezentovanou staršími lidmi. Uzavření komunikace mezi aktéry staví bariéru pro vytěžení výhod mezigenerační výměny. Mezi výhody mezigenerační výměny mohou patřit nové nápady, inovace a zlepšená produktivita.

Důsledkem stárnoucí pracovní síly je, že starší lidé jsou nejbohatší a nejvlivnější skupinou. Mají moc, znalosti a jsou nejlépe propojení s okolím vzhledem k délce jejich života. Dalším často nezmiňovaným faktem je, že stárnoucí nebo starší lidé nechtějí být označováni jako starší lidé, ale chtějí si spravedlivě užívat svůj život. A to může být jedním ze zdrojů problémů při mezigenerační výměně, který je ze strany společnosti potřeba monitorovat.

Předávání zkušeností

Předávání zkušeností se zaměřuje pouze na konkrétní dovednosti nebo oblasti znalostí. Z toho vyplývá, že člověk, který je zkušený nebo má za sebou určitou kariéru se nestává

automaticky mentorem. Přestože má předávání zkušeností i mentoring stejný cíl a to je pomoc a rozvoj schopností a dovedností, tak výsledky těchto technik jsou odlišné z časového hlediska i svým dopadem. Rozdíly mezi mentoringem a předáváním zkušeností:

1. Při předávání zkušeností je cílem zvýšení znalostí o daném tématu nebo zlepšení určitých dovedností. Mentoring má větší šíři cílů a může pomoci mentorovanému při řešení kariérních problémů, osobního růstu a zlepšení mezilidských vztahů.
2. Předávání zkušeností má jednoznačnou a předem známou strukturu. Obvykle jsou znalosti předávány v rámci školení. Mentoring je více orientovaný na mentorovaného a probíhá často v neformálním prostředí, s cílem poskytnout jedinečnou zkušenost a praktické rady.
3. Předávání zkušeností je obvykle omezené na konkrétní témata nebo dovednosti, zatímco mentoring se může vztahovat na širší oblasti kariérního rozvoje.
4. Předávání zkušeností zahrnuje jednoho nebo více vyučujících a studentů. Mentoring většinou spojuje jednoho mentora s jedním mentorovaným.
5. Předávání zkušeností má obvykle stanovený časový rámec a může trvat několik hodin až několik měsíců. Mentoring je dlouhodobý, jako například průvodce v kariérním rozvoji po dobu několika let.

Reverse mentoring

Mentoring není pouze jednosměrný, jak je často prezentován. Nyní by měl být na vzestupu spolu s mentoringem i reverse mentoring. Reverse mentoring není v českém prostředí tak známý, ale pro úspěšné mezigenerační výměny je neopomenutelný. Reverse mentoring je nástroj, kdy mladší člověk poskytuje radu a vedení staršímu člověku, obvykle v oblasti nových technologií a digitálních nástrojů.

Reverse mentoring přináší řadu výzev, které jsou patrnější než u klasického mentoringu. Na straně staršího člověka se jedná o nepohodlí, protože starší lidé jsou zvyklí spíše být mentory nebo těmi kdo předávají zkušenosti. Překážkou může být určitá forma pýchy, kterou starší člověk musí překonat. Na straně mladšího člověka se jedná o strach, že se jeví jako nekompetentní. (Penton a Welsh, 2004, s. 35–37)

Komunikace

Jedním s nejdůležitějších nástrojů mezigenerační výměny je komunikace. Může pomoci navzájem si mezi generacemi porozumět a učit se od sebe navzájem. Důležitou součástí komunikace je empatie, která pomáhá s porozuměním odlišných potřeb, zkušeností a přístupů.

Otevřená komunikace je způsob komunikace, který klade důraz na aktivní naslouchání. Lidé, kteří jsou součástí mezigenerační výměny musí být otevření všem názorům, různým pohledům na věc a poskytovat si navzájem upřímnou a konstruktivní zpětnou vazbu. Pokud se nepovede nastavit otevřenou komunikaci, zpětná vazba nebude druhou stranou přijata.

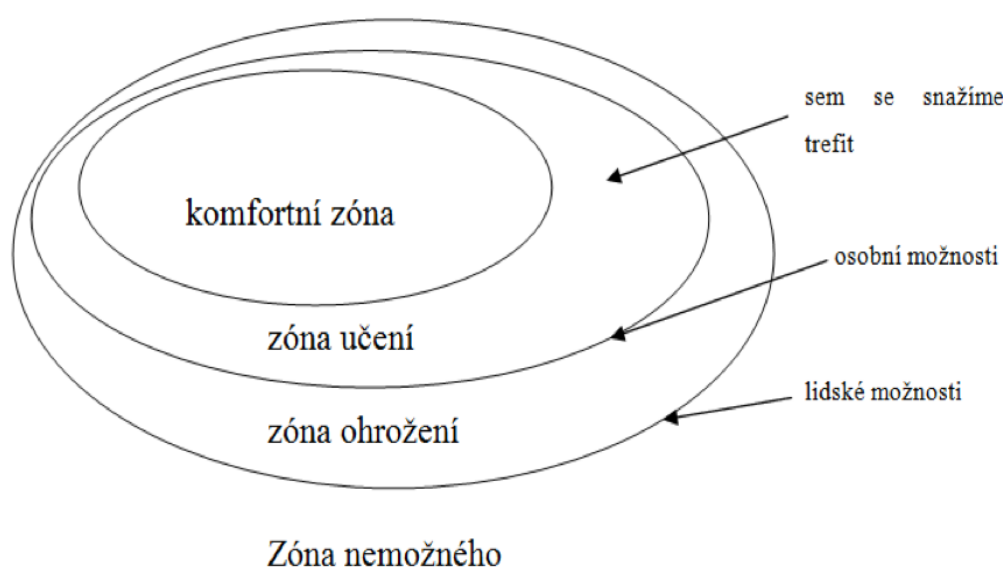
Jak ale vypadá otevřená komunikace? Je to komunikace, kdy není čas přemýšlet o tom, zda je rozhovor „příjemný, nepříjemný, zdvořilý, drzý“ musí být produktivní a jít v něm o spolupráci, o podstatu. Autorka Scottová (2017, s. 29) konstatuje, že „Úspěšný šéf nebo ten, kdo přebírá společnost musí umět zaměstnancům mnohem více naslouchat a snažit se jim spíš

porozumět než jim nařizovat, co mají dělat. Spíše diskutovat než ovládat, spíše je tlačit k vlastním rozhodnutím než rozhodovat za ně, spíše přesvědčovat než rozkazovat, spíše se učit než vědět“.

Komfortní zóna

Další důležitou částí pro mezigenerační výměnu je pojmenování komfortní zóny, která ovlivňuje naše chování v určitých situacích. Komfortní zóna je tvořena situacemi, ve kterých se člověk cítí bezpečně, přičemž nejde jen o bezpečnost fyzickou, ale i psychickou. Za normálních okolností se člověk drží uvnitř své komfortní zóny, protože jinde se cítí nepříjemně.“ Komfortní oblast je podle autorky Stone (s. 56, 2022), neutrální stav, bez úzkosti, s vyhnutím se riziku. Podle autora Svatoše (s. 31, 2005) je komfortní zóna tam, kde se cítíme dobře, bráníme se novinkám tzv. „držíme se za pecí“.

Uvědomění si komfortní zóny při mezigenerační výměně je důležitým aspektem. Protože pojmenování této oblasti pomůže, aby se zúčastněné strany střídaly při vystupování z komfortní strany, která je nezbytná pro úspěšnou mezigenerační výměnu.

Obrázek č. 1: Komfortní zóna (Pelánek, 2008, s. 23)

Závěr

Lidé, kteří jsou součástí mezigenerační výměny, tudíž lidé v pokročilém věku a starší lidé nevyrůstali v době, kdy změny byly běžné. Lze říci, že v jejich životě převládala stabilita, která se řídí heslem „Pokud něco funguje, proč to měnit“. (Kottler, 2015, s. 37)

Dnes díky vyšší konkurenci, globalizaci a snadněji získatelným informacím je změna součástí každodenního dne. Změnu lze definovat jako proces, který má za úkol dělat věci jinak než v minulosti.

Změna musí mít jasný přínos a sdělení pro svého příjemce, jinak se stává těžkopádnou a ukrytou pod byrokracií a slovy, která nikam nevedou. Přínos změny by měl být zřejmý během

5 minut prezentace. Těmto slovům by měly odpovídat také činy, které vedení společnosti dělá pro to, aby se změna realizovala. Ve společnosti je důležité vnímat, že každá změna má ve společnosti svého „diverzanta“. (Kottler, 2015, s. 25)

Diverzant je člověk, který nemá rád změny anebo nepochopil přínos nebo potřebu změny, popř. kombinace obojího. Jeho chování se může projevat slovní podporou změn, ale žádnou změnou ve svém chování. V této chvíli je důležitý postoj vedení, aby se nevyhýbalo překážkám ve formě konfrontace, protože v případě, že dobrý záměr vedení společnosti bude převýšen strachem ze ztráty „vynikajícího“ zaměstnance, jsou změny vždy předurčeny k zániku. Zároveň v ostatních zaměstnancích vzbudí cynismus k dalším změnám, které by mohla společnost v budoucnu chtít realizovat. (Kottler, 2015, s. 28)

Proto je v rámci změn potřeba dbát na komunikaci, vytváření malých vítězství, omezovat „diverzanty“ a jít za cílem, který byl na začátku stanoven.

Bibliografické odkazy

1. BURKE, Ronald, Cary L. Cooper a Alexander-Stamatios G. Antoniou, 2015. The Multi-generational and Aging Workforce: Challenges and Opportunities, 1. vyd. Cheltenham Edward Elgar PUBLISHING. 448 s. ISBN 978-17-834-7658-9.
2. KOTTLER, P. John. 2015. Vedení procesu změny. 2. vyd. Praha: Albatros Media a.s. 224 s. ISBN 978-80-726-1345-8.
3. SCOTTOVÁ, Kim. 2017. Radikální otevřenost: Jak být silným lídrem a přitom neztrácet lidskost. 1. vyd. Praha: Jan Melvin Publishing. 336 s. ISBN 978-80-7555-049-1.
4. SCHUTOVÁ, M., 2023, Mezigenerační výměna a její vliv na firemní kulturu, ESBM 2023
5. WELSH, Shon. 2004. Mentoring The Future: A Guide to Building Mentoring Programs That Work. 1. vyd. John Penton and Shona Welsh. 91 s. ISBN 978-15-543-0011-2.

Internetové zdroje

6. EUROSTAT. Ageing Europe — Looking at the lives of older people in the EU — 2020 edition. [www. ec.europa.eu](http://www.ec.europa.eu) [online]. ©2020 [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-02-20-655>
7. COHEN, Philip N. © 2021. The Washington Post: Option: Generation labels mean nothing. It's time to retire them. [on-line]. [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/07/07/generation-labels-mean-nothing-retire-them/?utm_source=podcasts&utm_medium=referral&utm_campaign=please-go-on

Kontaktní adresa

Ing. Roman Kořán, PhD.

Panevropská Univerzita, Fakulta Vysoká škola obchodní, Spálená 76/14, Nové Město, 110 00 Praha 1, Česká republika, e-mail: roman.koran@peuni.cz

Kapitola: 8

NEW SOCIAL RESPONSIBILITY OF MEDICINE AND HEALTHCARE RELATED TO SUSTAINABILITY

NOVÁ SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST MEDICÍNY
A ZDRAVOTNICTVÍ V SOUVISLOSTI S UDRŽITELNOSTÍ
ŽIVOTA

doc. PhDr. Eva Křížová, Ph.D.

NEW SOCIAL RESPONSIBILITY OF MEDICINE AND HEALTHCARE RELATED TO SUSTAINABILITY

NOVÁ SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST MEDICÍNY A ZDRAVOTNICTVÍ V SOUVISLOSTI S UDRŽITELNOSTÍ ŽIVOTA

Eva Křížová

College of Business and Law, a.s. (Paneuropean university), Spálená 76/14, 110 00, Praha 1,
eva.krizova@peuni.cz

Abstract: The article elaborates the issue of social responsibility of medicine and health care that newly emerges in line with the ecological and sustainability discourse. Social and environmental effects of modern medicine and health care are presented. Innovative and more reflective approaches to health care that will efficiently consider the up-to-date debate are needed. Green initiatives in the field are already present and supported by European documents. Sustainability requires a fundamental revision of our current behaviours and practice, that are resource intensive, contaminating and not always effective in terms of achievement the stated goals. The debate is also inevitable in medicine and health care. This paper focuses on environmental dimension and how this is reflected in medicine and health care in the Czech Republic and the European context.

Keywords: Social responsibility, medicine, health care, ecology, sustainability.

Introduction

Sustainability of global life, mankind and the planet is the central focus in the ecological debate. Moreover, also the sustainability of modern advancements like modern medicine and health care is a global challenge. Sustainability is a new public agenda, new education theme on the whole scale of educational settings, new civic engagement and a political task with no simple solutions. Without exaggeration we can assume that our civilisation shifts from the society oriented to Progress to a society that will hardly be struggling to maintain its civilisation achievements, cultural and natural heritage, including the current access and quality in medical care. The discourse on green economy primarily means reduction in use of resources in each moment of the production and consumption cycle. The most significant political document is represented by the United Nations 19 goals of sustainable development.

Sustainability is too often interpreted only in environmental terms, but especially in relation to modern health care systems it also includes financial and ethical dimension beyond the purely ecological. Searching for correlations between the protection of natural and cultural heritage and medicine and health care may seem inappropriate at the first glance, as these interactions are not obvious and both institutions are highly valued treasures of modern civilization. Despite this it is significant to set this agenda, as it is a real existing problem requiring active societal debates and solutions. Modern medicine and healthcare became a study field in the sociology in the last decades. For social scientists these institutions not only represent the best examples of human rationality and human and social rights movement. They

also integrate reverse sides and effects, that are explored by human and social sciences in line with their social responsibility.

What is the current perception of medicine and health care in human and social sciences today?

Medicine and healthcare are both very important, even sacred symbols of the modern age and the cultural transformation of the world. The development of science has elevated modern medicine to a powerful, effective, successful and life-changing institution in many ways. It has significantly prolonged human life expectancy and eliminated much pain and suffering, particularly in the Western world where it has been integrated into public health care systems. Modern medicine today, especially emergency medicine, saves lives of people who in previous centuries died from the same cause. Modern medicine is thus often equated with heroic medicine and with the ability to deny death. We talk less about the fact that modern medicine also has the ability to prolong suffering especially in the terminal stages of life or by prolonging the states between life and death. Modern medicine has entered our lives as a self-evident institution and is surrounded by an aura of beneficence. The positive consequences of medicine, seen in the much longer life expectancy, the near elimination of infant mortality, the alleviation of pain and suffering, and the correction of birth defects, are dominant and usually we tend to perceive only those. However, focusing on the positive side prevents us from seeing the whole picture, that also includes the reverse side. Social sciences and humanities, which see the world in a complex way, mention that modern medicine has far more functions and does far more than just preventing disease, providing treatments and comfort.

The most significant concept that has been developing since the 1960s is the medicalization of life and society, which expresses that modern medicine very strongly expands its “borders” and steps beyond the scope of treatment and prevention of diseases. The concept expresses that medicine, with its perspective, its expert approach, its language and solutions, is broadly applied in areas that are not directly pathological, not directly a disease. According to Conrad (Conrad, 1992, 210) quoting Zola medicalization is a “process whereby more and more of everyday life has come under medical dominion, influence and supervision.” Moreover, medicine has achieved a privileged position. We are talking about medicalization of pregnancy, childbirth, dying, female and male ageing, behavioral disorders, negative emotions (sadness, depression), additionally we can mention the medicalization of everyday life, when various discomforts such as insomnia, headaches, joint pain are treated pharmacologically or invasively, although they are obviously resulting from the way of life we lead that often is unhealthy. For the humanities and social sciences, the concept of medicalization of modern life is fundamental and expresses the expansion of medicine into all areas of life and society and the exertion of its authority beyond the purely medical field.

In the 1970s, many philosophical works addressed medicine abroad (e.g., Illich, 1975), but in this text these critical remarks will not be further explored as the text focuses specifically on the actual impact of medicine and healthcare on the natural environment and will deal with the current discourse on protection of the heritage and sustainability in use of resources. The sociological introduction only served to briefly explain the special and somewhat privileged position of modern medicine and healthcare in the economy of society.

How can the interaction between medicine, health care and ecology be considered?

The first idea may be that health is influenced by the quality of air, food and water. All these areas have been fundamentally changed by industrialization and urbanization. Chemicals used in agriculture and mechanization, synthetic artificial materials in homes, schools, offices, hospitals, microplastics and chemical compounds in drinking water, heavy metals in seawater and soil, are just some of the main examples of a degraded environment. The reaction of the human organism in the form of allergies, but also oncological and other diseases and increased need for medical care are then logical consequences. Less noticed in the broader public, but well known to experts, is that the link also exists backwards (<https://www.trideniodpadu.cz/zdravotnicky-odpad>). It is an undeniable fact that medicine and health care are among the major polluters of the environment. Many substances used for diagnosis are, for example, radioactive in nature, most drugs are synthetic chemical compounds, in dentistry there is a problem of mercury in amalgam, part of the waste is infectious. The management of hazardous medical waste is very thoroughly covered by the Czech legislation, e.g., by the Act No. 541/2020 Coll. on waste, many healthcare laws, e.g., Act No. 378/2007, on pharmaceuticals, Act No. 268/2014 Coll., on medical devices, and in the case of radioactive substances also by the Atomic Act (Metodika SZU pro nakládání s odpady ze zdravotnických, veterinárních a jím podobných zařízení, 2016, hereinafter Metodika).

However, a significant focus of the strategy and methodology is to primarily minimize the waste production, i.e., prefer treatments that produce as little waste as possible. Another point tackled is the issue of waste generated through health care provided in the patients' households. Experts assume that currently, not enough attention is paid to the management of waste from home health care, although the share of home care is growing. The main problem lies in the insufficient awareness of these risks and the low general recognition of the ecological risks of medical waste from home care (Metodika, 2016 p. 57). In line with the § 89, part 2 of Act No. 541/2020 Coll. on waste, the provider of health services is considered to be the responsible for waste from health care provided in the patient's own social environment, and he is "obliged to instruct the patient in written form on how to manage waste from health care and on its safe storage in such a way that there is no threat to his health, public health and damage to the environment, and the patient is obliged to dispose of the waste in accordance with this instruction". The doctor is therefore obliged to inform the patient what to do with medical waste and medicines, and pharmacies are obliged to accept them, but there are no tools for monitoring of how the waste is ultimately disposed of. Much pharmaceutical and other waste enters the natural cycle directly, and drug residues and metabolites end up in wastewater, are present in agricultural soil, because water cleaners are no longer sufficient to rid wastewater of contaminants.

High drug consumption of all kinds affects the natural chain (Kümmerer, 2008). Huge groups of the population are constantly taking medications to treat massively prevalent civilization diseases such as hypertension, high cholesterol levels, diabetes. The burden is increased by the permanently growing use of antidepressants and also hormonal contraception. Antibiotics and the high risk of antibiotic resistance represent a specific problem. The Western civilization is becoming more over-medicated than under-medicated, this is where we differ from the developing world, where they have the opposite. We have a cultural or civilizational habit of going to doctors with everything related to health. We have no financial barriers, as the vast majority of care is covered by insurance, which leads to the fact that patients, tend to

overuse care and physicians feel responsible to provide maximal care (the term moral hazard is used in the professional literature for these behaviors).

There is a growing concern in the scientific literature about the extent of the ecological burden resulting from medical treatments. There are more and more scientific studies that document the contamination of nature as a result of health care (Grabic, 2013, pp. 22-25). We should provide societal responses to that. The question is not how to treat less to the detriment of the sick, but how to implement ecologically friendly procedures and reasonable treatments for the benefit of health. Unfortunately the boundaries between what is a disease and what it is not are very unclear and the situation is often complicated by the subjective illness perception of the sick person.

We are facing a problem – what are appropriate responses and solutions?

The first step is to become aware of the problem, i.e., we have to admit that the ecological aspects of medicine and health care are significant. We have no other option. If we are to remain consequent in applying the ecological and overall sustainability perspective in the entire economy, in the entire production of goods and services, in the entire production of the economy, medicine and health care cannot be excluded from this point of view. This social activity must also be concerned with environmental responsibility and the sustainability agenda. There are already some examples of new initiatives for greener medicine and greener hospitals in Europe. The term green seems to replace or symbolize the concept of health and expresses a shift to reduction of unwanted side effects and smart resources management. Ecological awareness and responsibility are new agendas of innovative hospital managements and are transferred to energy efficiency, catering, transport, management of pharmaceuticals, health care waste, efficient water economy and the overall maintenance of the hospital buildings. One Czech hospital is a member of the European network of green hospitals (Our members). New measures and support come from the European Commission (Stenuick, 2022).

Groups of doctors are already being organized, striving to minimize the ecological footprint created by treatments. The Association Doctors for Greener Healthcare unites European doctors, promoting the transformation of healthcare in order to reduce the negative impact of healthcare on the environment (<https://noharm-europe.org/issues/europe/doctors-greener-healthcare>).

Another feasible solution would be a prompt revival to health promotion values and approaches like they were emphasized and broadly applied across sectors in the 1980s and 90s, supported strongly by the WHO and its documents (e.g., The Ottawa Charter, 1986). The fundamental lesson learnt was to create health supporting settings in which we live like Healthy School, Healthy City, Healthy Family, Healthy Workplace, and last but not least Healthy Hospital. The concept of health promotion was very influential in the end of the last century, but in my view, we have recently seen a retreat in favor of primarily medicalized prevention. The concept of health promotion is much broader than the concept of prevention and empowers non-medical stakeholders. Today, we have an enormous amount of knowledge about what benefits and harms health, but we at the societal level are not sufficiently consistent in practical application of this knowledge as it often means some regulations of people's behavior in the sake of public health. It is much easier to return again to the individualistic vaccination as the most prioritized prevention, but that clearly is not enough.

Search for ecologically and economically friendly alternatives can mean diverse things and the matter is not only about the waste. Potential solutions will include rational pharmacology and personalized medicine (pharmacogenomics), as well as much broader support of non-pharmacological procedures and approaches and the recognition of non-medical treatments and healings including psychosomatic approaches and some of the natural medicine remedies (Telec, 2018). In a broader sense, a new and less biased discourse on some unconventional medicine alternatives is required, as some of the treatments are sufficiently empirically proven, are not harmful, use natural remedies and have a minimal environmental impact. They also are increasingly demanded by the population, often as a complementary solution or in case of minor discomforts. According to Telec (2018), "some part of this medicine that is based on natural medicine is closely related with the sustainability concept and human respect for nature". In a similar spirit, the Motion for a resolution debated in the European Parliament in February 2023 (B9 0118/2023) calls on the European Commission "to develop a strategy to promote the use of non-traditional medicine and to integrate natural therapies more fully into healthcare in the EU, as this would improve public health and reduce the potential side effects of medicines " (Motion for a resolution on promoting non-traditional medicine in the EU 2023).

Preliminary conclusions

The development of modern medicine and health care is too concentrated on purely biomedical perspective, technological and pharmacological solutions. It creates an extremely powerful complex that merges in a discrete way diverse economic and political interests (in the literature the so called medical-industrial complex, see Relman, 1980). Permanently innovated technology, including artificial intelligence, chemistry, physics, and other natural sciences dominate the healing and are considered be only legitimate and correct. The current level of development lead us to revise and search for more integrative approaches which are more appropriate to the current needs of people, nature and societies. Traditional treatment values and approaches are too neglected, such as a psychosomatic approach to the patient, the doctor's contact with the patient, the ability of self-healing and regeneration, the wisdom of the doctor, the wisdom of the patient). A real issue is the ongoing commercialization, that results in direct economic benefits or profits of providers or producers from the mass overuse of medicine and products. Little attention is paid to iatrogenic effects of medical care, physical and psychological addiction to treatments especially in multimorbidity patients. In my opinion, we have to protect not only the natural environment, but also human health and the human ability to resist disease and restore health as it also is the result of the entire history of humankind and can be understood as a part of the world heritage that needs to be responsibly secured, also by treatments that are friendly to the inborn nature in men and his embodiment. The challenge of sustainability in medicine and healthcare has already been raised internationally and there are initiatives and movements to support it – terms like greener medicine and green hospitals are established in Europe. Green or greener medicine is a future perspective that is logical and reasonable from the sustainability point of view. Sustainability primarily means revision of our modernist approaches, still broadly used but slightly outdated, which are demanding in consumption of resources, contribute to environmental pollution and do not always lead to appropriate desirable effects (e.g., prolonging a healthy life). It very often means a change of approaches, that is not easy and not comfortable, though needed. It also concerns contemporary medicine and health care and its overall values, setting and practice.

Bibliographic references

1. CONRAD, P. *Medicalization and Social Control*. Annual Review of Sociology, vol. 18: 209-232, 1992.
2. GRABIC, R. *Léky v odpadních vodách jsou časovanou bombou*. In: Univerzita, věda z mnoha pohledů. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013. ISBN 978-80-7394-418-6.
3. ILLICH, I. *Medical Nemesis*. the expropriation of health. London: Calder and Boyars, 1975. ISBN 0714510955.
4. KUMMERER, K. *Pharmaceuticals in the Environment. Sources, Fate, Effects and Risks*. Springer, 2008. ISBN 978-3-642-09412-5.
5. RELMAN, A. S. *The new medical industrial complex*. New England Journal of Medicine 303: 963-970, 1980.

Internet resources

6. *Health Care without Harm*. [online]. [cited 12. 5. 2023]. Available from: <https://noharm-global.org/issues/global/global-green-and-health-hospitals>.
7. *Metodika SZU pro nakládání s odpady ze zdravotnických, veterinárních a jim podobných zařízení*. [online]. © 2016 [cited 12. 5. 2023]. Available from: <https://www.mzp.cz>. (Methodical Guide of the National Institute of Public Health on managing waste from medical, of veterinary and similar facilities, 2016).
8. *Motion for a resolution on promoting non-traditional medicine in the EU B9-0118/2023*. [online]. © 7.2.2023 [cited 12. 5. 2023]. Available from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0118_EN.html
9. *Our members*. [online]. [cited 12. 5. 2023]. Available from: <https://noharm-europe.org/content/europe/our-members>.
10. STENUICK, J-Y. *Recommendations for greener human medicine in the revision of the EU general pharmaceuticals legislation*. [online]. © Březen 2022 [cited 31. 5. 2023]. Available from: <https://noharm-europe.org>.
11. TELEČ, I. *Lékařská zdravotní péče v komplementární a alternativní medicíně*. © 5.12. 2018 [cited 12. 2. 2023]. Available from: <https://zdravotnickepravo.info/lekarenska-zdravotni-pece-v-komplementarni-a-alternativni-medicine/>.
12. *The Ottawa Charter for Health Promotion* © 1986 [cited 12. 5. 2023]. Available from: <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-well-being/first-global-conference>.
13. *Zdravotnický odpad. Jak se třídí a likviduje odpad ze zdravotnických zařízení*. [online]. [cited 12. 5. 2023]. Available from: <https://www.trideniodpadu.cz/zdravotnický-odpad>.

Contact address

doc. PhDr. Eva Křížová, Ph.D.

College of Business and Law, a.s. (Paneuropean university), Spálená 4, Praha 1 110 00 Czech Republic, e-mail: eva.krizova@peuni.cz

Kapitola: 9

PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE SPA ENVIRONMENT AS A PART OF WORLD CULTURAL HERITAGE

ODBORNÁ KOMUNIKACE V LÁZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ JAKO
SOUČÁST SVĚTOVÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

doc. PaedDr. Juraj Miština, PhD.

PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE SPA ENVIRONMENT AS A PART OF WORLD CULTURAL HERITAGE

ODBORNÁ KOMUNIKACE V LÁZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ JAKO SOUČÁST SVĚTOVÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Juraj Miština

University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia, Faculty of Arts, Department of British and American Studies, J. Herdu 2, 717 01 Trnava, Slovak Republic,
e-mail: juraj.mistina@ucm.sk

Abstract: Communication is an essential part of any professional environment. It is the key to success in any workplace, as it allows for the exchange of ideas, information, and feedback. Communication is essential for the successful completion of tasks, the development of relationships, and the achievement of goals. Miscommunication in a spa environment can be a major issue, leading to misunderstandings between staff and customers and even decreasing customer satisfaction. To ensure effective and efficient communication in a spa environment, it is important to understand the various factors that can lead to miscommunication. The paper presents the results of the research in particular spa resorts in Slovakia concerning their experience and approach towards professional communication, and the analysis of the most crucial points of communication standards. During the research, we focused on communication in the spa environment as one of the phenomena of the historical cultural heritage, since the selected localities are traditional spa towns with a centuries-old tradition of spas.

Keywords: professional communication, spa industry, cultural heritage, professional environment.

Introduction

In a professional environment, communication is essential for the successful completion of tasks. Without communication, tasks cannot be completed efficiently and effectively. Communication allows for the exchange of ideas and information, which is necessary to successfully complete tasks. It also allows for feedback and discussion, which can help to identify potential problems and solutions. It is an essential component of any successful professional environment. Miština (2017) deals with the importance of developing communication skills to support employability. As the renowned author and speaker, Stephen Covey (2012), said, “Most of us spend too much time on what is urgent and not enough time on what is important.” In the professional world, communication is both urgent and important. It is the key to effective collaboration, problem-solving, and decision-making. Good communication is the foundation of a successful professional environment. It allows individuals to work together to achieve common goals. It enables teams to share ideas, coordinate efforts, and resolve conflicts. It also facilitates the flow of information between departments and organizations. Building strong relationships, fostering trust, and creating a productive work environment is impossible without effective communication. In addition to its importance in the workplace, communication is also essential for professional growth and development. It

allows professionals to share their knowledge and expertise, build their networks, and stay up to date on industry trends. It also helps them to develop their skills, gain new insights, and stay competitive in the job market. It is also essential for creating a positive work culture. It allows individuals to express their opinions, ask questions, and provide feedback. It encourages open dialogue and collaboration and helps create a sense of community. It enables individuals to work together, share ideas, and stay up to date on industry trends. It also helps to create a positive work culture, foster trust, and encourage collaboration. Covey et al (1995), mentioned, “The key is in not spending time, but in investing it.” Investing in effective communication is an investment in the success of any professional environment.

Defining the key notions

Communication is an essential component of any successful professional environment. As the renowned author and speaker, Stephen Covey (2012) said, “Most of us spend too much time on what is urgent and not enough time on what is important.” In the professional world, communication is both urgent and important. It is the key to effective collaboration, problem-solving, and decision-making. Good communication is the foundation of a successful professional environment. It allows individuals to work together to achieve common goals. It enables teams to share ideas, coordinate efforts, and resolve conflicts. It also facilitates the flow of information between departments and organizations. Without effective communication, it is impossible to build strong relationships, foster trust, and create a productive work environment. Communication is also essential for creating a positive work culture. It allows individuals to express their opinions, ask questions, and provide feedback. It encourages open dialogue, encourages collaboration, and helps to create a sense of community. It is essential for any successful professional environment. It enables individuals to work together, share ideas, and stay up to date on industry trends. It also helps to create a positive work culture, foster trust, and encourage collaboration. Covey et al (1995), mentioned, “The key is in not spending time, but in investing it.” Investing in effective communication is an investment in the success of any professional environment.

According to Schramm (1954), professional communication is a form of communication that takes place in a professional or work-related setting and is typically characterized by its technical and specialized language, formalized structure, and specific goals and objectives. Maitland and Bauer (2020) state that professional communication refers to the formal communication that takes place in a professional environment, often involving complex ideas, specialized language, and technical jargon. It encompasses a range of communication modes including oral, written, and digital communication

A professional environment is a setting in which individuals engage in work-related activities that require a certain level of knowledge, skill, and expertise. This can include workplaces such as offices, hospitals, law firms, and universities. According to Burt and Johansson (2019), a professional environment is typically characterized by its formal structure, hierarchical relationships, and emphasis on achieving specific goals and objectives. A professional environment can include workplaces such as offices, hospitals, law firms, and universities. According to Schneider and Barsoux (2014), a professional environment is characterized by formal structures, established hierarchies, and specific norms and practices that shape the behaviour of individuals within it.

Professional communication in a professional environment refers to communication in a work-related setting between individuals engaging in work-related activities. This can include communication between colleagues, supervisors and subordinates, and between organizations and their clients or customers. According to Spilka (1993), professional communication in a professional environment is characterized by its technical language, specialized jargon, and formalized structure, and is often used to convey important information, negotiate agreements, and build relationships. According to some other sources, professional communication in a professional environment refers to the communication that takes place within the context of work-related activities. It includes the exchange of information, ideas, and opinions between colleagues, as well as communication with clients, customers, and other external stakeholders. According to Cornelia and Ariciu (2021), professional communication in a professional environment involves using clear and concise language, being respectful and professional in interactions with others, and adapting communication style to suit the needs of the audience.

Professional communication in the spa industry

So far, we defined professional communication in general. In the spa industry, communication is especially important since customers often rely on the expertise and knowledge of the staff. Through communication, staff can provide advice and guidance to customers, answer their questions and ensure that their needs and expectations are met. Furthermore, communication can help create positive customer experiences, build loyalty and increase customer satisfaction. Ultimately, communication is a key factor in the success of any professional spa environment, as it allows customers to feel comfortable and taken care of, leading to repeat visits and referrals. It helps to build relationships, create loyalty and establish trust. It helps to ensure that customers are satisfied with their experience and that they have their needs met. It also helps to identify areas of improvement and provide feedback on services. Furthermore, communication with customers helps to create solutions to problems and resolve any issues that arise. Ultimately, communication with customers is essential to the success of the spa business and helps to ensure that the customer experience is a positive one. It helps to build relationships, create loyalty and establish trust. It helps to ensure that customers are satisfied with their experience and that they have their needs met. It also helps to identify areas of improvement and provide feedback on services. Furthermore, communication with customers helps to create solutions to problems and resolve any issues that arise. Ultimately, communication with customers is essential to the success of the spa business and helps to ensure that the customer experience is a positive one.

Professional communication in the spa industry refers to the exchange of information and ideas that takes place between spa employees, management, clients and other stakeholders involved in the spa business. This includes communication related to scheduling appointments, discussing treatments, and addressing customer concerns. According to Hill (2019), effective professional communication is essential in the spa industry as it helps to establish trust and build long-term relationships with clients. According to Jackson (2020), effective professional communication is crucial in the spa industry, as it can lead to increased customer satisfaction and loyalty. According to Laskowski (2020), effective professional communication in the spa industry is essential to ensure a positive experience for clients, as it helps to build trust, establish clear expectations, and provide personalized service.

Based on our research experience, professional communication in the spa industry can be defined as a multifaceted process of transmitting and exchanging information, ideas, and emotions between spa professionals, clients, and other stakeholders in a clear, concise, and

effective manner, which is aimed at building and sustaining positive relationships, promoting ethical standards, ensuring client satisfaction, enhancing the spa experience, and achieving business objectives. It involves a combination of verbal and nonverbal communication, active listening, empathy, cultural sensitivity, conflict resolution, teamwork, and technological proficiency, and is guided by the values of professionalism, trust, respect, and integrity.

Exploring professional communication in the spa industry as cultural heritage: a qualitative research study based on historical traditions

The spa industry is not only a hub for relaxation and wellness but also a repository of cultural heritage and historical traditions. Within this context, professional communication plays a vital role in preserving and transmitting the cultural essence to spa guests. This qualitative research study aims to delve into the nuances of professional communication in the spa industry, specifically focusing on how it embodies cultural heritage rooted in historical traditions. By examining the professional communication practices within spas, we sought to gain a deeper understanding of how historical traditions are communicated, how cultural authenticity is maintained, and the impact of effective communication on the overall guest experience. By conducting this research, we aimed to shed light on the significance of professional communication as a means of preserving and celebrating cultural heritage in the spa industry.

Methodology

This study adopts a qualitative research approach to capture rich, context-bound insights into professional communication in the spa industry. The research design involved interviews, focus groups, and observations to gather comprehensive data from various stakeholders, including spa owners, managers, staff members, and guests who have experienced the spa's services. Participants were selected based on their expertise, knowledge of historical traditions, and cultural backgrounds to ensure a diverse and representative sample.

Data collected through interviews and focus groups were transcribed and organized for thematic analysis. This analysis aimed to identify emerging themes and patterns related to professional communication, historical traditions, cultural heritage, language usage, storytelling, and the overall guest experience. These findings were interpreted within the broader context of the spa industry's cultural heritage and historical traditions.

Ethical considerations were given paramount importance throughout the research process. Informed consent was obtained from all participants, and their privacy and anonymity were protected. The research was conducted with sensitivity and respect for the cultural heritage being studied. Due to the organizational and time-consuming nature of the research, the master's degree students of the study program “English Language and Culture in Specialized Communication” at the Faculty of Arts of the University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia participated in it and conducted interviews, surveys and data collection in the period September 2022 - February 2023.

During the research, we focused on communication in the spa environment as one of the phenomena of the historical cultural heritage, since the selected localities are traditional spa towns with a centuries-old tradition of spas. The research focused on finding opinions and

collecting data regarding the importance of professional communication in the spa environment took place in two spa towns in western Slovakia - Piešťany and Trenčianske Teplice. Both spa towns are among the spas with a long-term tradition and are among the most visited in Slovakia.

Aims and expected contributions

The research study sought to make several contributions to the field of professional communication in the spa industry as a cultural heritage based on historical traditions. By exploring the intricacies of communication practices, the study aimed to:

- 1) deepen the understanding of how historical traditions are communicated and preserved within the spa industry,
- 2) examine the role of professional communication in maintaining cultural authenticity and heritage,
- 3) uncover the impact of effective communication on guests' experiences and perceptions,
- 4) provide recommendations for enhancing professional communication practices in the spa industry, rooted in historical traditions and cultural heritage,
- 5) contribute to the broader discourse on cultural preservation within the wellness and hospitality sectors.

By gaining insights into professional communication in the spa industry as a cultural heritage, this research endeavoured to contribute to the sustainable preservation and promotion of historical traditions while fostering a meaningful and immersive experience for spa guests.

Research design

Firstly, we determined the specific objectives of the research and developed a research design that aligned with those objectives. Qualitative research methods such as interviews, focus groups, and observations were used to gather rich, contextual data about professional communication in the spa industry.

We identified the relevant participants for our study. This included spa owners, managers, staff members, and guests who have experienced the spa's services. We considered factors such as their expertise, knowledge of historical traditions, and cultural backgrounds to ensure a diverse and representative sample.

We selected appropriate methods for data collection. Interviews and focus groups provided in-depth insights into participants' experiences and perceptions of professional communication in the spa industry. Observation of spa practices and communication interactions also yielded valuable data. We considered using open-ended questions and prompts to encourage participants to share their thoughts and experiences in detail.

Finally, we transcribed and organized the collected data, and then analysed it to identify emerging themes or patterns. We used thematic and qualitative analysis techniques to identify commonalities and variations in professional communication practices within the spa industry. We looked for themes related to historical traditions, cultural heritage, language usage, storytelling, and the overall guest experience. Then, we interpreted the findings within the context of the spa industry's cultural heritage and historical traditions, considering the significance of the identified themes and their implications for professional communication.

We focussed on paying attention to how historical traditions are communicated, how cultural authenticity is maintained, and the impact of effective communication on guests' experiences and perceptions. We did not undervalue the ethical issues of the research, ensuring that our research adheres to ethical guidelines, such as obtaining informed consent from participants, protecting their privacy and anonymity, and conducting the research with sensitivity and respect for the cultural heritage being studied.

Based on the analysis, we developed recommendations for the spa industry to enhance professional communication rooted in historical traditions and cultural heritage. These recommendations can focus on language use, training programs, staff education, guest engagement, or collaborations with local communities.

Research results and discussion

By following the above-mentioned steps and methodology, we conducted qualitative research that explores the intricacies of professional communication in the spa industry as a cultural heritage based on historical traditions. The findings can contribute to a better understanding of this field and inform practices for preserving and promoting cultural heritage within the spa industry.

We contacted 87 respondents at all levels of spa management and 134 guests, of which 32 were from Slovakia and 102 were from various foreign countries. More than half of the survey respondents from the field of management (46) were people working in spas for more than 20 years, of which 14 respondents were employees of spas for more than 30 years. Of the guests addressed, 79 (59%) visit the spa regularly, 33 (25%) more than once in their lifetime, and the remaining 22 (16%) visited the spa for the first time. These data establish the assumption that the obtained and evaluated results are relevant and provide valuable research potential for further research in this area.

Professional communication in the spa industry, particularly when rooted in historical traditions and cultural heritage, plays a significant role in creating an authentic and immersive experience for guests. It helps to convey the essence of the spa's cultural background and fosters a deeper connection between guests and the traditions being preserved. Here are key aspects of professional communication in the spa industry based on historical traditions, that were identified within the process of the research:

- 1) **Respectful Language:** Communication in the spa industry should be conducted with the utmost respect for the cultural heritage and traditions associated with the spa. This includes using appropriate language, avoiding any derogatory or offensive terms, and being mindful of the cultural sensitivities of both staff and guests.
- 2) **Non-verbal communication:** Non-verbal communication such as body language, eye contact, and tone of voice can convey a lot of information. In the spa industry, it is important to be aware of these cues and use them effectively to communicate with clients.
- 3) **Respect for diversity:** The spa industry is an international business, and its practitioners come from a variety of cultures and backgrounds. Professional communication in this industry should be respectful and considerate of these differences.
- 4) **Respect for cultural norms and values:** Communication in the spa industry must be respectful of the cultural norms and values of the spa's location. This includes respecting cultural practices, traditions, and beliefs related to health and wellness.

- 5) Focus on the client: The spa industry is focused on providing a positive experience for clients. Professional communication should always prioritize the needs and preferences of the client. In the spa industry, it is essential to communicate with empathy to build trust and create a positive experience for clients.
- 6) Clear and concise communication: In the spa industry, communication must be clear and concise to avoid misunderstandings. Professionals should use simple language and avoid technical jargon that may confuse clients.
- 7) Active listening: Active listening is an important aspect of professional communication in the spa industry. Practitioners should listen carefully to clients to understand their needs and preferences.
- 8) Historical Context: spa professionals should possess a good understanding of the historical background and traditions that influence the spa's practices. This knowledge enables them to effectively communicate the significance of certain treatments, rituals, or ingredients to guests, adding a deeper level of appreciation to their experience.
- 9) Storytelling: Spa professionals can enhance the guest experience by sharing stories and narratives related to the spa's cultural heritage. These stories could include the origins of specific treatments or techniques, the historical figures associated with the spa, or the cultural beliefs surrounding wellness and self-care practices. By weaving these stories into their communication, spa professionals create a more immersive and engaging experience for guests.
- 10) Training and Education: It is crucial for spa professionals to undergo thorough training and education on the historical traditions and cultural heritage of the spa. This ensures that they can communicate effectively with guests, answer their questions, and provide accurate information about the practices and rituals being offered. Ongoing training and workshops can further deepen their understanding and keep them updated on new research or discoveries in the field.
- 11) Authenticity and Integrity: Professional communication in the spa industry should always prioritize authenticity and integrity. It is important to avoid commercializing or diluting the cultural heritage for marketing purposes. Instead, spa professionals should strive to preserve and showcase the traditions respectfully, while ensuring that they are adapted to meet modern-day expectations and standards.
- 12) Multilingual Communication: In spas where guests from various cultural backgrounds visit, having multilingual staff or providing translated materials can greatly enhance communication. This allows guests to better understand and appreciate the historical traditions and cultural heritage associated with the spa.
- 13) Collaboration with Local Communities: Spa establishments should actively collaborate with local communities and cultural experts to ensure the preservation and accurate representation of historical traditions. By involving local practitioners or consultants, spas can benefit from their expertise, foster a sense of community, and contribute to the sustainable development of cultural heritage.

By incorporating these elements into their professional communication, spas can create a unique and enriching experience for guests, celebrating the cultural heritage and historical traditions that make their establishment special.

Discussion

The qualitative research on professional communication in the spa industry as a cultural heritage based on historical traditions made several significant contributions to the field. Firstly, it is enhanced understanding. The research aimed to provide a deeper understanding of

how professional communication practices in the spa industry contribute to preserving and transmitting cultural heritage rooted in historical traditions. By exploring the nuances of communication within this context, the study can shed light on how cultural values, beliefs, and practices are communicated and perpetuated. Secondly, it is the preservation of historical traditions. The research contributed to the sustainable preservation of historical traditions within the spa industry. By uncovering the communication strategies and techniques used to convey historical traditions, the study can identify effective approaches for maintaining cultural authenticity and ensuring that these traditions are accurately represented and passed on to future generations. Enriched guest experience can be understood and respected as another contribution of the research results since effective professional communication rooted in historical traditions can significantly enhance the guest experience in spas. The research findings revealed how specific communication practices, such as storytelling, language use, or the incorporation of cultural rituals, contribute to a more immersive and meaningful spa experience. This understanding can help spa practitioners create more authentic and engaging experiences for their guests. By exploring professional communication in the spa industry as a cultural heritage, the research promoted greater cultural sensitivity and respect. Findings from the study highlighted the importance of respectful language, accurate representation of traditions, and understanding of the cultural sensitivities of both staff and guests. This knowledge can encourage the adoption of practices that preserve cultural heritage while fostering an inclusive environment for diverse guests. The research also brought recommendations for spa industry practices. The research study provided practical recommendations for the spa industry to enhance professional communication in line with historical traditions and cultural heritage. These recommendations can encompass training programs, staff education, language use, guest engagement strategies, and collaborations with local communities. Implementing these recommendations can positively impact the authenticity, sustainability, and cultural relevance of spas, contributing to their long-term success.

Finally, not a negligible contribution of the research is a contribution to academic knowledge. The qualitative research findings contributed to the broader academic knowledge in the fields of cultural heritage preservation, communication studies, and the spa industry. The study can fill gaps in existing literature and serve as a foundation for further research and exploration of professional communication within cultural contexts.

By making these contributions, the qualitative research on professional communication in the spa industry as a cultural heritage based on historical traditions can have a lasting impact on the industry itself, academia, and the overall understanding and appreciation of cultural heritage preservation in the spa and wellness sectors.

Conclusion

The qualitative research on professional communication in the spa industry as a cultural heritage based on historical traditions provided valuable insights into the significance of effective communication in preserving and transmitting cultural heritage. Throughout the study, several key conclusions have emerged, emphasizing the importance of communication in this context. Firstly, effective communication plays a vital role in preserving cultural heritage within the spa industry. The findings of the research indicate that clear and accurate communication is essential for maintaining the authenticity of historical traditions associated with spas. By effectively conveying the knowledge, practices, and rituals passed down through generations, professionals in the spa industry can ensure that cultural heritage is preserved and protected. Furthermore, effective communication enables the transmission of cultural heritage to future generations. The research highlights that successful communication methods, such as

storytelling, mentorship, and verbal instruction, facilitate the transfer of knowledge and traditions from experienced practitioners to newcomers. Through these communication channels, the cultural heritage of the spa industry can be effectively transmitted and kept alive for future generations to experience and learn from. Additionally, the research demonstrates that effective communication in the spa industry fosters a deeper understanding and appreciation of cultural heritage. Communication acts as a bridge between practitioners, clients, and the wider community, allowing for the sharing of historical knowledge, values, and customs. By engaging in effective communication, practitioners can educate clients about the cultural significance of spa traditions, enhancing their overall experience and promoting greater respect for cultural heritage. Lastly, the research highlighted the role of effective communication in adapting cultural heritage to contemporary contexts. While historical traditions are essential, the spa industry also needs to evolve and cater to the needs and preferences of modern society. Effective communication enables professionals to strike a balance between preserving cultural heritage and adapting practices to meet current demands. By effectively communicating these adaptations, the spa industry can remain relevant while still honouring its cultural roots. By emphasizing the importance of clear communication, knowledge transfer, understanding, and adaptation, this research provides valuable insights for professionals in the spa industry and stakeholders interested in the preservation of cultural heritage.

Acknowledgement: *The author would like to express gratitude to the master's students of the study program "English Language and Culture in Specialized Communication" at the Faculty of Arts of the University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia for the help with data collection and field research.*

Bibliography

1. MIŠTINA, J. (2017). Development of Communication Skills as the Employability Support Factor. In: Applied Natural Sciences 2017: Conference Proceedings of the 6th Biennial International Scientific Conference / Editors Juraj Miština, Jana Jurinová. - 1st ed., Trnava : UCM.
2. BURT, C. D., & JOHANSSON, M. (2019). The Professional Environment: Key Elements and Strategies for Success. Springer.
3. SCHRAMM, W. (1954). The process and effects of communication. University of Illinois Press.
4. SPILKA, R. (1993). Professional communication: The social perspective. Sage Publications.
5. CORNELIA, M., & ARICIU, A. C. (2021). The Role of Professional Communication in Contemporary Business Environment. Revista Română de Comunicare și Relații Publice, 23(1), 41-51.
6. MAITLAND, C., & BAUER, J. M. (2020). Professional Communication in the Digital Age. Routledge.
7. SCHNEIDER, S. C., & BARSOUX, J. L. (2014). Managing across cultures. Pearson Education Limited.
8. JACKSON, L. (2020). Effective Communication Skills for Spa Professionals. Retrieved from <https://www.spatrends.com/effective-communication-skills-for-spa-professionals/>.

9. LASKOWSKI, L. (2020). Professional Communication in the Spa Industry. *Massage Magazine*.
10. HILL, C. A. (2019). *Managing the Professional Spa: A Guide to Successful Spa Operations*. CRC Press.
11. COVEY R. STEPHEN, A. ROGER MERRILL, REBECCA R. MERRILL (1995). "First Things First", p.302, Simon and Schuster.
12. COVEY R. STEPHEN (2012). *The Wisdom and Teachings of Stephen R. Covey*. p.25, Simon and Schuster.
13. MELANIE SMITH & MIKE WALLACE (2019). An analysis of key issues in spa management: viewpoints from international industry professionals, *International Journal of Spa and Wellness*, 2:3, 119-134, DOI: 10.1080/24721735.2020.1819706.
14. LAGROSEN, Y., & LAGROSEN, S. O. (2019). Workplace health in wellness – a study of Swedish spa-hotels. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 11(3), 395–408. <https://doi.org/10.1108/IJQSS-03-2018-0025>.

Contact address

doc. PaedDr. Juraj Miština, PhD.

University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Faculty of Arts, Department of British and American Studies, J. Herdu 2, 917 01 Trnava, Slovakia, *e-mail: juraj.mistina@ucm.sk*

Kapitola: 10

POSÍLENÍ SPOLEČENSKÉ ODPOVĚDNOSTI VE VZTAHU K PAMÁTKÁM SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ VE VYSOKOŠKOLSKÉM VZDĚLÁVÁNÍ

STRENGTHENING WORLD HERITAGE SOCIAL
RESPONSIBILITY IN HIGHER EDUCATION

doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

doc. Ing. Mgr. Katarína Krpáľková Krelová, PhD.

Ing. Kateřina Berková, Ph.D.

prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.

POSÍLENÍ SPOLEČENSKÉ ODPOVĚDNOSTI VE VZTAHU K PAMÁTKÁM SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ VE VYSOKOŠKOLSKÉM VZDĚLÁVÁNÍ

STRENGTHENING WORLD HERITAGE SOCIAL RESPONSIBILITY IN HIGHER EDUCATION

Pavel Krpálek¹, Katarína Krpálková Krelová², Kateřina Berková³, Peter Čajka⁴

¹⁻³ Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika, e-mail: krpp01@vse.cz, katarina.krelova@vse.cz, katerina.berkova@vse.cz

⁴ Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Národná 12, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: peter.cajka@umb.sk

Abstract: In the article, the authors aim to disseminate their findings from the solution of the grant project of the Ministry of Culture of the Czech Republic, ID MK 30665/2022 OPP with name „Methodology of education, presentation and enlightenment to appreciate the importance of world heritage monuments in formal education“. The result of the project, which was implemented in 2022 at the University of International and Public Relations in Prague, was to design a curriculum and teaching management model for the „World Heritage Monuments“ subject, based on a thorough didactic analysis. The authors, led by the main researcher, were the core of the international expert team, which significantly participated in the development of the model subject. The results were aimed at finding a way to effectively implement the cultural curriculum on world heritage sites in social science and humanities-oriented study programs at universities.

Keywords: World heritage monuments, didactics, higher education, curriculum, teaching methodology, instructional design.

Úvod

Externí grantový projekt Ministerstva kultury ČR č. j. MK 30665/2022 OPP „*Metodika edukace, prezentace a osvěty k docenění významu památek světového dědictví ve formálním vzdělávání (metodika)*“ byl řešen na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze řešitelským týmem pod vedením Pavla Krpálka v těsné součinnosti s mezinárodním expertním týmem, jehož klíčové osobnosti jsou spoluautory tohoto článku. Zapojení expertního týmu do projektu je logické, protože počáteční fáze jeho řešení byly založeny na důkladné didaktické analýze problematiky skutečně funkční inkorporace učiva o památkách světového dědictví do kurikula soudobých studijních programů v terciárním vzdělávání a vyvinutí moderního modelu řízení výuky, účinně motivující studenty a zdařile integrující tyto struktury učiva do studijních plánů a promítající se přiměřeně do profilů absolventa. Východiskem takto orientované didaktické analýzy byla navíc již úroveň sekundárního vzdělávání (ISCED 344, 354 / EQF 4), tedy předcházela jí důkladná obsahová analýza prvního stupně kurikula (RVP) a revize

prekonceptů, tzn. výzkum reálně očekávatelné úrovně poznatků, získaných studenty během jejich předchozí průpravy před vstupem na vysokou školu. Teprve v návaznosti na tuto předidaktickou realitu vysokoškolského vzdělávání byl proveden analýzy ve vzdělávání terciárním (ISCED 645 / EQF 5), tedy tam, kde spatřujeme jádro řešení výzkumného problému.

Kurikulum předmětu *Památky světového dědictví*, optimalizovaný model řízení výuky a příslušná univerzální metodika byly koncipovány na základě analýzy konkrétního studijního programu *Mezinárodní management a marketing* ve specializaci *Cestovní ruch*, který byl akreditován a je úspěšně rozvíjen na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s. (dnešní University College Prague).

Ideový záměr projektu

Zacílení projektu, aplikované pojetí, kurikulum a transversální design *metodiky* ideově vychází ze *Strategického záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro oblast vysokých škol na období od roku 2021*, naplňuje *Prioritní cíl 1. Rozvíjet kompetence přímo relevantní pro život a praxi XXI. století*, tzn. je zaměřen primárně na sféru transversálních kompetencí, má interdisciplinární povahu, zaměřuje se na komplexní vzdělávání a vytváří žádoucí předpoklady pro navozování procesů „učení se v širších sociokulturních souvislostech“ (*learning in wider socio-cultural context*).

Instrumentálním odrazem tohoto přístupu z pohledu regulátora je důraz na kvalitativní změny akreditovaných činností, které se ve vysokoškolském prostředí promítají do zpříšňování akreditačních standardů a kontrol funkčnosti systémů zajišťování a vnitřního hodnocení kvality Národním akreditačním úřadem pro vysoké školství. Akreditační standardy jsou v tomto kontextu zaměřeny na profil absolventa, na adekvátní oblasti vzdělávání, vzdělávací obsahy, procesy a výsledky učení. Pozornost si ale zasluhují i měkké prvky, méně nápadné formativní aspekty vzdělávání, promítající se do mravního povědomí mladých lidí, jejich vztahu k vlasti, ke kulturnímu dědictví, k tradicím a k hodnotám společnosti. Proto se mimo jiné i na tyto prvky systému vzdělávání řešitelé zaměřili. Do vzdělávání by mohla tato dimenze nenásilně vplýnout při úspěšné implementaci příslušné *metodiky* do cílů a obsahů vzdělávání a napomoci tak obnově mravních hodnot a prvků etické a estetické výchovy, přičemž tento vzdělávací kontext je obohacen i o uvědomění si historického přesahu, kontinuity, transcendence hodnot a kulturně historických tradic a souvislostí. V tom spatřujeme nejvýznamnější potenciál integrace odkazu památek kulturního dědictví do vzdělávací praxe (Krpálek, 2022).

Koncepce modelového předmětu Památky světového dědictví

Na základě didaktické analýzy výtípaných vhodných vzdělávacích programů *Mezinárodní management a marketing* (bakalářský profesně orientovaný studijní program), *Mezinárodní vztahy a diplomacie* (bakalářský akademicky orientovaný studijní program) a *Mezinárodní diplomatická studia* (magisterský akademicky orientovaný studijní program) byl zvolen k modelové implementaci a následné pilotáži prvně jmenovaný bakalářský studijní program *Mezinárodní management a marketing*, protože je obsahově i metodicky nejvhodnější, zejména díky specializacím *Cestovní ruch* (edukační a věcné hledisko) a *Digitální marketing* (hledisko prezentační a osvětové). Přičemž jako nejprínosnější se nám jeví obohacení studijní problematiky o památky světového dědictví zvláště u specializace *Cestovní ruch*.

Z hlediska následného zobecnění výsledků řešení projektu, ke kterým jsme dospěli, je nezbytné konstatovat, že ne u všech studijních programů na trhu vzdělávání je smysluplné

předmět *Památky světového dědictví* do studijních plánů začleňovat. Při této úvaze je nutné vycházet z analýzy profilu absolventa, ze začlenění do příslušných oblastí vzdělávání podle metodiky Národního akreditačního úřadu pro vysoké školství, a z toho vyplývajících cílů a obsahového zaměření příslušných studijních programů. Zde je třeba přiznat, že u většiny na trhu vzdělávání nabízených studijních programů, které nejsou primárně orientované na oblast památkové péče a kultury, se bude jednat zpravidla o předmět komplementární, a lze jej tedy doporučit k zařazení do studijních plánů jako předmět volitelný. Nebude tedy nutné kvůli jeho začlenění schvalovat změnu v uskutečňování příslušného studijního programu, protože takový zásah do struktury předmětů není nutné chápat z hlediska Metodického pokynu Národního akreditačního úřadu pro vysoké školství č. 8/2017 *Doporučené postupy pro přípravu studijních programů* jako významný. Předmět má komplementární a průřezový charakter a jeho hlavním přínosem je integrace fenoménu sociokulturní transakce mezi člověkem a prostředím, čímž obohacuje perspektivu vzdělávání o pohled sociálně psychologický a klade důraz na tolik potřebné etické a formativní aspekty vzdělávání a též na sociální interakce.

Proto se také expertní tým v metodice při konstrukci modelového předmětu *Památky světového dědictví* ve vybraném studijním programu *Mezinárodní management a marketing* rozhodl zařadit jej do studijního plánu jako předmět volitelný. Obecně je jeho začlenění do studijních plánů společenskovědně a humanitně zaměřených studijních programů vhodné již na bakalářském stupni, a to v akademicky i profesně orientovaných studijních programech, záleží spíše na konkrétních oblastech vzdělávání, do kterých studijní program náleží a na zaměření (specializaci) těchto studijních programů.

Předmět *Památky světového dědictví* je koncipován univerzalisticky, tedy tak, aby byl využitelný v co nejširším spektru oblastí vzdělávání a profilů absolventa studijních programů humanitně a společenskovědně orientovaných. Z hlediska doporučeného začlenění do typového studijního plánu byl předmět *Památky světového dědictví* optimalizován pro výuku ve třetím ročníku, pátém semestru bakalářských studijních programů (Krpálek, 2022).

Vzdělávací strategie a metodika výuky modelového předmětu

Strategie výuky modelového volitelného předmětu *Památky světového dědictví* vychází z jeho postavení v typovém studijním plánu a z jeho očekávaného přínosu k rozvíjení spektra kompetencí ve vazbě na konkrétní cíle vzdělávání. Filozofie, uplatněná při koncipování modelu řízení výuky a příslušné metodiky (metodického portfolia), primárně vychází z kombinace přístupů na bázi sociálního konstruktivismu (kognitivně psychologické teorie vzdělávání) a dvou dalších koncepcí: koncepce technologické (instructional design) a zejména koncepce sociokognitivní, která do vzdělávací strategie vnáší akcent kulturní, sociální a historický.

Pokud jde o strategii učení, došel expertní tým k závěru, že v takto pojaté vzdělávací strategii musí být implicitně přítomen prvek kontextualizovaného sociálního učení. Vyplývá to již z toho, že předpokládaný edukační styl u předmětu *Památky světového dědictví* je postaven také na základech aplikace sociokognitivní teorie vzdělávání, bazírující na učení sociálním, kontextualizovaném a v převážné míře nezávislém, samostatném (více než na řízeném učení), usměrňovaném příklady dobré praxe a provázeném facilitačním stylem výuky. Protože má-li primárně v tomto typu edukace jít o formování vlastních názorů, je ideální spojovat je s rozvojem nezávislého myšlení a s bádáním, nikoliv s pamětním osvojováním a reprodukcí předkládaného učiva v předem připravené podobě učiteli – mentory (Krpálek, Krpálová Krellová, 2012).

Metodické portfolio modelového předmětu *Památky světového dědictví* obsahuje učivo integrované, doporučované k výuce na základě skupiny aktivizujících metod, pojatých jako kooperativní, projektové učení, kde je typologicky využito převážně metod produktivních, směřujících k rozvoji prosociálního chování, tedy metod primárně rozvíjejících informační dovednosti a mediální gramotnost studentů.

Ze shora uvedených důvodů při praktické projekci modelů řízení výuky je naprostou nezbytností výrazně využít výukovou strategii na bázi participativní výuky, badatelské práce se samostatnou prezentací výsledků vlastní poznávací činnosti studentů, kteří předloží a budou obhajovat své vlastní výsledky práce a názory v moderované odborné diskuzi. Pokud budou vhodně motivováni, a pokud i vyučující přistoupí k výuce dobře připraveni, s předloženými kvalitními příklady dobré praxe, ze kterých budou zřejmé návody spolu s jasně deklarovanými postupy, půjde-li o učivo přiléhavé z hlediska příslušného studijního programu, pokud toto učivo bude pro studenty atraktivní a přínosné, s významným formativním potenciálem, bude potenciál začlenění tohoto předmětu do studijního programu velmi nadějný (Krpálek, 2020).

Samostatná nezávislá práce studentů s různorodými zdroji informací, křížové ověřování relevance pramenů z různých informačních zdrojů včetně posuzování hodnověrnosti těchto zdrojů, úroveň samostatného zpracování a kreativita tvůrců, logika a osvětový potenciál předložené prezentace, poskytnutá zpětná vazba k výsledkům bádání, činnostní charakter výuky, to vše v modelovém předmětu *Památky světového dědictví* nalezlo svůj průmět do pojetí modelového kurikula (Krpálek, 2022).

Model řízení výuky a kurikulum předmětu *Památky světového dědictví*

Pokud jde o začlenění modelového předmětu do studijního plánu doporučuje expertní tým jako ideální z hlediska organizační formy výuky zařadit tento předmět do výuky v podobě seminářů s dvouhodinovou týdenní dotací v jednom bloku. Předpokládá se dělená výuka ve studijních skupinách v počtu maximálně 20 studentů. Doporučená alokace v typovém studijním plánu je třetí ročník, pátý semestr, samozřejmě lze využít i jiné začlenění s ohledem na konkrétní možnosti a charakteristiky každého individuálního studijního plánu a rozvrhu. V praxi taková doporučená týdenní hodinová dotace předmětu obvykle znamená rozsah třinácti dvouhodinových seminářů (26 vyučovacích hodin) s kreditním ohodnocením čtyři kredity. Model řízení výuky předmětu tohoto typu vychází z premisy, že samostudiu a samostatné tvořivé práci studentů by ideálně měla předcházet základní teoreticko-metodologická příprava, instruktáž a ukázky dobré praxe ze strany vyučujícího, zejména proto, že se předmět doporučuje již na bakalářském stupni studia (Krpálek, 2022).

Model řízení výuky je proto založen na dvou metodicky odlišných přístupech a rolích při participaci studentů ve výukových jednotkách (Krpálek, 2022).

První část seminářů je koncipována jako verbálně reprodukcí, vyučující prezentuje úvod do studia a teoreticko-metodologický základ ochrany a správy památek světového dědictví a jsou zde jako ukázky prezentovány dvě případové studie, a to exekutivním stylem vedení výuky. Studenti tak získají názornou představu, jak zvládnout zadání v následující části seminářů, kde budou pracovat a vystupovat sami. V této úvodní teoretické části předmětu bude vyučujícím prezentována institucionální platforma (UNESCO) a smluvní zajištění ochrany památek světového dědictví na základě přijaté *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví*, která vstoupila v platnost 17. 12. 1975, na jejímž základě došlo k ustanovení *Seznamu světového dědictví*.

Z hlediska lokalizace památek světového dědictví je kurikulum zaměřeno pouze na české památky zapsané na *Seznamu světového dědictví*. Týká se materiálních památek kulturní i přírodní povahy, ale také nemateriálního kulturního dědictví. Zároveň se počítá s tím, že v této první orientační části předmětu bude podrobně vysvětlen a demonstrován nominační proces a procedury při schvalování památek světového dědictví na základě případové studie „*Slavná lázeňská města Evropy – nadnárodní sériová památka zastoupená za ČR městy Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně (2021)*“, kde budou využity poznatky autorů z řešení předcházejícího grantového projektu Ministerstva kultury ČR č. j. MK 22822/2020 OPP „*Partnerství měst a začlenění západočeského lázeňského trojúhelníku mezi památky UNESCO*“, který byl realizován na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s. v roce 2020. Dále zde bude podrobně vysvětlen a názorně demonstrován postup při správě a kontrole zapsaných památek světového dědictví, tedy agenda site manažera včetně kazuistik ohledně aktuálního vývoje. Jako druhá případová studie a ukázka analytického přístupu bude demonstrována SWOT analýza trvalé udržitelnosti na příkladu typické známé zapsané památky světového dědictví, a to historického centra Českého Krumlova. Zde je fenomén „*overturismu*“ a udržitelnosti velmi markantní a všeobecně známý, takže jako příklad ideálně poslouží.

Druhá část seminářů bude mít již zcela činnostní charakter, studenti budou pracovat samostatně nebo ve skupinách po třech až pěti na badatelském principu. Jednotlivé zapsané české památky světového dědictví budou podle individuálně projeveného zájmu přiděleny jednotlivým studentům k podrobnému samostatnému prozkoumání a nezávislé analýze. Snahou by mělo být, aby studenti sami si zvolily objekt zkoumání, který je zajímavý, a který v ideálním případě i znají, protože jsou místní, je jim důvěrně známo příslušné prostředí, mohou o památce mít mnoho neformálních informací, které běžně nejsou prezentovány v médiích. Výsledek bude zpracován do podoby seminární práce, která by měla být prezentována v plénu, zde oponována a diskutována, to znamená že úkolem studentů bude nejen předložit výsledek, ale zejména přesvědčivě obhájit svá zjištění, názory a předložené závěry. V prezentacích bude požadována analytičnost, nikoliv pouhá popisnost, tedy kompilace a ilustrace z dostupných zdrojů. Úkolem studentů bude originálně analyzovat přínos a význam vybraných památek světového dědictví, jejich potenciál v cestovním ruchu, respektive u specializace studentů na digitální marketing identifikovat případné rezervy v marketingové strategii a plánech, navrhnout vhodné produkty marketingové podpory a osvěty pro oblast digitálního marketingu. Komplexní pohled bude zahrnovat strukturovanou SWOT analýzu (silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby z hlediska trvalé udržitelnosti), tak i rámcové vyhodnocení aspektů politické, ekonomické, sociální, technologické, ekologické, legislativní povahy (PESTEL analýza). Po každé prezentaci bude následovat vyučujícím moderovaná konfrontace názorů, tedy moderovaná diskuze výsledků s vyhodnocením. Zpětná vazby je důležitá pro rozvoj měkkých dovedností prezentujících. Po úspěšné prezentaci výsledků a následné oponentuře bude úspěšným studentům udělen zápočet (Krpálek, 2022).

Obsah předmětu *Památky světového dědictví*:

1. Institucionální zakotvení památek světového dědictví,
2. Seznam světového dědictví,
3. Případová studie nominačního procesu a osvěty: Slavná lázeňská města Evropy –
– nadnárodní sériová památka Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně,
4. Případová studie udržitelnosti: Historické centrum Českého Krumlova,

5. – 12. Blok II. Prezentace a obhajoba seminárních prací studentů,

13. Vyhodnocení výsledků, závěr a rekapitulace.

Aktuální stav památek světového dědictví v České republice je takový, že postupně byly na základě akceptování *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* připravovány návrhy k zařazení jednotlivých památek na *Seznam světového dědictví*, z nichž Mezivládní výbor přijal šestnáct návrhů. Z toho je patnáct kulturních památek a jedna přírodní památka. Průběžně jsou zpracovávány podkladové materiály ještě i u dalších statků, které by mohly být navrženy na zápis ve výběrovém cyklu. Tyto památky světového dědictví (taxativně uvedeny níže) tvoří rámec, ze kterého si studenti volí své případy pro analýzu.

Současný seznam památek světového dědictví v České republice, a to těch které již byly zapsány na Seznamu světového dědictví (zahrnující dvě ukázkové kazuistiky v prvním bloku výuky a další disponibilní památky, ze kterých si budou ve druhém bloku studenti vybírat k analýze a prezentaci svůj objekt zkoumání) je pro ilustraci uveden v následujícím přehledu:

Kulturní památky:

- Historické centrum Prahy (Pražská památková rezervace a park v Průhonicích)
- Historické centrum Českého Krumlova – *případová studie udržitelnosti v prvním bloku*,
- Historické centrum Telče
- Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře
- Kutná Hora: historické centrum města s kostelem sv. Barbory
- Katedrála Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Sedlci
- Lednicko-valtická kulturní krajina
- Zahrady a zámek v Kroměříži
- Historická vesnice Holašovice
- Zámek v Litomyšli
- Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci
- Vila Tugendhat v Brně
- Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči
- Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří (přeshraniční sériová památka se Saskem)
- Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem
- Slavná lázeňská města Evropy – *případová studie v prvním bloku předmětu*

Přírodní památky:

- Dlouhověké bukové lesy a pralesy Karpat a dalších oblastí Evropy.

Památky nemateriální kulturního dědictví lidstva:

- Slovácký verbuňk,
- Masopustní obchůzky a masky na Hlinecku,
- Sokolnictví (přidružení k nadnárodní nominaci koordinované SAE),
- Jízdy králů na jihovýchodě České republiky,
- Slovenské a české loutkářství (společná nominace SR a ČR),
- Modrotisk (společná nominace ČR, SR, Maďarska, Německa, Rakouska),
- Ruční výroba ozdob z foukaných skleněných perlí pro vánoční stromek.

Z uvedené koncepce vedení výuky vyplývá převaha hodinové dotace předmětu (osm seminářů ze třinácti) činnostního charakteru, tedy výuky, která bude participativní, studenti si zvolí ze shora uvedeného seznamu svůj vlastní objekt zájmu a samostatně z dostupných zdrojů – pouze s konzultační podporou vyučujícího – zpracují originální seminární práce, zabývající se analyticky vybranými památkami světového dědictví v České republice, ideálně se znalostí místních poměrů, výsledky budou prezentovat a obhajovat v rámci pátého až dvanáctého semináře ve druhém bloku výuky. Prezentace nebudou mít deskriptivní charakter, ale měly by být analytické, zpracované na principech SWOT a PESTEL analýzy, zachycující význam, rizika a potenciál vybraných památek v cestovním ruchu nebo digitálním marketingu.

Model řízení výuky je konstruován jako činnostní, váže se na promyšlené využívání sociálně zprostředkované výuky pomocí aktivizujících a výzkumných (badatelských) metod. Metodické portfolio obsahuje zejména aktivizující metody a integrované formy výuky, koncepci problémového vyučování, využívá prvky projektového a kooperativního učení, tedy skupiny forem, metod a koncepcí, které směřují k rozvoji nezávislého kritického myšlení, badatelství, prosociálního chování, pokročilé mediální gramotnosti studentů na základě široce rozvinutého kulturního rozhledu (Krpálek, 2022).

Shora uvedená teoreticko-metodologická východiska čerpají z dostupných výročních zpráv regulátorů a ze zjištění evaluačního výzkumu. Vyplývá z nich neustále přetrvávající technokratický přístup, didaktický materialismus, sklony k transmisi, encyklopedismu a memorování. Učícím se jedincům jsou předkládány k pamětnímu osvojení hotové vzdělávací obsahy, didakticky redukované, drtivě převažuje exekutivní styl vedení výuky, metodika je přesycena monologickými verbálními metodami, buď zcela chybí nebo je silně podhodnocen činnostní charakter výuky. Participace a aktivizace učících se jedinců je ze strany vyučujících (akademických pracovníků) zpravidla podceněna.

Také celá řada výsledků empirických výzkumů, např. Asztalos (1996), Vidal (2005), Kotrba, Lacina (2007), Krpálek, Kadaňová (2014), Krpálek, Berková, Kubišová, Krpálková Krellová, Frendlovská, Spiesová (2021) prokazuje, že akademičtí pracovníci ve své vzdělávací praxi nedostatečně využívají aktivizující metody, že jejich výuka je realizována převážně jako frontální v podobě čistě monologických přednášek. Dokonce ani na seminářích a cvičeních nebývá v žádoucí míře přítomen činnostní charakter výuky, samozřejmostí není samostatná práce studentů na případech z praxe, mnohdy selhává i užší propojení s praxí. Problémové vyučování je spíše vzácností. Samostatná příprava analytických materiálů, prezentace a obhajoba vlastních poznatků studentů, využívání kazuistik, focus groups s problémovým zadáním a využitím výzkumných metod, to vše není prakticky vůbec nebo jen mizivě využíváno. Metodika modelového předmětu by mohla sloužit i jako didaktický příklad dobré praxe pro podobně orientované předměty ve vysokoškolském vzdělávání (Krpálek, 2022).

Závěr

Přes skutečnost, že z hlediska navržené formy výuky půjde v případě modelového předmětu *Památky světového dědictví* o semináře, které by z podstaty této organizační formy výuky měly být činnostní a studenti by na seminářích měli být aktivní, měli by ve výuce kooperovat a samostatně pracovat, v reálné praxi tomu tak mnohdy nebývá, zejména tehdy, pokud má předmět pouze formu seminární bez přednášek, což je právě u volitelných předmětů častou realitou. Proto je první část modelového předmětu realizována na bázi interaktivních prezentací vyučujícím a jsou využity kazuistiky a případové studie, prezentované vyučujícím, samozřejmě s diskuzí a zapojením studentů, a teprve následně jsou rozdělena zadání a výuka probíhá participativně. Respektuje to didaktickou zásadu názornosti. Nejprve musejí mít studenti představu, jak by měl výsledek jejich analytické práce vypadat, a teprve poté je smysluplné samostatně pracovat a případně i improvizovat. Důležitý je také důraz na mediální gramotnost, zodpovědnost, samostatnost a kreativitu studentů. Signifikantní je facilitační styl edukace, badatelský přístup, činnostní charakter výuky, převzetí části zodpovědnosti za své vlastní učení tím, kdo se učí (princip self-responsible learning).

Jako přínos začleňování podobných struktur učiva do studijních programů vnímáme cílevědomé posilování formativní stránky vzdělávání, vztahující se k osvětovému a osobnostně kultivujícímu potenciálu problematiky kulturního dědictví. Ještě i na úrovni prvního stupně vysokoškolského studia (bakalářské studijní programy) je žádoucí podpořit kulturní, historický, právní a etický rozměr vzdělávání a kultivace osobnosti vzdělávaných ve struktuře učiva. Studenti by měli být vedeni k akceptování všeobecně uznávaných mravních norem společnosti, k nepřijetí účelové konzumní morálky a lhostejnosti vůči bezpráví a nespravedlnosti, ke kulturní vyspělosti, demokratickému myšlení, národnímu cítění, ekologickému myšlení, toleranci a udržitelnosti (Krpálek, 2022).

Důležité jsou též komunikativní kompetence, personální a interpersonální dovednosti, schopnost kultivovaně jednat, vystupovat a přiměřeně prosazovat své vlastní názory. Výsledkem takto orientovaného vzdělávacího úsilí by měl být všestranně připravený absolvent, nejen odborně vzdělaný, ale i kulturně vyspělý, morálně zralý, schopný převzít zodpovědnost za své dalšího učení, optimalizovat své učení nejen ve formálním vzdělávání, kterým prochází, ale také ve vzdělávání neformálním a v informálním učení, na které bude odkázán po odchodu ze školy.

Bibliografické odkazy

1. ASZTALOS, O. *Ekonomické vzdělávání v systému středního a vyššího školství*. Praha: VŠE, nakl. Oeconomica, 1996, 265 s., ISBN 80-7079-319-8.
2. Grantový projekt Ministerstva kultury ČR č. j. MK 22822/2020 OPP *Partnerství měst a začlenění západočeského lázeňského trojúhelníku mezi památky UNESCO*, řešitelské období III. – XII. 2020.
3. Grantový projekt Ministerstva kultury ČR č. j. MK 30665/2022 OPP *Metodika edukace, prezentace a osvěty k docenění významu památek světového dědictví ve formálním vzdělávání*, řešitelské období IV. – XII. 2022.
4. KOTRBA, T., LACINA, L. *Praktické využití aktivizačních metod ve výuce*. Společnost pro odbornou literaturu, Brno: Barrister & Principal, 2007, ISBN 978-80-87029-12-1.
5. KRPÁLEK, P., KRPÁLKOVÁ KRELOVÁ, K. *Didaktika ekonomických předmětů*. Praha: nakl. VŠE Oeconomica, 2012, ISBN 978-80-245-1909-8.

6. KRPÁLEK, P., & KADAŇOVÁ, E. *Efektivní styl práce vysokoškolského učitele*. Monografie. Žatec: Ohře Media, s. 78-79, 2014, ISBN 978-80-905122-7-6.
7. KRPÁLEK, P. *Význam a možnosti začlenění západočeského lázeňského trojúhelníku mezi památky UNESCO*. In: Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Partnerství měst a začlenění západočeského lázeňského trojúhelníku mezi památky UNESCO, VŠMVV Praha, Mariánské Lázně, 11. 12. 2020, s. 53-60, Praha: Professional Publishing, ISBN 978-80-7632-032-1.
8. KRPÁLEK, P. Analysis of Information Skills in the Context of Financial Literacy. In: Reviewed Papers of the International Scientific Conference Media & Education 2020, Media4u Magazine, 20. 11. 2020, Praha: Extrasystem. Vol. 42, pp. 93-96, ISBN 978-80-87570-51-7, [online] [cit. 2023-12-04] Dostupné z [www: <http://www.extrasystem.com/9788087570517.pdf>](http://www.extrasystem.com/9788087570517.pdf).
9. KRPÁLEK, P., BERKOVÁ, K., KUBISOVÁ, A. KRPÁLKOVÁ KRELOVÁ, K., FRENDOLOVSKÁ, D., & SPIESOVÁ, D. Formation of Professional Competences and Soft Skills of Public Administration Employees for Sustainable Professional Development. *Sustainability*. 13(10), 5533, 2021, [online], [2022-12-01]. Dostupné z [www: https://www.mdpi.com/2071-1050/13/10/5533/htm](https://www.mdpi.com/2071-1050/13/10/5533/htm), DOI: 10.3390/su13105533
10. KRPÁLEK, P. *Metodika edukace, prezentace a osvěty k docenění významu památek světového dědictví ve formálním vzdělávání*. Praha: VŠMVV, 2022, s. 20-33, ISBN 978-80-7632-077-2.
11. VIDAL, M. et al. *Self – Responsible Learning*, Comenius 2.1. Project “Enabling the Learner to be Responsible for his own Learning“, 2005, Pedagogical guide, Florac: ENTER, Centre d’Experimentation Pédagogique of Florac, France.

Internetové zdroje

12. Ministerstvo kultury ČR, Památky světového dědictví UNESCO [online], [2022-12-07]. Dostupné z [www: https://www.mkcr.cz/pamatky-svetoveho-dedictvi-unesco-2777.html](https://www.mkcr.cz/pamatky-svetoveho-dedictvi-unesco-2777.html).
13. Národní akreditační úřad pro vysoké školství ČR, Metodické materiály [online], [2022-12-02]. Dostupné z [www: https://www.nauvs.cz/index.php/cs/metodiky](https://www.nauvs.cz/index.php/cs/metodiky).

Afiliace:

Tento článek je výsledkem grantového projektu Ministerstva kultury ČR č. j. MK 30665/2022 OPP „Metodika edukace, prezentace a osvěty k docenění významu památek světového dědictví ve formálním vzdělávání“ a s podporou výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze v rámci institucionální podpory vědy VŠE IP100040. Dále byl podpořen grantovým projektem VEGA No. 1/0320/21 “The role of universities in building a knowledge economy.”

Kontaktní adresa

doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika, *e-mail: krpp01@vse.cz*

doc. Ing. Mgr. Katarína Krpáľková Krelová, PhD. ING-PAED IGIP

Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika, *e-mail: katarina.krelova@vse.cz*

Ing. Kateřina Berková, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika, *e-mail: katerina.berkova@vse.cz*

prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Národná 12, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, *e-mail: peter.cajka@umb.sk*

Kapitola: 11

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST A UDRŽITELNOST – PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

CORPORATE RESPONSIBILITY AND SUSTAINABILITY –
EXAMPLES OF BEST PRACTICES

Ing. Iveta Hamarneh, Ph.D.

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST A UDRŽITELNOST – PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

CORPORATE RESPONSIBILITY AND SUSTAINABILITY – EXAMPLES OF BEST PRACTICES

Iveta Hamarneh

Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola obchodní, Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 Česká republika, e-mail: iveta.hamarneh@peuni.cz

Abstract: In today's globalized society, corporate social responsibility and sustainability are increasingly important and gaining attention. This focus on how companies and organizations contribute to society's overall benefit and address environmental and social issues and economic sustainability challenges. This contribution aims to clarify the connection between corporate social responsibility and sustainability and provide specific examples from the field of tourism. The research methods include a literature review, content analysis of documents, questionnaire surveys, and structured interviews.

Keywords: Questionnaire survey, Best practice examples, Corporate social responsibility, Structured interviews, Sustainability.

Úvod

Společenská odpovědnost firem (CSR) a udržitelnost jsou v současné době nezbytnými a klíčovými tématy v globalizovaném světě. Stále větší důležitost a pozornost, kterou oba pojmy získávají, poukazuje na jejich význam pro společnost jako celek.

Společenská odpovědnost firem se týká toho, jaké závazky a povinnosti mají firmy vůči společnosti a životnímu prostředí, nad rámec svého základního obchodního provozu. Zahrnuje dobrovolná opatření, která přesahují zákonné požadavky a mají pozitivní vliv na zaměstnance, zákazníky, dodavatele, komunity a životní prostředí. Firmy se mohou angažovat v různých oblastech, jako je podpora charitativních projektů, dodržování pracovních práv, snižování ekologického otisku, rozvoj komunit nebo zajištění transparentního a etického podnikání.

Udržitelnost se zaměřuje na zajištění dlouhodobé udržitelnosti ekonomického rozvoje, sociálního pokroku a ochrany životního prostředí. Jedná se o vytváření a provádění strategií, které umožňují současným generacím uspokojovat své potřeby, aniž by ohrozily možnosti budoucích generací. Udržitelnost se týká nejen firem, ale také států, mezinárodních organizací a jednotlivců.

Důležitým aspektem udržitelnosti je environmentální udržitelnost, která se zaměřuje na ochranu přírody, užívání obnovitelných zdrojů, snižování emisí skleníkových plynů a omezení negativního dopadu na ekosystémy. Sociální udržitelnost zahrnuje zajištění spravedlivých pracovních podmínek, dodržování lidských práv, podporu rovnosti a boj proti chudobě a sociální nerovnosti. Ekonomická udržitelnost se pak týká zajištění dlouhodobého ekonomického růstu, finanční stability a zodpovědného podnikání.

Spojení CSR a udržitelnosti má za cíl dosáhnout vyváženého a trvale udržitelného rozvoje, ve kterém firmy a organizace plní svou ekonomickou roli, zároveň respektují sociální a environmentální aspekty a přispívají ke společnosti a životnímu prostředí. Tato témata jsou důležitá nejen pro současné generace, ale také pro budoucí generace, a jejich uplatňování se stává stále nezbytnějším ve světle globálních výzev, jako jsou změna klimatu, sociální nerovnosti a nedostatek zdrojů.

V rámci příspěvku si postupně odpovíme na následující výzkumné otázky: Q1: Co je společenská odpovědnost a jak se liší od udržitelnosti?, Q2: Co jsou cíle udržitelného rozvoje, které v roce 2017 definovala Organizace spojených národů?, Q3: Jak firmy v oblasti cestovního ruchu v ČR vnímají obsah pojmů udržitelnost, CSR a udržitelné podnikání? Jak se v těchto oblastech orientují? Jaké aktivity již realizují nebo plánují?, Q4: Jaké jsou příklady dobré praxe ze zahraničí?, Q5: Jaké jsou příklady dobré praxe z České republiky?

Pro zodpovězení výše uvedených otázek budeme využívat následujících metodologických přístupů: literární rešerše, obsahová analýza dokumentů, dotazníkové šetření a strukturované rozhovory.

Společenská odpovědnost a udržitelnost

CSR je anglická zkratka pro Corporate social responsibility, neboli v češtině – společenská odpovědnost firem. Je to tedy taková “udržitelnost pro firmy”. Ale proč existují dva pojmy, když jde v podstatě o to samé? Může se zdát jako paradox, že společenská odpovědnost zde byla mnohem dřív než samotný pojem udržitelný rozvoj. Společensky odpovědně se firmy chovají již po staletí.

První definici společenské odpovědnosti v roce 1953 předkládá Bowen ve své knize *Social Responsibilities of the Businessman*: „...jedná se o závazky podnikatele uskutečňovat takové postupy, přijímat taková rozhodnutí, nebo následovat takový směr jednání, které je žádoucí z hlediska cílů a hodnot naší společnosti“ (Bowen, s.6). Ačkoli hovoří spíše o zodpovědnosti podnikatele než podniku, je jeho definice sociální odpovědnosti platná dodnes.

Nejznámějším českým příkladem je Tomáš Baťa, který měl nejen řadu filantropických aktivit, ale celé své podnikání utvářel tak, aby negenerovalo jen zisk, ale přinášelo i jiné hodnoty pro zaměstnance, zákazníky a celou společnost. Své podnikání založil na myšlence, že se jedná o službu společnosti (AMSP ČR, 2019).

Potřeba chovat se tak, aby zde naše děti mohly žít, již neplatí pouze pro firmy, ale také pro státy, mezinárodní organizace a každého jednotlivce. Zástupci států se proto začali zabývat diskuzí o tom, jak účinně řešit zhoršující se stav životního prostředí. Brzy však pochopili, že problémy životního prostředí nelze odděleně řešit od dalších globálních problémů, jako je chudoba, sociální nerovnosti, migrace atd. V důsledku toho vznikl koncept udržitelného rozvoje, který znamená “rozvoj, který naplňuje současné potřeby aniž by omezoval schopnost budoucích generací naplnit jejich potřeby” (MMR ČR, 2023).

Státy, organizace a jednotlivci se tedy sjednotili s cílem dosáhnout takového systému v sociální, environmentální a ekonomické oblasti, který bude ohleduplný a nezpůsobí další degradaci. Tento systém by měl být citlivý na potřeby lidí, zohledňovat ochranu životního prostředí a zároveň podporovat ekonomický rozvoj. Cílem je vytvořit harmonickou rovnováhu mezi lidským blahobytem, ochranou přírody a dlouhodobou udržitelností.

Sjednocením úsilí všech zúčastněných stran, tedy států, organizací a jednotlivců, se doufá, že bude možné překonat výzvy spojené se současnými globálními problémy a vytvořit prostředí, ve kterém budou naše děti moci žít plnohodnotný život bez ohrožení jejich budoucích možností.

Cíle udržitelného rozvoje

V roce 2017 definovala Organizace spojených národů 17 Cílů udržitelného rozvoje (viz Obrázek č. 1), ke kterým by naše společnost měla směřovat. Cíle jsou také známé pod zkratkou SDGs z anglického Sustainable Development Goals. Pod jednotlivými cíli si lze představit i hlavní globální problémy a pomáhají tak státům, organizacím i jedincům zorientovat se v největších hrozbách pro planetu i opatřeních, která je nutné přijmout. V rámci dosahování Cílů by se mělo vytvořit partnerství mezi strukturou OSN, státy, soukromým sektorem, občanskou společností a dalšími hráči (AMSP ČR, 2019).

17 Cílů udržitelného rozvoje představuje program rozvoje na následujících 15 let (2015–2030) a navazuje na úspěšnou agendu Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs) (Informační centrum OSN v Praze, 2023).

Obrázek. č 1. Cíle udržitelného rozvoje. Zdroj: Informační centrum OSN v Praze, 2023

Firmy, státy a organizace všech velikostí a typů mají jedinečný potenciál využít svou kreativitu a inovace k řešení výzev udržitelného rozvoje. Vzhledem k rozmanitosti a specifičnosti jednotlivých subjektů nemají všechny cíle udržitelného rozvoje (SDGs) stejnou důležitost. V rámci své společenské odpovědnosti si proto tyto subjekty vybírají jen několik SDGs, kterým se intenzivně věnují.

Kromě 17 SDGs existuje také 169 podcílů, které mohou být přínosné při rozhodování, jakým konkrétním způsobem firma, státy nebo organizace přispějí ke splnění SDGs. Mohou veřejně podporovat zlepšování daných situací, přinášet inovativní řešení, vzdělávat své zúčastněné strany (stakeholdery) a realizovat další vhodné aktivity. SDGs, kterým se nevěnují aktivně, by měly alespoň pasivně sledovat (tj. dbát na to, aby nepřispívaly ke zhoršování situace).

Výsledky dotazníkového šetření a strukturovaných rozhovorů

Dotazníkové šetření bylo realizováno v letech 2021-2022 a strukturované rozhovory v letech 2022-2023. V rámci dotazníkového šetření z celkového počtu 623 oslovených, odpovědělo 111 respondentů, šlo tedy o návratnost 17,8 %. Strukturované rozhovory proběhly s 9 zástupci firem z cestovního ruchu.

Mezi dílčí výsledky dotazníkového šetření patří:

- Většina respondentů (56) chápe pojem firemní společenská odpovědnost jako „integraci environmentálních a sociálních hledisek do firemních procesů a firemní kultury nejrozumnější formou“.
- 44 respondentů pojem CSR zná, ale zatím ho příliš v rámci svých aktivit neřeší.
- 41 respondentů v rámci svých CSR aktivit podporuje znevýhodněné skupiny (např. hendikepované občany, dětské domovy) a 38 respondentů se zaměřuje na oblast životního prostředí.
- Mezi konkrétní aktivity/iniciativy realizované v oblasti životního prostředí patří důsledné třídění odpadu (98), ekologická likvidace odpadů (53), zefektivňování hospodaření s vodou (52), eliminace plastových výrobků (55).
- Mezi konkrétní aktivity/iniciativy realizované v sociální oblasti patří vytváření zdravé firemní kultury (75), péče o zdraví a bezpečnost zaměstnanců (70) a spravedlivé odměňování (83).
- 77 respondentů nemá velké povědomí o pojmu „Cíle udržitelného rozvoje OSN“ – potěšitelné je, že 37 z nich by se o tomto pojmu chtělo více dozvědět.
- 70 respondentů chápe jako udržitelný byznys jako „byznys, které chytře balancuje aspekty ekonomické, sociální a životního prostředí“.

Hlavní zjištění ze strukturovaných rozhovorů:

- Téma udržitelnosti je v současné době více než důležité, jde o téma klíčové. Udržitelnost musí být v souladu s konkurenceschopností. Téma udržitelnosti je komunikováno směrem k zaměstnancům (částečně i v případě nábory nových zaměstnanců) i klientům/zákazníkům/návštěvníkům.
- Udržitelný business je chápán jako situace, kdy „to co si ze společnosti vezmeme, bychom měli minimálně ve stejné míře vrátit zpět“. Nejde pouze o životní prostředí, ale jde i o společenskou a ekonomickou udržitelnost. Je to business, který s důrazem na udržitelnost dokáže být stále profitabilní.
- Hoteliéři, restauratéři i manažeři cestovních kanceláří jsou aktivní v sociální, environmentální i ekonomické oblasti. Mezi konkrétní realizované projekty patří: třídění odpadu, bezpapírová společnost – digitalizace, žádné potraviny z hromadné výroby, ekologické čisticí materiály, zero waste, spolupráce s nadacemi, šetření energiemi i hledání nových možností.
- V oblasti udržitelného rozvoje mají firmy strategie, ví, kam směřují – ale ve většině případů se stále ještě nejedná o komplexní marketingový nástroj. Prezentují navržené kroky svým zaměstnancům i klientům/hostům a snaží se je motivovat k větší angažovanosti.

- Mezi hlavní překážky při realizaci strategií udržitelnosti patří nedostatek financí, časová náročnost, malá informovanost či zažitě stereotypy (každá nová věc se potýká s nevolí ze strany zainteresovaných stran). Respondenti také vnímají malou podporu tématu udržitelnosti ze strany státu a jeho institucí, v případě podpory ze strany EU a jejích institucí je podpora vnímána jako částečná.
- Interní předpisy, postupy či normy v návaznosti na udržitelné podnikání mají ve svých firmách zavedeny.
- S pojmem – Cíle udržitelného rozvoje OSN – se nesetkali, ale rádi se o nich dozvědí více.

Příklady dobré praxe ze zahraničí a z České republiky

Boutiquehotel Stadthalle ve Vídni je prvním městským hotelem s nulovou energetickou bilancí. Pro běžný provoz hotel využívá energii a teplo z fotovoltaických a solárních panelů a z geotermálního tepelného čerpadla. Samozřejmostí jsou LED žárovky a úsporné sprchové hlavice. energii šetří také absencí minibarů na pokojích. Třídí 100 % odpadu a servírují organické snídaně. Hostům, kteří přijedou vlakem, na kole nebo elektromobilem, poskytuje 10% slevu (Boutiquehotel Stadthalle Wien, 2023). Zajímavostí je, že v hotelu najdeme 17 pokojů vybavených do podoby SDGs.

Obrázek. č 2. Boutiquehotel Stadthalle Wien. Zdroj: Boutiquehotel Stadthalle Wien, 2023

Bella Arena, nové kongresové centrum v dánské Kodani, je jednou z nejudržitelnějších hal na světě. Ke stavbě byl použit materiál z recyklovaných pивních sudů a také dřevo z původního Bella Centra. Budova je energeticky šetrná a funguje na principech cirkularity. Na střeše jsou včelí úly, o které se starají lidé z organizace, která podporuje uprchlíky, dlouhodobě nezaměstnané a bezdomovce. Společnost také spolupracuje s odpovědnými dodavateli kávy a občerstvení (Brno Convention Bureau, 2023).

Pražský Mosaic House Design Hotel se v nově zrekonstruované podobě představil v květnu 2020. Udržitelnou budovou je ale již od roku 2010, kdy otevřel dveře hostům, původně jako hostel. Hotel využívá systém recyklace šedé vody. To znamená, že voda ze sprch a umyvadel je speciálně přefiltrována a následně použita znovu na splachování toalet. Střecha hotelu je osázena solárními panely a přístavba se zelená bujnou vegetací. Nabízí pítka pro ptáky

a také speciální budky pro netopýry. Na balkonech i malém prostranství před hotelem si všimnete udržované zeleně, která v létě pomáhá v rozpáleném městě vytvářet ostrůvky příjemnějšího klimatu. Z dalších opatření, která přispívají k udržitelnosti, jmenujme například: LED žárovky v celé budově, systém chytrého zastínění, rozložitelné kapsle do kávovarů či bezplatné půjčování kol hostům ((Brno Convention Bureau, 2023).

Inspirativním příkladem udržitelnosti je butikový cestovní ruch ve Slovinsku. Butikový cestovní ruch je alternativou k masovému cestovnímu ruchu, který je v oblasti cestovního ruchu hojně rozšířen a je s ním spojena i řada negativních faktorů. Slovinsko se tímto konceptem naopak snaží o jinou cestu a klade důraz na ochranu a zachování neobyčejného přírodního bohatství. Je vyjádřením respektu k danému místu, jeho historii a tradicím (Objevuj Slovinsko, 2023).

Česká republika je zapojena do projektu Evropské komise EDEN (European Destinations of Excellence), jehož hlavním cílem je podpora méně známých destinací s aktivním přístupem k udržitelnému cestovnímu ruchu ve státech Evropské unie. Česká republika se projektu EDEN účastní od roku 2009 a od té doby získalo toto prestižní ocenění 7 výherců. Národním koordinátorem soutěže je agentura CzechTourism. Projektu se účastní 27 zemí Evropské unie, které se průběžně zapojují do vypsání projektů COSME s finanční podporou Evropské komise (CzechTourism, 2023).

Závěr

Společenská odpovědnost firem (CSR) je v současné době vnímána jako klíčový cíl pro řízení a správu společností. Jedná se o přístup, který se zabývá dopady podnikání na okolní prostředí a celou společnost. CSR chápe firmu jako subjekt, který má určité povinnosti a úkoly ve společnosti, v níž působí.

V oblasti cestovního ruchu je sociální odpovědnost firem rovněž velmi důležitá. Je nezbytné, aby podniky v cestovním ruchu byly seznámeny s konceptem CSR a udržitelnosti a aby se více angažovaly v konkrétních aktivitách, které přispívají k ekonomické, environmentální a sociální prosperitě společnosti.

Firmy v cestovním ruchu by měly brát v úvahu dopady svých činností na místní komunity, životní prostředí a kulturu. Je důležité, aby podniky dbaly na udržitelný rozvoj a minimalizovaly negativní dopady svých aktivit. To zahrnuje ochranu přírodních zdrojů, podporu místních komunit a respektování kulturních hodnot.

Do budoucna je důležité, aby se firmy v cestovním ruchu ještě více seznámily s konceptem společenské odpovědnosti a udržitelnosti a aby tyto principy více zapracovaly do svého podnikání. Je nezbytné, aby firmy přijímaly konkrétní opatření a prováděly aktivity, které povedou k podpoře ekonomického rozvoje, ochraně životního prostředí a zlepšování sociálních podmínek ve společnosti. Spolupráce mezi firmami, destinacemi, místními komunitami a turisty je klíčová pro dosažení udržitelného rozvoje cestovního ruchu a pro zajištění dlouhodobé prosperity pro všechny zúčastněné strany.

Bibliografické odkazy

1. BOWEN, H., R *Social responsibilities of the businessman*. New York: Harper and Row, 1953.

Internetové zdroje

2. AMSP ČR. *Co je společenská odpovědnost firem a jak se liší od udržitelnosti?* [online]. © [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://amsp.cz/co-je-to-spolecenska-odpovednost-firem-a-jak-se-lisi-od-udrzitelnosti/>
3. Boutiquehotel Stadthalle Wien. [online]. © [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.hotelstadthalle.at/index-en.html>
4. Brno Convention Bureau. *Inspirativní hvězdy udržitelnosti*. [online]. © [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.broconvention.cz/inspirativni-hvezdy-udrzitelnosti/>
5. CzechTourism. *Projekt Eden*. [online]. © 25. 11. 2019 [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechtourism.cz/cs-CZ/e5cee638-2e98-4ffe-90b1-808a05a92422/page/projekt-eden>
6. Informační centrum OSN v Praze. *Cíle udržitelného rozvoje*. [online]. © 25. 11. 2019 [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>
7. MMR ČR. *Základní pojetí konceptu udržitelného rozvoje*. [online]. © [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/regionalni-rozvoj/informace,-aktuality,-seminare,-pracovni-skupiny/psur/uvodni-informace-o-udrzitelnem-rozvoji/zakladni-pojeti-konceptu-udrzitelneho-rozvoje>
8. Objevuj Slovinsko. *Slovinsko butikové, zelené a udržitelné – země unikátních zážitků*. [online]. © [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.objevuj-slovinsko.cz/slovinsko-butikove/>

Kontaktní adresa

Ing. Iveta Hamarneh, Ph.D.

Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola obchodní, Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 Česká republika, e-mail: iveta.hamarneh@peuni.cz

Kapitola: 12

STANDARD UČITELE PRO 21. STOLETÍ PRO VZDĚLÁVACÍ STRATEGII 2030+

TEACHER STANDARD FOR THE 21ST CENTURY FOR THE
EDUCATION STRATEGY 2030+

PaedDr. PhDr. Mgr. Michal Matějka, PhD., DBA

PhDr. Mgr. Iva Holeková, PhD., MBA, LL.M.

STANDARD UČITELE PRO 21. STOLETÍ PRO VZDĚLÁVACÍ STRATEGII 2030+

TEACHER STANDARD FOR THE 21ST CENTURY FOR THE EDUCATION STRATEGY 2030+

Michal Matějka¹, Iva Holeková²

¹ Externí pracovník Collegium Humanum – Varšavská univerzita managementu
Zahraniční pobočka ve Frýdku-Místku, Bruzovská 2589, 738 01 Frýdek-Místek Česká republika,
e-mail: michal.matejka@humanum.cz

² Prorektorka Collegium Humanum – Varšavská univerzita managementu
Zahraniční pobočka ve Frýdku-Místku, Bruzovská 2589, 738 01 Frýdek-Místek Česká republika,
e-mail: iva.holekova@humanum.cz

Abstract: This paper discusses the need to set standards for modern teachers in the 21st century, in line with the 2030+ education strategy, which is based on the concept of sustainable development and the key competences that are essential for successful functioning in a modern educational environment. One of the main objectives of this strategy is to create an innovative and creative environment, encouraging teachers to continuously develop and motivating students to learn and improve their skills. The Teacher Standard for the 21st Century should therefore include not only the necessary skills to function successfully in a modern learning environment, but also an emphasis on motivating and supporting teachers and students to continuously learn and improve their skills. Overall, the Teacher Standard for the 21st Century is a key element of the 2030+ Education Strategy, which is essential for the successful education of students in a modern and ever-changing learning environment.

Keywords: Digital technologies, innovative pedagogical methods, individualisation of teaching, intercultural communication and multiculturalism, development of social and emotional competences.

Úvod

Standard učitele v historii České republiky byl formován mnoha faktory, včetně politických, společenských a kulturních. V průběhu historie se vzdělávání a výuka postupně vyvíjela od tradičního vyučování, které se zaměřovalo na memorování a reprodukci faktů, k modernějším metodám, zdůrazňujícím interakci, kritické myšlení a rozvoj klíčových kompetencí. V období po druhé světové válce byly v Československu zavedeny socialistické vzdělávací systémy, které se snažily napomoci podílet na vytvoření jednotného a ideologicky orientovaného vzdělávacího prostředí. To se postupně měnilo během 90. let, kdy byly prosazovány nové vzdělávací reformy, které se snažily zlepšit kvalitu výuky a přizpůsobit ji moderním trendům. V současné době je standard učitele v České republice formován s ohledem na potřeby moderního vzdělávacího prostředí. Je zohledněna potřeba učitelů mít dostatečné technologické znalosti a schopnosti, jako je například využívání digitálních technologií a zvládnutí vzdělávání na dálku. Důraz je kladen také na rozvoj kompetencí, jako jsou týmová spolupráce, kritické myšlení a řešení problémů. V současnosti se rovněž diskutuje

o vytvoření nového standardu a inovací v práci učitele, který by reflektoval požadavky moderního vzdělávacího prostředí, jako je například potřeba podpory osobnostního rozvoje studentů a vytváření příznivého klimatu pro učení. Standard učitele také musí být v souladu s celkovou vzdělávací strategií, aby bylo zajištěno, že výuka odpovídá potřebám současné společnosti a jejímu budoucímu vývoji.

Práce učitele a její proměna v čase

Práce učitele se v průběhu času výrazně proměnila. Dříve se učitelé zaměřovali na frontální výuku a měli stěžejní cíl, který spočíval v memorování nadměrného množství učiva. Nicméně moderní vzdělávací systémy se snaží přistupovat k učení zcela jiným způsobem. Dnes učitelé plní mnohem důležitější a rozmanitější role v procesu vzdělávání. Učitelé v současné době nejenom předávají informace, ale také se podílejí na výchově svých žáků. Cílem moderního vzdělávání je nejen předat žákům určité faktické znalosti, ale také je naučit kriticky myslet a rozvíjet kognitivní schopnosti potřebné pro úspěšné fungování v dnešním světě. Moderní učitelé také pracují na podpoře rozvoje sociálních a emocionálních dovedností svých studentů, což pomáhá studentům rozvíjet schopnosti komunikace, spolupráce a řešení konfliktů. Učitelé dnes také více využívají moderní technologie a metodologie, aby poskytli vzdělávání, které je přístupné a relevantní pro každého studenta (Kořa, 1994).

To zahrnuje využití interaktivních prezentací, online zdrojů či speciálních vzdělávacích programů, které podporují individuální styl učení. Individualita ve vzdělávání je dnes nepostradatelná. Celkově se tedy role učitele v posledních letech výrazně proměnila a stala se mnohem komplexnější a náročnější. Moderní učitelé musí mít široké znalosti a dovednosti, aby mohli úspěšně předat studentům nejen informace, ale také praktické a životní dovednosti, které jim pomohou být úspěšnými v dnešním současném moderním světě (Heřmanová, 2004, upraveno).

Nástrahy a úskalí v roli začínajícího učitele

Začínající učitelé se musí naučit, jak se plynule začlenit do školního systému, což může být často náročné. Mentorování je často používáno jako prostředek ke zlepšení adaptace nových učitelů. Mentoring zahrnuje pravidelné schůzky s mentorovým učitelem, který poskytuje zpětnou vazbu na vyučování a pomáhá novým učitelům lépe pochopit zásady školy a třídní kultury. Začínající učitelé by měli být aktivní v hledání mentoringových programů a měli by využívat příležitostí, které jim takový program nabízí. Důležitou součástí začlenění do školy je také zapojení do kolektivu učitelů. Začínající učitelé by měli být aktivní v komunikaci s kolegy a měli by se účastnit školních akcí, aby si vytvořili síť kontaktů a získali důležité informace. Získání důvěry a respektu kolegů může být náročné, ale začínající učitelé by měli být otevření novým přístupům a měli by být ochotni naslouchat zkušenějším kolegům (Jandová, 2005). Začínající učitelé se také musí naučit, jak se orientovat v administrativních záležitostech školy, jako jsou například formuláře a legislativa týkající se vzdělávání. Je důležité, aby noví učitelé byli dobře informováni o všech povinnostech, které s výukou souvisejí, a aby se naučili, jak tyto povinnosti plnit v souladu s pravidly školy. Celkově je klíčové, aby se začínající učitelé naučili, jak se zapojit do školního systému, aby mohli efektivně vyučovat a přispívat k rozvoji školy. To zahrnuje mentorování, zapojení do kolektivu učitelů a orientaci v administrativních záležitostech školy (Juklová, 2019).

Následující body shrnují nástrahy a úskali, se kterými se noví učitelé mohou setkat:

Řízení třídy:

- **Řízení chování studentů může být pro začínající učitele obtížné a frustrující:** Některé třídy mohou být velmi náročné a mohou vyžadovat intenzivní pozornost. Noví učitelé musí být schopni efektivně řídit chování studentů a zajistit, aby se všichni studenti cítili v bezpečí a respektováni.
- **Příprava vyučovacích materiálů:** Začínající učitelé mohou mít problémy s přípravou vyučovacích materiálů, zejména pokud se setkávají s novým materiálem nebo novým tématem. Noví učitelé musí být schopni připravit si přehledné a strukturované vyučovací plány a zajistit, aby všichni studenti pochopili učivo.
- **Komunikace s rodiči:** Začínající učitelé musí být schopni komunikovat s rodiči svých studentů, což může být rovněž náročné. Rodiče mohou mít vysoká očekávání a mohou být kritičtí, pokud se jim nelíbí způsob, jakým učitel pracuje s jejich dítětem. U nového učitele je žádoucí, aby byl schopen komunikovat s rodiči a vyřešit konflikty v konstruktivním a pozitivním duchu.
- **Stres a vyhoření:** Učitelé se mohou setkat s vysokým stresem a možným vyhořením, což může vést ke snížení jejich produktivity a výkonu. Noví učitelé by měli být schopni starat se o své zdraví a přijímat opatření na minimalizaci stresu.
- **Nedostatek zkušeností:** Začínající učitelé mohou mít omezenou zkušenost s učením a řízením třídy, což může vést k nejistotě a nedostatku sebevědomí. Noví učitelé by měli být ochotni se učit od svých kolegů a hledat zpětnou vazbu na svou práci (Šimíčková-Čížková, 2010).

Stres a konflikty v roli učitele a jak je efektivně řešit

Pedagogické povolání může být náročné a často zahrnuje řadu stresujících situací a konfliktů. Konflikty mezi učiteli a rodiči mohou být velmi stresující pro obě strany. Učitel se s těmito situacemi vypořádává dle vlastních mentálních zkušeností a praxí. Komunikace je klíčová pro řešení konfliktů. Učitelé by měli být schopni naslouchat a být otevření vůči názorům rodičů. Je také důležité, aby učitelé dokázali vysvětlit svá rozhodnutí a zároveň se snažili najít společné řešení, které bude pro obě strany přijatelné. Dalším důležitým aspektem je respekt a slušné chování. V povolání učitele je žádoucí profesionalita a zdvořilost, a to i v případě, že jsou konfrontováni s netaktním chováním ze strany rodičů. V některých případech může být potřeba získat podporu od vedení školy nebo požádat o pomoc psychologa či vyhledání lékařské pomoci. Konflikty jsou součástí učitelského povolání a jejich řešení může být náročné. Je však možné najít řešení, která jsou uspokojivá pro všechny zúčastněné strany, pokud se všechny strany budou snažit naslouchat, respektovat názory druhých a hledat společné řešení (Jaklová, Reitmayerová, 2006).

Následující body shrnují, jak efektivně řešit stres a konflikty v roli učitele:

- **Rozpoznání příznaků stresu:** Učitelé by měli být schopni rozpoznat příznaky stresu, jako jsou například pocit vyčerpání, úzkost, podrážděnost nebo deprese. Pokud učitelé tyto příznaky rozpoznají, mohou vyhledat podporu a začít pracovat na odbourání stresu.
- **Komunikace:** Komunikace je klíčová pro řešení konfliktů v roli učitele. Učitelé by měli být otevření a schopni naslouchat, což může vést k nalezení řešení, která jsou uspokojivá pro všechny zúčastněné strany.
- **Zvládnutí technik řízení stresu:** Existuje řada technik řízení stresu, které mohou učitelé využít, jako jsou například relaxační cvičení, meditace nebo jóga. Tyto techniky mohou pomoci učitelům udržet klid a soustředit se během stresujících situací.
- **Zákon o bezpečnosti ve školách** je povinností školy a učitelů a týká se zajištění bezpečného prostředí pro vzdělávání a prevenci násilí. To zahrnuje opatření k prevenci šikany a násilí, zajištění fyzické bezpečnosti školy a vývoj plánu krizového řízení. Učitelé by měli být obeznámeni s těmito opatřeními a měli by pracovat na tom, aby se jim dostalo plné podpory.
- **Slušné chování dětí k učitelům** je klíčové pro vytváření pozitivní atmosféry a klimatu ve třídě. Učitelé by měli vytvářet pozitivní vztahy s žáky a zahrnout je do procesu vytváření pravidel pro chování ve třídě. Pokud dojde k porušení pravidel, učitelé by měli jednat rychle a rozhodně, ale zároveň by měli být citliví k potřebám a pocitům žáků (Kottler, 2013).

Učitel jako oběť mobbingu z řad studentů

Mobbing z řad studentů směrem k učiteli je pro učitele velmi stresující záležitostí, která může mít negativní dopad na jejich duševní zdraví a profesní výkon. Mobbing je forma šikany, kterou provádí skupina lidí vůči jednomu jedinci, a může se projevovat verbálním napadáním, vyčleňováním, ignorováním nebo fyzickým napadením. Mobbing může mít různé příčiny, včetně nespravedlivého hodnocení, nedostatku respektu ze strany studentů nebo nepřiměřeného chování učitele. Z psychologického hlediska se mobbing může projevovat jako dlouhodobý stres, který může vést ke snížení sebedůvěry, úzkosti a depresi. Důležité je také zdůraznit, že mobbing není problémem jednotlivce, ale celé skupiny, a proto je důležité mobilizovat podporu nejen od vedení školy, ale také od kolegů a rodiny. Prevence a řešení mobbingu zahrnuje mnoho opatření, včetně prevence vzniku konfliktů, zajištění bezpečného a respektujícího pracovního prostředí a podpora psychologické pomoci.

Důležitou roli hraje také komunikace mezi učitelem a studenty, kde by měly být stanoveny jasné hranice chování a dodržování zásad slušného chování. V případě, že se mobbing již projevuje, je nutné okamžitě jednat a vyhledat podporu od vedení školy a dalších odborníků, jako jsou psychologové nebo právníci. Zákon o bezpečnosti ve školách vyžaduje, aby školy zajistily bezpečné a zdravé pracovní prostředí pro všechny žáky, tak zaměstnance, včetně učitelů. Zároveň je také důležité, aby bylo dodržováno slušné chování dětí vůči učitelům.

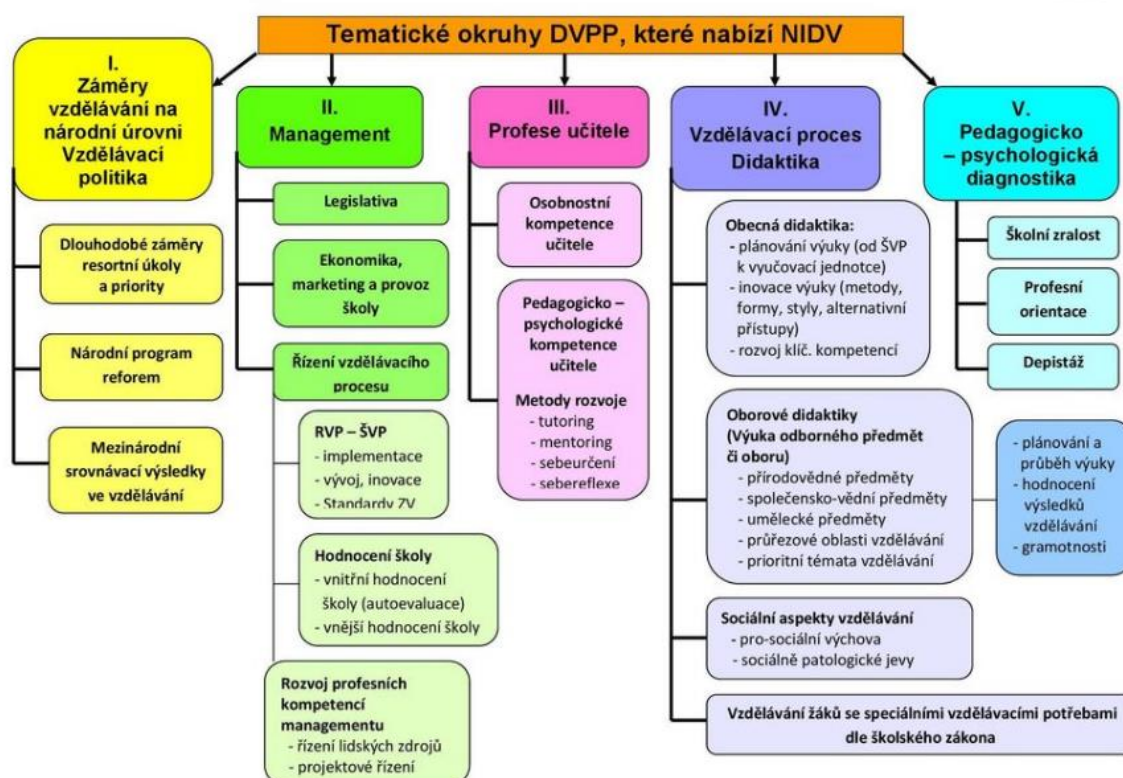
Slušné chování zahrnuje respektování učitele, nesmějí se mu posmívat, ani ho napadat fyzicky či verbálně. Učitelé mají právo na slušné zacházení a na ochranu před jakoukoliv formou šikany, včetně mobbingu ze strany studentů (Krninský, 2021).

Moderní učitel a ekonomický potenciál v kompetenčním profilu pro 21. století

Na moderní přístupy učitele ve 21. století lze nahlížet i z pohledu ekonomie, která se zabývá hospodářskými aspekty společnosti. V dnešní době je ekonomický růst a konkurenceschopnost velmi důležitá pro úspěch země a regionu na mezinárodních trzích. V této souvislosti se vzdělávání a vývoj lidského kapitálu stávají stále důležitějšími faktory pro hospodářský růst. Učitelé se proto musí přizpůsobovat novým výzvám, které se v ekonomice objevují. Například musí být schopni využívat moderní technologie a metodiky výuky, aby studenti mohli získat relevantní znalosti a dovednosti pro moderní pracovní trh. Učitelé by měli také rozvíjet u studentů kreativitu, kritické myšlení a inovační schopnosti, aby byli schopni využívat nových příležitostí na trhu práce. Dalším důležitým faktorem v ekonomickém směru je spolupráce mezi školami a průmyslovými partnery. Tato spolupráce může vést k vývoji nových vzdělávacích programů, které budou odpovídat potřebám trhu práce.

Učitelé by měli aktivně spolupracovat s průmyslovými partnery, aby byli schopni přinášet nové poznatky a zkušenosti do své výuky. Z pohledu ekonomie lze tedy říct, že moderní přístupy učitele jsou zaměřeny na rozvoj lidského kapitálu a spolupráci s průmyslovými partnery, aby byli studenti připraveni na moderní pracovní trh a přispěli k hospodářskému růstu země a regionu (Podlahová, et al., 2012).

Obrázek č. 1: Tematický okruh DVPP dle NIDV

Zdroj: docplayer.cz, online, cit. 10. 7. 2023

Některé z těchto kompetencí zahrnují, čím by měli učitelé disponovat:

Digitální gramotnost

- Mít znalosti a schopnosti pro efektivní využití moderních technologií a digitálních nástrojů pro vzdělávání.

Kritické myšlení

- Schopnost přemýšlet kriticky o informacích a zdrojích, které používají ve výuce, a podporovat studenty k tomu samému.

Spolupráce

- Schopnosti pro efektivní spolupráci s kolegy, studenty a rodiči.

Kreativita

- Schopnost vytvářet inovativní a kreativní vzdělávací aktivity a projekty, které podporují rozvoj studentů.

Mezikulturní kompetence

- Schopnost respektovat a pracovat s různými kulturami a zvyklostmi studentů a být citliví k různým jazykům a způsobům myšlení.

Adaptabilita

- Schopnost přizpůsobit se různým situacím a potřebám studentů a být otevření novým přístupům a metodám výuky.

Sociální a emocionální inteligence

- Schopnost pro budování zdravých vztahů se studenty, porozumění jejich potřebám a zvládání různých emocionálních situací.

Strategie České republiky pro školní systém 2023+

Strategie 2030+ v oblasti vzdělávání a učitelství klade důraz na zvyšování kvality vzdělávání a podporu pro učitele. Cílem je zajistit, aby učitelé měli potřebné kompetence a vzdělání pro moderní výuku, a aby byli motivováni a vybaveni potřebnými zdroji pro neustálý profesní rozvoj.

V rámci strategie jsou stanoveny následující priority v oblasti učitelství:

- **Zvyšování kvality vzdělávání** – Učitelé by měli být vybaveni potřebnými kompetencemi pro moderní vzdělávání, včetně digitální gramotnosti a mezikulturní kompetence.
- **Podpora profesního rozvoje** – Učitelé by měli být podporováni k v neustálém profesním rozvoji prostřednictvím odborného vzdělávání a průběžného vzdělávání.
- **Vytváření motivujícího a podpůrného pracovního prostředí** – Učitelé by měli mít podporu ze strany vedení školy a dostatek zdrojů na realizaci moderní výuky.

- **Posilování spolupráce mezi školami a dalšími institucemi** – Učitelé by měli být aktivně zapojeni do spolupráce se školami, výzkumnými institucemi a průmyslem, aby mohli využívat moderní technologie a postupy.
- **Podpora inkluzivního vzdělávání** – Učitelé by měli být schopni pracovat s různými typy studentů a zajišťovat inkluzivní vzdělávání, které respektuje rozdílnosti mezi studenty.
- Tato strategie má za cíl zajistit, aby učitelé měli potřebné zdroje a podporu pro kvalitní výuku, a aby byli schopni plnit svou roli v moderním vzdělávání v České republice do roku 2030 a i po tomto roce. (Fryč, Matušková, Kotzová, akol., 2020)

Potřeba kvalitního financování pedagogů pro 21. století

Spokojenost učitele v rámci finančního ohodnocení do budoucích let je důležitým tématem v oblasti vzdělávání. Učitelská profese by měla být adekvátně finančně ohodnocena, aby bylo možné udržet kvalifikované učitele a zajistit, že budou mít dostatečnou motivaci pro svou práci. V současné době se v mnoha zemích stále bojuje o zvýšení platů pro učitele a zlepšení jejich pracovních podmínek. Zvyšování platů by mělo být v souladu s inflací a s ohledem na místní hospodářské podmínky, aby byla zachována konkurenceschopnost učitelské profese na trhu práce. V některých zemích se zavádějí různé formy odměňování učitelů na základě jejich výkonnosti, jako například bonusy za vynikající výsledky v testech, úspěšnou práci s žáky nebo inovativní přístupy ve výuce. Tyto metody mohou být účinné při motivaci učitelů ke zlepšování výuky a zvyšování kvality vzdělávání. Je však důležité, aby byly tyto systémy odměňování spravedlivé, transparentní a založené na objektivních kritériích, aby nedocházelo k nekalým praktikám, jako je například korupce, a aby nebyli znevýhodněni učitelé pracující v obtížných podmínkách. Celkově je finanční ohodnocení učitelů důležitým faktorem pro spokojenost učitelů a udržení kvalifikovaných pedagogů v učitelské profesi.

Mělo by být založeno na spravedlivých a transparentních kritériích a mělo by být dostatečné pro zachování konkurenceschopnosti učitelské profese na trhu práce. Průměrný hrubý plat učitele v České republice se v roce 2021 pohybuje kolem 34 000 Kč měsíčně. Nicméně, platy učitelů se mohou v závislosti na různých faktorech lišit. Například platy učitelů se mohou lišit podle stupně školy, kde učitel působí (základní, střední nebo vysoká škola), nebo podle místa působení (město nebo venkov). V posledních letech v České republice došlo k postupnému zvyšování platů učitelů. Například v roce 2020 došlo ke zvýšení platů o 7,5 %.

V roce 2021 došlo k dalšímu zvýšení platů o 3,5 %. Tyto kroky byly učiněny zejména v reakci na nedostatek kvalifikovaných učitelů. Vzhledem k vývoji ekonomické situace v zemi a politickým rozhodnutím lze očekávat, že průměrný výdělek učitele v České republice se bude v budoucnu postupně zvyšovat, nicméně konkrétní částky jsou těžko předvídatelné a závisí na mnoha faktorech (Smolka, Münich, 2021).

Závěr

Vize českého školství do budoucna je ovlivněna několika faktory, včetně globalizace, digitalizace a narůstajícího významu neformálního vzdělávání. Cílem je připravit studenty na úspěšné fungování v moderní společnosti, což znamená klást důraz na rozvoj klíčových kompetencí, jako jsou kritické myšlení, řešení problémů, spolupráce, komunikace a sebereflexe. Důležitým aspektem vize je také podpora osobního rozvoje studentů

a přizpůsobení vzdělávání jejich individuálním potřebám. To zahrnuje rozšíření možností pro neformální a celoživotní vzdělávání, podporu digitálních technologií a nových metod výuky a vytváření prostředí, které podporuje inovativní myšlení a kreativitu. Vize také klade důraz na spolupráci s průmyslem a podnikatelskou sférou, aby se zajistila relevance a udržitelnost vzdělávání. Celkově je cílem vytvořit školství, které bude reagovat na potřeby současné a budoucí společnosti.

Bibliografické odkazy

1. FRYČ, J. MATUŠKOVÁ, Z., KATZOVÁ, P. a kol. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030 +*. Praha: MŠMT, 2020. ISBN 978-80-87601-46-4.
2. HEŘMANOVÁ, V. *Profesní sebepojetí učitelů*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, Acta Universitatis Purkynianae, 2004. ISBN 80-7044-618-8.
3. JANDOVÁ, R. *Příprava učitelů a aktuální proměny v základním vzdělávání*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-789-1.
4. JEKLOVÁ, M., REITMAYEROVÁ, E. *Syndrom vyhoření*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-869-9174-1.
5. JUKLOVÁ, K. *Osobní epistemologie budoucího učitele: Predikce a podpora studijních procesů a výsledků*. Brno: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2852-5.
6. KOŤA, J. *Učitel a jeho profese. Pedagogické otázky současnosti*. Praha: Tira, 1994. ISBN 80-85866-05-6.
7. KOTTLER, A. J. *Profesní psychohygienu terapeuta*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0372-8.
8. KRNINSKÝ, L. *Pracovní zátěž a stres v povolání učitele (přehledová studie)*. e-Pedagogium, 2012, 12 (1), 82-108. doi: 10.5507/epd.2012.007. Zdroj: https://e-pedagogium.upol.cz/artkey/epd-201201-0007_pracovni-zatez-a-stres-v-povolani-ucitele-prehledova-studie.php
9. PODLAHOVÁ, L. et al. *Didaktika pro vysokoškolské učitele*. České Budějovice: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4217-5.
10. SMOLKA, V., MÜNICH, D. *Platy učitelů v roce 2020 a výhled: Usne Česko na vavřínech?* Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, 2021. ISBN 978-80-7344-592-8.
11. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Psychologické aspekty v práci učitele*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-913-1.

Internetové zdroje

12. Docplayer.cz [online]. © 2011 [cit.: 10. 7. 2023]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/amp/606437-Tematicke-okruhy-dvpp-ktre-nabizi-nidv.html>

Kontaktní adresa

PaedDr. PhDr. Michal Matějka, PhD., DBA

Externí pracovník Collegium Humanum – Varšavská univerzita managementu. Zahraniční pobočka ve Frýdku-Místku, Bruzovská 2589, 738 01 Frýdek-Místek Česká republika, *e-mail:* michal.matejka@humanum.cz

PhDr. Mgr. Iva Holeková, PhD., MBA, LL.M.

Prorektorka Collegium Humanum – Varšavská univerzita managementu. Zahraniční pobočka ve Frýdku-Místku, Bruzovská 2589, 738 01 Frýdek-Místek Česká republika, *e-mail:* iva.holekova@humanum.cz

Kapitola: 13

TECHNICKÉ PAMÁTKY SVĚTOVÉHO VÝZNAMU JAKO SOUČÁST PRODUKTU UDRŽITELNÉHO CESTOVNÍHO RUCHU GEOPARK BANSKÁ ŠTIAVNICA

TECHNICAL MONUMENTS WITH THE WORLD'S
SIGNIFICANCE AS A PART OF THE SUSTAINABLE TOURISM
PRODUCT GEOPARK BANSKA STIAVNICA

doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD.

doc. Ing. Radka Marčeková, PhD.

TECHNICKÉ PAMÁTKY SVĚTOVÉHO VÝZNAMU JAKO SOUČÁST PRODUKTU UDRŽITELNÉHO CESTOVNÍHO RUCHU GEOPARK BANSKÁ ŠTIAVNICA

TECHNICAL MONUMENTS WITH THE WORLD'S SIGNIFICANCE AS A PART OF THE SUSTAINABLE TOURISM PRODUCT GEOPARK BANSKA STIAVNICA

Lubomír Kmeco¹, Radka Marčeková²

¹ Panevropská univerzita Praha, Spálená 76/14, 11000 Praha 1, e-mail: lubomir.kmeco@peuni.cz

² Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, e-mail: radka.marcekova@umb.sk

Abstract: The sustainability of the socio-economic development of human society has become a global priority of the contemporary world. Sustainability applies to all economic sectors, including tourism. A suitable form of sustainable tourism is geotourism. Geoparks are suitable part of the geotourism offer. The aim of the paper is to analyse and characterize the supply and demand of technical monuments of world significance in Banská Štiavnica and its surroundings, which are part of the Banská Štiavnica Geopark. The primary offer of the destination is represented by geological, mining and environmental attractions. By analysing supply and demand, we found that tourism in this destination is oriented towards the summer tourist season, tourists stay here for 2 nights in average, which could correspond to weekend stays, more than half of the visitors to the Slovak Mining Museum in Banská Štiavnica visit the exhibitions which present mining and geology and are therefore thematically directly related to the Banská Štiavnica Geopark. The Banská Štiavnica Geopark is a suitable example of one of the theories of sustainability, namely the core-periphery theory, with the core representing the city of Banská Štiavnica and its periphery with other mining towns and villages, technical monuments, educational trails, etc.

Keywords: geopark Banská Štiavnica, geotourism, sustainable tourism, technical monuments, tourism supply and demand, World's heritage.

Úvod

Lidská společnost se dostala do stadia, kdy se její další společensko-ekonomický vývoj nezaobejde bez uplatňování udržitelnosti ve všech oblastech společenského i soukromého života. Udržitelnost vývoje lidské společnosti se stala principem, bez uplatňování kterého není možný další vývoj lidstva na této Zemi.

Udržitelnost a principy jejího uplatňování se dotýkají i cestovního ruchu, zejména když si uvědomíme, že cestovní ruch představuje jedno ze tří nejdůležitějších odvětví světové ekonomiky. Vhodnými formami cestovního ruchu, které respektují principy udržitelného rozvoje jsou geoturismus, venkovský cestovní ruch, ekoturismus apod.

Geoturismus jako forma udržitelného cestovního ruchu je ekologicky odpovědný, protože respektuje zachování zdrojů a zachování biologické rozmanitosti; kulturně odpovědný vzhledem na to, že respektuje citlivost lokality a rozvíjí se díky místnímu dědictví; synergický, protože spojuje všechny prvky geografického charakteru a vytváří tak zážitek z cestování, který je bohatší než součet jeho částí a oslovuje návštěvníky s různými zájmy (National Geographic, 2023).

Významnou součástí nabídky geoturizmu představují geoparky. Geoparky reprezentují geograficky kompaktní území, kde se rozvíjí vzdělávací, osvětové aktivity a aktivity cestovního ruchu, které vedou k poznání geologického dědictví. Geopark se podílí na zvyšování kvality života místních obyvatel prostřednictvím systematické péče o životní prostředí ale i tím, že rozvojem udržitelného cestovního ruchu na jeho území vede k zodpovědnému rozvoji místní ekonomiky. Geoparky se zakládají s cílem popularizovat geovědní obory, rozvíjet citlivým způsobem geoturismus, respektovat a zdůrazňovat jedinečnost oblastí, posilovat identitu krajiny a jejích obyvatel, inspirovat a povzbuzovat je k rozumnému, na poznacích vědy založenému využívání hodnot území (Ministerstvo životního prostředí ČR, 2023).

Geologické a s ním související kulturní dědictví mohou mít globální, národní, regionální nebo místní význam. Vhodným příkladem celosvětového významu takového dědictví jsou technické památky Banské Štiavnice a jejího okolí, které jsou součástí Geoparku Banská Štiavnica, a které byli v roce 1993 zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Cílem příspěvku je na základě analýzy nabídky a poptávky charakterizovat technické památky světového významu jako nedělitelnou součást produktu udržitelného cestovního ruchu Geopark Banská Štiavnica. Při zkoumání nabídky a poptávky po cestovním ruchu využíváme i metodu abstrakce a zaměřujeme se jen na území okresu Banská Štiavnica; území geoparku se totižto nachází téměř výlučně na území okresu Banská Štiavnica (pouze tři obce na jeho patří do jiných okresů).

Geopark Banská Štiavnica

Projekt Geopark Banská Štiavnica se začal realizovat v roce 2000. Banská Štiavnica nebyla pro tento projekt vybraná náhodně. Je to přírodní a kulturně-historické dědictví celosvětového významu, které bylo důvodem, že to byla právě tato destinace, ve které se začal budovat první geopark na Slovensku. Projekt geopark představuje významný produkt udržitelného cestovního ruchu, který se nabízí na domácím a, vzhledem na celosvětový význam Banské Štiavnice a jejího okolí, i mezinárodním trhu cestovního ruchu. Cílem tohoto projektu bylo zabezpečení harmonického, vyváženého a trvale-udržitelného rozvoje území tohoto regionu, který využitím hospodářského, demografického i přírodního potenciálu regionu zabezpečí ekonomický růst, růst zaměstnanosti a zkvalitnění krajiny. Nositelem a zadavatelem projektu bylo Ministerstvo životního prostředí SR. Iniciátorem a hlavním řešitelem odborné části projektu byl Státní geologický ústav Dionýza Štúra v Bratislavě. Tento ústav v letech 2000 až 2005 uskutečnil terénní průzkum objektů a tras, archivní excerpci informací o objektech, zpracování a porovnání archivních materiálů s terénními, digitalizaci údajů, tvorbu mapových podkladů a úpravu starých map, trasování naučných chodníků a cyklotras, tvorbu průvodců, naučně-informačních tabulí a schémat. Od roku 2002 se stala koordinátorem projektu Slovenská agentura životního prostředí – pobočka Banská Štiavnica. Na přípravě projektu geoparku spolupracovaly i různé další organizace, jako např. Slovenské banské múzeum v Banské Štiavnici, Státní ochrana přírody SR a Katedra UNESCO pro ekologické vědomí

a trvale udržitelný rozvoj na Fakultě ekologie a enviromentalistiky Technické univerzity ve Zvoleně (Izákovičová, 2009).

Území Geoparku Banská Štiavnica se rozprostírá na ploše 374 km². Z větší části se nachází na území okresu Banská Štiavnica (město Banská Štiavnica a obce Banská Belá, Banský Studenec, Počúvadlo, Štiavnické Bane apod.), z ostatních okresů do geoparku patří pouze obce Hodruša-Hámre, Voznica (okr. Žarnovica) a obec Vyhne (okr. Žiar nad Hronom). Od roku 2016 je geopark národním geoparkem Slovenské republiky, který je zařazen do sítě geoparků Slovenské republiky. Jeho součástí jsou zpřístupněny dvě dědičné štoly (Glanzenberg a Voznická dědičná stola) čtyři naučné stezky (Paradajs, Piargska stezka apod.), naučná geologická expozice a technické kulturní památky, které jsou zapsány na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO (štoly, šachty, vodohospodářský systém – drenážní kanály a vodní nádrže, technické budovy apod.). Na území geoparku jsou v provozu tři informační centra (Informační centrum v Banské Štiavnici, Štiavnických Baních, na vrchu Sitno) (Slovakia Travel, 2023).

Jádrem území geoparku je město Banská Štiavnica a technické památky světového významu, díky kterým se tato destinace stala součástí světového dědictví.

Nabídka a poptávka po cestovním ruchu v Banské Štiavnici a jejím okolí

Primární nabídka

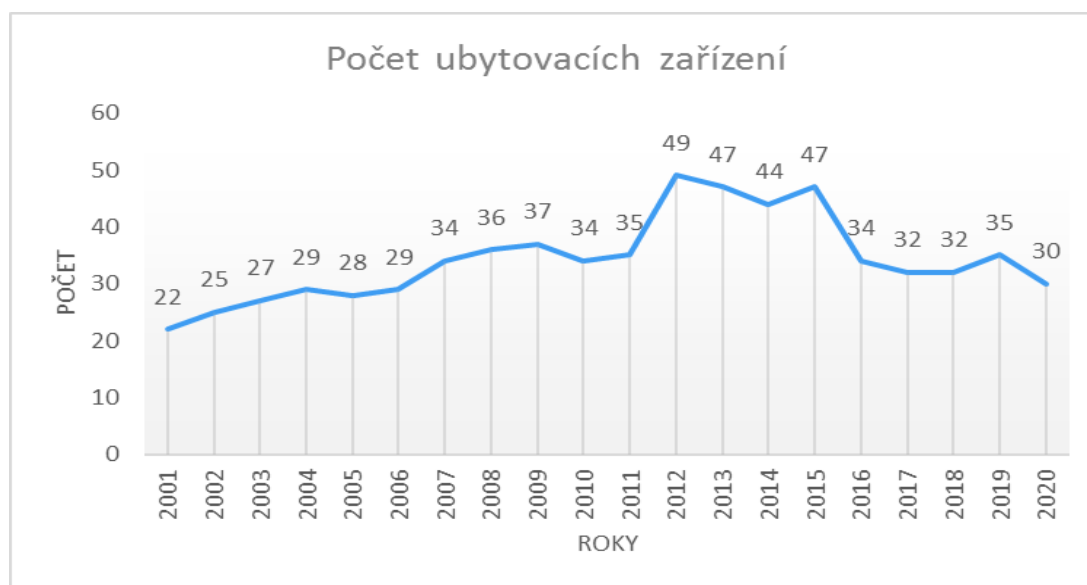
Díky bohaté historii hornictví se v Banské Štiavnici a jejím okolí dochovalo dodnes množství technických památek. Jsou to památky několika typů. Jedná se o objekty bezprostředně související s dobýváním rud, jsou to tři povrchové dobývky (např. žíla Terezie, žíla Špitaler, kde povrchově dobývaly drahé kovy již Keltové), jedna podzemní dobývka, 22 štol (Bartoloměj, Colorado, Svatotrojičná dědičná apod.), pět šachet (František, Ondřej apod.), pět těžních věží (Maria, Žofie apod.) a dvě haldy; devět různých jiných objektů (budovy Báňského měřičství, Báňské správy, šachtové budovy a strojovny, sklad střílného prachu apod.); 27 vodních nádrží (Počúvadlo, Klinger, Banský Studenec apod.), čtyři tovární budovy (tabáková továrna, továrna na výrobu ocelových lan apod.); 15 účelových budov a zařízení (tavárna rud, budovy hornického, chemického a lesnického školství, akvadukt apod.); signalizační stavby (důlní klepačka) a bývalé hornické nemocnice (v Banské Štiavnici a Štiavnických Baních). (Kolektiv, 1992)

V důsledku bohatství plynoucího z dolů vzkvétal i společenský život v Banské Štiavnici. Svědčí o tom i skutečnost, že v 18. století byla po Budapešti a Bratislavě třetím největším městem v Uhersku. Proto se v samotném městě zachovalo množství kulturních památek, z nichž jsou nejznámější Starý zámek, Nový zámek, kostel sv. Kateřiny, kostel Nanebevstoupení Panny Marie, budovy bývalé Hornické a lesnické akademie, báňského soudu, báňského ředitelství apod. V Banské Štiavnici se nachází 233 národních kulturních památek, které se skládají z 328 památkových objektů, z nich 27 je národních kulturních památek technického charakteru (štoly, šachty, technické budovy, vodní nádrže apod.), které se skládají z 66 památkových objektů (Pamiatkový úrad SR, 2023).

Sekundární nabídka

Ze sekundární nabídky cestovního ruchu se zaměřujeme na vybrané části suprastruktury a infrastruktury cestovního ruchu ve zkoumané destinaci, a to na ubytovací zařízení a kulturní zařízení.

V regionu Banské Štiavnice se nachází několik desítek ubytovacích zařízení různých kategorií (hotel, motel, penzion apod.); např. hotel Grand Matej***, hotel Bristol***, penzion Cosmopolitan***, Divná pani Luxury Rooms***** v Banské Štiavnici, Salamandra Hotel**** v Hodruši Hámroch, Boutique Hotel Siglisberg**** v Štiavnických Baniach. Vývoj počtu ubytovacích zařízení od roku 2001 do roku 2020 je znázorněn v grafu č. 1.

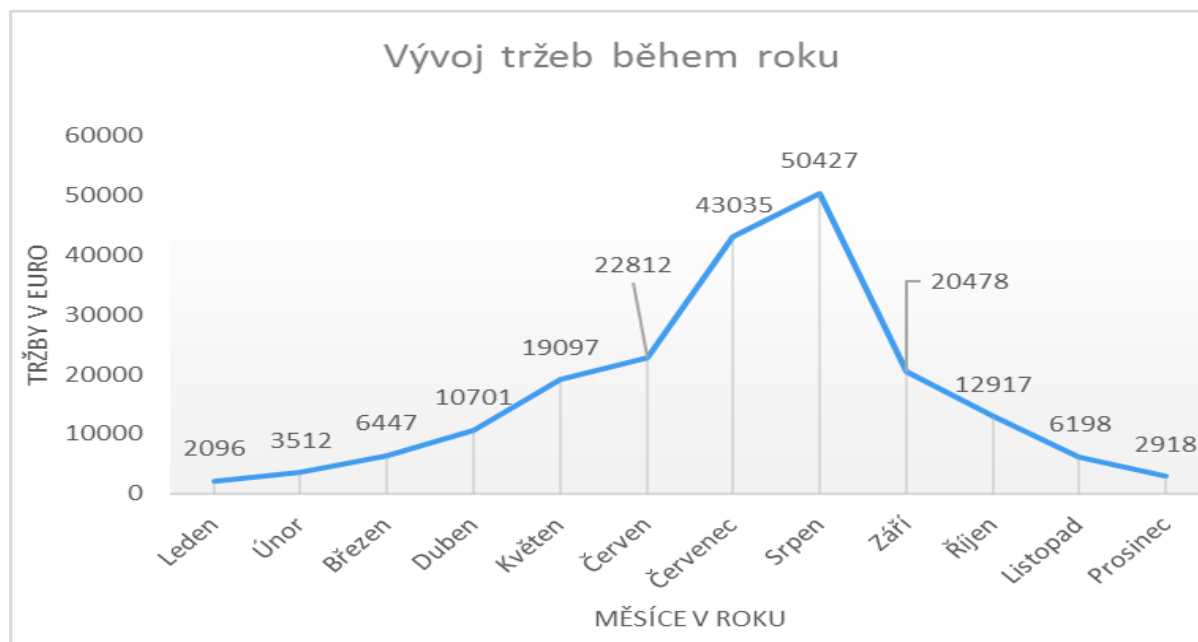

Graf č. 1: Vývoj počtu ubytovacích zařízení v okrese Banská Štiavnica v období 2001 až 2020
Zdroj: Vlastní zpracování podle údajů Štatistickej ročenky SR (datacube.statistics.sk, 2022)

Jak je patrné z grafu, ve sledovaném období bylo v okrese Banská Štiavnica nejméně ubytovacích zařízení v roce 2001 (22), nejvíce v roce 2012 (49). V období 2001 až 2011 jich bylo v průměru 31. Zajímavé období „boomu“ počtu ubytovacích zařízení je možno sledovat mezi roky 2012 až 2015, kdy jejich počet byl v průměru cca 47 ubytovacích zařízení. Po tomto období následoval pokles a relativní stabilizace počtu ubytovacích zařízení; do roku 2020 jich bylo v průměru cca 33. Zajímavá je i skutečnost, že Covid pandemický rok 2020 se na počtu ubytovacích zařízení v okrese Banská Štiavnica nepodepsal výraznějším způsobem. Může to být způsobeno tím, že majitelům ubytovacích zařízení nezbývalo nic jiného než vyčkat na konec pandemie, která způsobila naštěstí jenom dočasný pokles cestovního ruchu.

Významnou součástí infrastruktury cestovního ruchu ve zkoumané destinaci je Slovenská banské muzeum v Banské Štiavnici, které spravuje i některé významné součásti Geologického parku Banská Štiavnica, a to Banské muzeum v přírodě (Hornická expozice ve štole Bartoloměj), Kammerhof (expozice Hornictví na Slovensku), dědičná štola Glanzenberg, štola Michal, Berggericht (Mineralogicko-geologická expozice), ale i další součásti jako je Starý zámek (Archeologická expozice „Horníci přicházejí...“, Z historie města Banská Štiavnica, Umění kováčů apod.), Nový zámek (expozice Protitureckých bojů na Slovensku) a Galerie Jozefa Kollára (expozice obrazů Jozefa Kollára, Edmunda Gwerka apod.). Slovenské

banské muzeum v Banskej Štiavnici má expozici i v Handlovej (expozice Historie těžby hnědého uhlí na Slovensku), ale od této skutečnosti abstrahujeme, protože Handlová leží mimo území Geoparku Banská Štiavnica. Vybrané ukazovatele za Slovenské banské muzeum v Banskej Štiavnici (návštěvnost, tržby) zkoumáme v průběhu let 2012 až 2020. V grafu č. 2 je prezentován vývoj průměrných tržeb ve sledovaném období v průběhu roku.

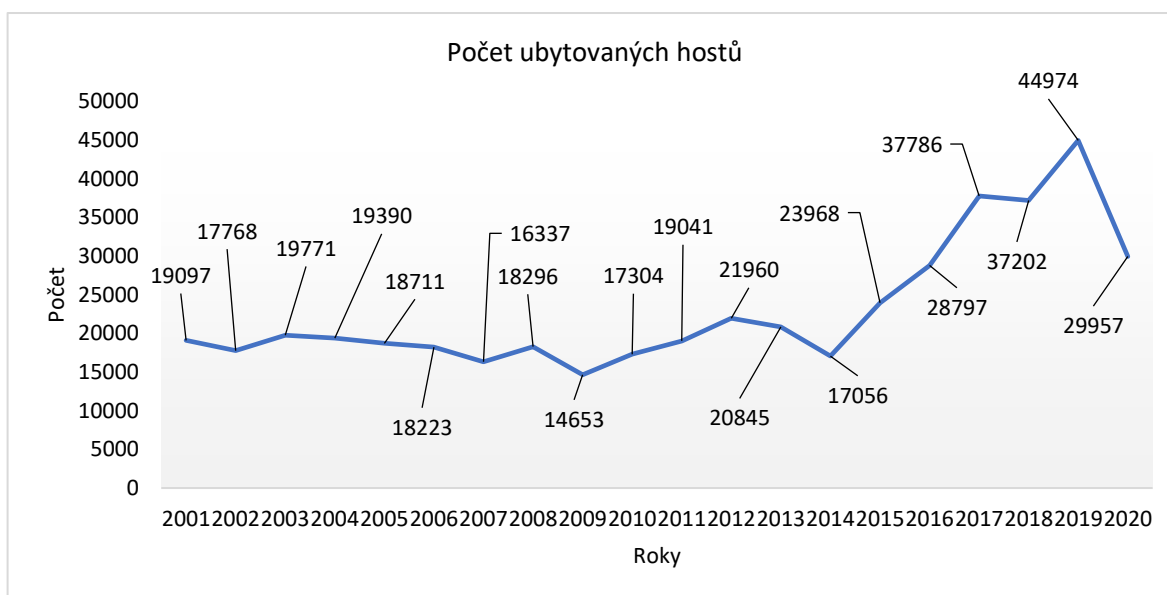
Graf č. 2: Vývoj průměrných tržeb Slovenského banského muzea během roku

Zdroj: Vlastní zpracování podle Výročních správ Slovenského banského muzea v Banskej Štiavnici v letech 2012–2020

Podle vývoje tržeb Slovenského banského muzea v Banskej Štiavnici je evidentní, že cestovní ruch se v této destinaci soustřeďuje v letní sezoně. V srpnu jsou průměrné tržby cca 17 a ž 24 krát vyšší než je tomu v prosinci a lednu. Tato skutečnost odpovídá empirické zkušenosti, že region Banské Štiavnice je atraktivní pro turisty v letní sezoně a v očích návštěvníků představuje letní dovolenkovou destinaci i vzhledem k tomu, že je zde možnost koupání a vodních sportů na vodních nádržích nacházejících se na území geoparku (vodní nádrže Počúvadlo, Klinger, Banský Studenec apod.).

Poptávka po cestovním ruchu

Každoročně přijíždějí do Banské Štiavnice tisíce účastníků cestovního ruchu nejen ze Slovenska ale i z celého světa, jejichž motivy jsou poznávání historie a kultury ale také odpočinek a rekreace (koupání, vodní sporty). Návštěvníci ze světa chodí do Banské Štiavnice zejména kvůli kulturně-historickému potenciálu. Přírodní potenciál v kombinaci s kulturně-historickým potenciálem přitahuje spíše slovenské návštěvníky. V případě účastníků kulturního cestovního ruchu v Banské Štiavnici jsou motivy specifické. Návštěvníci sem přicházejí v rámci geoturismu zejména proto, aby poznali historii hornictví, kultury a života místní společnosti. Vývoj počtu hostů v ubytovacích zařízeních okresu Banská Štiavnica od roku 2001 do roku 2020 uvádíme v grafu č. 3.

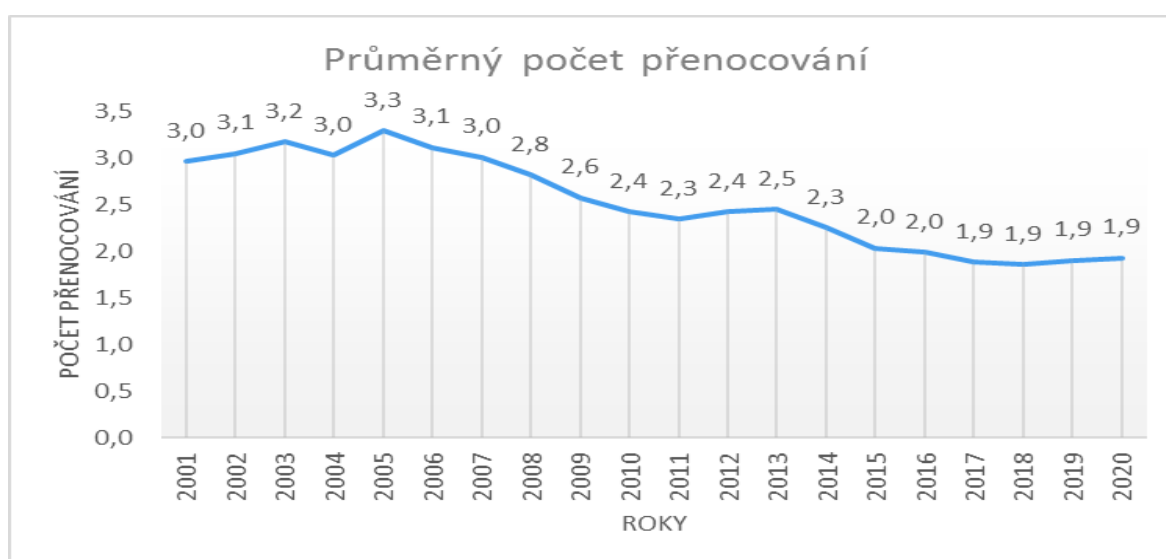

Graf č. 3: Vývoj počtu ubytovaných hostů od roku 2001 do roku 2020

Zdroj: Vlastní zpracování podle údajů Štatistickej ročenky SR (datacube.statistics.sk, 2022)

Z grafu je patrné, že návštěvnost regionu Banské Štiavnice byla od začátku zkoumaného období, tj. od roku 2001 až do roku 2014 relativně stabilní. Průměrná návštěvnost v tomto období byla 18461 návštěvníků. Poté, od roku 2015, začala návštěvnost prudce stoupat a za pět let, v předpandemickém roce 2019 přijelo do tohoto regionu 44974 návštěvníků, co představuje 2,4 krát více návštěvníků než byl průměr do roku 2014. Zajímavé je sledovat i návštěvnost v pandemickém roce 2020. V tomto roku přijelo do regionu 29957 návštěvníků, co představuje pokles o 33 % v porovnání s rokem 2019.

Zajímalo nás i prozkoumání průměrného počtu přenocování ubytovaných hostů, protože tento údaj má silnou vypovídací hodnotu o spotřebním chování návštěvníků. Výsledky tohoto zkoumání prezentujeme v grafu č. 4

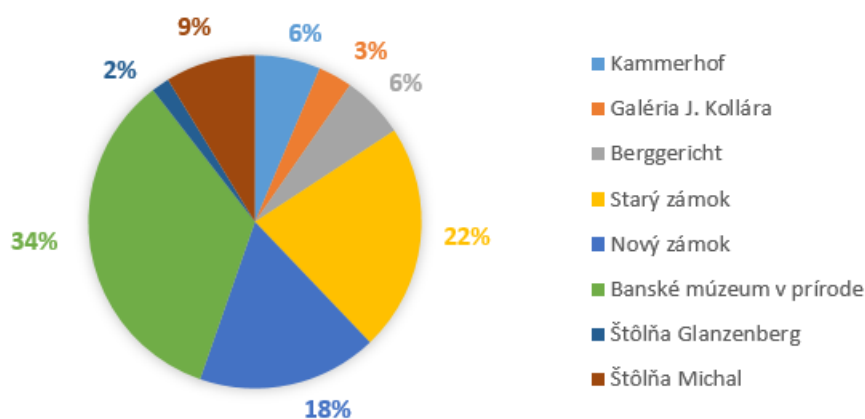
Graf č. 4: Vývoj průměrného počtu přenocování v období 2001 až 2020

Zdroj: Vlastní zpracování podle údajů Štatistickej ročenky SR (datacube.statistics.sk, 2022)

Nejvyšší průměrný počet přenocování byl v regionu Banské Štiavnice v roce 2005, a to 3,3. Od tohoto roku je evidentní trend poklesu průměrného počtu přenocování. Nejmenší počet nocí trávili ubytovaní hosté v této destinaci od roku 2017 do roku 2020, a to 1,9 noci. Takový průměrný počet přenocování, jako je v regionu Banské Štiavnice, je charakteristický pro městský cestovní ruch minimálně ve středoevropském prostoru (kromě hlavních měst, jako je Praha, Budapešť, Vídeň apod). Průměrný počet přenocování cca 2 noci odpovídá víkendovým pobytům v dané destinaci. Během víkendu návštěvníci mohou navštívit nejenom kulturní zařízení v dané lokalitě (např. expozice Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici, nebo expozice Muzea ve Svatém Antonu) ale se mohou projít i po naučných stezkách Geoparku Banská Štiavnica, okoupat se ve vodních nádržích (např. Klinger, Počúvadlo) a zažít tak i „dotek přírody“, která je v této destinaci všudypřítomná.

V souvislosti s nabídkou kulturně-poznávacích produktů cestovního ruchu jsme zkoumali i poptávku po nich. Zaměřili jsme se na expozice Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici a zkoumali jsme jejich návštěvnost od roku 2012 do roku 2020. K těmto expozicím patří Banské muzeum v přírodě, Kammerhof, dědičná štola Glanzenberg, štola Michal, Berggericht, ale i další součásti jako je Starý zámek, Nový zámek a Galerie Jozefa Kollára. Názvy jednotlivých expozic jsou uvedeny výše v textu týkajícím se nabídky. V grafu č. 5 uvádíme návštěvnost jednotlivých expozic Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici.

NÁVŠTEVNOST SLOVENSKÉHO BANSKÉHO MÚZEA

Graf č. 5: Průměrná návštěvnost expozic Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici v období 2012 až 2020

Zdroj: Vlastní zpracování podle Výročných správ Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici v rokoch 2012–2020

Jak je patrné z grafu, nejvyšší návštěvnost z expozic Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici vykazuje nedílná součást Geoparku Banská Štiavnica, a to Banské muzeum v přírodě, které nabízí svým návštěvníkům autentický zážitek z fárání do dolu a obeznámení se s hornickými činnostmi (expozice štoly Bartoloměj). Ve zkoumaném období 2012 až 2020 tuto expozici průměrně každý rok navštívilo 38986 návštěvníků, co představuje více jak třetinu všech návštěvníků múzea (34 %). Druhý nejnavštěvovanější objekt múzea je Starý zámek, který se nachází přímo v centru města Banská Štiavnica; zámek s jeho expozicemi navštívilo ročně

v průměru 25215 návštěvníků (22 %). Oblíbenou expozicí muzea je i expozice Protitureckých bojů na Slovensku, která se nachází v objektu Nového zámku situovaném taky nad centrem města. Tuto expozici každoročně navštívilo v průměru 19942 návštěvníků (18 %). Další objekty muzea jsou navštěvované méně, z nich jsou tematicky propojeny na Geopark Banská Štiavnica Štola Michal v budově Berggerichtu, kterou navštíví ročně 9974 návštěvníků (9 %), Mineralogicko-geologická expozice v budově Berggerichtu, kterou ročně navštíví 6949 návštěvníků (6 %), expozice Hornictví na Slovensku v budově Kammerhofu, 7268 návštěvníků (6 %) a Dědičná štola Glanzenberg, 1990 návštěvníků (2 %). Expozici obrazů a plastik v Galerii Jozefa Kollára navštíví ročně 3769 návštěvníků (3 %). Z hlediska tematického napojení expozic na Geopark Banská Štiavnica, které nabízejí svým návštěvníkům buď autentický zážitek z fárání do dolu, nebo obeznámení se s historií hornictví a geologií této destinace je potěšitelné, že spolu víc jak polovina návštěvníků (57 %) projevuje o tyto technické expozice zájem.

Závěr

Každý rok přijíždějí do regionu Banské Štiavnice desetitisíce návštěvníků s motivem poznat kulturně-historické a přírodní dědictví města Banská Štiavnica a jeho okolí. Z Banské Štiavnice se stala vyhledávaná destinace cestovního ruchu a infrastruktura města se přizpůsobila potřebám účastníků cestovního ruchu. V letní sezóně čelí město Banská Štiavnica davům turistů. Více jak polovina návštěvníků Slovenského banského muzea v Banskej Štiavnici má zájem o ty expozice, které mají tematické propojení s Geoparkem Banská Štiavnica a které nabízejí svým návštěvníkům zážitky související s fáráním do dolu, těžbou nerostných surovin, poznáváním hornictví a geologie. Díky existenci geoparku a technickým památkám, které se nacházejí v přírodním prostředí v okolí města, dochází k požadovanému rozmístění množství návštěvníků v prostoru. Existence geoparku s jeho nabídkou v periferii města je mimořádně vhodným příkladem jedné z teorií udržitelného rozvoje, a to teorie jádro – periferie, protože město Banská Štiavnica podle této teorie představuje jádro rozvoje cestovního ruchu a technické památky jejího okolí, které se nacházejí v hranicích Geopark Štiavnice představují periferii.

Grantová podpora: Příspěvek je součástí řešení projektu VEGA 1/0360/23 Cestovný ruch novej generácie – zodpovedný a konkurencieschopný rozvoj cieľových miest na Slovensku v post-COVID ére.

Bibliografické odkazy

1. KOLEKTÍV. 1992. Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky priláhlého okolia. Návrh na zapísanie Banskej Štiavnice a technických pamiatok jej okolia do Svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SROV.

Internetové zdroje

2. CROWN OF THE CONTINENT DISCOVERY CENTER. *What is geotourism?* [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.crowndiscoverycenter.com/geotourism-information/>

3. IZÁKOVIČOVÁ, M. *Unikátny projekt GEOPARK Banská Štiavnica*. [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/enoviny/Predstavujeme/Stranky/UnikatnyProjektGEOPARKBanskaStiavnica.aspx>
4. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. *Geoparky*. [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.mzp.cz/cz/geoparky>
5. NATIONAL GEOGRAPHIC. *About geotourism*. [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nationalgeographic.com/maps/article/about-geotourism>
6. PAMIATKOVÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Register nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok*. [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.pamiatky.sk/nkp-a-po/register-nkp/>
7. SLOVAKIA TRAVEL. *Banskoštiavnický geopark*. [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://slovakia.travel/banskostiavnicky-geopark>
8. UNWTO. *Sustainable development*. [online]. [cit. 8. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.unwto.org/sustainable-development>

Kontaktní adresa

doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD.

Panevropská univerzita Praha, Spálená 76/14, 110 00 Praha Česká republika,
e-mail: lubomir.kmeco@peuni.cz

doc. Ing. Radka Marčeková, PhD.

Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: radka.marcekova@umb.sk

Kapitola: 14

UDRŽITELNOST SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ Z POHLEDU CESTOVNÍHO RUCHU – SOCIOLOGICKÁ ESEJ

WORLD HERITAGE SUSTAINABILITY FROM A
TOURISM PERSPECTIVE – A SOCIOLOGICAL ESSAY

PhDr. Eduard Entler, CSc.

UDRŽITELNOST SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ Z POHLEDU CESTOVNÍHO RUCHU – SOCIOLOGICKÁ ESEJ

WORLD HERITAGE SUSTAINABILITY FROM A TOURISM PERSPECTIVE – A SOCIOLOGICAL ESSAY

Eduard Entler

Panevropská univerzita, Fakulta: Vysoká škola obchodní
e-mail: eduard.entler@peuni.cz

Abstract: The starting concepts for the sociological definition of the sustainability of world heritage are human civilization, human culture, and ethics. The new dynamics of social development as a result of globalization calls for a discussion on sustainability in the context of the 4th industrial revolution more urgently in all spheres of social life. It sounds more often and louder that human civilization and human culture have already reached their (un)sustainable limits. Tourism has become a particular caricature of globalism. Despite all the considerable financial and social benefits to the regions, tourism is falling into its own trap. Uncontrolled development threatens the potential of these destinations to attract visitors in the future. The aim of this paper is to discuss the sociological aspects of one of the main trends in sustainability, which is regulation in general and the reduction of consumption behavior in particular. The author points to controversial approaches to the sustainability of growth at present and reveals their ideological foundations. Does the regulated commercialization of public space mean a dystopian vision of society in limiting the freedom of business and other human freedoms? The author seeks an answer to this key question. The sustainability of social growth and its regulation must not lack its cultural ethical dimension and value, just like the development of all human civilization.

Keywords: World Heritage Sustainability, Civilization, Sociological Reflection, Overtourism, Tourist Trap Effect, Sustainable Growth, Consumerism, Changing Consumption Behavior, Genetic Engineering, Guardian, Great Reset, New World Order.

Úvod

Výchozím pojmem k sociologickému vymezení udržitelnosti světového dědictví je lidská civilizace. Zvláštnost dnešní sociologické reflexe člověka a jeho vidění světa v odlišnosti například od psychologické reflexe spočívá v optice a schopnosti vidět svět konkrétně v jeho kulturně historickém kontextu, tj. hodnotovém etickém kontextu. Aplikovaná sociologie sleduje především odvrácenou tvář jinak pozitivních společenských jevů, všechno to, co nevidíme nebo nechceme vidět, co ze sociální reality nepatří do „příručního balíčku“ zdravého rozumu, tj. běžné reflexe vlastností předmětů a jevů okolní reality a našeho vědění o světě jako celku.

Nedílnou součástí lidské civilizace jako nepřehlédnutelného bohatství materiálních a duchovních statků (hodnot) vytvořených člověkem je kultura. Lidská kultura jsou tytéž materiální a duchovní statky vytvořené lidmi k jejich vzájemnému prospěchu, tj. pozitivní

hodnoty pro jejich další rozvoj, hodnoty, které se dědí z generace na generaci. A lidská etika, která říká, co je pro lidi dobré a co ne a stanovuje pravidla, jak se chovat k těmto hodnotám a jak je společně sdílet.

Had, který si žere vlastní ocas

Světové dědictví zahrnuje nejen památky kulturní, vytvořené člověkem, ale i pozoruhodná místa, vytvořená přírodou bez zásahu člověka. Prohlášením kulturních památek a přírodních lokalit za Světové dědictví UNESCO zvýšilo ještě více jejich turistickou atraktivitu. Tyto destinace se dostaly do hledáčku cestovního ruchu, jak organizovaného, tak i individuálního, a staly se magnetem masového turismu se vši jeho nabubřelostí a bezohledností. Nadměrný zájem návštěvníků o nejvyhledávanější lokality na naší planetě se dostal do povědomí jako *overtourism*. Ten však přes veškerý bohulibý přínos regionům a nezanedbatelný finanční zisk podnikatelům přináší postupnou ztrátu autenticity těchto míst, nárůst cen, sociální napětí a hromadění odpadků. Říká se, že masový turismus je jako had, který si žere vlastní ocas. Místo sbližování kultur a bližšího vzájemného poznání lidí probouzí latentní a místy i neskrývaný odpor místních obyvatel vůči turistům.

Ke ztrátě autenticity turistických destinací přispívá neregulovaná komercializace veřejného prostoru s cílem maximalizovat zisky soukromých i veřejných subjektů. Nazývá se to výstižně *efekt turistické pasti*. Dopady masového turismu negativně ovlivňují přírodní, kulturní a společenské zdroje destinace, které vytvářejí vlastní atraktivitu místa a přitahují pozornost návštěvníků. Masový turismus svým nekontrolovaným rozvojem bez přiměřené regulace plýtvá samotným turistickým potenciálem destinace. Klíčovou otázkou ochrany unikátního světového dědictví se tak stává udržitelnost cestovního ruchu ve všech jejich dimenzích: ekonomické, sociální i environmentální

Calhounovy myši a udržitelný růst

Ochrana společného kulturního a přírodního dědictví znamená nastolení rovnováhy mezi lidskou kulturou, přírodou a dostupnými zdroji ve snaze zachovat životní úroveň současné generace, uspokojovat lidské potřeby tak, aby nedošlo k omezování potřeb generací budoucích. Heslem dnešní doby je udržitelný růst. Cílem tohoto eseje je diskutovat sociologické aspekty jednoho z hlavních trendů udržitelnosti, a tím je regulace. Na několika příkladech se pokusíme naznačit hlavní směry uvažování o udržitelnosti a jejich ideologické základy.

Jako jeden z nejvýraznějších argumentů potřeby regulace slouží experiment amerického etologa J. B. Calhouna (1973), který vyvolal zájem a vášnivě diskuse u odborné i laické veřejnosti svými kontroverzními závěry. Ve své laboratoři vybudoval v omezeném prostoru jakési sídelní útočiště pro cca 3000 myši, aby sledoval růst myší populace. Vytvořil pro myši něco jako dokonalý „myší ráj“ s dostatečným množstvím potravy, vody, hygienické a veterinární péče, jinými slovy ráj dostatku, bez jakýchkoliv omezení, deficitu a stresu. Svůj pozoruhodný experiment zahájil se čtyřmi páry myši. Myši si nejprve rozdělily teritorium a začaly hnízdit. Každých šedesát dnů se počet myši zdvojnásobil. Exponenciální růst myší populace se zastavil na počtu 2 200. Myší ráj se však postupně proměňoval v peklo. Myši se přestaly množit, změnily své chování, potlačovaly svou přirozenou sexualitu, projevovaly homosexualitu, agresivitu a kanibalismus. Poslední myš zahynula šesti stý den od začátku experimentu. Z výsledků experimentu vyplynula hypotéza, že v omezeném prostoru hustota populace mění její chování. I přes ideální podmínky k životu a blahobyt pro všechny

obyvatele přivedla vysoká hustota populace myši k sebezničujícímu asociálnímu chování a jejich myši společenství k zániku.

Calhoun nám tímto experimentem vzkazuje, že udržitelný růst lidské populace v moderní společnosti není možný bez regulace. Uznávaný český egyptolog prof. Bárta dokonce tvrdí, že to, co společnost nebo jedince přivede na vrchol růstu, se podle přírodního zákona obvykle stává tím, co společnost nebo jedince přivede ke zkáze nebo chcete-li očístnému kolapsu.

Nechceme-li omezovat spotřebu a redukovat lidské potřeby, je třeba uvažovat o udržitelném společenském a ekonomickém růstu: zachovat ekonomickou efektivitu a minimalizovat ekonomický tlak na sociální a environmentální zdroje. Sociologická reflexe udržitelného rozvoje znamená vnímání (ne)udržitelnosti budoucnosti v přítomnosti. Jako příčiny neudržitelného růstu vidí především konzumerismus jako ideologii globalismu, růst populace spojený s neúměrnou spotřebou, výrobu převyšující poptávku, odpad a masový turismus. K odstranění těchto příčin by mělo vést: odmítnutí ideologie konzumerismu, redukce spotřeby a změna spotřebního chování, konec drancování přírodních zdrojů a jejich plýtvání, upřednostnění lokální ekonomiky a *slow tourism*.

Tyto body se objevují v komplexním programu udržitelnosti nazvaném jako Agenda 2030. Jde o program OSN, který konkretizuje 17 cílů udržitelného rozvoje do roku 2030. Mezi stěžejní body patří odstranění chudoby a hladu, podpora zdraví a kvalitního života, dostupného vzdělání, rovnost mužů a žen, odpovědná výroba a spotřeba a klimatická opatření.

„Svoboda je otroctví“

Téma udržitelnosti společenského růstu se však prolíná dějinami lidského myšlení v různých modifikacích a s různou důsledností od staré čínské filozofie přes antiku, učení svatých církevních otců a jejich reformátorů, myšlenky utopických socialistů až po recepty na rekonstrukci společnosti velikých vizionářů moderní doby v 18. a 19. století.

Za jeden z hlavních problémů dnešního světa jsou považovány populační exploze a s ní spojená potravinová krize. Populace roste exponenciálně a řadí se mezi nelineární procesy. Neomezený růst populace jednoho druhu je jev v přírodě velmi neobvyklý. Za normálních podmínek se totiž v každé populaci růst postupně zpomaluje, u lidské populace se naopak zrychluje. Jestliže ve druhé polovině 18. století žilo na zemi kolem 790 milionů lidí, první miliarda byla dosažena poměrně rychle již na počátku 19. století, druhá miliarda v první polovině 20. století, v sedmdesátých letech minulého století se počet obyvatel zdvojnásobil a na konci tisíciletí ztrojnásobil. Podle OSN by se růst populace měl zastavit na 11 miliardách.

Na rozdíl od růstu populace je ekonomický růst lineární řízený proces. Řídit se dají pouze lineární procesy, například udržitelnost ekonomického růstu závisí pouze na společenské poptávce nebo na politické vůli, v demokraciích zejména pak na vůli a odvaze politických elit. Nelineární proces, jako je růst populace, nelze řídit – aby se snad dal řídit, museli bychom ho nejprve „zlineárnit“ – to však není ani jednoduché, ani prakticky možné, ale ani etické z hlediska dnešního lidského poznání.

Udržitelnost společenského růstu a jeho regulace by měla mít stejně jako vývoj lidské civilizace svou kulturní etickou dimenzi. V první dekádě tohoto milénia vědci objevili způsob, jak měnit datový obsah DNA (Crispr-Cas9), který umožňuje modifikovat nebezpečné geny žádoucím způsobem. Díky editaci genů dokážou vědci konkrétní geny vypnout, napravit škodlivé mutace a změnit aktivitu jakýchkoli genů (včetně lidských). Známy britský astrolog a fyzik Stephen Hawking nás ve své závěti varuje: „Bude přijato mnoho zákonů proti

genetickému inženýrství praktikované na lidech. Někteří lidé však nebudou schopni odolat pokušení vylepšit vlastní schopnosti, jako je paměť, odolnost vůči nemocem, inteligence nebo délka života.“ V této dystopické vizi si ti nejbohatší budou moci upravovat vlastní DNA, ostatní se stanou nevylepšenými podlidmi. Regulace společenského růstu nejen v této vizi budoucí společnosti znamená bezpochyby brutální útok na svobodu člověka, jak ji dnes vnímáme. „Svoboda je otroctví“, říká heslo orwellovského ministerstva pravdy (Orwell, 2006, s. 28). Ti „nevylepšení“, kteří superlidem nebudou schopni konkurovat, se stanou bezvýznamnými, utlačovanými a postupně vymřou. Místo nich nastoupí nová rasa „sebenavržených“ superlidí, kteří se budou fyzicky i intelektuálně stále zdokonalovat. Hawking nás tímto varuje, že genetické inženýrství je schopno stvořit nový lidský druh, který následně zničí zbytek původního obyvatelstva.

Guardiánství a inkluzivní kapitalismus

Otázkami společenského růstu a jeho hybnými silami v epoše průmyslových revolucí se zabývali například Malthus v 18. století a Marx v 19. století. Oba učenci hledali pevné body ve vývoji společnosti jako obecná metodologická východiska, o která by opřeli své prognózy budoucího vývoje lidstva. Oba vizionáři různým způsobem reagovali na společenské dopady průmyslových revolucí a zformulovali zákony, které považovali za univerzální pro společenský vývoj. Malthus při svých statistických výpočtech došel k závěru, že růst populace předbíhá produkci potravin. Řešením je podle Malthuse skoková terapie – především války, pandemie apod. Marx došel k závěru, že rozvoj výrobních sil předbíhá výrobní vztahy, a tím vytváří materiální i duchovní předpoklady ke vzniku beztřídní společnosti. Východiskem pro další rozvoj společnosti je podle Marxe rovněž skoková terapie – odstranění třídních rozdílů mezi prací a kapitálem na základě revolučního odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Svérazným mixem malthusiánství a marxismu je současné guardiánství³⁰. Guardiáni (*guardians*), jak si říkají, jsou vlivné politické, odborné a duchovní elity, bohatě financované mezinárodními oligarchy, sledující udržitelnost svého postavení a zisk plynoucí ze zvyšujícího se ekonomického růstu na základě zavádění nových technologií zejména v důsledku čtvrté průmyslové revoluce.

Guardiánství jako vize inkluzivní společnosti je až misionářská snaha o maximalizaci ekonomického zisku v procesu digitální transformace společnosti a minimalizaci negativních efektů tohoto transferu vůči přírodě a lidské kultuře. Navržené řešení disproporce mezi rostoucí společenskou spotřebou a vyčerpatelností zdrojů je založeno na skokové terapii k odstranění tradiční a moderní exkluzivity – především sociálně profesní (třídní), ale i generační, národnostní, rasové a sexuální. Imanentní záměna ideologie konzumerismu jako hlavního motoru kapitalismu v druhé polovině 20. století filozofií udržitelné rovnováhy civilizačního a kulturního vývoje, transhumanismu a života v metauniverzu - by měly vést ke změně spotřebního chování v nejbližší budoucnosti.

³⁰ Hlavní milníky geneze guardiánství jsou Bilderberg (1954), Římský klub (1968), Světové ekonomické fórum, WEF (1971), Trilaterální komise (1973), Aspen Institute Central Europe, AICE (2016), Rada pro inkluzivní kapitalismus, CIC (2020), Církev svatá – papež František (2023).

Davoský globalizátor a Nový světový řád (NWO)

Duchovním otcem nové globalistické ideologie je Klaus Schwab, švýcarsko-německý ekonom, zakladatel a výkonný předseda Světového ekonomického fóra v Davosu. Schwab je rovněž spoluautorem knihy *Covid-19: Velký reset*. Je podezřelý, že již několik měsíců po vypuknutí covidové krize autoři této publikace přicházejí s analýzou údajně kritického stavu sociálně-ekonomického systému současné společnosti, která podle nich stojí na hraně radikální přeměny světového řádu jako odpovědi na pandemii covidu-19. „Stojíme dnes na křižovatce“, říká Schwab, „jedna cesta nás dovede k lepšímu světu, inkluzivnějšímu, spravedlivějšímu a ohleduplnějšímu k matce přírodě. Druhá nás zavede k tomu, který jsme právě opustili, jen ještě horšímu a plnému nepříjemných překvapení. Musíme se tedy rozhodnout správně“, mobilizuje nás ještě „včas“ tento davoský globalizátor (Schwab, Mallaret, s. 244).

Svět na tom zdaleka není tak špatně, jak v médiích nyní bez ustání slyšíme, zejména po triumfální cestě Gréty T. za oceán a vystoupení v OSN. Jeho stav se nezhoršuje, ale naopak v zásadě zlepšuje, tvrdí dánský statistik a „skeptický“ ekolog, bývalý aktivista Greenpeace B. Lomborg a opírá se při tom o statistiky. Bohužel, totéž o globálních mezilidských vztazích v dnešním světě rozhodně neplatí. Prorocství zkázy, podle Lomborga (2006), se opírají o nepřesné, z kontextu vytržené a někdy i zcela vymyšlené údaje. S. Kauffman, americký matematik a biofyzik ve svém pojednání o předpokládaném čtvrtém zákoně termodynamiky dokonce tvrdí, že evoluce v přírodě je nepředvídatelná. To, co se děje v procesu evoluce „je doslova nevypočitatelné, ne-algoritmické, zcela mimo naše předpovědní schopnosti“, protože „k reálným vlastnostem fyzikálního vesmíru patří také schopnost dát povstat novému v procesu neustálé tvůrčí aktivity“ (2004, s. 8).

Podle Schwaba se civilizace nachází na osudovém rozcestí a potřebuje velký restart ke svému přežití. Kyberfyzické systémy, umělá inteligence a kyberprostor (metaverzum) vytvořily podmínky pro nový svět a místo člověka v něm. Otázkou je, zda to bude svět lepší, svobodnější než ten současný. Liberální demokracie je v koncích, tvrdí Schwab, nová kultura globálního konzumerismu v postcovidové době by měla být založena na změně spotřebního chování, totiž na jeho redukci. Počítá rovněž s delegováním národních suverenity a regulací růstu populace. Umělá inteligence pro to vytváří dosud nevídané možnosti. Pro epochu digitální (číselné) transformace společnosti potřebuje nového člověka, člověka zbaveného tradičních identit, člověka jako cifru v číselné řadě, poslušného digitálního kreténka. Významný rakouský lékař a zoolog, zakladatel etologie jako vědecké disciplíny K. Lorenz ve své knize *Odumírání lidskosti* akcentuje názor, že „bez odporu přijímaná představa předem finálně určeného světa nutně vylučuje každou svobodu člověka a nutí jej chovat se jako kolejový dopravní prostředek, který nutně směřuje k předurčenému cíli. Tato představa znamená absolutní popření člověka jako odpovědné bytosti“ (1997, s.16).

Má zřejmě pravdu i známý polský sociolog Bauman, když říká: „Pro některé jde v globalizaci o to, co musíme udělat, chceme-li být šťastni, pro jiné je příčinou našeho neštěstí.“ (1999, s. 7). Globální válka s terorismem, uprchlické krize, občanské nepokoje, ohrožení lidstva nejen válkami, ale i pandemií, nedostatek potravin a energetických zdrojů, ekonomické problémy – vyvolávají u mnohých lidí otázku potřeby radikální společenské změny. Znamená to snad, že civilizace již skutečně dospěla do bodu zlomu?

Mainstreamové intelektuální a mocenské elity tzv. kolektivního Západu, které se pasují do misionářské role ochránce a reprezentanta celé naší civilizace, vytvořily novou globalistickou ideologii postpandemické doby opřenu o guardiánskou vizi *Velkého resetu*, který by měl nastartovat Nový světový řád (*New World Order, NWO*). Světový řád na troskách starého světa, o němž sní globalisté, má již mnohé zastánce – nejružnější aktivistická hnutí, která svými činy mohou připomínat anarchismus minulých století, který se pokoušel

individuálním teroristickým činem svrhnout staré pořádky. Svět se změnil, změnil se i terorismus. Dnešní aktivističtí exhibicionisté se neobejdou bez publika, nejlépe turistů.

Například klimatičtí aktivisté z protestního hnutí Poslední generace (*Ultima Generazione*) postříkali barvou významnou historickou památku ve Florencii, aby upozornili na negativní dopady cestovního ruchu. Starosta Florencie však označil tento čin za barbarský „útok na umění, kulturu a krásu, které jsou bezmocné vůči násilí a které jsou vytvořeny pro dobro lidstva. Násilí nemůže nikdy ospravedlnit boj za jakoukoli věc, ani tu nejpříjemnější.“ A v reakci na klimatické změny a domnělou netečnost vlád a nadnárodních firem došlo ve světě k mnoha podobným vandalským činům, které si vybraly za terč památky světového dědictví. Připomeňme si vylití hrachové nebo rajčatové polévky na obrazy van Gogha v Římě a v Londýně, házení bramborová kaše na Monetův obraz v Postupimi nebo polití barvou Munchova Výkřiku v Oslu. Nedávno další ekologičtí šílenci nalili černou barvu do slavné fontány di Trevi v Římě. Ukazuje se, že kulturní a umělecké památky je třeba chránit nejen před masovým turismem, ale i před novodobými barbary a fanatickými bojovníky za lepší svět bez klimatických změn.

Závěr

Nová dynamika společenského rozvoje jako důsledek globalizace vyvolává potřebu široké diskuze na téma udržitelnosti v kontextu digitální transformace společnosti, o to naléhavěji ve všech sférách společenského rozvoje. Častěji a hlasitěji je nyní slyšet, že lidská civilizace a lidská kultura již dosáhly své (ne)udržitelné hranice. Zvláštní a nikoliv ojedinělou karikaturou globalismu se stal právě cestovní ruch. Cestovní ruch přes veškerý nezanedbatelný finanční a společenský přínos regionům se dostává do vlastní pasti. Masový turismus (*overtourism*) s sebou přináší ztrátu autenticity v populárních turistických destinacích, nárůst cen, sociální napětí mezi turisty a místními obyvateli, hromadění odpadků, ekologické škody, vandalismus apod. Nekontrolovaným rozvojem ohrožuje potenciál těchto destinací v budoucnu lákat návštěvníky.

Inspirativním podnětem v diskusi k této problematice jsou výsledky průzkumu společnosti Booking.com, který provedla v roce 2022 mezi svými klienty³¹, aby zjistila, jaké budou hlavní trendy cestovního ruchu v následujícím roce. Více než polovina cestovatelů (55 %) bude vyhledávat dovolenou mimo civilizaci, přičemž 44 % chce, aby jejich dovolená měla nádech návratu ke kořenům. 58 % má zájem naučit se během dovolené dovednosti potřebné pro přežití, včetně toho, jak si opatřit čistou vodu a rozdělat oheň. Lokálně provozované exkurze pravděpodobně získají na oblibě, protože polovina respondentů chce zažít střet s jinou kulturou. 73 % respondentů se těší, že vystoupí z komfortní zóny a dostane se za hranici svých možností. Polovina dotázaných má zájem o odlišné kulturní zážitky a poznávání méně známých míst.

Co vyplývá závěrem z této sociologické reflexe nových ideologií a receptů na současné problémy? Jeví se jako efektivní cesta tvrdá regulace, nadiktovaná změna spotřebního chování nebo edukace ve smyslu uvážlivějšího nakládání se zdroji a způsoby trávení volného času? Jak naznačuje citovaný průzkum společnosti Booking.com., mnozí cestovatelé si již velmi dobře uvědomují, že hlavním smyslem cestování je obohatit člověka o zážitky neučesané podle nabídky katalogů cestovních kanceláří a internetových cestovatelských portálů, rozšířit si kulturní obzory, aniž by návštěvníci nepoškozovali svým pobytem původního ducha místa, než se z něho stala turistická destinace.

³¹ Průzkumu se zúčastnilo celkem 24 179 respondentů z 32 zemí a teritorií.

Bibliografické odkazy

1. BAUMAN, Z. *Globalizace – Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0817-7.
2. CALHOUN, John. B. *Death Squared: The Explosive Growth and Demise of a Mouse Population*. Social Medicine, 66, 1973, s. 80–88.
3. KAUFFMAN, S. *Čtvrtý zákon. Cesty k obecné biologii*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-636-3.
4. LOMBORG, B. *Skeptický ekolog. Jaký je skutečný stav světa?* Praha: Dokořán, 2006. ISBN 80-7363-059-1.
5. LORENZ, K. *Odumírání lidskosti*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0645-X.
6. ORWELL, G. *1984*. Brno: Levné knihy, 2009.
7. SCHWAB, K. a MALLERET, T. *Covid-19: Velký reset*. Brno: RIVA, 2021. ISBN 978-80-908322-2-0.
8. UNITED NATIONS. *Take Action for the Sustainable Development Goals – United Nations Sustainable Development*. 2022.

Kontaktní adresa

PhDr. Eduard Entler¹, CSc.

Panevropská Univerzita, Fakulta Vysoká škola obchodní, Spálená 76/14, Nové Město, 110 00 Praha 1, Česká republika, e-mail: eduard.entler@peuni.cz

Kapitola: 15

VYUŽITÍ UMĚLÉ INTELIGENCE VE VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVĚ: SOUČASNÉ TRENDY A BUDOUCÍ PERSPEKTIVY

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION AND
EDUCATION: CURRENT TRENDS AND FUTURE
PERSPECTIVES

PaedDr. PhDr. Mgr. Michal Matějka, PhD., DBA

VYUŽITÍ UMĚLÉ INTELIGENCE VE VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVĚ: SOUČASNÉ TRENDY A BUDOUCÍ PERSPEKTIVY

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION AND EDUCATION: CURRENT TRENDS AND FUTURE PERSPECTIVES

Michal Matějka

Externí pracovník Collegium Humanum – Varšavská univerzita managementu
Zahraniční pobočka ve Frýdku-Místku, Bruzovská 2589, 738 01 Frýdek-Místek Česká republika,
e-mail: michal.matejka@humanum.cz

Abstract: This expert article explores current trends and future perspectives for the use of artificial intelligence (AI) in education and training. The author analyzes AI techniques such as machine learning and deep learning and their benefits for improving educational processes. The focus is on personalized learning, adaptive systems, chatbots, and data analytics in the context of education. The paper focuses on future measurement of AI use, including the potential of personalized robotic instructors, augmented reality, and predictive analytics. At the same time, the author reflects on the ethical and social aspects associated with implementing AI in educational systems.

Keywords: Adaptive Systems, Artificial Intelligence, Augmented Reality, Data Analysis, Deep Learning, Education, Ethics, Future, Chatbots, Modern, Machine Learning, Personalized Learning, Predictive Analytics, Robotic Instructor, Social Impact Virtual Reality.

Úvod

Umělá inteligence v angličtině známa pod zkratkou (AI) v českém prostoru známá jako (UI), která bude v tomto textu používána, se stala neodmyslitelnou součástí našeho každodenního života a mnoha oblastí, ve kterých se pohybujeme. Jednou z těchto oblastí je i vzdělávání a výchova, kde má UI potenciál přinést zásadní změny a otevřít dveře novým přístupům a perspektivám. Využití UI ve vzdělávání nabízí širokou škálu možností, které mohou zlepšit učební procesy a obohatit výuku. Současné trendy využití UI ve vzdělávání zahrnují personalizované učení, adaptivní systémy, virtuální asistenty, tutoriály založené na UI a analýzu velkých dat pro získávání důležitých informací o studentech. Personalizované učení umožňuje individuální přístup ke každému studentovi, přizpůsobení obsahu a tempa výuky podle jeho potřeb a schopností. Adaptivní systémy s využitím UI dokáží analyzovat a reagovat na pokrok studenta, přičemž nabízejí přizpůsobené úkoly a materiály. Virtuální asistenti a tutoriály založené na UI umožňují studentům získávat odpovědi na otázky a poskytovat individuální pomoc v reálném čase. Díky UI mohou tyto nástroje rozpoznat potřeby a problémy studentů a jim relevantních podpor. Analýza dat umožňuje vytěžit cenné informace o postupech studentů, což umožňuje pedagogům a vyučujícím lépe porozumět jejich potřebám a přizpůsobit výuku. Budoucí perspektivy využití UI ve vzdělávání jsou nadějnější než kdy dříve. Predikce a adaptace na individuální potřeby studentů se stále zlepšují díky rozvoji UI technologií. Navíc existuje potenciál pro rozvoj automatizovaného hodnocení a zpětné vazby, což může usnadnit

pracovní zátěž pedagogů a zlepšit efektivitu hodnocení. UI také přináší možnost rozvoje virtuální reality a rozšířené reality ve vzdělávacích prostředích, což může otevřít nové dveře způsobům interakce a zážitků.

Vznik umělé inteligence začátky a pády

Vznik umělé inteligence (UI) je oblastí, která se zabývá vývojem schopných systémů simulovat lidskou inteligenci a uložit úkoly vyžadující kognitivní schopnosti. Historie vzniku UI sahá až do 50. let 20. století, kdy byly položeny základy této disciplíny. Avšak v průběhu svého vývoje UI také čelila několika výzvám a pádům. Předchůdcem moderní UI byly výzkumy a myšlenky z oblasti kybernetiky a teorie řízení. První pokusy o vytvoření inteligentních strojů se objevily v 50. letech, kdy byly vyvinuty první programy pro symbolické zpracování informací. V 60. letech se začaly rozvíjet expertní systémy, které využívají znalostí odborníků z konkrétních oblastí pro řešení problémů. Tato éra byla charakterizována optimismem a očekáváním rychlého pokroku v oblasti UI (Wilks, 2023).

Avšak v 70. a 80. letech UI čelila vážným omezením a tak zvaným názvem ("zima umělé inteligence"). Očekávání z předchozích desetiletí se nesplnila a nedostatek pokroku v UI vedl k poklesu zájmu a financování. Expertní systémy jsou silné ve svých schopnostech a nedokážou se vyrovnat s nejistotou a neurčitostí reálného světa. Tato éra pádu umělé inteligence byla doprovázena skeptickým náhledem na dosažení skutečné inteligence pomocí strojů. V 90. letech a počátkem 21. století se UI začala vracet do popředí zájmu. Přínosem byly významné pokroky v oblasti algoritmů strojového učení a nástupu výkonnějších počítačů. Zvláště učení (deep learning) se stal klíčovou technikou pro dosažení pokročilého zpracování obrazu a přirozeného jazyka. S rozmachem velkých datových sad a možností využití výpočetního výkonu v cloudu se UI stala stále více přítomnou v našem každodenním životě (Mařík, Štěpánková, Lažanský, 2007).

Rozsah a dopad použití UI v oblastech jako je automatizace práce, autonomní vozidla, zdravotnictví a další, vyvolávají obavy ohledně soukromí, předsudků, nezaměstnanosti a nežádoucích dopadů na společnost. Existují obavy ohledně zneužití UI a jejího využití pro manipulaci, šíření dezinformací a omezení lidské autonomie. Dalším problémem UI je problém tzv. „úzké inteligence“. Současné UI je schopno vykonávat úkoly ve specifických doménách lépe než lidé, ale její schopnosti jsou omezeny jen na tyto úkoly. Obecně umělá inteligence, která by měla být schopna samostatného uvažování a porozumění světu jako lidský mozek, zatím nebylo dosaženo. Tato omezení jsou stále předmětem výzkumu a vývoje UI. Další je etická stránka umělé inteligence. S rostoucí schopností UI rozhodovat a ovlivňovat lidský život je důležité zabezpečit, aby tato rozhodnutí byla spravedlivá, transparentní a respektovala základní lidská práva. Diskuse o etickém návrhu UI a jejím odpovědném využití jsou nezbytné pro minimalizaci rizik a maximalizaci přínosů (Wilks, 2023).

Umělá inteligence ve vzdělávání

Umělá inteligence ve vzdělávání je oblast, která se zabývá využitím technologií umělé inteligence pro zlepšení procesů vzdělávání. Zahrnuje využití strojového učení a datové analýzy pro personalizaci výuky a poskytování adaptivního obsahu. Tím umožňuje studentům individuální a efektivnější přístup ke vzdělávání. Umělá inteligence může také pomáhat učitelům při hodnocení studentských prací a poskytovat jim nástroje pro monitorování a analýzu výkonu studentů. Využití umělé inteligence ve vzdělávání nabízí možnost inovace

vzdělávacích metod a zlepšení celkového výsledku učení. *Zdroj: deeply.cz, online, cit. 7. 6. 2023*

Charakteristika využití umělé inteligence ve vzdělávání:

1. **Personalizace výuky:** Umělá inteligence umožňuje vytvářet personalizované vzdělávací programy, které se přizpůsobují individuálním vzdělávacím programům a dovednostem studentů. Tím se zvyšuje efektivita učení a motivace studentů.
2. **Adaptivní obsah:** Díky umělé inteligenci je možné vytvářet adaptivní vzdělávací obsah, který přizpůsobuje potřeby a pokročilost studentů. Systémy UI mohou analyzovat a vyhodnocovat znalosti a dovednosti studentů na základě jejich odpovědí a interakcí s obsahem. Na základě těchto informací poskytuje přesné a relevantní materiály, které studentům pomohou překonat jejich individuální výzvy a přizpůsobit se na správnou úroveň.
3. **Automatizace hodnocení:** S pomocí umělé inteligence je možné automatizovat proces hodnocení studentských prací, což šetří čas učitelů a umožňuje rychlejší poskytnutí zpětné vazby studentům. Systémy UI mohou analyzovat psaný text, vyhodnocovat správnost odpovědí, a dokonce rozpoznávat komplexní prvky jako kreativitu a originalitu.
4. **Monitoring a analýza výkonu:** Umělá inteligence umožňuje učitelům monitorovat a analyzovat výkon studentů s pomocí pokročilých analytických nástrojů. Systémy UI mohou sbírat data o pokroku, časovém rozvržení, interakcích s obsahem a dalších relevantních faktorů. Tato data umožňují učitelům získat porozumění o individuálním vývoji studentů a identifikovat oblasti, ve kterých by mohli potřebovat další podporu. Na základě těchto informací mohou učitelé přizpůsobit svou výuku a lépe personalizovat zpětnou vazbu.
5. **Automatizace rutinních úkolů:** Umělá inteligence může pomoci automatizovat rutinní úkoly ve vzdělávacím prostředí. To zahrnuje například automatické generování a aktualizaci rozvrhu, správu úkolů a testů, evidenci docházek a správu elektronických portfolií. Tím se učitelům uvolňuje časová dotace na práci a energie, a tak se mohou věnovat více interaktivním a přínosným výukám a reportům studentů. Automatizace také snižuje riziko lidských chyb a zajišťuje spolehlivé provádění administrativních úkolů.
6. **Rozšířená dostupnost vzdělání:** Umělá inteligence může přispět k rozšíření dostupnosti vzdělání a odstranění bariér. S pomocí umělé inteligence je možné vytvářet online vzdělávací platformy a kurzy, které jsou přístupné z celého světa. To umožňuje studentům z odlehklých oblastí nebo s omezeným přístupem k tradičním vzdělávacím institucím získat kvalitní vzdělání. Umělá inteligence také může poskytovat překlady, automatické titulky nebo asistenční nástroje pro studenty s různými jazykovými, sluchovými nebo zrakovými potřebami, což poskytuje prostředky k inkluzivnějšímu vzdělávacímu prostředí. *Zdroj: europarl.europa.eu, online, cit. 7. 6. 2023*

Hluboké učení:

Využití umělé inteligence pro zdokonalování algoritmů a modelů

Hluboké učení, také známé jako hluboké neuronové sítě, je oblast umělé inteligence (UI), která se zabývá vytvářením a trénováním neuronových sítí s velkým množstvím vrstev (hloubky), aby mohly automaticky odhalovat a učit se reprezentace dat. Tato technika se inspirovuje biologickým mozkem a snaží se simulovat učení a zpracování informací na základě fungování velkého počtu spojených jednotek nazývaných umělé neurony. Hluboké učení se stalo velmi populárním díky své schopnosti dosahovat významných výsledků v mnoha úlohách zpracování dat, jako je rozpoznávání obrazů, rozpoznávání řeči, překlad textu a mnoho dalších. To je díky schopnosti hlubokých neuronových sítí automaticky extrahovat a učit se reprezentovat data z velkých datových sad. Proces učení je založen na předávání informací ze vstupních vrstev sítě k výstupním vrstvám pomocí matematických operací a optimalizace parametrů sítě na základě předem definovaných kritérií.

Hluboké učení se často provádí pomocí tzv. konvolučních neuronových sítí (CNN) pro zpracování obrazových dat a rekurentních neuronových sítí (RNN) pro zpracování sekvenčních dat, jako jsou řečová data. Existuje také mnoho variant a rozšíření těchto základních architektur, které přinášejí vylepšení a specializaci pro různé úlohy. Umělá inteligence jako celek využívá hluboké učení k řešení složitých úloh zpracování dat a získávání znalostí z velkého množství informací. V kombinaci s jinými technikami a metodami, jako je posilované učení, probíhá výzkum v oblasti vytváření stále pokročilejších a inteligentnějších systémů. Hluboké učení přináší potenciál aplikací pro rozvoj inovativních technologií a technologií, které mohou mít vliv na mnoho oblastí lidské činnosti (Mikelsten, Teigens, Skalfist, 2020).

Chatboti:

Využití umělé inteligence pro interakci a komunikaci s uživateli

Umělá inteligence má široké využití při interakci a komunikaci s uživateli. Díky zlepšeným technikám zpracování přirozeného jazyka a strojového učení je možné vytvořit inteligentní chatboty a virtuální asistenty, kteří dokážou porozumět uživatelským dotazům a poskytnout zpětnou vazbu. Tyto chatboty mohou být implementovány na webových stránkách, mobilních aplikacích nebo dokonce ve chytrých zařízeních, jako jsou hlasoví asistenti v inteligentních reproduktorech. Díky nim uživatelé mohou snadno získávat informace, řešit problémy a provádět různé úkoly pomocí přirozeného jazyka. Umělá inteligence je také využívána pro personalizaci komunikace s uživateli. Na základě analýzy chování uživatele, jeho preferencí a historie interakce je možné vytvářet přizpůsobené zprávy, nabídky nebo doporučení. To vede ke zlepšení uživatelského zážitku a vyšší spokojenosti uživatele.

Další využití umělé inteligence v interakci s uživateli je rozpoznávání řeči. Systémy pro automatické rozpoznávání řeči (ASR) dokážou převádět mluvený jazyk na text a komunikovat s počítačem pomocí hlasu. To je hojně využíváno v hlasových asistentech, dalších telefonních systémech zákaznické podpory a aplikacích. Díky umělé inteligenci je také možné vytvářet systémy pro automatickou odpověď na e-maily, kde strojový systém dokáže rozpoznat témata a předat příslušnou odpověď. Využití umělé inteligence pro interakci a komunikaci s uživatelem se neustále rozvíjí a nabízí nekonečné možnosti pro zlepšení efektivity, personalizace a uživatelského zážitku. (Russell, 2021).

Prediktivní analýza v umělé inteligenci:

Využití učení pro předpovídání budoucích událostí

Prediktivní analýza v umělé inteligenci je proces využívající techniky učení a analýzy dat k předpovídání budoucích událostí nebo trendů. Tato metoda využívá algoritmů a modelů umělé inteligence ke zpracování velkého množství historických dat a identifikaci vzorců, které mohou sloužit k odhadu budoucích událostí. Předpovědi mohou být v rámci prediktivní analýzy aplikovány v různých oblastech, jako je ekonomika, marketing, finančníctví, zdravotnictví, doprava a další. Například v oblasti e-commerce může být prediktivní analýza využita k předpovědi chování zákazníků, jejich preference, předpovídání poptávky po určitém výrobku nebo odhadu budoucích prodejů.

Prediktivní analýza využívá různé metody a techniky, včetně statistického modelování, strojového učení a hlubokého učení. Tyto metody se učí na základě historických dat a snahy identifikovat vzorce a souvislosti mezi proměnnými. Poté mohou být tyto modely přidány k predikci budoucích událostí na základě nových vstupních dat. Důležitou součástí prediktivní analýzy jsou kvalitní a přesná data. Čím více relevantních a kvalitních dat je k dispozici, tím přesněji a spolehlivěji predikce lze provést. Analytici a výzkumníci v oblasti umělé inteligence pracují na vývoji sofistikovaných algoritmů a technik, které umožňují zlepšování přesnosti a efektivity prediktivní analýzy. Výhody prediktivní analýzy v umělé inteligenci zahrnují možnost předpovědi budoucích událostí, zlepšení strategického rozhodování, optimalizaci provozních procesů, snížení nákladů a zvýšení konkurenceschopnosti. (Bostrom, 2017).

Robotický instruktor pro výuku v oblasti umělé inteligence:

Inovativní přístup k interaktivnímu učení

Robotický instruktor pro výuku v oblasti umělé inteligence je inovativní přístup k interaktivnímu učení, který využívá robota jako instruktora a facilitátora při výuce témat souvisejících s umělou inteligencí. Tento přístup kombinuje prvky robotiky, umělé inteligence a pedagogiky k poskytnutí efektivního a interaktivního vzdělávacího prostředí. Robotický instruktor může mít různé formy, od fyzických robotů, které umí komunikovat a interagovat s lidmi, až po virtuální agenty, které existují v digitálním prostředí. Jeho úkolem je vést studenty při učení konceptů, algoritmů a technik v oblasti umělé inteligence.

Tento inovativní přístup k interaktivnímu učení nabízí několik výhod. Zaprvé, robotický instruktor může být přizpůsobený individuálním potřebám a dovednostem studenta, což umožňuje personalizovanou výuku. Robot může analyzovat pokrok studenta, identifikovat jeho silné stránky a slabiny a přizpůsobit tak úkoly a materiály. Dále robotický instruktor může poskytovat interaktivní zpětnou vazbu a podporu při řešení problémů. Může vysvětlovat složité koncepty, odpovídat na otázky studentů a nabízet různé příklady a cvičení pro procvičování dovedností v oblasti učení. Další výhodou je, že robotický instruktor může vytvářet realistické a autentické scénáře pro praktickou aplikaci.

Studenti se mohou zapojit do simulací, experimentů a projektů, které napodobují skutečné situace a výzvy v oblasti kterou studují, což jim umožňuje získat praktické zkušenosti a dovednosti. Použití robotického instruktora výrazně obohacuje učební proces a poskytuje nový způsob, jak se studenti mohou naučit a porozumět principům vědy

a vědeckého poznání. Tímto způsobem se spojují technologické a vzdělávací aspekty s cílem připravit studenty na praktický a profesní život. (LEE, K, F., 2019).

Virtuální realita ve výuce a vědě:

Transformace učebního prostředí a objevování nových pohledů

Virtuální realita (VR) je technologie, která umožňuje uživatelům interakce s počítačově generovaným prostředím, které je vizuálně a zvukově imerzivní. V posledních letech se VR stala stále více přístupnou a využívá se v různých oblastech, včetně výuky a vědy. Ve výuce může virtuální realita transformovat tradiční učební prostředí tím, že umožňuje studentům prozkoumat a interagovat s virtuálními scénami a objekty. Místo pasivního poslechu přednášek nebo čtení učebnic se studenti mohou ponořit do virtuálního prostředí, které simuluje reálné situace a příklady. Například při studiu biologie mohou studenti prozkoumat 3D modely buněk, orgánů a biologických procesů, což jim umožní lépe pochopit jejich fungování.

Virtuální realita také umožňuje studentům objevovat nové pohledy na danou problematiku. Mohou být vystaveni virtuálním simulacím, které zahrnují například historické události, umělecká díla nebo přírodní jevy. Tímto způsobem se mohou přímo studenti vcítit do dané situace a získat lepší představu o kontextu a prostředí. Věda je další oblastí, kde virtuální realita má potenciál přinést inovace. Vědci mohou využívat VR k vizualizaci složitých datových sad, modelování molekulárních struktur nebo simulaci fyzikálních jevů. To jim umožňuje lépe porozumět a analyzovat data, která by jinak byla obtížně interpretovatelná v tradičním 2D prostředí. VR také umožňuje vědcům spolupracovat na projektech na dálku, i když se nacházejí na různých místech.

Celkově lze říci, že virtuální realita ve výuce a vědě přináší transformaci učebního prostředí tím, že nabízí interaktivní a imerzivní (vnoření se do zkoumané problematiky). Studenti a vědci mají možnost objevovat nové pohledy na dané téma a lépe porozumět složitým konceptům. Virtuální realita tak otevírá nové možnosti vzdělávání a vědeckého výzkumu ze zcela jiných perspektiv, než tomu bylo kdy možné (Zandl, 2022).

Společenský dopad umělé inteligence v 21. století:

Výzvy a příležitosti pro lidskou interakci a socioekonomický vývoj

Společenský dopad umělé inteligence (UI) v 21. století představuje rozsáhlou oblast zkoumání, která se zaměřuje na analýzu výzev a příležitostí, které přináší rozšířené využívání UI v různých aspektech lidského života. Tento fenomén lidské interakce v socioekonomickém vývoji, je nezbytný pro porozumění jeho klíčových vlastností. UI je disciplína umělé inteligence, která se zabývá vytvářením počítačových algoritmů, které poskytují úkoly, které vyžadují lidskou inteligenci. Jejich aplikace jsou široké, ať už se jedná o autonomní vozidla, chatboty, systémy pro rozpoznávání obrazu nebo personalizované reklamní algoritmy. Výzvy spojené se společenským dopadem UI se týkají zejména interakce mezi lidmi a UI. Zatímco UI nabízí mnoho přínosů, jako je zvýšení efektivity a automatizace úkolů, existuje obava z nahrazování lidské práce a ztráty pracovních míst. Dále se vynořují etické otázky související s rozhodovacími procesy UI, například při přidělování zdrojů nebo rozhodování o přijetí nebo zaměstnání. Socioekonomický vývoj je dalším aspektem, který je ovlivněn UI. Existují obavy z nerovnosti přístupu a rozdělení výhod a nevýhod, které UI může přinést. Lidé s omezenými technologickými schopnostmi nebo přístupem k technologiím by mohli být vyloučeni

z přínosů, které UI nabízí. Je také důležité zabezpečit ochranu soukromí a zodpovědné zacházení s osobními údaji, které jsou často sbírána a analyzována UI systémy. Na druhé straně přináší UI také příležitosti. Inovativní aplikace UI mohou zlepšit kvalitu života lidí v oblastech jako zdravotnictví, doprava, vzdělávání a další (Zandl, 2022).

Tabulka č. 1: Klady a zápory umělé inteligence

KLADY	ZÁPORY
1. Zlepšení zdravotní péče	1. Potřeba stanovit pravidla pro využívání umělé inteligence
2. Bezpečnější auta a další dopravní prostředky	2. Riziko zneužití umělé inteligence
3. Levnější produkty s delší životností	3. Možnost nahrazení lidské práce roboty
4. Služby přizpůsobené lidem na míru	4. Potenciální snížení soukromí a svobody projevu
5. Usnadnění přístupu k informacím, vzdělání a odborné přípravě	5. Možnost vzniku nových etických dilemat

Zdroj: Vlastní zpracování, 2023

Máme se bát umělé inteligence?

Umělá inteligence (UI) je technologie, která má potenciál ovlivnit naši společnost. Existuje mnoho otázek, proč bychom se neměli bát umělé inteligence. Zaprvé, UI může přinést obrovský potenciál a vylepšení v mnoha oblastech lidského života. Například v lékařství může přispět k přesnější diagnostice a výzkumu nových léčebných metod. Díky UI můžeme zlepšit efektivitu výrobních procesů a optimalizovat dodavatelský řetězec. Autonomní vozidla, která využívají UI, mohou zlepšit bezpečnost na silnicích. Dále UI může pomoci při analýze velkých objemů dat, což přispívá k vědeckému pokroku. UI také může pomáhat lidem s fyzickými nebo duševními omezeními, například v oblasti asistovaného života. Další důvod, proč bychom se neměli bát umělé inteligence, je její přínos v oblasti kybernetické bezpečnosti. UI může pomoci v boji proti kybernetickým hrozbám a zlepšit ochranu našich dat a systémů.

Dále UI může zlepšit komunikaci mezi lidmi z různých kultur pomocí překladu a podpory personalizovaného učení a vzdělávání. UI také umožňuje tvorbu nových uměleckých děl a podporuje kreativitu.

Měli bychom ocenit i přínos umělé inteligence v oblasti předpovědi povětrnostních podmínek a přírodních katastrof. Dále UI může pomoci v oblasti financí a investování a zlepšit efektivitu plánování měst a infrastruktur. V oblasti ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje může UI hrát klíčovou roli. Umělá inteligence může také přinést významné zlepšení v oblasti zdravotní péče pro starší lidi a zvýšit jejich kvalitu života. Personalizace zákaznických služeb a zážitků je další oblast, kde může UI poskytnout výhody. V oblasti robotiky a automatizace se díky UI může dosáhnout značného pokroku (Russell, 2021).

Proč umělá inteligence nikdy nemůže nahradit výuku řízenou učitelem?

Výuka řízená učitelem je nenahraditelná z několika důležitých důvodů. Jedním z nich je sociální interakce, která se v průběhu výuky mezi učitelem a studentem vytváří. Tato interakce je klíčová pro rozvoj sociálních dovedností a komunikace studenta. Učitel má schopnost vnímat a reagovat na verbální i neverbální signály studenta a přizpůsobovat výuku podle jeho individuálních potřeb a schopností. Takto se vytváří prostředí, které podporuje aktivní zapojení studentů, jeho otázky a diskuse. Další důvod, proč UI nemůže nahradit učitele je schopnost učitele využívat různé pedagogické metody a strategie, které jsou vhodné pro konkrétní učební cíle a potřeby studenta. Učitel je schopen aplikovat různé formy výuky, jako jsou skupinové aktivity, praktické diskuse, cvičení nebo individuální instrukce, a přizpůsobovat je podle dynamiky třídy a individuálního pokroku studentů. To zajišťuje komplexní a interaktivní vzdělávací zkušenost, kterou UI nemůže zcela nahradit.

Navíc, učitel je klíčovým zdrojem motivace a podpory pro studenty. Svou osobní přítomností a angažovaností může povzbuzovat studenty, pomáhat jim překonávat překážky a rozvíjet jejich sebevědomí a poznatky. Učitel může poskytovat individuální zpětnou vazbu a směr, což je pro studenty důležité při získávání nových dovedností a vědomostí. Dále je také důležité, že výuka řízená učitelem podporuje také emocionální aspekty vzdělávání. Učitel může rozpoznat a reagovat na emoce a náladovost studentů, poskytovat jim podporu při řešení problémů, a tím nabízet příznivé prostředí pro jejich osobnostní růst a sebeuvědomění. Celkově lze říci, že výuka učitele je jedinečná v tom, že poskytuje osobní kontakt a interakci mezi učitelem a studentem, které má klíčový vliv na rozvoj sociálních, emocionálních dovedností.

Závěr

Vize a vývoj umělé inteligence mají potenciál zásadně změnit náš život. UI může přinést významný pokrok v diagnostice a léčbě, což povede k větší přesnosti a efektivitě. V průmyslu a výrobě může UI přinést automatizaci procesů a zvýšení produktivity. V dopravě a logistice může přispět k vývoji autonomních systémů, což zlepší bezpečnost a efektivitu. UI bude také hrát klíčovou roli v analýze velkých datových toků a poskytování cenných informací pro rozhodování. To umožní rychlejší objevování nových poznatků a inovací ve vědeckém výzkumu a vývoji. S postupujícím rozvojem UI se také očekává, že se bude zdokonalovat v porozumění a komunikaci s lidmi. To znamená, že bude schopen se lépe přizpůsobovat potřebám lidské společnosti.

S těmito pozitivními výhledy však také přicházejí výzvy a etické otázky. Je důležité vytvořit rámec pro odpovědné a transparentní využívání UI, aby se zabránilo zneužití a zachování důvěry a bezpečnosti. Celkově lze říci, že umělá inteligence nám slibuje mnoho přínosů a zlepšení v mnoha aspektech našeho života. S odpovědným a inovativním přístupem můžeme využít potenciál UI a dosáhnout pokroku a prosperity ve prospěch celé společnosti.

Bibliografické odkazy

1. RUSSELL, S. *Jako člověk*. Praha: Dokořán, 2021. ISBN 978-80-7675-043-2.
2. LEE, K.-F. *Supervelmoci umělé inteligence*. Praha: Jan Melvil Publishing, 2019. ISBN 978-80-257-3050-8.
3. BOSTROM, N. *Superintelligence*. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-7260-353-4.
4. LAŽANSKÝ, J., MAŘÍK, V., ŠTĚPÁNKOVÁ, O. *Umělá inteligence 5*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1470-2.
5. MIKELSTEN, D., TEIGENS, V., SKALFIST, P. *Artificial Intelligence Revolution*. USA: Cambridge Stanford University. 2020. ISBN 978-151-075-300-6.
6. WILKS, Y. *Artificial Intelligence: Modern Magic or Dangerous Future? (Hot Science)*. UK: University of Sheffield, Icon Books Ltd, 2021. ISBN 978-17857-8-516-0. WILKS, Y. *Artificial Intelligence*. UK: University of Sheffield, Icon Books Ltd, 2019. ISBN 13: 978-1666502732.
7. ZANDL, P. *Mýty a naděje digitálního světa Vše, co potřebujete vědět o kryptoměnách, umělé inteligenci a dalších převratných technologiích*. Praha: Jan Melvil Publishing, 2022. ISBN 978-80-7555-175-7.

Internetové zdroje

8. *Deeply.cz*. [online]. © 2023 [cit.: 7. 6. 2023]. Dostupné z: <https://deeply.cz/>
9. *Europarl.europa.eu*. [online]. © 21. 3. 2023 [cit.: 7. 6. 2023]. Dostupné z: <https://1url.cz/FuzJ3>

Kontaktní adresa

PaedDr. PhDr. Michal Matějka, PhD., DBA

Externí pracovník Collegium Humanum – Varšavská univerzita managementu. Zahraniční pobočka ve Frýdku-Místku, Bruzovská 2589, 738 01 Frýdek-Místek Česká republika, e-mail: michal.matejka@humanum.cz

Kapitola: 16

ŽIVOT UDRŽUJÍCÍ OPATŘENÍ V ROZHODOVÁNÍ O ZDRAVOTNÍ PÉČI V ZÁVĚRU ŽIVOTA: ETICKÉ ASPEKTY

LIFE-SUSTAINING MEASURES IN END-OF-LIFE CARE
DECISIONS: ETHICAL CONSIDERATIONS

Th.Lic. Ing. René Milfait, Ph.D.

ŽIVOT UDRŽUJÍCÍ OPATŘENÍ V ROZHODOVÁNÍ O ZDRAVOTNÍ PÉČI V ZÁVĚRU ŽIVOTA: ETICKÉ ASPEKTY

LIFE-SUSTAINING MEASURES IN END-OF-LIFE CARE DECISIONS: ETHICAL CONSIDERATIONS

René Milfait

Člen Výboru Sekce pro etiku České společnosti paliativní medicíny ČLS JEP, Dozorčí rady Hospice sv. Jiří v Chebu, organizačního výboru konference Podhorská 745/2, 353 01 Mariánské Lázně, Česká republika, e-mail: rene.milfait@seznam.cz

Abstract: The paper seeks to contribute to the search for answers to what it means to die with dignity today, whether we should do everything that is technically possible, whether we should always use all medical interventions, and in what dignified way the human life of the terminally ill and dying should or could be ended. It therefore examines the ethical context of initiating, not initiating, reducing, not extending or terminating medical life-sustaining interventions in the context of making decisions about appropriate end-of-life care. It also demonstrates the importance of distinguishing and naming situations for ethical-legal assessment and illustrates this with a landmark court decision. It presents palliative care as the appropriate care and human rights response to medical indication and the patient's needs, wishes and preferences.

Key words: end-of-life-decision, life-sustaining measures, ethical considerations, medical futility, human dignity, human rights, palliative care.

Úvodem

Na jiném místě již citovaná Eva Křížová zasadila ve svém příspěvku „*Udržitelnost jako nové téma medicíny a zdravotnictví*“ udržitelnost do kontextu zdravotnictví a medicíny a načrtla přitom důsledky pro budoucnost. Udržitelnost označila za **nový občanský projev**, jenž si vyžaduje často přehodnocení dosavadních přístupů. Upozornila mimo jiné na **nebezpečí odlidštěné praxe a zanedbávání celostního pojetí člověka** a psychosomatiky. Přihlásila se k medicíně, jež bude brát ohled na vnější životní prostředí i „*vnitřní přírodu v člověku (jeho tělesnosti)*“. Položila dále otázku, jak jsou dnes medicína a zdravotnictví vnímány. Pod heslem Důležitý symbol moderny uvedla, že „*heroická medicína*“ zásadním způsobem proměnila délku a kvalitu života a že „*medicína rozšiřuje své působení nad rámec původní dohody (léčit nemoci a zabraňovat jim)*“. Připomněla, že to vše může mít i odvrácenou stranu. Pod nadpisem Problém současné západní civilizace pojmenovala jeden takový problém pomocí výrazu „*přeléčenost* než *nedoléčenost*“ a odkázala přitom na pojem „*defenzivní medicína*“ (tím se vystihuje, že lékaři raději z obavy z postihu, včetně trestního oznámení na ně, provádějí i medicínské neúčelné intervence/modality/opatření, i když již nemohou pacientovi prospět, vyléčit ho, dokonce ho mohou spíše zatěžovat nebo dokonce prodlužovat utrpení a umírání – pozn. autora). Dodala, že otázkou není „jak léčit méně ke škodě nemocných, ale jak léčit jen to, co je nutno léčit k prospěchu zdraví“, což je možno přeformulovat na „*co je nutno léčit ve prospěch pacienta*.“ Zdůraznila, že jsou zde „*hranice velmi nejasné*“. Dále ještě Eva Křížová ve své přednášce a prezentaci konstatovala a zkritizovala, že v medicíně a zdravotnictví

„dominují technologie a přírodní vědy“, že jsou opomíjeny „tradiční devízy léčení (psychologický přístup k pacientovi, kontakt lékaře s nemocným, schopnost samoregenerace, moudrost lékaře, moudrost nemocného)“ a že „dochází ke komercializaci – vzniká značný ekonomický prospěch či zisk z nadužívání medicíny a produktů.“

„Péče o lidi v poslední fázi jejich života se stala pro naši společnost velkou sociální, politickou, ekonomickou a kulturní výzvou.“ Tímto konstatováním začíná předmluva Charty péče o nevyléčitelně nemocné a umírající v Německu (**Charta zur Betreuung schwerstkranker und sterbender Menschen in Deutschland**, 2010).

Tato sdělení a obsahy se staly pro autora tohoto příspěvku podnětem a otevřely možnost pro stručné pojednání o medicínských intervencích/modalitách/či opatřeních, která udržují při životě a mohou být přitom neúčelná a medicínsky již neindikovaná v kontextu rozhodování o zdravotní péči v závěru lidského života. Úhlem pohledu budou etické aspekty.

Seznámíme se také se základními pojmy, které označují odpovídající situace a jejichž rozlišování má eticko-právní dopady.

Ze základních otázek

Zarátovat, zasadit či položit základy lze pomocí těchto otázek: *Co znamená dnes dobře/důstojně umírat a přispívat k tomu, abychom důstojně/dobře umírali a zemřeli? Co je potřeba dělat, aby se zamezilo nedůstojnému odchodu ze života nevyléčitelně nemocných a umírajících? Co patří k dobrému/lidsky důstojnému utváření života nevyléčitelně nemocných a umírajících? Co k němu naopak nepatří? Co se (vlastně) myslí oním rozhodováním na konci lidského života („end-of-life-decision“)? Máme dělat všechno, co technicky můžeme? Využít vždy všechny medicínské intervence? Jakým důstojným způsobem by měl či mohl být ukončen lidský život nevyléčitelně nemocných a umírajících? Existuje právo takového jedince důstojně zemřít, jež by bylo vyvozováno z lidské důstojnosti, práva na život, autonomie, práva na sebeurčení, z nejzazší meze výkonu individuální svobody a práva na soukromí? Zahrnuje v sobě právo na život, autonomie a právo na sebeurčení i právo zemřít opisované právem svobodně rozhodnout o tom zda, kdy a jak zemřít? Mohou existovat situace, v nichž může být **eticky oprávněné**, ukončit například opatření umělé výživy nebo umělé plicní ventilace?*

Přitom je třeba poznamenat, že se rozhodování o zdravotní péči v závěru života s jeho etickými aspekty, souvislostmi, reflexemi a posouzeními odehrává v rámci **demokratického sekulárního právního státu**, kde jsou platné související zákonné úpravy, nejvyšší právní sílu mají základní lidská práva, existuje **profesní étos** (např. lékařů, zdravotních sester, sociálních pracovníků), a zároveň v kontextu **pluralitní společnosti**, v níž najdeme různá individuální i skupinově sdílená přesvědčení v oblasti morálky, to znamená včetně představ, přístupů, potřeb, preferencí a odůvodňování ohledně konceptu dobrého života a umírání.

Kromě toho je umírání vždy jednotlivým případem, **individuální záležitostí i výzvou a úkolem pro celou společnost**. Výstupy různých diskusí, návrhů, studií a zkušenosti z péče dokládají, jak mohou nejasnosti v pojmech a jejich nerozlišování ztěžovat řešení medicínsko-eticko-právního problému, a že je tedy pořádek v pojmech významnou součástí takového posouzení. Jejich vysvětlení také znamená účinný prostředek, jak se orientovat v různých možnostech řešení situace daných pacientů (jen pro přehled užívané pojmy provázení umírajících; nezahájení/redukce/ukončení intervence; paliativní péče; paliativní sedace a management bolesti; asistované sebeurčení; eutanázie: dříve nevhodně ještě „pasivní

a aktivní“, „přímá a nepřímá“; rozhodování na konci života; zřeknutí se příjmu potravy a tekutin).

Je tedy před námi mnohohrstevnatý a komplexní problém přiměřené léčby v životních hraničních situacích v závěru lidského života, jejich etických aspektů/souvislostí, psychosociálních a existenciálních otázek (konečnost, smysluplnost a zdařilost lidského života; existenciální tíseň související s úzkostí ze smrti ve stavech ochromující beznaděje a pocitu marnosti i možného osobního naplnění/završení a vážení si života) s tím spojených a zahájení/nezahájení, redukce/nerozšiřování i ukončení oněch život udržujících opatření.

Koncept péče v závěru lidského života

Závěrem života se označuje poslední fáze nemoci, kdy dochází k bezprostřednímu selhávání jedné nebo více orgánových soustav a smrt je očekávatelným vyústěním v řádu posledních měsíců života (či týdnů, dnů, hodin). To má důsledky pro celkový klinický kontext, komunikaci s pacientem a rozhodování o přiměřené léčbě. Závěrem života se rozumí úsek lidského života, jenž je blízko konci, poslední fáze s progresí chronického nebo akutního onemocnění, (poly)morbiditou a ohrožením na životě. V závěru života je kurativní model medicíny vyčerpán, nefunguje („*medical futility*“), protože pacienta nelze uzdravit a zachránit. Život pacienta spěje nezvratitelně ke smrti. Pacient se nachází v terminálním stavu, protože je bezprostředně ohrožen na životě, ireverzibilně mu selhávají důležité funkční systémy a žádná medicínská intervence nemůže už ovlivnit takový stav. Dochází k přehodnocení cílů léčby a celkové péče. Terminální stav a procesy, které s ním souvisejí, se označuje jako umírání. Proces umírání lze zpomalit a tím prodlužovat, což pro pacienta může znamenat fyzické, psychické, sociální a existenciální strádání a diskomfort. Důležitým kritériem je kvalita života. Závěr života představuje specifický kontext, kdy se přehodnocují a znovu pojmenovávají léčebné cíle a podle toho stanovuje plán péče, který vychází z aktuálního stavu, dostupných medicínských možností a nejlepšího zájmu pacienta a pro nějž je důležitá efektivní komunikace. Cíle péče mohou být jiné než prodlužovat délku života a odvracet rizika smrti. Konec lidského života zde znamená celkový stav morbidity (chorobnosti) a její závažnosti a míry, v jaké ohrožuje člověka na životě, přičemž věk nehraje roli. Proto může situace označená za „konec života“ přicházet v úvahu i novorozeneckém věku v důsledku progresu chronického či akutního onemocnění (Kuře, 2022).

A konce může přicházet i na úplném začátku (tzv. perinatální paliativní péče o dítě a rodinu před porodem/během těhotenství, během porodu a po něm do sedmi dnů).

Koncept přiměřené péče

Východiskem každého rozhodnutí o léčebném postupu a nějaké intervenci je léčebný cíl, který má být stanoven společně lékařem a pacientem. Dle tohoto cíle léčby stanoví lékař indikaci (léčebný postup). Lékař přezkoumá, které diagnostické nebo terapeutické opatření je indikováno, aby mohlo být s určitou mírou pravděpodobnosti dosaženo léčebného cíle. Lékař také zkoumá alternativy a zvažuje v rámci indikace, zda očekávaný přínos/prospěch ospravedlní zátížení a rizika spojená s daným opatřením. V následném vysvětlujícím rozhovoru lékař informuje pacienta o indikovaném opatření a jeho možných důsledcích. O provedení opatření rozhoduje pacient prostřednictvím svého souhlasu (je-li kompetentní, tzn. způsobilý se vyjádřit; není-li ještě, už nebo dočasně, hledá se domnělá vůle

či lze využít institut dříve vysloveného přání – pozn. autora), což zahrnuje i možnost odmítnout indikované opatření (Bundesärztekammer, 2023).

Přiměřená léčba je léčba, jež přispívá k dosažení cílů, které jsou pro pacienta relevantní (přeje si je dosáhnout) a je spojena se zátěží a nepohodlím, které jsou pro pacienta přijatelné (je ochoten je podstoupit). Po pojmenování cílů léčby a péče je možno posoudit, zda se jedná o přiměřenou léčbu. „*Přispěje tato léčba k dosažení toho, co by si pacient přál a co je pro něho důležité?*“ Cíle se mohou měnit. Pro některé pacienty již nebude prioritou prodlužovat život a oddalovat smrt a prioritou se stanou jiné cíle. Vše je zásadní součástí komunikace a má etické a právní důsledky. Legitimita rozhodnutí o ne zahájení nebo ukončení konkrétních život udržujících/prodlužujících opatření vychází z projednání cílů léčby a formulování plánu přiměřené péče. Z možných opatření/intervencí/modalit se vybírají pak ta, která přispívají k dosažení daných cílů a přiměřeně jim odpovídají (Kuře, 2022).

Paliativní péče

Paliativní péče naplňuje koncept přiměřené péče jako komplexně zdařilá a lidskoprávní odpověď na otázku a potřebu lidsky důstojného utváření života nevyлéčitelně nemocných a umírajících a jejich blízkých. Jejím cílem je primárně zlepšení kvality života pacientů a jejich blízkých pomocí prevence a zmírňování utrpení, včasného rozpoznání, vyhodnocení a léčby bolesti a dalších zatěžujících potíží. Péče nekončí úmrtím, ale nabízí podporu při rozloučení a vytváření vzpomínek, provázení zármutkem a vyrovnávání se se smrtí blízké osoby. Přitom jsou celostně zohledněny medicínské, psychické, sociální, spirituální, eticko-morální a kulturní aspekty.

WHO (World Health Organization/Světová zdravotnická organizace) definuje paliativní péči jako péči, jež „*zlepšuje kvalitu života pacientů a jejich rodin, kteří se potýkají s problémy spojenými s život ohrožující nemocí, ať už fyzickými, psychologickými, sociálními nebo spirituálními. Zlepšuje se také kvalita života pečujících osob.*“ Vymezení paliativní péče dále rozvádí tak, že paliativní péči prezentuje jako „*přístup, který zlepšuje kvalitu života pacientů (dospělých i dětí) a jejich rodin, kteří se potýkají s problémy spojenými s život ohrožujícími nemocemi, a to prostřednictvím prevence a zmírňování utrpení pomocí včasné identifikace a správného posouzení a léčby bolesti a dalších problémů, ať už fyzických, psychosociálních nebo spirituálních.*“ To vyžaduje „*široký multidisciplinární přístup, který zahrnuje rodinu a využívá dostupné komunitní zdroje; může být úspěšný i v případě, že jsou zdroje omezené*“ (WHPCA WHO, 2020).

V podobném smyslu a rovněž s odvoláním se na tutéž Chartu konstatuje německý Spolkový svaz „Dříve narozené dítě“ ve svých směrnicích pro paliativní péči a provázení zármutkem v peri- a neonatologii určených pro odbornou veřejnost složenou z odborností perinatální diagnostiky, poradenství při konfliktu v těhotenství, porodnictví, neonatologie, pediatrie a následné péče, že „*nevyлéčitelně nemocní a umírající novorozenci mají stejně jako jejich rodiče a blízcí právo na komplexní lékařskou, ošetrovatelskou, psychosociální a spirituální péči a provázení, která zohledňuje jejich individuální životní situaci*“ (Bundesverband „Das frühgeborene Kind“ e.V., 2018).

Členové Sekce dětské paliativní péče ČSPM ČLS JEP (Česká společnost paliativní medicíny České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně) ve svém stanovisku připomínají, že „*přestože jsou možnosti dnešní medicíny mnohdy vnímány jako bezbřehé a samotná medicína často označována jako vítězná, faktem zůstává, že lidský život je konečný a v určité pokročilé fázi nevyлéčitelného, tj. život zkracujícího onemocnění medicína již nenabízí*

pacientovi vyléčení. Cílem léčby se pak stává primárně tišení diskomfortu a bolesti a zajištění takové kvality zbývajících života pacienta, která se pacientovi (případně jiným osobám oprávněným za pacienta rozhodovat) jeví jako nejlepší dosažitelná“ (Sekce dětské paliativní péče, 2019).

Život udržující medicínská opatření, cíl medicíny a profese

Rada Evropy v „Chartě práv umírajících“ (Doporučení Rady Evropy č. 1418/1999) v tomto směru v preambuli konstatuje, že pokrok medicíny umožňuje léčit mnohé dosud neléčitelné nebo smrtelné choroby, že zlepšení lékařských metod a rozvoj resuscitačních technik dovoluje prodlužovat život lidského jedince a odsouvat okamžik jeho smrti. „V důsledku toho se však často nebere ohled na kvalitu života umírajícího člověka a na osamělost a utrpení jak pacienta, tak jeho blízkých a těch, kdo o něj pečují.“ Povinnost „respektovat a chránit důstojnost všech nevléčitelně nemocných a umírajících osob“ je zde „odvozena z nedotknutelnosti lidské důstojnosti ve všech obdobích života. Respekt a ochrana nacházejí svůj výraz v poskytnutí přiměřeného prostředí, umožňujícího člověku důstojné umírání.“

Klinické intervence/modality či opatření, o jejichž nevyužití se nejčastěji v tomto kontextu rozhoduje, jsou neprovedení kardiopulmonální resuscitace (Do Not Resuscitate, DNR) a nepokoušet se resuscitovat (Do Not Attempt Resuscitation, DNAR), nestupňování/neeskalování opatření, neintubování a nezahajování umělé plicní ventilace, nezavádění mimotělního oběhu (ECMO), nepodávání antibiotik, neprovádění dialýzy, nepodávání katecholaminů, bez překlady na oddělení vyššího typu (např. na JIP), neprovedení chirurgického výkonu (např. operace v celkové anestezii), neprovedení invazivního výkonu, nepodávání chemoterapie, neprovedení radioterapie, nezavedení centrálního žilního katetru, neprovedení tracheostomie, nezavedení perkutánní endoskopické gastrostomie (PEG), nepodávání parciální enterální nutrice (PEN), nezavedení enterální nutrice (EN), nezavedení nasogastrické sondy (NGS), nezavedení nasojejunální sondy (NJS). Technicky dostupná a jinak prospěšná a pomáhající medicínská opatření či intervence se mohou totiž ukázat a být posouzena jako neúčinná, neefektivní, neužitečná, marná, pro pacienta v dané situaci již bez přínosu (benefitu, prospěchu), a proto jako bez smysluplnosti, klinické opodstatněnosti a morální oprávněnosti. Při přehodnocení medicínských opatření může tak docházet k nezahájení, nerozšiřování či redukci těchto nevhodných či nepřiměřených intervencí (withholding) nebo k jejich ukončení (withdrawing) (Kuře, 2022).

Úkolem lékaře je, jak je možno se například dočíst v *Zásadách německé Spolkové lékařské komory ohledně provázení umírajících*, aby s respektem k právu na sebeurčení pacienta zachovával život, chránil a obnovoval zdraví i mírnil utrpení a byl umírajícímu oporou až do smrti. Závazek lékaře zachovat život neexistuje proto za všech okolností. Zjevný proces umírání se nemá uměle prodlužovat intervencí udržující při životě. Kromě toho se smí umožnit umírání prostřednictvím nezahájení, omezení či ukončení započaté medicínské intervence, jestliže to odpovídá vůli pacienta. Platí to i pro umělou výživu a přívod tekutin. Usmrcení pacienta je oproti tomu trestné, i když se děje na žádost pacienta (Bundesärztekammer, 2011).

Rovněž dle České lékařské komory jsou nezahájení neúčelné intervence nebo nepokračování v ní při správném odborném posouzení postupy, které **nelze zaměňovat za eutanazii či ublížení na zdraví**. Odborně podložené a náležitě zdokumentované **nezahájení nebo nepokračování je v souladu s etickými principy medicíny a platnými právními předpisy**. Porušení lidské důstojnosti a z ní odvozovaných základních práv naopak přináší

umělé prodlužování procesu umírání nepřiměřeným používáním medicínských postupů nebo pokračováním v léčbě bez souhlasu nemocného (Doporučení ČLK, 2010).

Příklad profesního étosu o neúčelných intervencích

Autoři českého Stanoviska dětské paliativní péče k poskytování život udržující péče dětským pacientům (Sekce dětské paliativní péče, 2019) vycházejí kromě jiného (I. Východiska) z toho, že může být udržování a prodlužování života dětského pacienta bez ohledu na utrpení a bolest stejně tak nesprávné jako nezajistit jeho dostatečnou ochranu života a zdraví, tzn. nezajistit adekvátní přístup dětských pacientů ke zdravotní péči. Vyzývají proto k tomu, aby nebyli dětské pacienti léčeni ani málo a ani nebyli naopak příliš zatěžováni medicínskými intervencemi. Život udržující medicínská opatření nejsou proto indikována tehdy, když nevedou k „*záchráně života, uchování zdraví či udržení kvality života*“, nemohou pomoci a zatěžují „*zbytečným strádáním či rizikem komplikací*.“ Taková opatření jsou proto označena za neúčelná, protože jsou nepřiměřená vůči cílům léčby. Neúčelné život udržující medicínské intervence jsou u dětského pacienta neschopného o sobě rozhodovat chápány (III. Terminologie) jako ty, které nesměřují k uzdravení dětského pacienta a nabízí mu „*jen prodloužení života v kvalitě, o níž je možno se důvodně domnívat, že by si pacient pro sebe nepřál, kdyby byl schopen o tom rozhodovat*.“ Dle uvedených kritérií je mezi neúčelné život udržující medicínské intervence zařazena i přístrojová podpora životních funkcí, umělá výživa a hydratace. Autoři stanoviska argumentují důvodnou domněnkou, že by si dětský pacient „*nepřál prodlužovat život zejména tehdy*“, když by byl kvůli nepříznivému stavu bez vidiny zlepšení, „*do budoucna zcela vyřazen z možnosti vykonávat běžné životní aktivity či se zapojovat do běžných životních situací*“ nebo když by bylo prodlužování života „*nevyhnutelně spojeno s trvalou zřejmě nezvladatelnou bolestí či neztížitelným diskomfortem*.“

Dále (IV. Zásady) autoři stanoviska zdůrazňují, že nelze upuštění od neúčelných medicínských opatření udržujících při životě zaměňovat za eutanázii, kterou definují jako „*ukončení života na žádost pacienta podáním jednorázové smrtelné dávky léků s úmyslem pacienta usmrtit*“, a že nelze neúčelnou medicínskou intervencí označovat za „*adekvátní léčbu bolesti a diskomfortu*.“ Stejně tak důrazně připomínají, že když se dojde k závěru, že se jedná o neúčelnou medicínskou intervenci, neznamená to, že nebude poskytována žádná léčba. Vždy musí být totiž poskytnuta péče „*v rozsahu a intenzitě, v jakých je indikována*“, a dětským pacientům se „*vždy poskytuje výživa a hydratace, jsou-li schopni přijímat ji ústy*.“ Rozhodování o neúčelnosti medicínských život udržujících intervencí staví na porovnání jejich očekávaných přínosů, mezi nimiž jsou uvedeny prodloužení života a zmírnění symptomů, a zátěže, kterou budou znamenat (např. jejich nežádoucí účinky, invazivita). Přitom je považována za stěžejní úvaha „*o předpokládané výsledné kvalitě dalšího života pacienta*“ a přiznává se, že je takové rozhodování „*vždy zatíženo určitou dávkou prognostické nejistoty*.“ Proto je pro případ upuštění od takové neúčelné intervence stanovena povinnost lékaře, aby důkladně zvažoval rizika, alternativy a další přínos této intervence a vše zapisoval do zdravotnické dokumentace. Nezahájení a ukončení již zahájených medicínských neúčelných opatření je z etického hlediska hodnoceno jako stejně závažné a rozhodují o něm společně ošetřující lékař, další ošetřující zdravotníci, zákonní zástupci a osoby blízké (V. Rozhodování o neúčelné péči o dětského pacienta). Zásadní je přitom komunikace mezi zúčastněnými aktéry a nabídka etického poradenství. Dětskému pacientovi je nutné včas zabezpečit kvalitní paliativní péči.

Není zde prostor pro to a ani cílem dotknout se zvláště zranitelných skupin a specifik závažných rozhodování u nich (např. předčasně narozené děti na hranici viability/životaschopnosti; novorozenci s život limitujícím či ohrožujícím onemocněním).

Případ „paní K.“ u německého Spolkového nejvyššího soudu

Vzhledem k možnému počtu stránek textu nebylo možno proložit a ilustrovat příklady. Proto alespoň stručný výťah z jednoho pilotního soudního rozhodnutí, jež má i mezinárodní dopad.

Paní K. (nar. 1931) byla následkem krvácení do mozku (říjen 2002) v kómatu, byla vyživována pomocí PEG-sondy (perkutánní endoskopicky kontrolovaná gastrostomie) a žila takto v domově pro seniory, který připojení k umělé výživě nařídil. V roce 2007 vážila už jen 40 kg a měřila 1,59 cm a zlepšení zdravotního stavu nebylo možno očekávat. V roce 2002 měl krvácení do mozku bez závažnějších následků její manžel a dcera paní K. se jí tehdy (na konci září 2002) zeptala, jak by se měli s bratrem zachovat, kdyby se něco podobného přihodilo i jí. Paní K. tehdy odpověděla, že kdyby byla v bezvědomí a nemohla se už vyjádřit, nechtěla by žádné život prodlužující opatření ve formě umělé výživy a dýchání, prostě že by nechtěla být připojena na žádné „hadičky“, protože by to pro ni bylo nedůstojné umírání. Paní K. byl přidělen jako opatrovník nejprve její manžel a později ještě opatrovnice z povolání (od konce 2005 už byla sama, protože manžel paní K. zemřel). Opatrovnici sdělila dcera paní K. (v březnu 2006), že si s bratrem přejí odpojit žaludeční sondu, aby mohla jejich matka v důstojně zemřít. Vyprávěla jí také o rozhovoru ze září 2002, jehož obsah ale nebyl písemně zaznamenán. Opatrovnice odmítla s odůvodněním, že jí není známa domnělá vůle paní K., a odmítla další intervence právníka, který byl od roku 2006 poradcem dcery a syna paní K. a jenž byl expertem na zdravotnické právo, zejména na paliativní medicínu.

Dle rady uvedeného právníka se staly obě děti paní K. v srpnu 2007 opatrovníky. V jejich přání je podporoval i ošetřující lékař, protože už nespatoval medicínské důvody pro pokračování umělé výživy. Na odpor ale narazili i u vedení a personálu domova, který neprovedl lékařův pokyn ukončit umělou výživu. Aby se vyhovělo morálním představám všech zúčastněných, navrhla vedoucí domova kompromis, aby se personál věnoval jen péči v úzkém smyslu slova, aby dcera a syn paní K. sami ukončili výživu sondou, aby se prováděla přitom nutná paliativní péče a byli u své matky při jejím umírání. S tím dcera a syn po poradě s právníkem souhlasili, a tak dcera ukončila (20. 12. 2007) přísun výživy sondou a začala i redukovat přísun tekutin.

Ovšem vedení celého komplexu zařízení nařídilo příští den neodkladně znovu paní K. napojit na umělou výživu a děti paní K. byly varovány, že když to nebudou respektovat, budou mít zákaz vstupu. Jejich právník jim v telefonu poradil, aby oddělili hadičku sondy těsně nad břišní stěnou, protože nelze proti protiprávnímu pokračování výživy najít v krátké době účinný právní prostředek. Vycházel z toho, že žádná klinika nezapojí svévolně novou sondu. Dcera a syn takto postupovali, načež to zjistil ošetřující personál, vedení domova zavolalo policii, paní K. byla proti vůli svých dětí na základě nařízení státního zástupce převezena do nemocnice, kde byla opětovně připojena na PEG-sondu. V nemocnici zemřela po dvou týdnech následkem svých onemocnění (5. 1. 2008).

Obžalován byl nakonec zemským soudem jen onen právník (syn zemřelé zemřel a dcera byla posléze osvobozena na základě jednání z nevyhnutelného dovoleného omylu).

Spolkový nejvyšší soud se vyslovil, že bylo ukončení umělé výživy přípustné na základě platného práva. Odůvodnil existencí skutečné, nejen domnělé vůle – jasně vyjádřené ještě před nástupem nezpůsobilosti poskytnout souhlas – a shodou mezi opatrovníky a ošetřujícím lékařem, jež odpovídala vůli pacientky. Stejně jako zemský soud konstatoval nejvyšší soud, že by znovuzavedení umělé výživy ze strany vedení domova znamenalo protiprávní zásah do tělesné integrity a práva na sebeurčení pacientky, protože smlouva s domovem a ani svoboda svědomí vedení a ošetřujícího personálu domova je

neoprávněje k tomu nerespektovat právo pacienta na seburčení a zasahovat svévolně do základního práva na tělesnou nedotknutelnost. Na rozdíl od svých předchozích kauz vyhodnotil soud jednání dcery, jež mělo zamezit znovuzavedení sondy a vést přímo k ukončení života, jako aktivní konání, a tedy ne už jako nekonání („Unterlassen“). Poprvé tak bylo uznáno ospravedlnit opatření přímo ukončující život z hlediska „pomoci zemřít“/“Sterbehilfe“.

Spolkový nejvyšší soud kromě jiného konstatoval, že „jestliže může pacient požadovat ne zahájení/neprovedení léčby, musí to stejným způsobem platit i pro ukončení už nechtěné léčby, ať je to realizováno neprovedením dalších opatření léčby či aktivním konáním, jakým je například odpojení umělé plicní ventilace nebo výživové sondy. Totéž platí, když je řeč o znovu zahájení medicínské intervence, jež (už) neodpovídá vůli pacienta a jemuž se má zamezit.“

Dále s odvoláním na právo na seburčení odvozené z lidské důstojnosti konstatoval, že toto právo na jedné straně legitimuje jedince k obraně proti nechtěným zásahům do tělesné nedotknutelnosti a do neovlivněného pokračování života a umírání, na straně druhé mu ale neuděluje právo nebo dokonce nárok podněcovat třetí osobu k samostatným zásahům do života bez souvislosti s léčbou. Ospravedlnovat souhlasem lze jen jednání, jež se omezuje na vytvoření či obnovu stavu, jenž dovoluje započatému procesu onemocnění svůj průběh, přičemž mírní utrpení, neléčí (už) onemocnění, a tak nechává pacienta zemřít. vyslovil v tomto případě tyto hlavní, shrnující teze:

- 1) Pomoc někomu zemřít (Sterbehilfe) prostřednictvím ne zahájení, omezení či ukončení zahájené intervence je oprávněné tehdy, když odpovídá skutečné nebo domnělé vůli pacienta a slouží tomu, aby se ponechal volný průběh procesu onemocnění, které bez léčby vede k smrti.
- 2) Takové ukončení léčby je možno vykonat jejím vynecháním/nezahájením i aktivním konáním/ukončením.
- 3) Neospravedlnitelné souhlasem jsou cílené zásahy do života člověka, které nejsou v souvislosti s ukončením léčby (usmrcení na žádost – pozn. autora).
- 4) V případech nezavedení i odstranění přístroje (např. ona výživová sonda) se má pacientovi umožnit zemřít, a proto se onemocnění ponechá jeho průběh, i když vede ke smrti (Bundesgerichtshof, 2010; více viz Milfait, 2019).

Závěrem

Důležitý výdobytek a rozvoj moderní medicíny v podobě opatření, která mohou udržovat při životě, může být za určitých okolností naopak zátěží pro pacienty a být posouzen jako neúčelný, nepřiměřený, a proto neindikován a eticky neoprávněn. Jako přiměřená léčba a lidskoprávní odpověď na potřeby a preference pacientů byla prezentována paliativní péče (může být v podobě hospicové péče domácí/mobilní či v kamenném hospici; v nemocnici jako oddělení či tým; v sociálně-zdravotnických zařízeních), jež staví na celostním pojetí člověka a interdisciplinární spolupráci.

Výsledky z praxe a studie v ČR ukazují, že rozhodování o přiměřené zdravotní péči o pacienty s pokročilým závažným onemocněním zahrnuje významné medicínské, psychologické, sociální, etické, právní, ekonomické i politické aspekty a konsekvence; že přání, přesvědčení a preference pacientů ohledně péče v závěru života většinou nejsou aktivně zjišťovány nebo je zjišťování odkládáno na velmi pokročilou až terminální fázi nemoci, kdy již pacienti nejsou kompetentní se k těmto klíčovým aspektům vyjádřit; že zapojení pacienta a zohlednění jeho priorit, přesvědčení, přání a preferencí do rozhodování o limitaci intervencí nebývá tak časté (Projekt DECAREL, 2023).

Důležitost promýšlení a rozhodování ohledně nepřiměřených medicínských intervencí potvrzuje i výzkum v zahraničí, dle něhož značná část dotázaných lékařů na klinikách, soudců a studentů medicíny považovala jednání, jež by byla přípustná, resp. příkázaná vzhledem k medicínské indikaci či odpovídající vůli pacienta, za nelegální usmrcení na žádost (v Česku za eutanázii). Významně rozdílně dále hodnotili ne zahájení marného medicínského opatření a jeho ukončení s tím, že ukončení častěji přiřazovali k eutanázii, a tudíž posoudili jako zakázané.

Konkrétně měli v dotazníkovém šetření na výběr umělou plicní ventilaci, přívod tekutin sondou a přívod výživy sondou. Z hlediska medicínského, právního a etického není ale dle odborných medicínských společností (např. ČLK, rakouská Společnost intenzivní medicíny) rozdíl mezi ne zahájením nebo nepokračováním daného léčebného postupu. Právně-eticky je ekvivalentní redukce, resp. ukončení takového opatření či jeho ne zahájení; totéž platí pro medicínské a etické posouzení primární ne zahájení a sekundárního ukončení, protože ospravedlňující důvody platí pro obě situace (Sozialwissenschaftliches Institut der Evangelischen Kirche in Deutschland, 2015).

Bibliografické odkazy

1. KUŘE, J. (ed.). *Rozhodování o zdravotní péči v závěru života*. Praha: Academia, 2022. ISBN 978-80-200-3378-9.
2. MILFAIT, R. *Etické aspekty rozhodování v péči o nevyléčitelně nemocné a umírající: souvislosti lidských práv a náboženských tradic*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky/Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, 2019. ISBN 978-80-88018-24-7.

Internetové zdroje

3. BUNDESÄRZTEKAMMER. *Ethische und rechtliche Fragen der Behandlung von Nicht-Einwilligungsfähigen: Zwang bei gesundheitlicher Selbstgefährdung. Bekanntmachungen*. Stand: 16.03.2023. Dostupné z: [Bek_BAEK_Ethische_und_rechtliche_Fragen_Online](https://www.bundesaerztekammer.de/Bek_BAEK_Ethische_und_rechtliche_Fragen_Online) (bundesaerztekammer.de)
4. BUNDESÄRZTEKAMMER. *Grundsätze der Bundesärztekammer zur ärztlichen Sterbebegleitung (2011)*. Dostupné z: [Grundsätze der Bundesärztekammer zur ärztlichen Sterbebegleitung](https://www.bundesaerztekammer.de/Grundsätze_der_Bundesärztekammer_zur_ärztlichen_Sterbebegleitung) (bundesaerztekammer.de)
5. BUNDESGERICHTSHOF. *Urteil 2 StR 454/09 vom 25. Juni 2010*. Dostupné z: https://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/jurisprudencia/j_20101107_03.pdf
6. BUNDESVERBAND „DAS FRÜHGEBORENE KIND“ e.V. *Leitsätze für Palliativversorgung und Trauerbegleitung in der Peri – und Neonatologie. Informationen für medizinische und psychosoziale Fachkräfte im Bereich von Pränataldiagnostik, Schwangerschaftskonfliktberatung, Geburtshilfe, Neonatologie, Pädiatrie und Nachsorge*. 1. Auflage Mai 2018. Dostupné z: [Leitsätze-Neonatologie-PCare-Trauer-1.pdf](#).
7. DIE CHARTA zur Betreuung schwerstkranker und sterbender Menschen in Deutschland. Dostupné z: [Die Charta – Charta Website](https://www.charta-zur-betreuung-sterbender.de/) (charta-zur-betreuung-sterbender.de).
8. *DOPORUČENÍ PŘEDSTAVENSTVA ČLK č. 1/2010 k postupu při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů v terminálním stavu, kteří nejsou schopni*

- vyjádřit svou vůli. Dostupné na: www.lkcr.cz/.../01_doporuceni_postupu_pri_rozhodovani_zmene_lecby.pdf
9. DOPORUČENÍ RADY EVROPY č. 1418/1999 „O ochraně lidských práv a důstojnosti nevyléčitelně nemocných a umírajících.“ Dostupné z: www.umirani.cz, www.cestadomu.cz
 10. PROJEKT DECAREL: Rozhodování o zdravotní péči v závěru života. Dostupné z: Výstupy projektu | DECAREL | MED MUNI SEKCE DĚTSKÉ PALIATIVNÍ PÉČE ČSPM ČLS JEP: *Stanovisko k poskytování život udržující léčby dětským pacientům*. Vydáno dne 30. 4. 2019. Dostupné z *Stanovisko k poskytování život udržující léčby dětským pacientům – Dětská paliativní péče* (paliativnimedicina.cz)
 11. SOZIALWISSENSCHAFTLICHES INSTITUT der Evangelischen Kirche in Deutschland. *Sterben? Sorgen im Angesicht des Todes. Ergebnisse einer bundesweiten Umfrage des Sozialwissenschaftlichen Instituts der EKD (2015)*. Dostupné z: https://www.si-ekd.de/download/Umfrage_zum_Sterben-12_Mai2.pdf.
 12. WHPCA (Worldwide Hospice Palliative Care Alliance) WHO: *Global Atlas of Palliative Care*. 2nd Edition. COPYRIGHT © 2020 by Worldwide Palliative Care Alliance. The Worldwide Hospice Palliative Care Alliance (thewhpca.org). Dostupné z: [Palliativecare\(who.int\)](http://Palliativecare(who.int)).

Kontaktní adresa

Th.Lic. Ing. René Milfait, Ph.D.

Člen Výboru Sekce pro etiku České společnosti paliativní medicíny ČLS JEP, Dozorčí rady Hospice sv. Jiří v Chebu, organizačního výboru konference Podhorská 745/2, 353 01 Mariánské Lázně, Česká republika, e-mail: rene.milfait@seznam.cz

Závěrem

Předložená monografie vědeckých prací navazuje na stejnojmennou celodenní mezinárodní konferenci a je jejím výstupem. Tato mezinárodní konference se uskutečnila v pátek 12. 5. 2023 v prostorách Hotelové školy Mariánské Lázně. Konala se v předvečer zahájení lázeňské sezony a u příležitosti zapsání slavného západočeského lázeňského trojúhelníku (Mariánské Lázně, Karlovy Vary, Františkovy Lázně) na Seznam kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Hlavním pořadatelem konference byla Katedra ekonomiky a lidských zdrojů Fakulty Vysoké školy obchodní Panevropské univerzity. Konference byla zorganizována hybridní formou, tzn. že probíhala v místě s možností se připojit online. Byla profesionálně tlumočena.

Úvodních zdravic se zhostili místostarosta Mariánských Lázní Mgr. Miloslav Pelc, prorektor Panevropské univerzity prof. Jan Žufan, prorektor DTI University Dubnica prof. Roman Hrmo. Následně vystoupil i hejtman Karlovarského kraje Ing. Petr Kulháněk, který jako původní iniciátor a koordinátor starostenské skupiny seznámil účastníky velmi přehledně s dlouhým a náročným procesem zapsání měst na Seznam UNESCO. Připomněl zároveň význam tohoto začlenění i konference pro města a rozvoj regionu. Jeho slova s ohledem na město Mariánské Lázně konkretizovala manažerka města Ing. arch. Zuzana Stejskalová, která kromě jiného zmínila tři pilíře společné zodpovědnosti (osobní každého, instituční, komunitní).

Poté následovala řada zajímavých a podnětných přednášek a diskusí českých i zahraničních odborníků, kteří přijeli z Rakouska, Slovenska a Maďarska. Ti se věnovali rozmanitým aspektům široce nastaveného tématu konference. Zazněly tak informace o posílení společenské odpovědnosti ve vztahu k památkám světového dědictví ve vysokoškolském vzdělávání a vzdělávací praxi. Prostor dostaly i otázky týkající se globálního pohledu i perspektivy zemí východní a střední Evropy i otázky spokojenosti zaměstnanců a podpory lidí v situacích nouze.

Opakovaně byla slyšet slova o důležitosti etických měřítek a postojů v dané problematice, etické výchovy a práva, zohledňování všech aspektů principu udržitelnosti (ekonomický, ekologický, sociální), profesionální verbální i neverbální komunikace i kulturní citlivosti v lázeňství. Byly představeny příklady dobré praxe z ČR i zahraničí v oblasti cestovního ruchu, dopady politiky na zaměstnanost ve službách. Tématem byly i lokální potraviny a cestovní ruch ve smyslu společenské odpovědnosti za udržitelnost takového lokálního dědictví a pojednána byla i udržitelnost jako nové téma medicíny

a zdravotnictví. Přednáškové bloky uzavřelo vystoupení studentů zmíněné katedry Panevropské univerzity, v němž se pod názvem Generace (Z) budoucnosti zaměřili na zkoumání trendů udržitelnosti v oblasti reklamy, potravin, sportu a rodiny. Všem zmíněným, všem dalším účastníkům v místě i připojeným online, partnerům a sponzorům konference patří velký dík a uznání.

Po panelové diskusi byla vyjadřována přání, aby se v této tradici konferencí v Mariánských Lázních pokračovalo. To je pro nás výzvou a závazkem. Rádi bychom s Vámi proto, vážení a milí aktéři konference a monografie, a vážení a milí čtenáři této publikace, i nadále spolupracovali a podíleli se na podobných nových aktivitách a tématech.

V první části naší monografie jsme se věnovali dopadům monetární politiky na zaměstnanost. Zjistili jsme, že pečlivá a vyvážená monetární politika může mít významný vliv na stabilitu trhu práce a ekonomický růst. Zároveň jsme však identifikovali potřebu etického a lidskoprávního rámce, který by měl být zohledněn při utváření těchto politik.

Další část naší monografie se věnovala vzdělání, které je nezbytným pilířem pro udržitelný rozvoj společnosti. Identifikovali jsme význam etiky ve vzdělávání a zdůraznili důležitost udržení přírodního, kulturního a etického dědictví lidstva pro budoucí generace.

Při zkoumání perspektivy studentů na udržitelnost jsme získali důležité názory a pohledy na to, jak generace budoucnosti vnímají a hodnotí otázky udržitelného rozvoje. Tyto názory by měly sloužit jako inspirace pro další kroky směrem k udržitelnější společnosti.

Ve výzkumu výuky podnikatelů v cestovním ruchu jsme identifikovali klíčové aspekty, které by měly být zohledněny při přípravě budoucích generací podnikatelů. Zvýšení společenské odpovědnosti a udržitelnosti lokálního dědictví jsou zde klíčovými faktory.

Mezigenerační výměna a společenská odpovědnost organizací jsou důležitými aspekty pro udržitelný rozvoj společnosti. Zde je nezbytné posílit komunikaci a spolupráci mezi generacemi.

Zdravotnictví a medicína mají klíčovou roli v udržitelnosti života. Diskutovali jsme o etických aspektech život udržujících opatření v závěru života, což přináší náročná rozhodnutí a výzvy.

Naše monografie se také zaměřila na technické památky a umělou inteligenci ve vzdělávání. Tyto aspekty jsou zásadní pro budoucnost společnosti a vyžadují zvýšenou pozornost a vhodné strategie.

Celkově lze shrnout, že společenská odpovědnost a udržitelnost jsou klíčové faktory, které nám umožní vybudovat lepší a trvale udržitelnou budoucnost pro nás i pro nadcházející generace. Při dosahování těchto cílů je důležité zohlednit etický a lidskoprávní rámec a základ, a to zejména ve vzdělávání, zdravotnictví, podnikání a cestovním ruchu. Monografie nabízí základní přehled a inspiraci pro další výzkum a práci v této klíčové oblasti. Doufáme, že její poznatky a doporučení přispějí k lepšímu porozumění a praktickým řešením současných a budoucích výzev spojených s udržitelností a společenskou odpovědností.

S poděkováním za spolupráci

Alexander Kříž, Anastassiya Gladilina, Andrea Makišová, Anna Vostráková, Bezpechalykh Yevheniia, Daniel Toth, Eduard Entler, Eva Křížová, Eva Vondrášková, Gabriela Gabrhelová, Ilona Švihlíková, Iva Holeková, Iveta Hamarneh, Iveta Vozňáková, Jakub Černohlávek, Jana Palacká, Jaromír Novák, Jiří Chum, Juraj Miština, Karol Hrádela, Katarína Krpálková Krellová, Kateřina Berková, Kateřina Záhorcová, Libor Pavera, Ľubomír Kmeco, Lucia Krištofiaková, Lucie Fafelová, Lucie Nguyenová, Michal Matějka, Monika Klímová, Monika Šibravová, Natalie Ondrušová, Natálie Svitáková, Pavel Krpálek, Pavel Sládek, Peter Čajka, Radka Marčeková, René Milfait, Roman Hrmo, Roman Kořán, Sujit Chaudhuri, Štěpánka Nováková, Viera Guzonová, Wolfgang Reiger, Zuzana Svobodová

V Praze dne 9. září 2023

Informace k monografii:

Příspěvky v kolektivní monografii neprošly redakční ani jazykovou úpravou. Za obsah příspěvku zodpovídají autoři.

*Monografie je věnována paní Aleně Dvořáčkové a panu Miroslavu Marholdovi
(In memoriam) 2023*

© PANEVROPSKÁ UNIVERZITA

Všechna práva vyhrazena

Praha 2023

Vydavatel:

Fakulta: VŠO

PANEVROPSKÁ UNIVERZITA

Spálená 76/14, 110 00 Praha 1 – Nové Město

E-mail: info@peuni.cz

Web: <https://www.peuni.cz>

Počet stran 188

ISBN 978-80-86847-95-5

O editorech:

PaedDr. PhDr. Mgr. Michal Matějka, Ph.D., DBA

(*1986) je akademickým pracovníkem na Collegium Humanum – Varšavské univerzity managementu, která má svou zahraniční pobočku ve Frýdku-Místku. Jeho hlavním zaměřením je pedagogika a oborová didaktika, zejména se specializací na pedeutologii a přírodní vědy. V oblasti výzkumu se zaměřuje na důležitou otázku postavení učitele ve společnosti, zkoumá vývoj pedagogického povolání jak z pohledu historického, ale i současného vývoje pedagogických směrů a postojů. Jeho přáním je přispět ke zlepšení kvality života pedagogických pracovníků a zlepšit tak postavení a úlohu učitele pro 21. století. Kromě své akademické činnosti se autor zabývá paleontologií a geologií. Ve volném čase se věnuje osvětové činnosti v oblasti neživé přírody. Jeho zájem o vědu a přírodu se začal projevovat již v útlém věku, což ho vedlo k tomu, že se těmto oblastem věnují i profesionálně. Díky odbornému zázemí se aktivně podílel na odborných výzkumech v České republice, ale také v zahraničí, zejména v Německu, Polsku a USA. Je ženatý a má jednoho syna. Aktuálně žije v Borohrádku ve východních Čechách.

Ing. Roman Kořán, Ph.D.

(*1964) Vedoucí Katedry ekonomiky a lidských zdrojů Panevropské univerzity. Má bohaté zkušenosti se soukromým podnikáním v oblasti vzdělávání, managementu a marketingové komunikace. Pracoval také jako tiskový mluvčí a redaktor. Po dobu čtrnácti let zastřešoval Mezinárodní Chopinův festival. Působí jako předseda dozorčí rady společnosti KIS Mariánské Lázně, kam spadá regionální destinační agentura. Podílí se na tvorbě nové regionální strategie na oživení cestovního ruchu v kontextu zapsání západočeských lázní mezi památky světového dědictví UNESCO.

Th.Lic. Ing. René Milfait, Ph.D.

(*1966) je členem: Rady Sekce pro etiku v paliativní péči České společnosti paliativní medicíny ČLS JEP, Dozorčí Rady Hospice sv. Jiří v Chebu, české i evropské Společnosti pro katolickou teologii, německého OVIGO-Theater (zde ztvárnil několik postav v německo-českém představení Falešné hranice: Akce Kámen (dle skutečných událostí), je místopředsedou Společnosti pro výzkum zločinů komunismu. Mezi těžiště odborného, publikačního a pedagogického působení patří: (teologická) etika, křesťanská mravnost, fundamentální teologická etika, otázky rozhodování o péči na počátku a v závěru lidského života, etické a lidskoprávní vzdělávání, spiritualita a spirituální péče (zejména v kontextu zdravotní péče), česko-německé vztahy a aktivity. Je ženatý a má dva syny. Žije aktuálně v Mariánských Lázních.

MONOGRAFIE VĚDECKÝCH PRACÍ

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ZA UDRŽITELNOST SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ

Tato monografie s názvem "Společenská odpovědnost za udržitelnost světového dědictví" je mimořádně důležitým a komplexním výzkumem, který si klade za cíl prozkoumat problematiku udržitelnosti kulturního a přírodního dědictví světa a jeho dlouhodobé zachování pro další generace. Tato výzkumná práce zahrnuje analýzu institucí ve spojitosti s klíčovým významem společenské odpovědnosti v oblasti ochrany a péče o světové dědictví, a zároveň zkoumá vliv jednotlivců a společností na udržitelné řízení těchto dědictví z pohledu UNESCO a jeho kulturních a přírodních hodnot.

Monografie je zásadním krokem k pochopení a řešení klíčových výzev, kterým dnes čelíme jako celek. Zabývá se problematikou udržitelného rozvoje a společenské odpovědnosti, které jsou klíčovými faktory pro budoucnost naší planety a kultury. Obsahuje širokou škálu témat, která se prolínají v různých odvětvích a oborech. Odhalují komplexnost vztahů mezi ekonomikou, vzděláváním, cestovním ruchem, technologiemi, psychologíí a dalšími aspekty lidského života.

Publikace se věnuje ekonomice a monetární politikou. Analyzujeme dopady těchto opatření na zaměstnanost a ekonomický růst, včetně otázek udržitelnosti potravin, umělé inteligenci ve vzdělávání, strategií vzdělávací soustavy do roku 2030, a mnoha jinými neméně zajímavými otázkami. Etika, lidskoprávní rámec a vzdělávání jsou dalšími tématy, která jsou důležitá pro budoucnost naší společnosti a vývoj kultury. Hledáme způsoby, jak integrovat etické zásady a lidská práva do vzdělávacího systému, abychom vytvořili zodpovědné a kompetentní generaci budoucnosti.

PANEVROPSKÁ
UNIVERZITA

